

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TRABZON ŞER'İYYE SİCİLLERİNE GÖRE XVII. YÜZYILIN SON ÇEYREĞİNDE
SULH AKİDLERİ VE ANALİZİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kübra AFACAN

ARALIK - 2018

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**TRABZON ŞER'İYYE SİCİLLERİNE GÖRE XVII. YÜZYILIN SON ÇEYREĞİNDE
SULH AKİDLERİ VE ANALİZİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kübra AFACAN

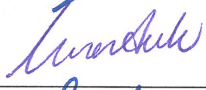
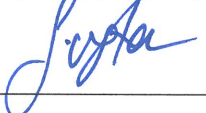
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Kenan İNAN

ARALIK - 2018

TRABZON

ONAY

Kübra AFACAN tarafından hazırlanan “Trabzon Şer‘iyye Sicillerine Göre XVII. Yüzyılın Son Çeyreğinde Sulh Akidleri ve Analizi” adlı bu çalışma 17/01/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalı Tarih Tezli Yüksek Lisans Programı’nda **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		Karar		İmza
Unvanı - Adı ve Soyadı	Görevi	Kabul	Ret	
Prof. Dr. Kenan İNAN	Başkan	☒	☐	
Doç. Dr. Turan AÇIK	Üye	☒	☐	
Dr. Öğr. Üyesi Sebahittin USTA	Üye	☒	☐	

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

Prof. Dr. Yusuf SÜRMEŒ
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ-Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu Çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Kübra AFACAN

21.12.2018

ÖNSÖZ

Bu tez, Trabzon şer‘iyye sicillerine göre XVII. yüzyılın son çeyreğinde sulh akidleri ve analizini ele almaktadır. Toplumdaki ferdler arasında ilişkilerin incelenmesi yönünde anahtar bir kavram olarak karşımıza çıkan sulh, uyuşmazlıkların halledilmesi ve insan ilişkilerinin iyileştirilmesi konusuna yarar sağlamaktadır. Sulh akdi taraflar arasında meydana gelen ihtilafı ortadan kaldırarak barışı, dolaylı olarak toplum huzurunu tesis etme noktasında önem arz eder. İslam hukuku açısından ele alınan sulh kavramı hakkında teorik olarak elimizde pek çok kaynak bulunmaktadır. Fakat Osmanlı hukuku açısından bu kavram araştırmacıların yeterince dikkatini çekmemiştir. Bugüne kadar yapılan çalışmalarda uygulama alanını yansıtan sulh kavramı çok nadir olarak ele alınıp, incelenmiştir. Bu tezin temel amacı, İslam ve Osmanlı hukuku üzerinden teori ve uygulama alanında yaptığımız incelemelerle anlaşmazlıklar noktasında barışı sağlayan önemli araçlardan biri olan sulhun insan ilişkilerindeki yansımalarının ortaya konmasıdır. Bu yönüyle çalışmamız teorik ve pratik açıdan sulhu başlık halinde ele alarak literatüre mütevazı bir katkı yapmayı hedeflemektedir.

Konunun tespitinde ve tez çalışma süresince bilgi ve tecrübeleriyle teze değerli katkılarından dolayı ve üzerimdeki büyük emeklerinden ötürü tez danışmanım sayın Prof. Dr. Kenan İNAN’a müteşekkirim. Transkribe edilen kadı sicillerinin kontrol edilmesi noktasında yardımcı olan, en basit sorularımı bile sabırla cevaplayan ve her daim desteğini hissettiğim Dr. Öğr. Üyesi Miraç TOSUN’a teşekkürü bir borç bilirim. Tezle ilgili eksikliklerin aşılması noktasında olumlu ve yapıcı eleştirileri ile yol gösteren kıymetli hocam sayın Prof. Dr. Melek ÖKSÜZ’e teşekkürlerimi sunarım. Tez’e dair yardımlarını gördüğüm Dr. Öğr. Üyesi Sebahattin USTA’ya ve Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ALTUNBAY’a teşekkür ederim. Kıymetli vaktini ayırıp tez çalışmam hakkında fikir alışverişinde bulunduğum sayın Prof. Dr. Nurcan ABACI’ya şükranlarımı sunarım. Kaynak temin etme noktasında yardımlarını gördüğüm Prof. Dr. Ertuğrul BOYNUKALIN’a, Arş. Gör. Esra ÇETİNKAYA’ya, Prof. Dr. Nasi ASLAN’a, Prof. Dr. Davut YAYLALI’ya ve Dr. Öğr. Üyesi Ahmet KILINÇ’a teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca lisans ve yüksek lisans döneminde derslerini aldığım Karadeniz Teknik Üniversitesi Tarih Bölümü’nün kıymetli hocalarına teşekkürlerimi sunarım. İngilizce metinlerin bazı noktalarında yardımını benden esirgemeyen kuzenim İrem AFACAN’a ve çalışma süresince motivasyonumun düştüğü zamanlarda yeniden istekli olmamı sağlayan diğer aile üyelerime ve arkadaşlarıma teşekkür ederim. Son olarak beni her daim destekleyen ve bugünlere gelebilmemin asıl mimarı olan kıymetli annem ve canım babama sonsuz şükranlarımı sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	V
İÇİNDEKİLER	VI
ÖZET.....	IX
ABSTRACT	X
TABLolar LİSTESİ.....	XI
GRAFİKLER LİSTESİ	XIII
KISALTMALAR LİSTESİ	XIV
GİRİŞ	1-6

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SULH KAVRAMI VE SULH AKDİNİN İSLAM VE OSMANLI HUKUKU İÇERİSİNDEKİ YERİ	7-48
1.1. Sulhun Tanımı.....	7
1.2. Sulh Akdinin Kaynaklardaki Yeri.....	8
1.2.1. Kur'an-ı Kerim'de Sulh ve Önemi.....	8
1.2.2. Hz. Peygamber Dönemi Sulh Uygulamaları.....	11
1.2.3. Mezhep İmamlarına Göre Sulh Akdi ve Uygulaması	14
1.2.4. Osmanlı Dönemi Kanunnâmelerinde Sulh Bahsi	16
1.2.5. Fetva Mecmualarında Sulh Bahsi ve Örnekler	22
1.3. Sulh Akdinin Çeşitleri.....	31
1.3.1. Yapıldığı Yer Açısından Sulh Akdinin Çeşitleri	31
1.3.1.1. Mahkeme Dışında Yapılan Sulh Akdi (Adi Sulh)	31
1.3.1.2. Mahkeme Huzurunda Yapılan Sulh Akdi (Adli Sulh Akdi).....	33
1.3.2. Mahiyeti Açısından Sulh Akdinin Çeşitleri	34
1.3.2.1. İkrar Üzerine Sulh Akdi.....	35
1.3.2.2. İnkâr Üzerine Sulh Akdi	36
1.3.2.3. Sükût Üzerine Sulh Akdi	39
1.4. Sulh Akdinin Rükün ve Şartları	40
1.4.1. Sulh Akdinin Rükünleri	40
1.4.1.1. İcap ve Kabul.....	40

1.4.2. Sulh Akdinin Şartları	41
1.4.2.1. Taraflar	41
1.4.2.2. Sulh Konusu	43
1.4.2.3. Sulh Bedeli	44
1.5. Sulh Akdinin Yapılış Şekli ve Şekil Açısından Özellikleri	46
1.6. Sulh Akdinin Hükümü ve Feshi	48

İKİNCİ BÖLÜM

2. OSMANLI HUKUKUNDA SULH UYGULAMASI: TRABZON ÖRNEĞİ 49-103

2.1. Miras Hukuku	54
2.1.1. Tereke Konulu Kayıtlarda Sulh	54
2.1.2. Miras Konulu Kayıtlarda Sulh	57
2.1.3. Tehârûc Konulu Kayıtlarda Sulh	75
2.2. Ceza Hukuku	77
2.2.1. Katl Konulu Kayıtlarda Sulh	77
2.2.2. Yaralama Konulu Kayıtlarda Sulh	82
2.2.3. Darp-Gasp Konulu Kayıtlarda Sulh	84
2.3. Aile Hukuku	85
2.3.1. Boşanma Konulu Kayıtlarda Sulh	85
2.3.2. Evlilikle İlgili Kayıtlarda Sulh	86
2.3.3. Mehir Hakkı Konulu Kayıtlarda Sulh	87
2.4. Borçlar Hukuku	90
2.4.1. Borç-Alacak Konulu Kayıtlarda Sulh	90
2.4.2. Emanet Konulu Kayıtlarda Sulh	93
2.4.3. Hibe Konulu Kayıtlarda Sulh	95
2.4.4. Zararı Tazmin Konulu Kayıtlarda Sulh	96
2.5. Eşya Hukuku	96
2.5.1. Mülkiyet Konulu Kayıtlarda Sulh	96
2.6. Şahıs Hukuku	98
2.6.1. Köle Olmadığı Halde Köle Muamelesi Görme Konulu Kayıtlarda Sulh	98
2.6.2. Vesayet Konulu Kayıtlarda Sulh	98
2.6.3. Vekâlet Konulu Kayıtlarda Sulh	100
2.7. Ticaret Hukuku	101
2.7.1. Ortaklık Konulu Kayıtlarda Sulh	101
2.7.2. Sermaye Anlaşmazlığı Konulu Kayıtlarda Sulh	101
2.7.3. Fiyat Anlaşmazlığı Konulu Kayıtlarda Sulh	102

2.7.4. Ticaret ve Vergi Konulu Kayıtlarda Sulh	102
--	-----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. H. 1101-1108/M. 1689-1698 YILLARI ARASINDA TRABZON MAHKEMESİNE YANSIYAN SULH AKİDLERİNİN ANALİZİ	104-154
3.1. Uyuşmazlıkların Sona Erdirilmesinde Sulh Akdi	104
3.2. Sulh Akidlerinde Arka Planda Kalan Muslihûn (Arabuluculuk) Müessesesi	105
3.3. Sulh Akidlerine Göre Trabzon'da Müslim-Gayrimüslim İlişkileri.....	118
3.4. Bedel-i Sulhun Sulh Akidlerindeki Yeri	133
3.5. Sulh Akidlerinde Taraflar ve Sosyal Statüleri.....	141
3.6. Tablolar Üzerinden Genel Bir Değerlendirme	145
SONUÇ	155
YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	160
EKLER.....	172
ÖZGEÇMİŞ.....	186

ÖZET

Bu çalışmada, insanlar arasında ortaya çıkan anlaşmazlıkları sona erdiren sulhun Trabzon şehrindeki toplum ilişkileri ile hukuk sistemine yansıyan uygulanış biçimi ele alınmaktadır. Konu ile ilgili olarak 1857, 1858, 1859, 1860, 1861, 1862 numaralı Trabzon şer‘iyye sicillerinden faydalanılmıştır. Çalışma alanı XVII. Yüzyılın son çeyreğini kapsamaktadır. On yıllık süreci kapsayan bu dönem Hicri 1101-1108 miladi 1689-1698 yılları arasındaki kayıtları ihtiva etmektedir.

Bu çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde sulh akdinin İslam ve Osmanlı hukuk sistemi içindeki yeri üzerinde durulmuştur. Bu kısımda ilk olarak sulhun kaynaklardaki önemi ayetler, hadisler, fetvalar ve kanunnâmeler doğrultusunda açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu bölümde sulh akdi kendisine has özellikleri bakımından ele alınmıştır. İkinci bölümde Trabzon örneği üzerinden sulhle alakalı kayıtlar çeşitli hukuk başlıklar altında incelenmiştir. Çeşitli konularda tasnif edilen sulh akidleri gerektiğinde grafik ve tablolarla desteklenerek kapsamlı bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Üçüncü bölümde ise XVII. Yüzyılın son çeyreğinde Trabzon mahkeme kayıtlarında sulh akidlerinin genel bir analizi yapılmıştır. Bu bölümde muslihûn (arabuluculuk) müessesesi, bedel-i sulhun çeşitleri, niteliği açısından sulh akidleri incelenmiştir. Yine bu kısımda Trabzon’da sulh akidlerinin yaşandığı kaza, nahiye, mahalle ve köyler tasnif edilmiştir. Ayrıca sulh akdinin dini gruplar üzerindeki etkisi ile tarafların unvanları, cinsiyetleri ve akrabalık bağları ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sulh, Muslihûn, Bedel-i Sulh, XVII. Yüzyıl, Trabzon, Şer‘iyye Sicilleri

ABSTRACT

This thesis deals with the disputes which ended with reconciliation cases in the city of Trabzon between the years H. 1101-1108 AD 1689-1698. Our main source for the study is the Trabzon Kadi Court Records numbered 1857, 1858, 1859, 1860, 1861 and 1862.

The thesis consists of three chapters. The first deals with the place of peace agreements (Sulh) in Islam and Ottoman Law. Here, first we gave important Quranic verses, Prophets words, fatwas and kanunnames and examined the importance of them in the mentioned sources. In addition to that peace agreements are studied with their peculiarities. In the second chapter, entries about peace agreements were investigated under different headings. These entries, when it is necessary, are supported with tables and graphics. In the third chapter, we have analyzed the peace agreements happened in Trabzon Kadi Court in the last quarter of the 17th century. In this section the office of reconsiliation, the kinds of peace agreement payments and the kinds of peace agreements were mentioned. In addition, the peace agreements which happened in districts, villages, quarters, of Trabzon were mentioned. In this section we also evaluated the effects of peace agreements on different religious groups and the social status of people who were the subjects of peace agreements.

Keywords: Peace, Reconciliation, Sulh Payment, XVII. th Century, Trabzon, Court Records

TABLolar LİSTESİ

Tablo Nr.	Tablo Adı	Sayfa Nr.
1	147 Adet Sulh Akdinin Sicil Numaralarına Göre Dağılımı.....	49
2	İncelenen Dönem Sulh Akidlerinin Belge Numaralarıyla Birlikte Konularına Göre Tasnifi.....	50
3	İncelediğimiz Dönem Dava Konularının Sicillere Göre Tasnifi	51
4	Sulh Yoluyla Çözülen Miras Anlaşmazlıklarında Tarafların Akrabalık İlişkilerinin Ayrıntılı Dökümü.....	59
5	İncelenen Dönemde Sulh Yoluyla Çözülen Miras Anlaşmazlıklarının Ayrıntılı Dökümü	68
6	Tehârûc Yoluyla Mirasdan veya Terekeden Feragat Edilen Sulh Akid Sayısının Sicillere Göre Dağılımı.....	76
7	İncelenen Dönem Kayıtlardaki Adam Öldürme Üzerine Sulh Akidlerinin Genel Analizi.....	81
8	İncelenen Sulh Akidlerinde Kadınların Mehri Müeccel Miktarlarına Dair Genel Tasnif	89
9	Borç-Alacak Üzerine İncelenen Sulh Akidlerinde Borç Meblağı ile Sulh Olunan Meblağın Karşılaştırılması.....	93
10	İncelenen Sulh Akidlerinde Vasiliğın Bulunduğı Kayıt Sayısı	99
11	İncelenen Sicillerde Vekil Kullanmayı Tercih Eden Davacı veya Davalı Kadınların Kayıt Sayısının Sicillere Göre Dağılımı	100
12	İncelenen Sulh Akidlerinde “Muslihûn” ve “Muslihûn u Müslimûn” İfadesinin Mevcut Olduğı Kayıt Sayıları ve Sicillere Göre Dağılımı.....	115
13	1857-1862 No’lu Trabzon Şer’iye Sicillerinde Tespit Edilen Sulh Akidlerinin Dini Gruplara Göre Dağılımı.....	120
14	1857-1862 Nolu Trabzon Mahkeme Kayıtlarına Göre Müslümanlar ile Gayrimüslimler Arasındaki Sulh Dava Konularının Ayrıntılı Dökümü.....	120
15	İncelenen Kayıtlarda Müslümanlar ile Gayrimüslimler Arasındaki Sulh Yoluyla Çözülen Borç-Alacak İlişkilerinin Ayrıntılı Tasnifi.....	124
16	Gayrimüslimler Arasındaki Sulh Dava Konularının Ayrıntılı Dökümü.....	124
17	İncelenen Dönem Trabzon Mahkeme Kayıtlarında Gayrimüslimler Arasında Sulh Yoluyla Çözülen Miras Anlaşmazlıklarının Ayrıntılı Dökümü	130
18	İncelenen Dönem Trabzon Mahkeme Kayıtlarında Gayrimüslimler Arasında Sulh Yoluyla Çözülen Tereke Anlaşmazlıklarının Ayrıntılı Dökümü	131
19	Aynî ve Nakdî Olarak Gerçekleşen Bedel-i Sulhun Sicil Numaralarına Göre Dağılımı	134
20	Aynî ve Nakdî Olarak Gerçekleşen Bedel-i Sulhlerin Belge Numaraları	136

21	İncelenen Kayıtlarda Para Miktarı Belli Olan Bedel-i Sulh Aralıkları.....	137
22	İncelenen Sulh Akidlerinde Bedel-i Sulhe Karşılık Aynî Olarak Verilen Eşyalar	138
23	1683-1708 Yılları Arasında Avrupa Paralarının Osmanlı Akçesi Karşısındaki Değerleri	141
24	İncelenen Sulh Akidlerinde Davacı Olan Kişilerin Sosyal Statüleri	143
25	İncelenen Sulh Akidlerinde Davalı Olan Kişilerin Sosyal Statüleri	143
26	İncelenen Sulh Akidlerinde Vekil Olan Kişilerin Sosyal Statüleri.....	144
27	İncelenen Davalarda Niteliği Açısından İnkâr ve İkrar Üzerine Yapılan Sulh Kayıt Sayısı.....	146
28	İncelenen Sulh Akidlerinde Dava Taraflarının Yakınlık Derecelerine Göre Dağılımı	147
29	İncelenen Dönem Aralığında Trabzon'da Sulh Akidlerinin Yaşandığı Mahalleler.....	148
30	İncelenen Dönem Aralığında Trabzon'da Sulh Akidlerinin Yaşandığı Kaza, Nahiye ve Köyler.....	149
31	İncelenen Dönem Aralığında Sulh Akidlerinin Belge Numaraları ile Birlikte Dava Konusunun Türü ve Taraflarına Dair Tasnifi.....	150

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik Nr.	Grafik Adı	Sayfa Nr.
1	Trabzon 1857, 1858, 1859, 1860, 1861, 1862 No'lu Şer'îye Sicillerindeki Sulh Akidlerinin Konularına Göre Yüzdelerik Dağılımı	53
2	Sulh Yoluyla Çözölen Miras Anlaşmazlıklarında Tarafların Akıabalık İlişkilerinin Yüzdelerik Dökümü	60
3	Belge Numaralarına Göre Muslihûnun Geçtiği Kayıt Sayısının Yüzdelerik Dağılımı	115
4	Sulh Akidlerinin Dini Gruplara Göre Yüzdelerik Dağılımı	120
5	İncelenen Sulh Akidlerinde Davacı Tarafların Sosyal Statülerinin Yüzdelerik Dağılımı	143
6	İncelenen Sulh Akidlerinde Davalı Tarafların Sosyal Statülerinin Yüzdelerik Dağılımı	144
7	İncelenen Sulh Akidlerinde Vekil Olan Kişilerin Sosyal Statülerinin Yüzdelerik Dağılımı	144
8	İncelenen Sulh Akidlerinde Tarafların Yüzdelerik Dağılımı	145
9	İncelenen Sulh Akidlerinde Dava Taraflarının Yakınlık Derecelerine Göre Dağılımı	147

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
AİBÜ	: Abant İzzet Baysal Üniversitesi
AÜHKD	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
b.	: Bin (Oğul)
bkz.	: Bakınız
bt.	: Binti (Kızı)
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
ed.	: Editör
haz.	: Hazırlayan
H.	: Hicri
İsam	: İslam Araştırmaları Merkezi
M.	: Miladi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları
Nr.	: Numara
OTAM	: Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi
sad.	: Sadeleştiren
s.	: Sayfa
sy.	: Sayı
TALİD	: Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TŞS	: Trabzon Şer'iyeye Sicili
TTK	: Türk Tarih Kurumu
t.y.	: Tarih yok
v.	: Veled-i
vb.	: Ve benzeri
Yay.	: Yayınları

GİRİŞ

Kınalızâde Ali Efendi insanların bir arada yaşamalarının kaçınılmaz olduğunu belirterek karşılıklı dostane ilişkiler kuramayanların birlikte yaşamalarının da zor olacağını ifade eder. Böylesi durumlarda adalete uyarak anlaşmazlığı ortadan kaldırmanın esas olduğunu belirtir. Kınalızâde, insanların hukuk kurallarına göre hareket etmemesi halinde toplumda anlaşmazlık içinde yaşamının huzursuzluğu da beraberinde getireceği görüşündedir.¹ Bu bağlamda sulh akdi insanlar arasındaki husumeti sona erdirerek toplum içerisinde iyi ilişkilerin yeniden tesis edilmesine olanak sağlayan önemli bir akid türüdür.

Bu zamana kadar araştırmacılar için fazla merak uyandırmayan sulh bahsi aslında Osmanlı hukukunun nasıl işlediğini mahkeme kayıtları aracılığıyla ortaya çıkaracak bir anahtar konumundadır. Çalışmamızda sulhün İslam fihhına göre kendine uygulama alanı bulduğu Osmanlı yargılama hukukundaki kapsamı hakkında bilgiler verilmeye çalışılacaktır. Bu hususta özellikle teoriden ziyade pratik alana yansıyan birinci elden arşiv belgelerine başvurulmuştur. Sulhun, Osmanlı Devleti'nde uygulanması zaman ve mekân konusunda geniş bir alanı kapsadığı için bu hususlarda belli bir sınırlandırmaya gidilmiştir. Bu bakımdan araştırma konusu olan sulh için XVII. yüzyılın sonunda önemli bir eyalet merkezi olan Trabzon'un mahkeme kayıtları temel alınmıştır. Zaman hususunda ise XVII. yüzyılın son çeyreği esas alınarak incelenmesine karar verilmiştir.

Bu doğrultuda birinci elden arşiv kaynağı olan altı adet² kadı sicillerindeki belgelerin taranması ile sulh akidlerinin sayısı tespit edilmiştir. Ortaya çıkan sulh akidlerinin transkripsiyonu ile davalar konularına göre tasnif edilerek özetleri meydana getirilmiştir. Bu kapsamda ulaşılan veriler tablo ve grafikler üzerinden genel bir çerçeve içinde değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Kur'anda geçen "Ve's-sulhu hayrun" kelamıyla³ anlaşmazlıklar noktasında sulhun daha hayırlı olduğuna dikkat çekilmiştir. Bu söz Osmanlı belgelerinin muhtevasına "Es-Sulhü Seyyidü'l-Ahkâm"⁴ -sulh hükümlerin efendisidir- şeklinde yansımıştır. Batı literatüründe de "Cılız bir sulh semiz bir davadan daha iyidir"⁵ şeklinde ifadelere rastlanılmıştır. Bu bağlamda arabulucunun

¹ Kınalızâde Ali Çelebi, **Ahlâk-ı Alâ-i**, haz. Mustafa Koç, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2014, s. 850.

² Trabzon Şer'iyye Sicilleri, Defter no. 1857; Defter no. 1858; Defter no. 1859; Defter no. 1860; Defter no. 1861; Defter no. 1862.

³ Kur'an, Nisa Suresi, Ayet: (4), 128.

⁴ Örnek kayıtlar için bkz. TŞS., Defter no. 1858, 21/5; Defter no. 1859, 24/1; Defter no. 1861, 14/1; Defter no. 1862, 48/2.

⁵ Fahrettin Atar, "Sulh", **DİA**, c. 37, TDV, İstanbul, 2009, s. 481.

yardımla mahkeme dışında huzurun yeniden tesis edilmesiyle uzlaşmaya varılan sulh akidleri Osmanlı yargı sistemine rahatlık ve işlerlik kazandırmıştır. Bu şekilde sulh akidlerinin detaylı olarak incelenmesiyle ortaya çıkan veriler hakkında değerlendirmeler yapılmaya çalışılmıştır. Bu değerlendirmeler doğrultusunda çalışma konusu yapılan zaman ve mekân dair yorum yoluyla bir kısım sonuçlara varılmıştır.

Çalışmamız giriş ve sonuç bölümleri dışında üç bölüm şeklinde tasarlanmıştır. I. bölümde sulh akdinin tanımı yapılarak İslam ve Osmanlı hukuku içindeki yeri üzerinde durulmuştur. Yine aynı bölüm içerisinde sulh akdinin yapılış şekli ve şekil açısından özellikleri bölgesel karşılaştırmalarla ele alınmıştır. Bunun yanında aynı bölüm içerisinde sulhe dayanak olan gerek hadisler gerekse fetva mecmualarındaki örnekler temel alınarak incelediğimiz sicil kayıtlarında benzer örneklerin varlığının ortaya konması sağlanmıştır.

II. bölümde ise mekân olarak sınırlandırdığımız sulh akidlerinin Trabzon'daki yansımaları çeşitli hukuk başlıkları altında konularına göre tasnif edilerek ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Bu bağlamda miras, tereke ve teharüc konulu davalar miras hukuku başlığı altında, boşanma, mehir ve evlilik gibi konular aile hukuku başlığı altında ele alınmıştır. Katl, yaralama, gasp ve darp gibi konular ceza hukuku altında incelenirken borç-alacak, hibe, emanet ve zararı tazmin gibi dava konular ise borçlar hukuku başlığı altında incelenmiştir. Köle, mülkiyet gibi konulu davalar eşya hukuku bakımından bir tasnife tabi tutulmuştur. Vesayet, vekâletle birlikte köle olmadığı halde köle muamelesi görme konulu davalar ise şahıs hukuku yönünden ele alınmıştır. Sermaye anlaşmazlığı, ortaklık, vergi ve fiyat anlaşmazlığı gibi dava konuları ise ticaret hukuku bakımından incelenmiştir. Tüm bu tasnife tabi tutulan çeşitli sulh akid konuları gerektiğinde tablo ve grafik verileriyle desteklenerek kapsamlı bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

III. bölümde Trabzon mahkeme kayıtlarına yansıyan sulh akidlerinin analizi yapılarak bahsi geçen konular genel hükümler çerçevesinde bir değerlendirmeye tabi tutulmuş, sulh akdi kendisine has özellikleri bakımından ele alınmıştır. Bu kapsamda öncelikle muslihûn (arabuluculuk) müessesesi, bedel-i sulhun çeşitleri, niteliği açısından sulh akidleri, Trabzon'da sulh akidlerinin yaşandığı kaza, nahiye, mahalle ve köyler, sulh akdinin dini gruplar üzerindeki etkisi ile uyumsuzluğa taraf olanların unvanları, meslekleri, cinsiyetleri, akrabalık bağları ayrıntılı olarak ele alınıp değerlendirilmiştir.

Çalışmanın konusu üzerinde daha önce yapılan çalışmalardan bahsetmek gerekirse Osmanlı hukuku kapsamında arşiv belgeleri esas alınarak konuya yönelik literatür eksikliği yaşandığı bilinmektedir. Bu kapsamda sulh hakkında yapılan çalışmaları üç farklı başlık altında gruplandırmak mümkündür. Bu başlıklardan ilk olarak sulh akdi hususunda yüksek lisans tezi olarak yapılmış çalışmalara değineceğiz. 1992 yılında Ertuğrul Boynukalın tarafından “İslam

Hukukunda Sulh” adlı yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.⁶ İslam hukuku çerçevesinde ele alınan bu çalışmada Avrupa’daki hukuk sisteminde yer alan sulh ile İslam hukukundaki sulh karşılaştırılmış ve İslam fihhına göre sulhun hukuki niteliği ele alınmıştır. 2001 yılında Abdülhamid Ramazanoğlu, “1876 nolu Trabzon Şer’iyye Sicili ve Bu Şer’iyye Sicili Çerçevesinde Sulh Akdi” çalışmasıyla sulhun teori ve uygulama alanını yansıtan ilk tez örneğini ortaya koymuştur.⁷ 2007 yılında M. Hadi Hosainy tarafından “Sulh in Eighteenth-Century Ottoman Fatwa Compilations” adlı çalışma bahsi geçen yüzyıl şeyhülislamına ait olan üç fetva mecmuasına göre hazırlanmıştır.⁸ 2016 yılında Esra Çetinkaya tarafından “Osmanlı Hukukunda Sulh Sözleşmesi: Üsküdar ve Bursa Şer’iyye Sicillerine Göre Borç İlişkilerinde Sulh Sözleşmesi” adlı tez çalışması sulh akdi hususunda teori ve pratik sahada yerini alan nadir çalışmalardan biridir.⁹ 2017 yılında Eray Burak Buyruk tarafından hazırlanan “Uzlaştırmanın İslam-Osmanlı Ceza Hukukundaki Görünümü: Sulh” adlı çalışma günümüz hukuku kapsamında değerlendirmeye alınmıştır.¹⁰ Yukarıda izah edilen tezlerin dışında sulhun yüksek lisans tezleri içinde yan başlık altında ele alındığı çalışma Sebahattin Usta tarafından 2004 yılında “Trabzon’da Borç-Alacak İlişkileri (1693-1700)” adlı tez çalışmasıyla ortaya konmuştur.¹¹ Usta, “Borçların Sulh Yoluyla Ödenmesi” başlığı altında sulhun borç-alacak ilişkilerindeki önemine dikkat çekmiştir. Yine 2007 yılında Eyyub Şimşek tarafından “Şer’iyye Sicillerine Göre Trabzon’da Borç-Alacak İlişkileri” adıyla hazırlanan tezde “Sulh Yoluyla Yapılan Borç Ödemeleri” başlığı altında borç-alacak davaları üzerinden sulh bahsi ele alınmıştır.¹²

İkinci başlığımız ise sulhle ilgili doktora tezi kapsamında hazırlanmış çalışmalardır. Bu bağlamda ilk olarak 1993 yılında Davut Yaylalı tarafından hazırlanan “İslam Hukukunda Sulh” adlı doktora tezi geniş bir çerçevede ele alınan ilk kapsamlı çalışmadır.¹³ 2005 yılında Aida Othman tarafından hazırlanan “And Sulh Is Best: Amicable Settlement and Dispute Resolution in Islamic Law” adlı çalışma sulhun ağırlıklı teorik olarak incelendiği bir çalışmadır. Othman, doktora tezinin

---

⁶ Ertuğrul Boynukalın, **İslam Hukukunda Sulh**, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1992.

⁷ Abdülhamid Ramazanoğlu, **1876 Nolu Trabzon Şer’iyye Sicili ve Bu Sicil Çerçevesinde Sulh Akdi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2001.

⁸ M. Hadi Hosainy, **Sulh in Eighteenth-Century Ottoman Fatwa Compilations**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sabancı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2007.

⁹ Esra Çetinkaya, **Osmanlı Hukukunda Sulh Sözleşmesi: Üsküdar ve Bursa Şer’iyye Sicillerine Göre Borç İlişkilerinde Sulh Sözleşmesi (M. 1501-1551/H. 906-958)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2016.

¹⁰ Eray Burak Buyruk, **Uzlaştırmanın İslam-Osmanlı Ceza Hukukundaki Görünümü: Sulh**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 2017.

¹¹ Sebahattin Usta, **Trabzon’da Borç-Alacak İlişkileri (1693-1700)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2004.

¹² Eyyub Şimşek, **Şer’iyye Sicillerine Göre Trabzon’da Borç-Alacak İlişkileri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2007.

¹³ Davut Yaylalı, **İslam Hukukunda Sulh**, Taştan Matbaacılık, İstanbul, 1993.

beşinci bölümünde sulh bahsini Osmanlıdaki mahkemeler üzerinden ele almıştır.¹⁴ 2012 yılında Hasan Ellek'in hazırladığı “İslam Hukukunda Mali Konularla İlgili Sulh Çalışması” mali konuların ön plana çıkarıldığı sulh akdini içerir.¹⁵ Doktora tezi kapsamında sulhu yan başlık altında ele alan tezlere değinecek olursak, 2003 yılında Boğaç Ergene “Local Court, Provincial Society and Justice in the Ottoman Empire Legal Practice and Dispute Resolution in Çankırı and Kastamonu (1652-1744)” adlı doktora tezinde mekân olarak belirttiği yerler üzerinden sulh akidlerini incelemiştir.¹⁶ 2008 yılında Richard Witmann, “Before Qadi and Grand Vizier: Intra-Communal Dispute Resolution and Legal Transactions Among Christians and Jews in the Plural Society of Seventeenth Century Istanbul” adlı çalışmasının dördüncü bölümünde sulhu ele almıştır.¹⁷ 2012 yılında Nevzat Erkan “18. Yüzyılın İlk Yarısında Üsküdar’da Müslim-Gayrimüslim İlişkileri” adlı çalışmada sulh akidlerini Müslim ve gayrimüslimler açısından incelemeye tabi tutmuştur.¹⁸ Yine 2012 yılında Turan Açık “Gelenek ve Modernlik Arasında Bir Osmanlı Şehri: 17. Yüzyılın İlk Yarısında Trabzon’da Siyaset” adlı çalışmada arabuluculuk müessesesi altında sulhe değinmiştir.¹⁹ Son olarak 2018 yılında Aslı Özcan “Trabzon Şer’iyye Sicillerine Göre Modern Öncesi Dönemde Osmanlı Kadını (XVII. Yüzyılın İlk Yarısı)” adlı çalışmada anlaşmazlıklara taraf olan kadınlar üzerinden sulh akdini incelemeye çalışmıştır.²⁰

Üçüncü başlığımız makale olarak ele alınan sulh bahsi ile ilgili çalışmaların verilmesidir. Fahrettin Atar’ın Diyanet İslam Ansiklopedisinde yayınlanan sulh maddesi İslam fihri temel alınarak yazılmıştır.²¹ Zeynep Dörtok Abacı’nın hazırladığı “Bir Sorun Çözme Yöntemi Olarak Sulh: 18. Yüzyıl Bursa Kadı Sicillerinden Örnekler ve Düşündürdükleri”²² adlı makalesinde kısaca sulhun tanımı ve kaynaklardaki yeri belirtildikten sonra uygulama alanına yansıyan Bursa mahkemesinin sulh davaları üzerinden konu detaylı olarak incelenmiştir. Konu hakkında bir başka makale ise Abdülmecid Mutaf tarafından yazılmıştır. “Osmanlı Hukuk Sisteminde Anlaşmazlığın

¹⁴ Aida Othman, **And Sulh Is Best: Amicable Settlement and Dispute Resolution in Islamic Law**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Harvard Üniversitesi, 2005.

¹⁵ Hasan Ellek, **İslam Hukukunda Mali Konularla İlgili Sulh Anlaşması (Akidler Çerçevesinde)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2012.

¹⁶ Boğaç Ergene, **Local Court, Provincial Society and Justice in the Ottoman Empire Legal Practice and Dispute Resolution in Çankırı and Kastamonu (1652-1744)**, Doktora Tezi, Brill, 2003.

¹⁷ Richard Witmann, **Before Qadi and Grand Vizier: Intra-Communal Dispute Resolution and Legal Transactions Among Christians and Jews in the Plural Society of Seventeenth Century Istanbul**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Harvard University, 2008.

¹⁸ Nevzat Erkan, **18. Yy’ın ilk Yarısında Üsküdar’da Müslim-Gayrimüslim İlişkileri- Şer’iyye Sicilleri ve Müdevvel Kaynaklar Işığında**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2012.

¹⁹ Turan Açık, **Gelenek ve Modernlik Arasında Bir Osmanlı Şehri: 17. Yüzyılın İlk Yarısında Trabzon’da Siyaset**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2012.

²⁰ Aslı Özcan, **Trabzon Şer’iyye Sicillerine Göre Modern Öncesi Dönemde Osmanlı Kadını (XVII. Yüzyılın İlk Yarısı)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2018.

²¹ Fahrettin Atar, “Sulh”, **DİA**, c. 37, TDV, İstanbul, 2009.

²² Zeynep Dörtok Abacı, “Bir Sorun Çözme Yöntemi Olarak Sulh: 18. Yüzyıl Bursa Kadı Sicillerinden Örnekler ve Düşündürdükleri”, **OTAM**, sy. 20, 2006.

Sulh Yoluyla Çözülmesi”²³ adlı makalesinde sulh akdi Balıkesir, Manisa ve Konya sicillerindeki kayıtlar çerçevesinde incelenmiştir. Konu hakkında İngilizce ve Türkçe yazılmış iki makalesi bulunan Işık Tamdoğan’ın mevcut makaleleri ise şunlardır: “Sulh and the 18th Century Ottoman Courts of Üsküdar and Adana”²⁴ ile “18. Yüzyılın İkinci Yarısında Üsküdar’da Sulh Anlaşmaları ve Bunların Ardındaki Sosyal İlişkiler”²⁵. Tamdoğan’ın sulh hakkında İngilizce olarak kaleme aldığı makalesi Türkçe yazılan makaleye göre daha kapsamlıdır. Nasi Aslan tarafından oluşturulan “İslam ve Osmanlı Hukuk Sisteminde Sulh Akitleri ve Osmanlı Toplumunda (Muslihun) Arabuluculuk Müessesesi”²⁶ adlı çalışma Kayseri sicilleri esas alınarak hazırlanmıştır. Yine Hasan Ellek tarafından yazılan “Kuran ve Hadis Işığında İnsanlar Arası Anlaşmazlıkların Sulh Yoluyla Çözümü” adlı makale de sulhun kaynaklardaki yeri üzerinden bir inceleme yapılmıştır.²⁷

Cengiz Şişman’ın yazdığı “Millet”lerinin Girift İlişkileri: 17. Yüzyıl Hasköy Şer’iyye Sicillerinde Kaydedilen Bir Cinayet Öyküsü”²⁸ adlı makale cinayet konusu üzerinden sulhu ele almaktadır. Hülya Taş’ın “17. ve 18. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Anlaşmazlıkların Çözümünde Başvuru Kanalları: Taşra Mahkemeleri ve Arabuluculuk Uygulaması”²⁹ adlı çalışması ile Ahmet Kılınç’ın “Osmanlı Devleti’nde Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemi Olarak Muslihûn: Osmanlı Arabuluculuğu”³⁰ adlı makaleleri arabuluculuk müessesesi üzerinden sulhu konu edinmektedir. Mustafa Avcı’nın “Osmanlı Ceza Muhakemesinde Sulh”³¹ adlı makalesi sulhun İslam ve Osmanlı hukukundaki yeri ile mahkemeye yansıyan şekli itibarıyla ele alınmıştır. Bu hususta yine Esra Çetinkaya’nın “Miras Hukukunda Sulh Sözleşmesi: Üsküdar ve Bursa Örneği(1501-1558)”³² adlı makalesi bulunmaktadır. Ayşe Şimşek’in “Osmanlı Miras Hukuku Sulh-Tehâruc Uygulamalarında

---

²³ Abdülmecid Mutaf, “Amicable Settlement in Ottoman Law: Sulh System”, **TURCICA**, 36, 2004.

²⁴ Işık Tamdoğan, “Sulh and the 18th Century Ottoman Courts of Üsküdar and Adana”, **Islamic Law and Society**, sy. 15, 2008.

²⁵ Işık Tamdoğan, “XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Üsküdar’da Sulh Anlaşmaları ve Bunların Ardındaki Sosyal İlişkiler”, **Uluslararası Üsküdar Sempozyumu V**, c. 1, ed. Coşkun Yılmaz, İstanbul, 1-5 Kasım 2007.

²⁶ Nasi Aslan, “İslam ve Osmanlı Hukuk Sisteminde Sulh Akitleri ve Osmanlı Toplumunda (Muslihun) Arabuluculuk Müessesesi”, **Kur’an’da Evrensel Hoşgörü**, Nesil Matbaacılık, İstanbul, 1997.

²⁷ Hasan Ellek, “Kur’an ve Hadis Işığında İnsanlar Arası Anlaşmazlıkların Sulh Yoluyla Çözümü”, **Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, c. 2, sy. 3, 2013.

²⁸ Cengiz Şişman, Osmanlı “Millet”lerinin Girift İlişkileri: 17. Yüzyıl Hasköy Şer’iyye Sicillerinde Kaydedilen Bir Cinayet Öyküsü”, **Osmanlı Araştırmaları**, XX, İstanbul, 2000.

²⁹ Hülya Taş, “17. ve 18. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Anlaşmazlıkların Çözümünde Başvuru Kanalları: Taşra Mahkemeleri ve Arabuluculuk Uygulaması”, **The Multilateral Comparative Study on Documents From the 9th to the 19th Centuries**, Annual Report, 2011.

³⁰ Ahmet Kılınç, “Osmanlı Devleti’nde Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemi Olarak Muslihûn: Osmanlı Arabuluculuğu”, **II. Türk Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri**, c. 2, İstanbul, 2016.

³¹ Mustafa Avcı, “Osmanlı Ceza Muhakemesinde Sulh”, **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, c. 25, sy. 1, 2017.

³² Esra Çetinkaya, “Miras Hukukunda Sulh Sözleşmesi: Üsküdar ve Bursa Örneği (1501-1558)”, **II. Türk Hukuk Tarihi Kongresi**, c. 1, 13-14 Mayıs 2016.

Kadın: Konya Kadı Sicili 45. Defter (1714-1715) Örneği”³³ adlı çalışması da miras hukuku bağlamında sulhu ele almaktadır. Ercan Gümüş’e ait “17. Yüzyılda Aşiret Geleneklerinin Şer’i Hukuktaki Yerine Dair Diyarbekir Mahkemesinden Bir Örnek”³⁴ adlı makale Amid mahkemesinde ele alınan bir cinayet davasında taraflar arasında husumetin son bulması amacıyla arabulucunun da hizmet ettiği kız verme âdetini sulh üzerinden konu edinmektedir.

Şimdiye kadar uygulama alanına yansıyan sulh hakkında yukarıda izah ettiğimiz çalışmaların dışında herhangi bir çalışma tespit edilememiştir. Teori ve uygulama kapsamında iki adet yüksek lisans tezi ile bir adet doktora tezinin varlığı bu alanda geniş bir boşluğun oluşmasına neden olmuştur. Bu durum, böylesi bir boşluğun doldurulmasına katkı sağlama gerekliliğini de beraberinde getirmiştir. Sulh bahsinin Osmanlı yargı hukukuna nasıl işlerlik kazandırdığı düşüncesi şer‘iyye sicil defterleri aracılığıyla ortaya çıkacak bir anahtar konumunda olması bu konunun çalışılmasına gerekçe olarak gösterilebilir. Tüm bu çalışmalar doğrultusunda kendi çalışmamızın bulunduğu noktayı belirtmek gerekirse çalışmamız sulhun teori ve pratikteki şeklini esas alarak yüksek lisans tez kategorisinde hazırlanan üçüncü bir örnek olarak ortaya çıkmaktadır. İncelenen dönem aralığında ulaşılan sulh akidlerinde etraflıca bir analize gidilmiş, bu hususta sulhun teorideki yeri ile uygulama alanı karşılaştırılarak bazı değerlendirmelerde bulunulmuştur.

---

³³ Ayşe Şimşek, “Osmanlı Miras Hukuku Sulh-Tehâric Uygulamalarında Kadın: Konya Kadı Sicili 45. Defter (1714-1715) Örneği”, **Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi**, c. 2, 2016.

³⁴ Ercan Gümüş, “17. Yüzyılda Aşiret Geleneklerinin Şer’i Hukuktaki Yerine Dair Diyarbekir Mahkemesinden Bir Örnek: Kan Davalarında Sulh Amacıyla Kız Verme Âdeti ve Aşiretli Topluluklar Hakkında Bazı Değerlendirmeler”, **Turkish Studies**, volume 13/1, 2018.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SULH KAVRAMI VE SULH AKDİNİN İSLAM VE OSMANLI HUKUKU İÇERİSİNDEKİ YERİ

1.1. Sulhun Tanımı

Sulh, insanlar arasında ortaya çıkan ihtilaf ve anlaşmazlıkları sona erdirerek toplum içerisinde bir arada güvende yaşamalarını sağlayan İslam hukukunun temel öğelerinden biridir. Sözlükte yer alan ifadelerle göre fesat kelimesinin karşı³⁵ anlamına gelen sulh, Arapçada doğru olma, uyum içinde olma anlamına gelen “salaha” kökünden³⁶ türetilmiş olup barışma, uzlaşma ve anlaşma anlamlarına gelen bir isimdir.³⁷ İnsanların birbirleriyle olan münasebetlerinde yaşanan düşmanlık ve anlaşmazlık gibi durumlar karşısında taraflar arasındaki husumete sulh ile son verilerek niza ortadan kaldırılmış olur.

İslam hukuku kitapların da ayrı bölümler halinde ele alınan sulh kavramını ilk olarak Ebû Hanîfe'nin önde gelen talebesi Muhammed eş-Şeybani³⁸ eserinde yazmıştır.³⁹ İslam hukuk literatüründe hukukçuların izahına göre sulh terimi davalı ile davacı taraf arasındaki tartışma ve çekişmeyi karşılıklı rızaları ile ortadan kaldıran akid veya görülmekte olan bir davanın uzlaşmayla sona erdirilmesi⁴⁰, ihtilafa düşen tarafların uyuşmazlığını iyileştirmeye çalışan bir anlaşma⁴¹ olarak tanımlanmaktadır. Mahkeme huzurunda karara bağlanan bu akid ile tartışma ve çekişmeler son

³⁵ Abidin Sönmez, **Rasûlullah'ın Diplomatik Münasebetleri ve Sulh Muahedeleri**, İnkılap Yay., İstanbul, 1984, s. 15.

³⁶ Işık Tamdoğan, “XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Üsküdar'da Sulh Anlaşmaları ve Bunların Ardındaki Sosyal İlişkiler”, **Uluslararası Üsküdar Sempozyumu V**, c. 1, ed. Coşkun Yılmaz, İstanbul, 1-5 Kasım 2007, s. 47. Tamdoğan bundan sonra “Sosyal İlişkiler” olarak kısaltılacaktır.

³⁷ Mehmet Erdoğan, **Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü**, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2016, s. 513; Heffening, “Sulh”, **İslam Ansiklopedisi**, c. 11, MEB Yay., Eskişehir, 1997, s. 21. Bundan sonra Erdoğan, **Fıkıh ve Hukuk** şeklinde kısaltılacaktır.

³⁸ Hanefi mezhebinin kurucusu olan Ebû Hanîfe'nin talebesi olup, eserleriyle Hanefî mezhebinin görüşlerini kayıt altına alan müctehiddir. Ayrıntılı bilgi için bakınız. Aydın Taş, “Şeybani, Muhammed b. Hasan”, **DİA**, c. 39, Türk Diyanet Vakfı Yay., İstanbul, 2010, s. 38-42.

³⁹ Aida Othman, Hanefî ulemasından olan Muhammed eş-Şeybani'nin ilgili kitabında sulh konusunun fıkıh kitaplarında belki de ele alınan en erken kaynak olduğuna işaret etmektedir. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Aida Othman, **And Sulh Is Best: Amicable Settlement and Dispute Resolution in Islamic Law**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Harvard Üniversitesi, Boston, 2005, s. 127-128. Bundan sonra Othman, **And Sulh Is Best** şeklinde kısaltılacaktır.

⁴⁰ Atar, “Sulh”, s. 481.

⁴¹ Davut Yaylalı, **İslam Hukukunda Sulh**, Taştan Matbaacılık, İstanbul, 1993, s. 13. Bundan sonra Yaylalı, **İslam** şeklinde kısaltılacaktır.

bulurken taraflar arasında sulh yolu ile uzlaşma sağlanmış olur. Sulhun şeriat lisanında bireyi ve toplumu yasal olarak bağlayan bir sözleşme şekli olduğu da tanımlamalar arasında yer almaktadır.⁴²

Telif eserlerde bahsi geçen sulh tanımı için hemen hemen birbirine benzer ifadeler yer almaktadır. Bu tanımlamaların ışığında sulhu tarif edecek olursak: Aralarında anlaşmazlık yaşanan tarafların karşılıklı rızalarıyla çekişmeyi belli bir bedel mukabilinde ortadan kaldırmak suretiyle yaptıkları anlaşmaya sulh akdi denir.⁴³

1.2. Sulh Akdinin Kaynaklardaki Yeri

Sulh, Kur’anda “vessulhü hayrun” kelamı ile insanlara yol göstermiş, İslam fıkıh kitaplarında ise yerini doğru ve güzel bir akid olarak almış ve “es-Sulhü Seyyidü’l-Ahkâm” sulh hükümlerin efendisidir anlamına gelen ifade ile eski hukuk anlayışımızda bir darb-ı mesel gibi tanınmıştır.⁴⁴ Nitekim şer’iyye sicilleri incelendiğinde de yukarıda bahsi geçen kalıbın sulh kayıtlarının birçoğunda yer aldığı gözlemlenmiş ve sulh akdinin meşrûiyetinin bu kalıpla sağlandığı görülmüştür.⁴⁵ Bu hususta incelenen Trabzon mahkeme kayıtları arasından M. 1689-1698 yıllarına ait sulh akidlerinde bahsi geçen kalıp “...beynimize muslihûn tavassut edip es-sulhu seygidü’l-ahkâm fehvasınca...”⁴⁶ şeklinde kayıtlarda yerini almıştır. Sulh, meşrûiyetini İslam hukukuna kaynaklık eden Kur’an-ı Kerim ve Sünnet-i seniyye’ye dayandırmaktadır.

1.2.1. Kur’an-ı Kerim’de Sulh ve Önemi

Müslümanların kutsal kitabı Kur’an-ı Kerim’de kişiler arası anlaşmazlıkları giderme yönünde tarafları sulha teşvik vardır. Tarafların sulha davet edilmesiyle toplumun huzur ve güven içinde yaşamaları amaçlanmaktadır. Kur’an’da aralarında ihtilaf bulunanların çekişmeye sulh ile son vermeleri toplum için en hayırlı yol olduğuna vurgu yapılmaktadır. İşte bu noktada ayetler ve hadisler insanlara aralarında adaleti tesis edecek yolu göstermektedir.

Sulhun menşei İslamiyet öncesi devirlere kadar gitmekte olup, cahiliye döneminde yaşayan şairlerin belli bir düzen içerisinde şiirlerini topladıkları divânlarında barış, uzlaşma anlamına gelen sulh kelimesine rastlanılmaktadır. Nitekim İmruu’l-Kays’ın ve şair Züheyr b. Ebi Sülma’nın

⁴² Majid Khadduri, “Sulh”, *The Encyclopedia of Islam*, c. 9, ed. C. E. Bosworth, E. Van Donzel, W. P. Heinrichs. and the late G. Lecomte, Leiden, 1997, s. 845.

⁴³ Yaylalı, mezhep imamlarının sulhla ilgili görüşleri doğrultusunda yukarıda bahsi geçen sulh tanımını ortaya koymuştur. Yaylalı, *İslam*, s. 13.

⁴⁴ S. Şakir Ansay, “Sulh”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, c. 1, sy. 2, 1943, s. 200-201.

⁴⁵ T.Ş.S., Defter no. 1858, 21/5; Defter no. 1859, 24/1; Defter no. 1861, 14/1; Defter no. 1862, 48/2.

⁴⁶ Örnek kayıt için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1860, 2/5.

divanında sulh kelimelerini bulmak mümkündür.⁴⁷ Cahiliye döneminde kabilecilik anlayışı esas olduğu için yine uyuşmazlıkların çözümünde de kabile anlayışı hâkimdi. İmru'ul- Kays'ın bir beytinde:“ Topluluklarımızda bizden ve sizden bir kişi kaldığı müddetçe, onlarla sulh yapmamaya yemin ettim”⁴⁸ ifadesiyle cahiliye devrinde taraflar arasında var olan uyuşmazlığın çözümünde hâkim olan düşünce kendini bu beyitle ortaya koyuyordu.

Kur'an-ı Kerim'deki ayetler de ise yepyeni bir anlayışla taraflar arasında sulhun hayırlı olduğuna dikkat çekilmiş, hiçbir biçimde şiddet hareketi meşru gösterilmemiş, insanlara daima çeşitli vesilelerle adaletli olunması teşvik edilmiştir. Bu minval üzere “Bir kadın eğer kocasının geçimsizliğinden yahut kendisinden yüz çevirmesinden endişe ederse, karı kocanın aralarında anlaşarak sulh yapmalarında hiçbir sakınca yoktur. Sulh daha hayırlıdır”⁴⁹. Yukarıda işaret edilen ayette karı-koca arasında geçen anlaşmazlığın son bulması için sulh yolu teşvik edilerek, uyuşmazlıkların çözümlenmesinde sulhun hayırlara vesile olduğu tavsiye edilmiştir.

Yine Kur'an'da geçen başka bir ayette “Eğer müminlerden iki topluluk birbirleriyle savaşılırsa aralarını bulup barıştırın. Eğer arabuluculuk teşebbüslerinden sonra biri diğeri üzerine saldırmaya devam ederse, saldıran taraf Allah'ın buyruğuna dönünceye kadar onlarla savaşınız; eğer dönerlerse aralarını adaletle bulup barıştırın. Her zaman adil davranınız, şüphesiz Allah adil davrananları sever”⁵⁰. Bu hususta kişiler arasındaki husumeti ortadan kaldırarak taraflar arasındaki nefrete son verip aralarında müceddeden huzuru tesis etmek de dinin büyük emirleri arasında yerini alabilir. Hucurât suresinin devam eden diğeri bir ayet-i kerimesinde: “Müminler ancak kardeşlerdir. O halde kardeşlerinizin arasını sulh edin. Allah' tan korkun ki, merhamet edilesiniz”⁵¹. Burada Müslümanlar arasında çıkacak olan uyuşmazlık, çekişme, kin, nefret ve dargınlıklara karşı diğeri müminlere arabuluculuk görevi üstlenmeleri gerektiği bildirilmiştir.⁵²

Kur'an-ı Kerim'de diğeri bir sulh uygulama örneği ise “Karı kocanın birbirinden ayrılacaklarından endişe ederseniz o zaman bir hakem erkeğin ailesinden, bir hakem de kadının ailesinden gönderiniz. Bunlar ıstılahta/sulh bulunmak isterlerse Allah Teâlâ aralarında bu arzularını muvaffak hale getirir”⁵³. Bu ayetle eşler arasında doğacak olan ayrılık gibi problemlere karşın

---

⁴⁷ Ömer Dumlu, **Kur'an'da Salah Meselesi**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 2009, s. 182. Bundan sonra Dumlu, **Salah Meselesi** diye kısaltılacaktır. Othman, **And Sulh Is Best**, s. 65.

⁴⁸ Dumlu, a.g.e., s. 183.

⁴⁹ Kur'an, Nisa Suresi, Ayet: (4), 128.

⁵⁰ Kur'an, Hucurât Suresi, Ayet: (49), 9.

⁵¹ Kur'an, Hucurât Suresi, Ayet: (49), 10.

⁵² Hamdi Döndüren, “Mü'minler Arasında Sulh ve Savaş”, **Altınoluk Dergisi**, sy. 56, Ekim 1990, s. 38. Bundan sonra Döndüren, “Sulh ve Savaş” şeklinde kısaltılacaktır.

⁵³ Kur'an, Nisa Suresi, Ayet: (4), 35.

akrabaları içinden bazı kimselerin arabulucu statüsü ile devreye girmesi tavsiye edilerek, eşlerin barışmak istemeleri halinde Allah'ın onları birleştireceğinin sözü verilmiştir.

Kur'an-ı Kerim'de Müslümanların kendi aralarında çıkan uyuşmazlıkları sulh olmak suretiyle düzeltilmeleri bazen tavsiye edilmekte bazen de emredilmektedir. Bu bağlamda Nisa suresi 114. Ayette “Onların fısıldaşmalarının çoğunda hayır yoktur. Ancak bir sadaka vermeyi, bir iyilik yapmayı veya insanların arasını sulh ederek düzeltmeyi emredenlerin fısıldaşmaları müstesnadır. Kim Allah'ın rızasını arayarak böyle yaparsa, ona ileride büyük bir mükâfat vereceğiz.”⁵⁴ Yukarıda bahsi geçen ayette “insanların arasını düzeltme” ibaresi namus, kan davası, mal, mülk vb. konularda çekişme gibi çözülmesi gereken çeşitli problemler hakkındaki sulh anlaşmaları olabilir.⁵⁵ Ayet-i kerime de Allah kişiler arası uyuşmazlıklar da arabuluculuk yapan kimseleri mükâfatlandıracağını bildirmiş ve böylece müminlere sulh yolunu teşvik etmiştir.

Bu ayetler dışında sulhu emreden bir diğer başka ayet ise “Allah'tan korkun ve aranızı düzeltin”⁵⁶ ifadesiyle toplumsal ilişkilerde sulh müessesesinin önemi ortaya konmuş, bireylerin kendi aralarında sulhu tesis etmeleri emredilmiştir.⁵⁷ Kur'an-ı Kerim'de dolaylı olarak sulhu emreden ve teşvik eden pek çok ayet bulunmaktadır. Bu hususta bahsi geçen ayetler şunlardır: iman edenlerin hep birlikte barış içinde sükûneti bulmalarını teşvik eden Bakara Suresi 178 ve 208. ayetler⁵⁸ ile inanlar arasında öfkesini tutup, insanları affetmeyi tavsiye eden Âl-i İmran Suresi'nin 134. ayetidir⁵⁹. Bunlara ek olarak iyiliği emredip, kötülükten uzak durmayı tavsiye eden Fussilet Suresi'nin 34. ayeti⁶⁰ gibi pek çok ayette sulhun insanlar arasına hayırlar getireceğine vurgu yapılmaktadır.

Ayet-i kerimeler de geçen kelimelerden anlaşılacağı üzere insanlar arasında baş gösteren geçimsizliklerin çözümünde tarafların her daim uyuşmaya yönelmeleri tavsiye edilerek, onlar için en hayırlı sonucun sulh olduğuna dikkat çekilmiştir. Sulh, Kur'an'da sadece teşvik ve tavsiye edilmemiş, aynı zamanda birçok ayette emredilerek meşru bir zemine oturtulmuştur. İnsanlar arasında doğan düşmanlığın, nefretin ve kinin kimseye bir fayda vermeyeceği belirtilmiş, daima iyilikten yana olunması gerektiği vurgulanmıştır. Kısaca Kur'an'da taraflar arasında karşılıklı bir

⁵⁴ Kur'an, Nisa Suresi, Ayet: (4), 114.

⁵⁵ Hasan Ellek, “Kur'an ve Hadis Işığında İnsanlar Arası Anlaşmazlıkların Sulh Yoluyla Çözümü”, **Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, c. 2, sy. 3, 2013, s. 98. Bundan sonra Ellek, “Kur'an ve Hadis” şeklinde kısaltılacaktır.

⁵⁶ Kur'an, Enfal Suresi, Ayet: (8), 1.

⁵⁷ Adem Yıldırım, “Mağdur Haklarına Yönelik Kurumsal Yapılar (Sulh ve Uzlaştırma)”, **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**, sy. 23, 2014, s. 254. Bundan sonra Yıldırım, “Sulh ve Uzlaştırma” diye kısaltılacaktır.

⁵⁸ Kur'an, Bakara Suresi, Ayet: (2), 178, 208.

⁵⁹ Kur'an, Âl-i İmran Suresi, Ayet: (3), 134.

⁶⁰ Kur'an, Fussilet Suresi, Ayet: (41), 34.

biçimde anlaşma sağlanarak ortaya çıkan problemlerin çözümü adına ortak bir payda üzerinde uzlaşma sağlanması tavsiye edilmiştir.⁶¹

1.2.2. Hz. Peygamber Dönemi Sulh Uygulamaları

Asr-ı saadet devrinde yaşanan bireysel ve toplumsal sorunlar, günümüzde çok daha farklı boyutlarda şekillenerek meydana gelmektedir. Bireysel çerçevede yaşanan anlaşmazlıklar toplumu da etkileyerek büyük bir sorun haline gelebilmektedir. Meselelerin dar alanlardan geniş kitlelere ulaşmaması için toplumun huzuru adına izlenecek yol ve yöntem Kur'an ve hadisler doğrultusunda gözler önüne serilmektedir. Kişiler arası yaşanan anlaşmazlıklar karşısında Hz. Peygamberin problemlere karşı ürettiği çözüm yolları dikkate alınarak, önümüzde uygulama örneği olarak takip edilecek olan usulü anlamak ve uygulamak, hayatı kolaylaştırma adına insanlara birçok fayda sağlamıştır.

Hz. Muhammed'den aktarılan hadislerde, kişiler arası anlaşmazlıkların ortadan kaldırılması, münakaşaların düzeltilip barış, sulh ve sükûnetin sağlanması önemle vurgulanmıştır.⁶² Hz. Peygamber, ihtilafa düşen tarafların kendisine müracaat ettiğinde izlediği metotlardan birisi meseleler karşısında peygamberlik statüsünü de yanına alarak insanlar arasında adaletle hükmetmesi etkili olmuştur. Nitekim Kur'an'da Hz. Peygamber'e şöyle denilmiştir: "Ben Allah'ın indirdiği her kitaba inandım ve aranızda adaleti gerçekleştirmekle emrolundum"⁶³ ayeti ile insanların aralarındaki meselelerde peygamberin arabulucu konumunda adaletle taraflara davranması emredilmiştir.

Sahabelerden bazılarının zaman zaman Hz. Muhammed'in meseleler karşısındaki çözüm önerilerini kabullenmedikleri gözlemlenmiştir. Hz. Peygamber, ortaya çıkan bu tarz tutumları ve farklı tercihleri yadırgamamış, her zaman "kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız" sözünü kendine ve dolaylı olarak insanlığa düstur edinmiştir. Hz. Muhammed aralarında anlaşmazlık olan taraflardan birisiyle daha samimi ise, o kişiden meselenin çözülmesi adına fedakârlık yapmasını istediği zamanlarda olmuştur.⁶⁴

Hz. Peygamber insanlar arasında meydana gelen anlaşmazlıkların çözümünde sulhu teşvik etmiş ve olaylar karşısında uygulamış olduğu tutum ve davranışlarla nasıl uygulanacağını fiili

---

⁶¹ Ahmet Özdemir, "Silm ve Sulh Kavramları Açısından Kur'an Barışı", **Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, sy. 2, Diyarbakır, 2010, s. 105.

⁶² Dumlu, **Salah Meselesi**, s. 189.

⁶³ Kur'an, Şûrâ Suresi, Ayet: (42), 15.

⁶⁴ Mustafa Öztoprak, "Bireysel ve Toplumsal Meselelerde Hz. Peygamber'in Problem Çözme Yöntemleri", **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, sy. 37, 2014, s. 234. Bundan sonra Öztoprak "Bireysel ve Toplumsal" olarak kısaltılacaktır.

olarak müminlere göstermiştir. Bu bağlamda sahabeden Ebû Hureyre'nin naklettiğine göre Hz. Muhammed bir hadisinde şöyle buyurmuştur: “Helali haram kılan ve haramı helal kılan sulh dışında Müslümanlar arasında sulh câizdir”⁶⁵.

“Sulh hadisi” olarak dile getirilen bu hadis-i şerif sulhun meşru olduğunu gösteren en belirgin deliller arasında sayılabilir. Hadisteki “Müslümanlar arasında” diye belirtilen ifadenin muhatapları genellikle Müslümanlar olması hasebiyle kullanılmış olup, bu ifadeden maksatla sulhun sadece Müslümanlar arasında yapılabileceği kastedilmemektedir⁶⁶. Nitekim bir Müslümanla bir gayrimüslim aralarındaki ihtilafa sulh yoluyla son verebilecekleri gibi; gayrimüslimler de kendi aralarındaki uyuşmazlıklara sulh yoluyla son verebilmekteydi. Bu bakımdan incelenen şer’i mahkeme kayıtları arasından 147 adet sulh davasında gayrimüslimlerin kendi aralarında 19 adet sulh kaydında uzlaşma yoluna giderek aralarındaki husumeti ortadan kaldırdıkları müşahede edilmiştir. Müslümanlar ve gayrimüslimler arasında ise sadece 8 kayıta sulh yoluna gidildiği bilgisi tespit edilmiştir.⁶⁷ İlerleyen bölümlerde yeri geldikçe bunlar hakkında daha detaylı bilgiler verilecektir.

Hz. Muhammed aralarında çekişme olan kişilerin kendilerine müracaatını beklemeden bizzat kendisi onları yanına çağırarak barışmalarına vesile olmuştur. Bu konu hakkında Kubalıların birbirlerine taşlarla saldırdığını öğrenince, “Onları bize getirin, barıştıralım, taraflar arasında sulh yapalım”⁶⁸ şeklinde buyurması sulha teşvikin en güzel örneklerinden biridir. Sulh’te Kur’an-ı Kerim’in aradığı “adaletin tesisi” şartı, Hz. Muhammed’in uygulamalarında da görülmektedir.⁶⁹

Bu bağlamda Ümmü Seleme binti Ebû Ümeyye'nin⁷⁰ rivayet ettiğine göre, eski bir miras davasını çözmek üzere sahabeden iki kişi Hz. Peygamber’e danışır. Taraflar davayı çözecek delilleri olmadığını belirttiklerinde, Allah Rasûlü “Siz bana gelerek dava açıyorsunuz. Ben de bir beşerim. Belki sizin bazılarınız bazınızdaki daha düzgün ve güzel bir şekilde ifadede bulunabilir. Ben de işittiğime göre hüküm veririm. Şunu iyi bilin ki, zahir delillere istinaden kime hakkı olmadığı halde kardeşinin hakkını vermiş olursam bunu almasın. Zira bu halde ben ona cehennemden bir ateş parçası vermiş olurum” diye açıklamada bulununca iki adam da ağlayarak “benim hakkım kardeşimin olsun” demiştir. Bunun üzerine Hz. Muhammed: Madem böyle söylüyorsunuz, o zaman gidip aranızdaki malı hakkı araştırarak taksim ediniz. Daha sonra

⁶⁵ Hasan Doğan, “Klasik İslam Hukuku Literatüründe Antlaşma Kavramını İfade Eden Kavramların Çeşitliliği”, **Nüsha**, sy. 46, 2018, s. 177.

⁶⁶ Ellek, “Kur’an ve Hadis”, s. 100-101.

⁶⁷ T.Ş.S., Defter no. 1857, 17/4-20/3-25/3-31/2-36/1-81/1-87/5; Defter no. 1858, 3/3-36/4; Defter no. 1859, 22/2-53/2; Defter no. 1861, 18/3-23/3-26/3-37/5; Defter no. 1862, 29/2-32/4-37/1-124/5 bahsi geçen belge numaraları gayrimüslimlerin kendi aralarında yaptığı sulh davalarına aittir. Defter no. 1857, 8/7-65/1-88/1; Defter no. 1858-5/3-7/3-78/1-90/1; Defter no. 1861, 33/4 bunlar ise gayrimüslimler ile Müslümanlar arasında yapılan sulh davalarına ait belge numaralarıdır.

⁶⁸ Davut Yaylalı, “Anlaşmazlıkları Çözmede Hz. Peygamber’in Metodu”, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, **VIII. Kutlu Doğum Sempozyumu: (Tebliğler)**, Isparta, 2005, s. 34.

⁶⁹ Yıldırım, “Sulh ve Uzlaştırma”, s. 254.

⁷⁰ Sahabe neslinin kadın müçtehitleri arasında yer alan Ümmü Seleme aynı zamanda Hz. Peygamberin eşlerinden biridir. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. M. Yaşar Kandemir, “Ümmü Seleme”, **DİA**, c. 42, TDV, İstanbul, 2012, s. 328-330.

aranızda kur'a çekerek kendi hissenize düşeni belirleyip, karşılıklı rıza ile helalleşiniz” buyurdu.⁷¹

Yukarıda bahsi geçen hadis-i şerifle Hz. Peygamberin tarafları aralarında anlaşmak üzere sulha davet ettiği gözlemlenmektedir. Bu noktada tarafların karşılıklı rıza ile helalleşerek uzlaşmaları yapılan sulha razı olduklarını göstermektedir. Hz. Muhammed insanlara kişiler arası anlaşmazlıkları uzlaşma yoluyla halletmelerini tavsiye etmesinin yanında aralarında huzursuzluk bulunan Müslümanların iyi geçinmelerini sağlama konusunda da yardımcı olunması için teşvikte bulunmuştur. Hatta bu davranışın namaz kılmak ve oruç tutmaktan daha faziletli olduğunu şu hadis-i şerifle gözler önüne sermiştir: “Oruç, namaz ve sadakanın derecesinden daha üstün olan şeyin insanlar arasını düzeltmek olduğunu”⁷² belirterek sulh yapmada arabuluculuk edenlerin önemine dikkat çekmiştir.

Müslümanlar arasında beliren kırgınlık ve dargınlıklarda, tarafların yeniden uzlaşması adına diğer müminlere arabuluculuk görevi verilmiştir. Hadis-i şeriflerden de anlaşılacağı üzere insanlar arasındaki huzurun yeniden tesisi amacıyla gerekirse pembe yalanların taraflara söylenerek anlaşmazlıkların ortadan kaldırılması hedeflenmiştir. Bu bağlamda Ukbe kızı Ümmü Gülsüm’ün⁷³ rivayet ettiğine göre “İnsanların arasını düzelter ve bunun için hayır amacıyla söz ulaştırın veya hayır kastıyla yalan söyleyen yalancı değildir”.⁷⁴

Müslümanlara örnek olması bağlamında borç-alacak hususunda yaşanan anlaşmazlığın tarafları nasıl sulha götürdüğünü anlatan bir vakıa da asr-ı saadet devrinde yaşanmıştır. Sahabeden Ka’b bin Malik, Abdullah b. Ebî Hadred el- Eslemi’ye belli bir miktarda borç vermiştir. Ka’b b. Malik borcunu diğer taraftan isteyince aralarında alacak konusunda bir anlaşmazlık yaşanmıştır. Bunun üzerine Hz. Peygamber alacaklı konumunda bulunan Ka’b b. Malik’e alacağının yarısından vazgeçmesi anlamına gelen eliyle yarısından vazgeç şeklinde bir işaretle bulunmuştur⁷⁵. Bunun üzerine Ka’b b. Malik, Hz. Muhammed’i kırmayarak verilen teklife razı gelmiştir.

Bu hususta incelenen 1857-1862 No’lu Trabzon şer’iyye defterlerinde borç-alacak davaları üzerine 23 adet kayıta sulha ulaşılmıştır. Bu kayıtlarda, borç meblağı ile sulh olunan meblağın arasında büyük bir farkın olduğu gözlemlenmiştir.⁷⁶ Borç-alacak hususuna dair dikkat çekmek için

⁷¹ Yaylalı, **İslam**, s. 20-21.

⁷² Ellek, “Kur’an ve Hadis”, s. 103.

⁷³ Ümmü Gülsüm bt. Ebû Ukbe ailesi yanında bulunmadan hicret eden tek Kureyşli kadın ve Rasûlullah’tan sonra ilk hicret eden hanım diye tanınmıştır. Ölüm tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte Hz. Ali’nin halifeliği döneminde öldüğü ileri sürülmektedir. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Huriye Martı, “Ümmü Gülsüm bint.Ukbe”, **DİA.**, c. 42, TDV, İstanbul, 2012, s. 325.

⁷⁴ Döndüren, “Sulh ve Savaş”, s. 38.

⁷⁵ Öztoprak, “Bireysel ve Toplumsal”, s. 256.

⁷⁶ T.Ş.S., Defter no. 1857, 40/2-65/1; Defter no. 1858, 47/3-78/1; Defter no. 1861, 33/4-47/5; Defter no. 1862, 3/6.

dipnotta verilen bu örnekler ilerleyen bölümlerde yeri geldikçe ayrıntılı bir biçimde ele alınacaktır. Yukarıda bahsi geçen hadis-i şerifte Hz. Peygamber uzlaşmanın sağlanması adına bize doğru ve en güzel yöntemi çizerek, gidilecek olan yolu borcun yarısından vazgeçme şeklinde belirleyerek Müslümanlara izah etmiştir.

Adam öldürme ve katilden diyet bedeli için yine Hz. Peygamber'in şu sözleri önemlidir: “Kim kasten birisini öldürürse maktulün velilerine teslim olunur. Onlar dilerlerse onu öldürürler, dilerlerse diyetini alırlar. Bir şey üzerinde karşılıklı anlaşılırsa, o da muteber olup maktulün velilerindedir” diyerek belirtmiştir. Burada suçlu ile mağdur veya suçlu ile yakınları, kendi aralarında sulh yaparlarsa ceza düşmüş sayılır.⁷⁷ Bu ifadeleriyle Hz. Peygamber, en ağır suçta bile bizlere barışma yolunu göstererek, yapılan sulhların hayırlara vesile olabileceğine dikkati çekmiştir.

Yukarıda bahsi geçen tüm hadisler ve uygulamalar insanlar arasındaki huzursuzluğun giderilmesi için belli bir yöntem dâhilinde insanlığın amacına sunulmuş olup, taraflar arasındaki problemlerin daha sonra husumete mahal vermeyecek biçimde çözüme kavuşturulmasını amaçlamaktadır. Kişiler arası anlaşmazlıklar da problemlerin ortadan kaldırılması adına bazı kimselerin yardımcı olmaları hadisler doğrultusunda tavsiye edilmiş ve bu yönde atılacak olan adımların çok hayırlı olduğu gözler önüne serilmiştir. İşte bütün bu delillere binaen İslam uleması da sulhun meşru bir muamele olduğuna ittifak etmişlerdir.⁷⁸

1.2.3. Mezhep İmamlarına Göre Sulh Akdi ve Uygulaması

Sulh akdinin Kur'an'a göre hukuki zemini ve uygulama usulünde takip edilecek olan hadislerin önemi fıkıhçılar tarafından gün yüzüne çıkarılarak, ehemmiyeti gözler önüne serilmiştir. Sulh akdinin meşru oluşuna delil olacak nitelikte olan birçok uygulama Müslümanlara yol gösterme adına fiiliyata dökülmüştür.

Anlaşmazlıkların çözüm bulması ve davaların kolaylıkla sonuçlandırılması için tarafların karşılıklı rızaları ile gerçekleşen sulh akdi mahkemelerdeki işleyişin aksamamasına da büyük katkı sağlamıştır. Hz. Ömer⁷⁹, “Tarafları sulha yönlendirin, çünkü davaların mahkeme kararıyla hükme bağlanması onlar arasında düşmanlık meydana getirir” diyerek mahkeme heyetinden tarafları sulha davete teşvik etmelerini istemiştir.⁸⁰ Hâkim yasalar gereğince verilen hükümle hukuki yönden

⁷⁷ Ahmet Rençber, “Kur'an'da Cezaların Affı, Sulh ve Tövbe”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 38, Temmuz-Aralık 2017, s. 72.

⁷⁸ Yaylalı, *İslam*, s. 22.

⁷⁹ Ömer b. Hattab, Hz. Muhammet'ten sonra onun vekili olarak Müslümanların imamlığını yapan Hulefâ-yi Raşidin'in ikincisidir. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Fayda, “Ömer”, *DİA.*, c. 34, TDV, İstanbul, 2007, s. 44-51.

⁸⁰ Atar, “Sulh”, s. 482.

meseleyi sonuçlandırsa da taraflar arasında mevcut olan kin ve düşmanlık duygusu davanın bitmesiyle tekrar edebilir. Bu sebeple asıl gayenin anlaşmazlıklara son verip, taraflar arasında huzurun yeniden tesis edilmesidir. Bu nedenle hâkimin vereceği karardansa tarafların aralarında karşılıklı rızaları ile sulh yapmaları onlar için daha hayırlı sonuçlara vesiledir.

Hulefa-yi Râşidin üçüncüsü olan Hz. Osman⁸¹ kendisinden önceki hadis uygulamaları ile diğer halifeler gibi kendisine gelen anlaşmazlıkların birçoğunu sulh yoluyla çözmeye gayret göstermiştir.⁸² İslam dünyasının uygulamaları ile oluşan zengin birikim davalarının neredeyse bir miktarının sulh yoluyla çözümlenmesine ve mahkemelerdeki işleyişin sekteye uğramadan devam etmesine olanak sağlamıştır.⁸³

İslam hukukunda dört hak mezhebin ünlü âlimleri sulh akdini çeşitli açılardan değerlendirip, yorumlamışlardır. Hanefi âlimlerinden Mevsili (ö. H. 683/ M. 1284), Zeylai (ö. H. 743/ M. 1342), Ayni (ö. H. 855/ M. 1451) sulhu, “taraflar arasındaki husumeti ortadan kaldıran akit” şeklinde tanımlarken, Şâfî uleması “kendisiyle anlaşmazlığın kesildiği akit” diye nitelendirmiştir. Maliki fakihlerinden İbn Arafe ise sulh için şu tanımlamayı yapmaktadır: “Sulh, ortaya çıkan bir anlaşmazlığı bertaraf etmek için belli bir bedel karşılığında davadan vazgeçmektir”. Yine Hanbeli âlimlerinden İbn Kudâme, Merdavi ve Hicâvî sulhu, “İhtilaf halinde olan tarafların arasını iyileştirmeyi sağlayan akit” şeklinde tarif etmişlerdir⁸⁴. Malikilerin ortaya koyduğu sulh tanımı ise diğer mezheplerin sulh tanımından farklı olarak belli bir bedel mukabilinde yapılabileceği şeklinde izah edilmiştir.

Kişiler arası anlaşmazlıklarda uyumsuzluğu gideren bir çözüm metodu olan sulhun fakihlerin ortaya koyduğu fıkıh kitaplarının muâmelatla ilgili bölümlerinde yer aldığı gözlemlenmektedir. Fıkıh eserlerinde eşler arası anlaşmazlıkların giderilmesini sağlayacak sulh nikâh bölümünde yer alırken, görülmekte olan bir davayı tarafların karşılıklı rıza ile sona erdirmek için yaptıkları sulh ise edebü'l-kâdî/ kazâ, cinayet ve kısas bölümlerinde, mirasçıların tereke ile ilgili gerçekleştirdikleri

---

⁸¹ Osman b. Affân, Hz. Muhammed'in damadı olup, kızları Rukiye ve Ümmü Gülsümle evlenmiştir. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail Yiğit, “Osman”, **DİA.**, c. 33, TDV, İstanbul, 2007, s. 438-443.

⁸² Hasan Ellek, **İslam Hukukunda Mali Konularla İlgili Sulh Anlaşması (Akitler Çerçevesinde)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2012, s. 18. Bundan sonra Ellek, **İslam Hukukunda** şeklinde kısaltılacaktır.

⁸³ Leslie Peirce, Ayntab'daki birçok anlaşmazlığın çözümünde sıklıkla sulha başvurulduğunu tespit etmiştir. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Leslie Peirce, **Ahlak Oyunları 1540-1541 Osmanlı'da Ayntab Mahkemesi ve Toplumsal Cinsiyet**, çev. Ülkün Tansel, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2005, s. 159-160 ve 245-246. Bundan sonra Peirce, **Ahlak Oyunları** diye kısaltılacaktır. Yine Ronald Jennings de Kayseri üzerine yaptığı çalışmada birçok anlaşmazlıkların çözümünde sıklıkla sulha başvurulduğu bilgisine ulaşmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ronald C. Jennings, “Kadı, Court, and Legal Procedure in 17th Century Ottoman Kayseri”, **Studies on Ottoman Social History in the Sixteenth and Seventeenth Centuries**, The Isis Press, İstanbul, 1999, s. 306. Bundan sonra Jennings, “Kadı, Court, and Legal Procedure” diye kısaltılacaktır. Hülya Taş, **XVII. Yüzyılda Ankara**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004, s. 155-156. Ayrıca 1857, 1858, 1859, 1860, 1861, 1862 No'lu Trabzon şer'iyeye sicilleri dâhilinde incelenen belgeler de toplam 147 davanın sulh ile sonuçlandığı müşahede edilmiştir.

⁸⁴ Ellek, **İslam Hukukunda**, s. 10-11.

sulh ferâiz (miras) bölümünün “tehâruc”⁸⁵ adlı alt başlığı altında yer almaktadır.⁸⁶ Bu kısımda mezheplerin sulh tanımları hakkında ortaya koydukları görüşlere yer verilmiş olup, yeri geldikçe sulh akdinin bölümleri hakkında mezhepler üzerinden konu daha detaylı bir biçimde ele alınacaktır.

1.2.4. Osmanlı Dönemi Kanunnâmelerinde Sulh Bahsi

Osmanlı devleti kendisinden önceki Türk-İslam devletleri gibi hukuk alanında kendisine İslam fıkını temel almıştır. Osmanlılar İslam hukukunun açıklık getirmediği bazı durumlara zamanın gerektirdiği düzenlemeleri ve ilaveleri yaparak örfi hukukun oluşmasının önünü açmıştır.⁸⁷ İslam hukuku kitaplarında var olan ve geçmiş dönemlerde devletlerin müdahalesinden bağımsız bir biçimde oluşan hukuka şer’i hukuk tanımlaması yapılırken, padişahların emir ve fermanlarıyla oluşan hukuka da örfi hukuk adı verilmiştir.

Tarihi kaynaklarda örfi hukuk terimine ilk kez Fatih Sultan Mehmed zamanında rastlanmakta olduğu bilgisini dönemin ünlü tarihçisi Tursun Bey bizlere bildirmektedir.⁸⁸ Fakat örfi hukuk salt olarak Osmanlı devletine ait olmayıp daha önceki İslam devletlerinde de var olduğu bilinmektedir.⁸⁹ İslam devletler hukuku ve İslam dünyasının uygulamaları ile oluşan bu zengin birikim Osmanlı döneminde sulh sistemi için de önemli bir alt yapı donanımı oluşmasına imkân sağlamıştır⁹⁰.

Osmanlı döneminde sulh anlaşmaları meşruyetini İslam hukuk öğretilerinden almanın yanı sıra örf ve âdetlerde bu bağlamda önemli bir role sahipti.⁹¹ Osmanlı hukukunun oluşum aşamasında İslam hukuku ve örfi hukukun etkisinin yanında diğer bir etken ise fethedilen yerlerin mevcut hukuku olmuştur. Özellikle yeni fethedilen bölgelerin eski örf ve âdetleri, buralara ait kanun

⁸⁵ İslam hukukunda tehâruc mirasçının belli bir bedel mukabilinde mirastan çekilmesini ifade eder. Ayrıntılı bilgi için bkz. Hamza Aktan, “Tehâruc”, **DİA.**, c. 40, TDV, İstanbul, 2011, s. 319.

⁸⁶ Atar, “Sulh”, s. 481.

⁸⁷ Kenan İnan, “The Making of Kanun Law in the Ottoman Empire, 1300-1600”, in **Making, Using and Resisting the Law in European History**, ed. G. Lottes, E. Medijainen & J.V. Sigurdsson, Pisa, 2008, s. 65.

⁸⁸ Bahsi geçen hukuk terimi “Nizâm-ı âlem için akla dayanarak hükümdarın koyduğu nizama siyâset-i sultani ve yasağ-ı padişahi yahut örf denilir” şeklinde ilk olarak Tursun Beğ, Tarih-i Ebûl Feth eserinde bahsetmiştir. Örf teriminin 16. yüzyılın başlarından itibaren kanunnâme, adâletnâme gibi resmi belgelerde kullanıldığı bilgisine rastlanılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Halil İnalçık, “Örf”, **İslam Ansiklopedisi**, c. 9, MEB, Yay., Eskişehir, 1997, s. 480; Halil İnalçık, “Türk-İslam Devletlerinde Devlet Kanunu Geleneği”, **Osmanlı’da Devlet, Hukuk, Adâlet**, Eren Yay., İstanbul, 2005, s. 27-36; Halil İnalçık, “Osmanlılarda Devlet Hukuku: Kanunnâmeler”, **Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar**, c. 1, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2014, s. 237; Kenan İnan, “Sade Nesirden Süslü Nesire: Fatih’in Tarihçisi Tursun Bey ve Tarih Yazma Tarzı”, **Osmanlı**, ed. Güler Eren, c. 8, Türkiye Yay., Ankara, 1999, s. 293; Mehmet İpşirli, “Ehl-i Örf”, **DİA.**, c. 10, TDV, İstanbul, 1994, s. 519-520; Mehmet Akman, “Örf”, **DİA.**, c. 34, TDV, İstanbul, 2007, s. 93-94; Tursun Bey’in bahsi geçen eseri için bkz. Tursun Bey, **Tarih-i Ebu’l-Feth**, haz. Mertol Tulum, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul, 1977.

⁸⁹ Adnan Koşum, “Osmanlı Örfi Hukukunun İslam Hukukundaki Temelleri”, **Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, sy. 17, Bahar 2004, s. 146.

⁹⁰ Mehmet İpşirli, “Sulh”, **DİA.**, c. 37, TDV, İstanbul, 2009, s. 490.

⁹¹ Tamdoğan, “Sosyal İlişkiler”, s. 48.

hükümleri hazırlanırken ön planda tutulmuştur.⁹² Bu minvalde Osmanlı devletinden önce sulh kavramının Dulkadiroğlu beyliğine⁹³ ait Alaüdevle kanunlarında geçtiği bilinmektedir.⁹⁴

Osmanlı Devleti'nde Padişah hükmü sayılan kanunnâmelerde⁹⁵ de sulha değinildiği gözlemlenmiştir.⁹⁶ Kanunnâmeler, daha önceki padişahlar tarafından konulan kanun ve nizamların aynen devam ettirilmesi veya bazı maddeler üzerinde eklemeler çıkarmalar yapılarak bir araya getirilmesi suretiyle oluşturulurdu. Osmanlı padişahları İslam hukukunun dışında kalan örfi hukuka dayanarak da bazı düzenlemeler yapmıştır, fakat bu kanunlar İslam esaslarına muhalif olabilecek hükümler barındırıyordu.

Osmanlı devletinin kuruluş yıllarında çıkarılan emir ve fermanlar kanun hükmünde sayılarak, mahalli bölgelere gönderiliyordu. Mevcut olan kanunlar sistemli bir tarzda tasnif edilip, henüz bir araya getirilmemişti. Bu bakımdan mevcut kanunlar Fatih Sultan Mehmed⁹⁷ zamanında belli bir düzen halinde tasnif edilerek bir araya toplanmış ve yazılı hale getirilerek Kanunnâme-i Âl-i Osman şeklinde ifade edilmiştir. Fatih Sultan Mehmed bahsi geçen kanunnâmesini “atası ve dedesi kanunu” olarak bildirmiştir.⁹⁸

Fatih Sultan Mehmed'in Kanun-ı Osmani diye anılan iki büyük kanunu bulunmaktadır. Birincisi Fatih'in Teşkilat Kanunu'dur ve ceza hukuku ile ilgili tek maddesi “Devlete isyan eden kardeşlerin nizam-ı âlem için öldürülmesi” hakkında olup, ikincisi ise Fatih'in askeri, mülki⁹⁹ ve

⁹² Feridun Emecen, **Osmanlı Klasik Çağında Hanedan Devlet ve Toplum**, Timaş Yay., İstanbul, 2011, s. 259. Bundan sonra Emecen, **Osmanlı Klasik Çağında** şeklinde kısaltılacaktır.

⁹³ Dulkadiroğulları, Elbistan ve Maraş civarında 1337-1522 yılları arasında hüküm sürmüş olan Türkmen beyliği olup, Oğuzların Bozok koluna bağlıdır. Osmanlı devleti fethettikleri bölgelerde var olan mevcut kanunları kendi bünyesindeki kanunlara belli değişikliklerle entegre ederek uygulamaya koymuştur. Bu açıdan Dulkadirli Alaüdevle kanunları, Osmanlı kanunnâmeleri olarak orijinal şekilleriyle günümüze ulaşmasına imkân sağlanmıştır. Alaüdevle kanunu 51 maddeyi ihtiva etmekte olup, ceza hukukuna ilişkin hükümlerden oluşur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Refet Yinanç, “Dulkadiroğulları”, **DİA.**, c. 9, TDV, İstanbul, 1994, s. 553-557.

⁹⁴ Kanun maddesinde: “Eğer bir kişi birini öldürürse ve kendisinin de öldürülmesi gerekirse o kişiye kısas uygulanacaktır. Katil ile maktûlün varisleri arasında sulh olursa ya da cinayetin doğası gereği diyet ödenmesi gerekirse diyetten ayrı olarak 30 akçe para ödenecektir” şeklinde bahsedildiği bilgisine Tarihçi Uriel Heyd “Eski Osmanlı Ceza Hukukunda Yapılan Çalışmalar” adlı eserinde yer vermiş olup, sulh konusuna Osmanlı hukuku açısından dikkati çeken ilk kişi olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Zeynep Dörtok Abacı, “Bir Sorun Çözme Yöntemi Olarak Sulh: 18. Yüzyıl Bursa Kadı Sicillerinden Örnekler ve Düşündürdükleri”, **OTAM**, sy. 20, 2006, s. 106-108; Bundan sonra Dörtok Abacı “Bir Sorun Çözme” şeklinde kısaltılacaktır. Ahmet Akgündüz, **Osmanlı Hukukuna Giriş ve Fatih Devri Kanunnâmeleri**, Fey Vakfı Yay., İstanbul, 1990, s. 119.

⁹⁵ Halil İncalcık, Türkiye Diyanet Vakfı tarafından çıkarılan İslam Ansiklopedisinde yer alan Kanunnâme maddesinde Kanunnâme tanımı için şu açıklamayı yapmaktadır: Kanunnâme, Osmanlı döneminde genel olarak belirli bir konuya dair hukuki maddeleri ortaya koyan padişah hükmünü ifade eder. Ayrıntılı bilgi için bkz. Halil İncalcık, “Kanunnâme”, **DİA.**, c. 24, TDV, İstanbul, 2001, s. 333-334.

⁹⁶ Bu hususta yer alan sulh maddesi için bkz. Uriel Heyd, **Studies in Old Ottoman Criminal Law**, ed. V. L. Menage, Oxford University, Press, 1973, s. 137. Bundan sonra Heyd, **Ottoman Criminal Law** şeklinde verilecektir.

⁹⁷ Osmanlı İmparatorluğu'nun yedinci padişahı olup, 1453 yılında İstanbul'u fethederek fatih unvanını almıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Halil İncalcık, “Mehmed II”, **DİA.**, c. 28, TDV, Ankara, 2003, s. 395-407.

⁹⁸ Halil İncalcık, “Adâletnâmeler”, **Osmanlı'da Devlet, Hukuk, Adalet**, Eren Yay., İstanbul, 2005, s. 81.

⁹⁹ Devlet yönetiminde askeri sınıf dışında kalan yetkililer.

cevazi hükümleri ihtiva eden ve daha sonraki bütün umumi Osmanlı kanunlarının esasını teşkil eden kanundur. Bunun ceza hukukuna ait olan ilk bölümü üç fasıl halinde düzenlenmiştir.¹⁰⁰ Bu bağlamda Fatih dönemi kanunlarına baktığımızda taraflar arasındaki uyuşmayı gideren sulhla alakalı herhangi bir kanun maddesine rastlamamaktayız.

Fatih Sultan Mehmed'den sonra tahta çıkan oğlu II. Bâyezid, babasının reformlarını dengeleyerek, bürokrasiyi güçlendirip kanunları yeniden tanzim ettirmiştir. Bu dönemde yapılan kanunlaşma hareketleri ile şer'î hukuk alanı, önceki uygulamaların tersine daha çok genişleme imkânına sahip olmuştur.¹⁰¹ Fatih'in kanunnamesine ilk büyük eklemeler bu dönemde kendini göstermiş ve 1501'den önce yapılmıştır.¹⁰²

II. Bâyezid devrinde düzenlenen kanunnâme üç bab'dan oluşur. Birinci bab cinayetler hususundaki cezaları, ikinci bab sipahi ve halk münasebetlerini ve son bab ise gayrimüslim halk, eflaklar ve yörükler gibi reaya'ya ait durumu tanzim etmekteydi.¹⁰³ II. Bâyezid devri kanunlarında Semendire sancağı kanunnâmeleri içinde yer alan kısımda Sas madenleriyle ve Semendire Eflaklarıyla ilgili hukuki yeni bir düzenleme yapılmıştır. Bu bölümde “Adet-i Şaybne” başlığı altında sulha değinildiği gözlemlenmektedir. Sas madenleri kanunnâmesinde yer alan ifadeler şu şekildedir:

Adet-i cah ki iki kuyu nizâ ede, urbararlar¹⁰⁴ ve yarar adamlar varup görerler. Ol iki kuyuya girüp mesâhat edüb yeryüzüne çıkdıklarında ol nizâ' edenleri getürüb sözlerin dinleyeler. İlimleri erüşdüğü gibi kanun üzre davaların kat' eyleyeler. Marşaninlerde ve ölçülerde, eğer davacılar sulh etmek dileseler, kendü kendüler arasında sulh edeler. Ve cümle varaklara haber edeler ki, gelüb her biri kendü paylarından sulh eyleyeler. Sulh etmemek isteyenlere cebr yokdur. Urbararla sulh girmeye. Zira kendüler arasında olan sulh dürüsttür. Ve urbararlar defterine yazduralar ki, sonra nizâ' olub şahit bulunmasa urbarar defteri şahit olur.¹⁰⁵

Yukarıda bahsi geçen “kuyu ağzı” başlığı altında bulunan açıklamalardan anlaşılacağı üzere iki kuyu sahipleri arasında tartışma meydana gelirse kuyucu başı niteliğinde görev yapan maden mühendislerinden olay yerine giderek kuyu sınırlarını ölçmeleri istenmiştir. Mevcut mühendislere tartışmanın taraflarını dinleyerek kanun üzere karara varmaları bildirilmiş olup, tarafların aralarında anlaşarak sulh yapmaları tavsiye edilmiştir. Ayrıca aralarında sulh yapmak

¹⁰⁰ Ahmet Akgündüz- Halil Cin, **Türk Hukuk Tarihi**, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 2011, s. 321.

¹⁰¹ Feridun Emecen, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2015, s. 204.

¹⁰² Halil İnalçık, **Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)**, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2017, s. 79.

¹⁰³ Akgündüz-Cin, **Türk Hukuk**, s. 321.

¹⁰⁴ Urbarar, maden mühendisi kuyucu başı niteliğinde olup, kuyuları ölçmekle görevli kimselerdir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Özkan Keskin, “Osmanlı Devleti'nde Yabancı Maden Mühendislerinin İstihdamı ve Osmanlı Madencilğine Hizmetleri”, **İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri İnkılap Tarihi Enstitüsü Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi**, 2007, s. 79-92.

¹⁰⁵ Ahmet Akgündüz, **Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukuki Tahlilleri II. Bâyezid Devri Kanunnâmeleri**, c.2, Fey Vakfı Yay., İstanbul, 1990, s. 484.

istemeyenlerin zorlanmaması gerektiği de ifade edilerek, kanunlar üzere sulhla hareket edilmesi bildirilmiştir. Hülasa bu kanun maddesinde yer alan bilgilere göre madenlerle ilgili anlaşmazlıklarda sulha başvurulabileceğini görmekteyiz.

Yavuz Sultan Selim'in hazırlattığı umumi Osmanlı Kanunnâmesi, babası II. Bâyezid'in kanunnâmesine kıyasla daha kapsamlı ve geniştir. İlk üç fasıl ceza hukukunun ta'zir cezalarına ayrılmış olup, kendisinden önce yürürlüğe konan kanunlara çok benzemektedir. Diğer kanunnâmelerden farkı şahsiyetine uygun olarak, cezaların çok ağır olmasıdır. Birinci fasıl, zinaya dair ta'zir cezalarını içerirken, ikinci fasıl da kavga, sövme ve katle ait cezaları bünyesine almıştır. Son olarak üçüncü fasıl da ise içki içme, hırsızlık ve gaspa ait cezalara yer verilmiştir.¹⁰⁶ Bu kanunnâme yapısı ve muhtevası bakımından Fatih Sultan Mehmed'in hazırlatmış olduğu kanunnâme ile Kanuni dönemine ait kanunnâme arasında geçen süreçte Osmanlı kanun düzeninin tamamlanması ve geliştirilmesi hususunda bir ara yolu temsil etmektedir.¹⁰⁷

Özellikle 16. yüzyılda yürürlükte olan bazı kanunnâmelerde taraflar arası uzlaşmanın oluşmasına vesile olan sulhun varlığından söz edilmiştir. Yavuz Sultan Selim'in hazırlatmış olduğu kanunnâmelerde de aralarında sulh anlaşması yapmış olan taraflardan daha az cerime yani para cezası alınmasına dair ifadelerin yer aldığı belirtilmiştir.¹⁰⁸

Kanuni Sultan Süleyman babası Yavuz'un vefatıyla tahta geçerek 1520 yılında ilk kanunnâmesini hazırlattığı öngörülür. Sultan Süleyman eyalet, sancaklar ve umumi konular üzerine kendinden önce gelen atalarının kanun yapma esasını temel alarak yüzlerce kanun hazırlatarak, Kanuni unvanına layık görülmüştür.¹⁰⁹ Fatih Sultan Mehmed döneminde oluşturulan genel kanunlar düzenli ve sistemli bir hale getirilerek yeni ilave kanunlarla ülke sınırları içinde yerleştirilmeye çalışılmıştır.¹¹⁰ Sultan'ın hazırlattığı diğer umumi kanunnâme ise hukukçu ve kanun yazarı olan Nişancı Celalzâde Mustafa Çelebi¹¹¹ tarafından kaleme alınmıştır.¹¹²

Hazırlanan ilk kanunnâme 24 fasıl şeklinde oluşturulmuş olup, ilk dört fasıl ceza hukukunu konu edinmektedir. Meydana getirilen diğer kanunnâme ise var olan kanunnâmelere göre daha kapsamlı bir biçimde geliştirilerek sistematik halde üç ana bölüm ve 19 fasıldan oluşturulmuştur.

¹⁰⁶ Akgündüz-Cin, **Türk Hukuk**, s. 322.

¹⁰⁷ Yaşar Yücel-Selami Pulaha, **I. Selim Kanunnâmesi (1512-1520)**, TTK, Ankara, 1995, s. 10-11.

¹⁰⁸ Tamdoğan, "Sosyal İlişkiler", s. 48.

¹⁰⁹ Akgündüz-Cin, **Türk Hukuk**, s. 322.

¹¹⁰ Emecen, **Osmanlı Klasik Çağında**, s. 256.

¹¹¹ Koca Nişancı lakabı ile şöhret bulan Mustafa Çelebi, Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman döneminde devlet hizmetinde bulunmuş olup, Osmanlı örfi hukukunu meydana getiren kanunların aynı zamanda şer'i hukukla da bağdaşmaları yönünde faaliyet göstererek bu hususta Şeyhülislam Ebussuûd Efendi ile iş birliği yapmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Celia J. Kerslake, "Celalzâde Mustafa Çelebi", **DİA.**, c. 7, TDV, İstanbul, 1993, s. 260-262.

¹¹² Akgündüz-Cin, **Türk Hukuk**, s. 322.

Birinci bölümün dört faslı ceza hukukuna ait hükümleri ihtiva etmektedir. Bu fasıllardan ilki zinaya ait para cezasını, ikinci faslı kavga, sövme ve katle ait cürmü, üçüncü fasıl içki içme, hırsızlık, gasb ve tecavüze ait cürmü ve dördüncü fasıl ise hakkında had veya kısas cezası bulunmayan rüşvet ve yankesicilik gibi ta'zir suçlarına ait cezaları kapsamaktaydı.¹¹³

Bu bağlamda Kanuni Sultan Süleyman döneminde oluşturulan kanunnâmelerde sulh hükümlerinin mevcut olduğu gözlemlenmektedir. Bozok sancağı kanunnâmeleri¹¹⁴ içinde “Ahkâm’üd-Dima ve Mâ Yete‘allâku Bihi” yani kan cürmi ve buna müte’allik şeylerin hükümleri başlığı altında sulha şöyle değinilmektedir:

Her kim kan etse katle müstahak ise kısas oluna. Eğer sulh edüb veya diyete müstahak ise diyetten gayrı otuz altun cürm alına” şeklinde ifade edilmiştir. Bu kanun maddesinin Kanuni’den önce ecdadın uygulamaya koyduğu Dulkadir kanunlarından entegre edilerek kanunnâmeler de devamlılık sağladığını görüyoruz.¹¹⁵

Maddede yer alan ifadelerle göre kasten adam öldürmenin cezasının kısas olduğu belirtilerek, af veya sulh yoluyla kısasın düşmesi halinde ölen kişinin yakınları diyet bedeli alırken, devletin de cürm yani para cezası alabileceği belirtilmiştir.

Ahmet Akgündüz, birinci Bozok sancağı kanunnâmesinde yer alan hükümlerde bir suçtan dolayı kesilen ceza miktarlarının Alâûd-devle kanunları etkisinde kalınarak değişikliğe uğramadan aynen uygulamaya konulmuş olduğunu tespit etmiştir. Fakat bu durum Kanuni döneminde bir takım değişikliklere uğramış, ceza miktarlarının aşağı seviyelere çekildiği gözlemlenmiştir.¹¹⁶

Kanuni Sultan Süleyman’ın hazırlatmış olduğu kanunnâmesi toplam 300 madde üzerine yazılmış olup, daha sonra tahta çıkan II. Selim zamanında bazı ilave kanunların eklenmesiyle işlerliğini sürdürmüştür. Kanuni’ye ait olan bu umumi kanunnâme var olan kanunlarla daha da sistematize edilerek tahta çıkan her Padişah için bir rol model olmuştur. Bu bakımdan kanunların açık, kısa ve öz oluşu uygulamada kolaylık göstermiş olup, ilerleyen süreçte bir takım değişikliklere maruz kalsa da 1846 senesine kadar yürürlükte kalmayı başarmıştır.¹¹⁷

¹¹³ Akgündüz-Cin, a.g.e., s. 322-323.

¹¹⁴ Bozok kanunnâmesi diye bilinen bu kanunnâme Dulkadiroğulları devrine ait olup, Osmanlı zamanında çok az değişikliklere uğrayarak yürürlükte kalmıştır. Kanunnâmenin içerdiği konular ve oluştuğu madde sayısı için bkz. Akgündüz-Cin, a.g.e., s. 153.

¹¹⁵ Ahmet Akgündüz, **Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukuki Tahlilleri Kanuni Sultan Süleyman Devri Kanunnâmeleri**, c. 6, Fey Vakfı Yay., İstanbul, 1993, s. 228.

¹¹⁶ Kanunnâmede yer alan madde de; “Şimdiye değin bir kimse baş yarsa üçyüz akçe ve kara bere olsa yetmiş iki akçe ve bıçak çıkarsa altıyüz akçe; çalub mecruh eylese sekiz yüz akçe; kan eylese müdde’isi sulh etdükdün sonra bin sekiz yüz akçe; kol ufatsa veya sair uzvundan bir yerin ufatsa, müddeisi sulh etdükdün sonra sekiz yüz akçe” şeklinde sulhun da içinde yer aldığı para cezalarındaki miktarların değiştiği görülmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Akgündüz, a.g.e., s. 239.

¹¹⁷ Akgündüz-Cin, **Türk Hukuk**, s. 323.

Sulha dair en kapsamlı düzenleme 1876 tarihinde tamamlanan Mecelle'nin¹¹⁸ XII. kitabı olan Kitabu's-sulh ve'l-ibra başlığı altında oluşturulmuş olup, fıkıh kitaplarındaki Hanefi görüşleri esas alınarak iki ayrı bölüm şeklinde düzenlenmiştir.¹¹⁹ Mecelle'nin 1531. maddesinde yer alan sulh tanımına göre "Bitterazi nizai ref' eden bir akittir ki icab ve kabul ile mün'akid olur" diye ifade edilmektedir.¹²⁰ Bu tanımda yer alan ifadeye göre taraflar arasındaki anlaşmazlık karşılıklı rıza ile ortadan kaldırılarak, icab ve kabulle kurulan bir akiddir. Yukarıda bahsi geçen "bitterazi" ibaresi tarafların karşılıklı rıza ile sulh olmalarını belirtirken, bir diğer açıdan da tarafları sulh olmaya zorlanmamaları gerektiğine işaret etmektedir.¹²¹ Mecelle'nin içinde yer alan sulh ile ilgili bölümler bir giriş ve dört bâb'dan oluşmakta olup, giriş bölümünde sulhla alakalı 8 madde yer alırken, dört bâb'dan oluşan kısımda ise 33 madde bulunmaktadır.¹²² Mecelle'nin 1531-1571. maddeleri sulh ile alakalı hususları ihtiva etmektedir.¹²³

Yukarıda bahsi geçen kanunlardan hareketle Osmanlı kanunnâmelerinde sulhla alakalı başka bir hüküm maddesi tespit edilememiştir. Tespit edilen sulha dair hükümlerin ana özünde fethedilen Dulkadir topraklarında geçerli olan Alâûd-devle kanunlarının etkisinin söz konusu olduğu söylenebilir. Tabi bu kanunların özünde de İslam hukukunun yer aldığı belirtilmelidir. Temelinde aynı olması hasebiyle bir önceki devletin hazırladığı hukuki düzenlemeyi, bir sonraki Müslüman Türk devleti çok az değişikliklerle¹²⁴ aynen uygulamaya koymuştur.¹²⁵

Türk-İslam devletlerinin özünde şer'î hukuka bağlı kalarak uygulamaya koyduğu her bir hüküm Osmanlı devletinin önünde bir örnek ve örfî hukukun oluşmasına önemli bir zemin hazırlamıştır. Osmanlı devleti, kanunnâmeleri hazırlarken İslam hukukunun açıkça hüküm vaz 'ettiği alanlarda fıkıh kitaplarındaki Hanefi mezhebinin görüşlerini esas alarak düzenlemeler yapmıştır. Sonuç olarak Osmanlı da sistemli hale getirilen şer'î ve örfî kanunlarla belli bir düzen oluşturularak, uygulama esasında kolaylıklar sağlandığı söylenebilir.

¹¹⁸ Osmanlı Devleti'nde 1868-1876 yılları arasında hazırlanan ve daha çok borçlar, eşya ve yargılama hukuku esaslarını içeren kanun. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Akif Aydın, "Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye", **DİA**, c. 28, TDV, Ankara, 2003, s. 231-235.

¹¹⁹ Heffening, "Sulh", s. 22; Dörtok Abacı, "Bir Sorun Çözme", s. 108.

¹²⁰ Ahmet Akgündüz, **İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı**, c. 3, İstanbul, 2012, s. 461; Ansay, "Sulh", s. 201.

¹²¹ Ertuğrul Boynukalın, **İslam Hukukunda Sulh**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1992, s. 23.

¹²² Yıldırım, "Sulh ve Uzlaştırma", s. 255.

¹²³ Cihan Osmanağaoğlu Karahasanoğlu, "Mecelle-i Ahkam-ı Adliyye'nin Yürürlüğe Girişi ve Türk Hukuk Tarihi Bakımından Önemi", **OTAM**, sy. 29, Bahar 2011, s. 104.

¹²⁴ Bahsi geçen değişiklikler için para cezalarındaki miktarlar hususunda şu tespitlerde bulunabiliriz: Yavuz Sultan Selim döneminde Osmanlı topraklarına ilhak edilen Dulkadir beyliğinde geçerli olan kanunlar bölgede aynı şekliyle uygulamaya konulmuştur. Fakat Kanuni Sultan Süleyman döneminde bu kanun maddelerinde yer alan para cezalarının miktarları hususunda değişikliğe gidilerek bir takım düzenlemeler yapılmıştır.

¹²⁵ Akgündüz-Cin, **Türk Hukuk**, s. 152.

1.2.5. Fetva Mecmualarında Sulh Bahsi ve Örnekler

Fetva kelimesi sözlükte “meydana gelen bir olayın dini-hukuki boyutta hükmünü açıklayan, ortaya koyan ve zorlukları çözen kuvvetli cevap” anlamında kullanılmaktadır. İslam hukukundaki terim olarak karşılığı “fakih bir kişinin sorulan fıkhi bir meseleye yazılı veya sözlü olarak verdiği cevap, ortaya koyduğu hüküm” anlamını ifade etmektedir. Örfi hukukta ise sorulan dini sorulara müftüler tarafından yazı ile verilen cevabı kastetmektedir.¹²⁶ Fütüvâ kelimesi fetva'nın eş anlamlısı olup, Hz. Muhammed döneminde fetva yerine kullanılmıştır.¹²⁷

Bu bağlamda fetva, şer'î amelî konularda sorulan sorulara müftü tarafından verilen cevaplardır. Müftü, fetva verirken Kur'an ve sünnetin hükümlerine bağlı kalarak şer'î hükmü açıklamak ve bildirmekle mükelleftir.¹²⁸ Osmanlı devletinde genel ve özel mahiyetteki şer'î ve hukuki meselelere dört ehl-i sünnet mezhebinden “Hanefî fıkhi” üzerine cevap veren kişiye “müftü”, verilen karara da “fetva” adı verilmiştir.¹²⁹

Osmanlı devleti de diğer Türk-İslam devletleri gibi halkın dini ve hukuki alanda karşılaştığı meseleler karşısında Hanefî mezhebini esas alarak uygulama yoluna gitmiştir. İlmiye teşkilatının başındaki kişi olarak kabul gören müftü/şeyhülislam¹³⁰ bu mezhebe uygun olarak hüküm ve fetva vermekle yükümlü tutulmuştur. Bunun yanı sıra XIV. ve XV. yüzyıllarda bazı durumlarda Hanefî mezhebine göre uygun çözüm bulunmadığı takdirde Şafi, Maliki ve Hanbeli mezheplerinden de istifa edildiği bilinmektedir.¹³¹

Fetva kurumunun tarihsel gelişimine bakıldığında Hz. Muhammed'e peygamberlik vazifesinin gelmesinden sonra vefatına kadar geçen süreç içinde Müslüman halkın meseleler karşısındaki sorularına Kur'an-ı Kerimî esas alarak verdiği cevapların tümü fetva kapsamına girer. Bu bakımdan Hz. Muhammed'e İslam'ın ilk müftüsü de denilebilir.¹³² Daha sonra ki dönemde

¹²⁶ Fahrettin Atar, “Fetva”, **DİA**, c. 12, TDV, İstanbul, 1995, s. 486-487.

¹²⁷ Ebül'ulâ Mardin, “Fetva”, **İslam Ansiklopedisi**, c. 4, MEB Yay., Eskişehir, 1997, s. 582.

¹²⁸ Nasî Aslan, “Osmanlı Hukuku'nun Oluşumunda Fetva ve Kazâ Münasebeti”, **Dini Araştırmalar**, c. 2, Mayıs-Ağustos 1999, s. 85.

¹²⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı**, TTK, Ankara, 1988, s. 173; Yusuf Halaçoğlu, **XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı**, TTK, Ankara, 1991, s. 131.

¹³⁰ Şeyhülislam tabiri İslam dünyasında önde gelen ulemaya verilen bir şeref unvanı olarak X. Yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmıştır. Memlükler'de fetvaları ile şöhret bulan fakihlere verilen bir unvan, dini reis şeklinde anlaşılmıştır. Bahsi geçen tabir Fatih Sultan Mehmed'in teşkilat kanunnâmesinde ulemanın reisi olarak ifade edilmiştir. Bu kurumun dini bir müessesese haline gelişi Osmanlı devleti zamanında gerçekleşmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet İpşirli, “Şeyhülislam”, **DİA**, c. 39, TDV, İstanbul, 2010, s. 91-96.

¹³¹ Ahmet İnanır, **İbn Kemal'in Fetvaları Işığında Osmanlı'da İslam Hukuku**, Gece Kitaplığı, Ankara, 2015, s. 76; Bundan sonra İnanır, **İbn Kemal** şeklinde kısaltılacaktır. E. Mardin, “Fetva”, s. 583.

¹³² Seda Örsten, **Osmanlı Hukukunda Fetva**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2005, s. 2.

sahabeler bu görevi devralarak halkın sorularına karşılık hadisler doğrultusunda hareket ederek fetvalar vermişlerdir.

Mezheplerin oluşum süreci X. yüzyılın ortalarına kadar giden süreci içine almasıyla birlikte Tebeu't-tâbiîn diye adlandırılan bu dönemde mezhep kavramının izâfe edildiği ve artık kesin bir ayrışmanın gerçekleştiği görülmektedir.¹³³ Bu devirde Ebû Hanîfe, Mâlik b. Enes gibi mezhep sahibi büyük imamlarla hemen hemen her bölge ve şehirde müctehidler¹³⁴ yetişmiş, başta Kur'an-ı Kerim olmakla birlikte Hz. Peygamberin hadisleri, sahabenin fetvaları hakkında bilgi edinerek akaid ve fıkıhla ilgili meseleler hakkında Müslüman ahalinin ahvaline karşı fetvalar verilmiştir.¹³⁵

Mezheplerin oluşum ve gelişim aşamasının tamamlanmasıyla başlayan süreçte müctehidler taklit edilmeye başlanmıştır. Bu aşamada ictihad mertebesine ulaşmış nice âlim yetişmesine rağmen çoğunluk kendilerini müstakil müctehid olarak görmeyip, Ebû Hanîfe, İmam Şâfiî, İmam Mâlik gibi müctehitlerden birine bağımlı kalmayı tercih etmişlerdir.¹³⁶ İlerleyen dönemlerde müftüler fetva verirken, kadılar hükmederken genellikle tâbi oldukları mezhep imamının prensipleri dışına çıkmayarak bu görevi icra ettirmişlerdir.

Hz. Peygamber, sahabe dönemi ve mezhepler üzerinden fetva konusunun gelişim aşaması yani bu geniş alanın kapsadığı boyutların ortaya konulması çalışmamızın ana amaçları arasında olmayıp, bu kısımda sadece Osmanlı dönemi sulh fetvaları üzerine bilgiler sunulacaktır.

Osmanlı hükümdarları hayatın bütün aşamalarında İslam hukukunun hükümlerine uymaya özel bir dikkat göstermişlerdir. Kuruluş dönemi sultanları örfî kanun düzenlemeleri yaparken veya önemli siyasi kararlar alırken fakihlere danışmışlar, daha sonra aynı amaç için Şeyhülislamlık makamını kurmuşlardır.¹³⁷ Osmanlı devletinde mevcut olan Şeyhülislamlık kurumu bir tür dini danışmanlık merkezi ve çeşitli hususlarda dinin hükmünü öğrenme gereksiniminden doğmuş olup, Osmanlı yönetimi bunu bir kamusal iş olarak düzenlemiştir.¹³⁸ Kurumsallaşmanın bir sonucu

¹³³ Mezhepler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ferhat Koca, "Mezhep", **DİA**, c. 29, TDV, Ankara, 2004, s. 538.

¹³⁴ İctihad kelimesi, sözlükte "çaba, gayret, güç, zorluk" manasına gelen cehd kökünden türemiş olup, "elden gelen çabayı harcamak, bütün gücü sarf etmek" gibi anlamları ifade eder. İctihad, "nassın lafız ve manasından hareketle, nassın bulunmadığında da çeşitli istinbat metotları kullanılarak şer'î hüküm hakkında zannî bilgiye ulaşma çabası" genel adı olarak tanımlanmıştır. Bu çabayı gösteren kimseye de "müctehid" denilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. H. Yunus Apaydın, "İctihad", **DİA**, c. 21, TDV, İstanbul, 2000, s. 432-445; Cemalettin Şen, "Fıkıh Psikolojisi Bağlamında Müctehid Psikolojisinin Nasların Fıkhi Yorumuna Etkisi", **Dergîabant (AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi)**, c. 5, sy. 10, Güz 2017, s. 82.

¹³⁵ Atar, "Fetva", s. 489.

¹³⁶ Atar, "Fetva", s. 490.

¹³⁷ Pehlul Düzenli, "Şeyhülislam Ebussuûd Efendi Fetvaları Işığında Osmanlı Sünniliği", **Marife**, sy. 3, Kış 2005, s. 261.

¹³⁸ Kemaleddin Taş, "Osmanlı Yönetim Sisteminde Şeyhülislamlık Kurumu", **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, sy. 1, Ocak-Temmuz 2005, s. 90.

olarak Kanuni dönemi Şeyhülislamlarından Ebussuûd Efendinin bir gün içinde 1412 fetva yayınladığı tahmin edilmektedir.¹³⁹

Osmanlı yönetiminin merkez örgütünde, İstanbul müftüsünün fetvaları ile hareket edilirken, taşra örgütünde de vilayet ve kaza müftülüklerinden alınan fetvalardan yararlanılıyordu.¹⁴⁰ Osmanlı devletindeki yöneticiler savaş ilan etmek, barış yapmak, görevden azl ve katl gibi önemli konularda Şeyhülislam fetvasına başvurdukları gibi, devletin tebaası da çeşitli sorunlar karşısında yetkili makamdan fetva isteyebiliyorlardı.¹⁴¹

Osmanlı hukukçuları bir yandan geçmişten devraldıkları fıkıh mirasını sadeleştirip tercihle meşgul olurken, diğer taraftan da gelişim aşamasında Osmanlı müftülerinin fetvalarını tedvin, tasnif ve nakletme çalışmaları ile meşgul olmuşlardır. Şeyhülislam İbn Kemal'e kadar ki dönemde Fatih devri hukukçularından meşhur âlim Molla Hüsrev'in "Gurer ve Dürer" adlı eseri gibi çeşitli eserler telif edilmiş¹⁴² ve mahkemelerde el kitabı olarak kullanılmıştır. Fatih camisinin İmamlarından İbrahim El-Halebi¹⁴³ Hanefi fıkının en kapsamlı ve güvenilir hukuk kitabını I. Selim devrinde yazmıştır. Mültek'al-Ebhur adlı eseri çok rağbet görmüş ve Osmanlı kadılarının daima başvurdukları bir hukuk kitabı haline gelmiştir.¹⁴⁴

Bu bağlamda yükseliş devri önemli hukukçularından olan Molla Hüsrev'in yazmış olduğu "Gurerü'l ahkâm" adlı eserde sulh bahsi ele alınmış olup, buna dair farklı konular üzerinden sulhla ilgili fetvalar verilmiştir. Nitekim kasten adam öldürme olayında bir kölenin sahibi kölesinin nefsi için ölen kişinin velisi ile sulh olsa, sahih olur mu sorusuna "olur" şeklinde yanıt vermiştir. Çünkü köle sahibinin kölesi kendi kazancıdır. Böyle bir durumda kölesini kurtarması caiz olur.¹⁴⁵ Değerlendirmeye alınan sulh akidlerinde de buna benzer bir kayıta ortaya çıkan anlaşmazlıkta köle sahibinin davalı tarafla uzlaşmaya yöneldiği görülmektedir.¹⁴⁶

Mültekâ'l-Ebhûr eseriyle tanınan ve Hanefi hukukunun en güvenilir fıkıh kitabını yazan İbrahim el-Halebi daha önce de bahsettiğimiz gibi bu eseri I. Selim'in görevlendirmesiyle kaleme

---

¹³⁹ M. Hadi Hosainy, **Sulh in Eighteenth-Century Ottoman Fatwa Compilations**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sabancı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2007, s. 6.

¹⁴⁰ Taş, "Osmanlı Yönetim", s. 90.

¹⁴¹ M. Salih Arı, "Osmanlılar'da Şeyhülislamlık Müessesesi", **Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, c. 1, sy. 1, 1994, s. 172.

¹⁴² İnanır, **İbn Kemal**, s. 80-81.

¹⁴³ Akgündüz-Cin, **Türk Hukuk**, s. 156.

¹⁴⁴ Emecen, **Osmanlı Klasik Çağında**, s. 262.

¹⁴⁵ Molla Hüsrev, **Gurer ve Dürer Tercümesi**, c. 4, çev. Arif Erkan, Kitsan Matbaa, İstanbul, 1980, s.295.

¹⁴⁶ H. 3 Şevval 1102/ M. 30 Haziran 1691 tarihli kayıt hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1858, 15/2.

almış ve yakın tarihli bir yargılama el kitabı olarak 1517'de tamamlanmıştır.¹⁴⁷ El-Halebi eserini yazarken vikaye, kuduri, hidaye, kenz, muhtar, bahreyn gibi birçok eserden faydalanmıştır. İbrahim el-Halebi, kitâbü's-sulh başlığı altında Hanefi mezhebi geleneğini esas alarak birçok konuya dair sulh fetvası vermiştir. Adam öldürme, kölelik, nikâh, gasp, borç-alacak gibi pek çok mevzuda sulhun caiz olup olmadığı durumunu fetvaları ile açıklığa kavuşturmuştur.

Burada el-Halebi'nin nikâhla ilgili verdiği bir sulh fetvasında “Bir erkek, bir kadının nikâhlısı olduğunu da'va etse, bundan dolayı mal ile yapılan sulh sahihtir”¹⁴⁸ şeklinde açıklama yaparak, sulhun kusurlu olmadığını, şeriata göre uygun olduğunu beyan etmiştir. Buna benzer sicillerde yer alan bir sulh kaydında da tarafların belli bir bedel karşılığında anlaşarak sulha razı geldikleri tespit edilmiştir.¹⁴⁹ Benzer örnek hakkında detaylı bilgi ikinci bölümde bilginize sunulacaktır.

Yükseliş dönemi ünlü âlimlerinden olan İbn Kemal¹⁵⁰ Yavuz Sultan Selim döneminde Anadolu kazaskerliği, Kanuni Sultan Süleyman döneminde de Zenbilli Ali Efendi'nin¹⁵¹ yerine geçerek şeyhülislamlık makamıyla vazifelendirilmiştir. İbn Kemal kendisine yöneltilen sulh hakkındaki sorulara kısa, öz ve anlaşılır bir biçimde cevaplar vermiştir. Bu bakımdan müftüye sorulan soru mesele diye başlar, yanıtı ise genellikle satır boyunca uzanan el-cevap kelimesiyle devam ederdi. Şeyhülislamın cevaplarının daima çok kısa olduğu kanısı yaygın olup, bilhassa sultanı veya yönetimi ilgilendiren konularda veya farklı mevzularda kısa cevaplar içermeyen çok sayıda uzunca yazılmış fetvalar arşivlerde mevcut bulunmaktadır.¹⁵²

İbn Kemal'in sulh hususundaki fetvalardan örnekler verecek olursak: Mes'ele: İkrahlâ olan sulh sahih olur mu? Elcevap: Olmaz.¹⁵³ Burada bahsi geçen sualde istemeyerek sulh yapmanın uygun olup olmadığı sorulmuştur. İbn Kemal'de bu suale karşılık açık ve anlaşılır bir ifadeyle mümkün olamayacağını belirtmiştir. İslam fihhına göre tarafların karşılıklı rızaları ile

---

¹⁴⁷ Peirce, **Ahlak Oyunları**, s. 151.

¹⁴⁸ İbrahim Halebi, **Mülteka Tercümesi Mevkûfât**, c. 2, sad. Ahmed Davutoğlu, Doyuran Matbaa, İstanbul, 1983, s. 189.

¹⁴⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1857, 88/3.

¹⁵⁰ Asıl adı Şemsettin Ahmed olan Osmanlı Şeyhülislamı ve tarihçisi olarak bilinen bu zatın ilmi ihâtası, muhakeme ve münazara kudreti, şer'î meseleleri çözüme ve fetva verme konusundaki kabiliyetinden dolayı kendisine “müfti's-sakaleyn” (insanların ve cinlerin müftüsü) lakabı verilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Şerafettin Turan, “Kemalpaşazade”, **DİA**, c. 25, TDV, Ankara, 2002, s. 238-240.

¹⁵¹ Fetva almak üzere kendisine başvuranların işlerini kısa sürede sonuçlandırmak için evinin penceresinden sarkıttığı zenbille soruları alıp cevaplaması yine zenbille koyup vermesinden dolayı halk arasında “Zenbilli müftü, Zenbilli Ali Efendi” olarak tanınmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Yusuf Küçükdağ, “Zenbilli Ali Efendi”, **DİA**, c. 44, TDV, İstanbul, 2013, s. 247-249.

¹⁵² Uriel Heyd, “Osmanlı'da Fetva Müessesesinin Bazı Tezahürleri (III Levha ile Birlikte)”, c. 9, çev. Fethi Gedikli, **Hukuk Araştırmaları**, sy. 1-3, 1995, s. 296.

¹⁵³ Ahmet İnanır, **Kanuni Devrinde Osmanlı'da Hukuki Hayat Şeyhülislam İbn Kemal'in Fetvaları Işığında**, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 2011, s. 130.

gerçekleşebilmesi mümkün olan sulhun zorlama ile yapılamayacağı bilgisine mecelledeki sulh tanımında yer verilmişti.

Kanuni döneminin diğer bir ünlü şeyhülislamı olan Ebussuûd Efendi'nin¹⁵⁴ fetvaları içinde de sulha dair çeşitli sorulara yer verilmiştir. Ebussuûd Efendi'ye yöneltilen bir sualde “Zeyd-i sagîr katl-i nefis edip, vasi bir miktar akça verip sulh eylese şer'an câiz olur mu?”¹⁵⁵ şeklindeki soruya “olur” ifadesiyle kısa bir fetva vermiştir. Buradaki “Zeyd” ismi hadise ile alakalı olan şahsın gerçek adını yansıtmaz. Fetvalarda kullanılan isimler ilgili kişilerin gerçek isimleri yerine kullanılır. Bu bağlamda fetvalarda erkekler Zeyd, Amr, Bekir, Halid, Velid şeklinde ifade edilirken, kadınlar için Hind, Zeynep, Hatice, Ümmü Gülsüm, Rabia gibi yerine göre İslam, Hristiyan, ecnebi tüccar ve muharib olanlar için dört türlü biçimde kullanıldığı gözlemlenmektedir.¹⁵⁶

Yine bu dönem fetva mecmualarına yansıyan örnekte ise Ebusuûd Efendi, bir kısas davasında davalı olan küçük çocuğun vasisinin yapmış olduğu sulh sözleşmesinde; “Zeyd-i sagir katl-i nefis edip, vasî bir mikdar akça verip sulh eylese şer'an câiz olur mu?”¹⁵⁷ sorusuna câiz olur şeklinde cevap vererek yukarıda bahsi geçen soruda küçük Zeyd'in öldürdüğü şahıs için vasisinin bir miktar akçe verip, sulh yapmasında şeriat ölçülerine göre herhangi bir sakınca olmadığını belirtmiştir. Bu durumda kasten adam öldürme suçunda fail çocuksa, hukuki temsilcisi onun yerine uzlaşma sağlayabilirdi.¹⁵⁸

Yukarıda bahsi geçen fetvalar dışında sulhu anlatan bir diğer başka fetva örneğinde ise “Zeyd Amr'ı katil ettikte, Amr'ın verese-i ile “Zeyd ol karyeye gelmemek” şartıyla sulh edip, sonra yine gelse, verese-i Amr sulhü bozmağa kadir olur mu?” sualine şu şekilde yanıt verilmiştir: “Müceb-i katil diyet ise olurlar, kısas etti ise olmazlar”.¹⁵⁹ Burada Zeyd adlı kişi Amr'ı öldürdükten sonra Amr'ın mirasçıları ile olayın geçtiği köyden gitmek şartıyla aralarında sulh yapmışlardır. Fakat uzlaşmanın ardından Zeyd'in bahsi geçen köye tekrar gelmesiyle mirasçıların sulhu bozmaya haklarının olup olmadığı soruluyor. Buna karşılık İslam hukukuna göre öldürme ve yaralama suçları karşısında suçlunun ödemek zorunda olduğu diyet¹⁶⁰ cezası mevcut ise davacı tarafın sulhu

¹⁵⁴ Ebusuûd Efendi "Müftülenâm, Şeyhülislâm, Sultanü'l-müfessirîn, Hâtimetü'l-müfessirîn, Muallim-i sâni, Allâme-i küll, Hoca Çelebi, Ebû Hanîfe-i Sâni" unvanlarıyla anılan Osmanlı şeyhülislamı, hukukçu ve müfessirdir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Akgündüz, “Ebûsuûd Efendi”, *DİA*, c. 10, TDV, İstanbul, 1994, s. 365-371.

¹⁵⁵ M. Ertuğrul Düzdağ, *Şeyhülislam Ebussuud Efendi Fetvaları Kanuni Devrinde Osmanlı Hayatı*, Kapı Yay., İstanbul, 2012, s. 200.

¹⁵⁶ Uzunçarşılı, *İlmiye Teşkilatı*, s. 201.

¹⁵⁷ Düzdağ, *Şeyhülislam Ebussuud*, s. 200.

¹⁵⁸ Mustafa Avcı, “Osmanlı Ceza Muhakemesinde Sulh”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, c. 25, sy. 1, 2017, s. 39.

¹⁵⁹ Düzdağ, *Şeyhülislam Ebussuud*, s. 201.

¹⁶⁰ Diyet, İslam fihkında adam öldürme veya yaralama durumlarında mağdur edilen tarafa ceza ve kan bedeli olarak ödenen aynı yahut nakdi bir bedel anlamını ifade eder. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Bardakoğlu, “Diyet”, *DİA*, c. 9, TDV, İstanbul, 1994, s. 473-479.

bozmaya haklarının olduğu, kısas¹⁶¹ cezası ise haklarının olmadığı beyan edilmiştir. Kasten adam öldürme suçunda maktulün yakınlarından biri veya tamamı, katil ile diyet karşılığında aralarında sulh yapabilirler. Bu durumda kısas cezası düşer yerine diyet cezası uygulanır. Bu da bedeli ceza hükmünü taşırdı.¹⁶²

Yukarıda belirttiğimiz fetva örnekleri adam öldürme üzerine yöneltilen çeşitli sorulara karşılık şeriat kuralları gereğince verilen cevapları niteler. İncelenen dönem aralığında mahkeme kayıtlarına yansıyan sulh akidlerinden yalnızca 5 adedi adam öldürme konusu üzerinedir. Bu tarz davaların sonunda taraflar arasında kan bedeli karşılığında uzlaşmaya gidildiği bilgisine ulaşılmıştır. İlerleyen bölümlerde yeri geldikçe bunlar hakkında daha detaylı bilgiler verilecektir.¹⁶³

Ertuğrul Düzdağ eserinde Ebusuûd Efendi'ye ait olan ve yazma halde bulunan fetva mecmualarının içinden seçtiği ve bin tane fetva örneğine göre düzenlediği kitabının suçlar ve cezalar kısmında verilen fetva örneklerine göre sulhun, Kanuni Sultan Süleyman dönemindeki uygulanışına ve hangi meseleler karşısında ortaya çıktığına dair bizlere önemli bilgiler sunmaktadır. Kitap da yer alan suçlar ve cezaları kısmında katil başlığı adı altında ele alınan sulhun adam öldürmeye dair konular üzerinden Ebusuûd Efendi'ye yöneltilen sorulara yer verildiğini görüyoruz. Ebusuûd Efendi, Hanefi mezhebinin görüşlerini temel alarak sulha dair yayınladığı fetva örneklerinden bu dönemde İslam hukukunun uygulama sahasındaki içeriğini gözler önüne sermektedir.

İslam fikhının geniş bir alanda uygulamasını gösteren ve fetva mecmualarının en ünlülerinden biri olan bir diğer başka eser ise 1674 yılında Şeyhülislamlık makamına atanan Çatalcalı Ali Efendi'nin 4412 fetvasını ihtiva eden Fetâvâ-yı Ali Efendi eseridir.¹⁶⁴ Bahsi geçen fetva mecmualarında yer alan sorular dönem itibariyle incelediğimiz 1689-1698 yıllarına yakın bir zamana tekabül eder. Bu bağlamda dönemin sosyal tarihi bakımından sulhun fetvalara yansımış biçimi mahkeme kayıtlarına geçirilen davalarla benzerlik gösterebileceği düşünülmektedir.

Necati Demirtaş'ın bu fetva mecmuasından açıklamalı olarak ele aldığı sulha dair bazı örnekler aşağıda verilmiştir. Bu hususta Çatalcalıya yöneltilen bir soru:

¹⁶¹ Kısas, kasten adam öldürme ve müessir fiil suçlarında suçlunun işlediği fiile denk bir ceza ile cezalandırılmasıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Şamil Dağcı, "Kısas", **DİA**, c. 25, TDV, İstanbul, 2002, s. 488-495.

¹⁶² İlhan Bulut, "İslam ve Osmanlı Ceza Hukukunda Hataen Öldürme Suçu", **Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, sy. 1, 2018, s. 50.

¹⁶³ Örnekler kayıtlar için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1858, 15/2-17/4-21/5-29/2; Defter no. 1860, 47/3; Defter no. 1862, 55/2.

¹⁶⁴ Çatalcalı Ali Efendi'ye ait olan bu eser, Osmanlı Fetvahanesi'nin en muteber kabul ettiği dört fetva kitabından birisidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Cengiz Kallek, "Fetâvâ-yı Ali Efendi", **DİA**, c. 12, TDV, İstanbul, 1995, s. 438.

“Zeyd’in Amr ile bir miktar akçeye müteallik da’vası olub Amr ile meblağ-i mezburun şu miktarı üzerine Bekir’i sulha tevkil itmekle Bekir dahi Amr ile meblağ-i mezburun ol miktar-ı üzerine sulh olsa Zeyd, tevkiline nâdim olub sulhu feshe kadir olur mu?” sorusuna cevaben olmaz şeklinde yanıt vermiştir. Necati Demirtaş’ın yaptığı açıklamaya göre Zeyd ve Amr arasında alacak-verecek anlaşmazlığı yaşanmaktadır. Zeyd davanın belli bir bedel mukabilinde sonuçlanması için Bekir adlı kişiye vekâlet verir. Bekir vekil sıfatı ile Amr’la temasa geçer ve alacağa karşılık belli miktar üzerine sulh olurlar. Bekir sonucu müvekkili Zeyd’e bildirdiğinde müvekkil sırf duyduğu pişmanlıkla sulhu feshedebilir mi sorusunun karşılığı hayır feshedemez şeklinde mecmualarda yerini almıştır.¹⁶⁵

Vekil tayini hususunda sicil kayıtlarında yer alan 147 adet sulh davasının 96 adedinde kadınların davacı veya davalı konumunda iken hukuki temsilci sıfatıyla vekil tayin ettiği gözlemlenmiştir. Vekil tayini hususunda kayıtlara yansıyan meseleler ikinci bölümde şahıs hukuku başlığı altında ayrıntılı bir şekilde bilginize sunulacaktır.

Borç-alacak hususunda Çatalcalı Ali Efendi’ye yöneltilen bir sualde ise Zeyd adlı kişi vefat eden Amr’ın tek varisi olan Bekir’den, murisi Amr’ın zimmetinde 30.000 akçe alacak hakkı bulunduğunu belirtir. Bunun belli bir kısmını geri alabildiğini fakat bir kısmının ise Amr’ın zimmetinde kaldığını bildirmiştir. Bahsi geçen meblağı ödemesini talep ve dava etmiştir. Bekir savunmasında söz konusu borcun müteveffa-i Amr tarafından külliyyen ödendiğini ileri sürmüş ise de bu iddiasını ispat edememiştir. Sonuç olarak Bekir adlı kişi davacı tarafla belli bir miktar üzerinden bir sulh akdi yapmak zorunda kalmıştır.¹⁶⁶

Yukarıdaki bahsi geçen fetvaya binaen mahkeme kayıtlarında yer alan bir borç-alacak davasında da davalı tarafın iddiasını ispatlayamadığı için belli bir bedel karşılığında davacı tarafla bir sulh akdi yapmak zorunda kaldığı gözlemlenmiştir.¹⁶⁷ Yaralama üzerine Çatalcalı Ali Efendi’ye yöneltilen bir diğer başka fetva örneğinde ise;

“Zeyd, Amr’ın elini bıçak ile darb ve cerh itdikten sonra Zeyd Amr ile cinayet-i mezbûreden şu kadar akçe sulh ve def’i bedel idüb bür’-i tâm(tam iyileşme) hâsıl oldukda eser-i cerhi bâkî kalsa Zeyd nâdim olub sulhu feshe kadir olur mu?” sorusuna cevaben “olmaz” şeklinde açıklama yapılmıştır. Zeyd adlı kişi Amr’ın elini bıçakla yaraladıktan sonra aralarında belli bir meblağ mukabilinde anlaşarak sulh akdi yapılmıştır. Amr’ın elindeki yara iyileşmekle birlikte vücudunda bir iz kalmıştır. Acaba Amr bu sebeple sulh akdini feshedebilir mi sualine karşılık

¹⁶⁵ Çatalcalı Ali Efendi, **Açıklamalı Osmanlı Fetvâları Fetâvâ-yı Ali Efendi**, c. 2, haz. H. Necati Demirtaş, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 2014, s. 49.

¹⁶⁶ Çatalcalı Ali Efendi, a.g.e., s. 168.

¹⁶⁷ H. 11 Şevval 1102/ M. 8 Temmuz 1691 tarihli bu kayıta, Maçka kazasına bağlı Zanoy adlı köyde sakin Süleyman Ağa’nın vefatı üzerine mirası eşi Saliha ile çocukları Hasan Çelebi, Ali, Ahmed, Aişe, Fatma ve Ümmühan’a intikal etmiştir. H. 11 Şevval 1102 (M. 8 Temmuz 1691) tarihinden 15 sene önce Süleyman Ağa sağlığında, Mehmed Beşe adlı kişiye bahsi geçen köy ahalisinin de kefil olmasıyla 850 guruş borç vermiştir. Daha sonra Süleyman Ağa 420 guruşu Mehmed Beşe’ den geri almıştır. Davacı Hasan Çelebi, Mehmed Beşe’ nin zimmetinde kalan meblağı talep edince, Mehmed Beşe aldığı borcun tamamını eksiksiz bir şekilde vefat eden Süleyman Ağa’ya teslim ettiğini belirtmiştir. Bunun üzerine taraflar arasında şiddetli tartışmalar hâsıl olmuştur. Araya giren şahısların her iki tarafı uzlaştırmasıyla taraflar 100 esedi guruş üzerine anlaşarak, davacıların Mehmed Beşe elinden aldıkları meblağı aralarında bölüştüklerine dair sulh kaydı. T.Ş.S., Defter no. 1858, 11/5.

“hayır edemez” yanıtı verilerek bu minvalde doğacak olaylar karşısında kesin tutum belirtilmiştir.¹⁶⁸

İncelenen dönem mahkeme kayıtları arasında adam yaralama üzerine 8 adet kaydın varlığından söz etmek mümkündür. Bu kayıtlarda yaralama bedeline karşılık karşı tarafla sadece belli miktar üzerine anlaşarak uzlaşma yolunun tercih edildiği bilgisine ulaşılmıştır. Fakat davada belirtilen ifadelere göre herhangi bir yara izinden dolayı sulhun geçersiz sayılması bahis mevzu olmamıştır. Bu konu hakkında ikinci bölümde ceza hukuku başlığı altında tafsilatlı bilgiye yer verilecektir.

Kişiler arasındaki çatışma veya anlaşmazlık her zaman maddi kayıplarla sonuçlanmamaktadır. Bu bağlamda eski hukukumuzda soyun devamını ve sağlığını olumsuz etkileyecek davranışlara karşı da çeşitli cezalar tertip edilmiştir. Hamile bir bayanı döverek veya korkutarak ceninin ölümüne sebep olan suçlu gurre tazminatına mahkûm edilmiştir.¹⁶⁹

Bu bağlamda yaralamaya dair manevi kayıplara yol açan başka bir fetva örneğinde ise Amr adlı kişinin elinde bıçak veya buna benzer kesici bir alet ile Zeydi öldürme kastı ile zorla evine girdiğinde, karısı Hind bu saldırıdan korkarak ölü bir cenin düşürmüştür. Bu olaydan ötürü Zeyd, Amr’dan davacı olur. Davalı Amr hadiseyi kabul etmeyerek inkâr üzerine Zeyd ile belli bir meblağ üzerine anlaşarak aralarında sulh olurlar. Acaba Amr daha sonra pişmanlık duysa sulhu bozabilir mi sorusuna “hayır” denilerek durum belirtilmiştir.¹⁷⁰ İncelenen zaman diliminde kayıtlarda buna benzer yani hamile bir bayanın darp edilmesi sonucunda bebeğini düşürmesi hususunda herhangi bir sulh kaydına ulaşılamamıştır. Fakat bu durum inceleme alanı dışında kalan defterlerde böyle bir davanın olamayacağı anlamına gelmez. İlerde Trabzon’a dair yapılacak olan sulh çalışmalarında belki de buna benzer bir dava kaydının varlığına ulaşılabilir.

Nitekim bu hususta Zeynep Abacı’nın incelediği Bursa şer’iyye sicillerinde buna benzer bir dava kaydına ulaşılmıştır.¹⁷¹ Aynı hususta başka bir dava kaydında ise H. 19 Safer 1087/ M. 3 Mayıs 1676 tarihli şer’i mahkeme sicilinde İstanbul’un Güngörmez mahallesinde oturan Timurhan bt. Abdullah’ı kuyucu Hüseyin Efendi adındaki kişi darp ederek karnındaki cenini düşürmesine sebep olmuştur. Timurhan’ın eşi Zülfikar b. Abdullah çocuğunun ölmesine sebep olan Hüseyin Efendi’den mahkeme huzurunda davacı olmuştur. Bunun üzerine davalı tarafın iddiayı reddederek

¹⁶⁸ Çatalcalı Ali Efendi, **Açıklamalı Osmanlı**, s. 171.

¹⁶⁹ Gurre, 500 dirhem gümüş şeklinde olup, kız-erkek ayrımı yapılmaksızın bu tarz suçlar için aynı para cezası uygulanır. Akgündüz-Cin, **Türk Hukuk**, s. 314.

¹⁷⁰ Çatalcalı Ali Efendi, **Açıklamalı Osmanlı**, s. 172.

¹⁷¹ M. 12 Mart 1758 tarihli kayıтта Araplar mahallesinde oturan Şerife Sabire binti Mustafa adlı kadın mahkemede İbrahim kızı Fatma Hatun’un elli beş gün önce evine gelerek kendisiyle kavga ederken büyük bir sopa ile sağ koluna vurduğunu, korkusundan dolayı erken doğum yaptığını ve bebeğin olaydan yirmi saat sonra vefat ettiğini belirtmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. D. Abacı, “Bir Sorun Çözme”, s. 113.

arabulucularında araya girmesiyle 5 kuruş karşılığında davacı tarafla sulh akdi yaptığını müşahede etmek mümkündür.¹⁷²

Çatalcalı Ali Efendi'ye yöneltilen başka bir sualde ise alışverişte aşırı ve haksız kâr elde etme hususuna dair bir mesele arz edilmiştir:

Hind ve Zeynep a'le'l-iştirâk mâlik oldukları menzili Zeyd'e bilâ tağrîr semen-i mislinden noksan-ı fâhiş ile bey' ve teslim itdüklerinden sonra mezburlar tağrîr (aldatma) yoğiken: Mücerred ğabn-i fâhiş ile bey' itmeleriyle bey'i feshidüb menzili istirdad iderüz" deyu Zeyd'den da'va itdüklerinde Zeyd, mezburlar ile da'va-yı merkumeden şu kadar akçeye sulh olsa sulh-i mezbur sahih olur mu?¹⁷³

sualine karşılık “olmaz” diyerek yanıtlamıştır. Bu hususta incelenen sicillerde gabn¹⁷⁴ ve gabn-i fâhiş¹⁷⁵ üzerine iki davanın varlığından söz edebiliriz. Bu konu gerektirdiği husus bakımından ikinci bölümde tekrar ele alınacaktır.

İslam hukukunda tehâruc'ün mirasçının belli bir bedel mukabilinde mirastan çekilmesi anlamına geldiği yukarıda dipnotlarda belirtilmişti. Bu bağlamda Çatalcalı Ali Efendi'ye yöneltilen bir soruda şöyle denilmektedir: “Zeyd-i müteveffanın veresesinden Amr, sâir verese ile hissesinden terekeden şu kadar nesne üzerine tehâruc tarik-ı ile sulh olub lakin bedel-i sulhi kabz itmeyüb şerait-i sıhhat-i sulh-i tehâruc mevcûd olmasa Amr bedel-i sulh-i almayub terekeden tamamen almağa kadir olur mu?”¹⁷⁶ sorusuna cevaben “olur” şeklinde cevap verilmiştir. Bu hususla ilgili incelenen davalar da tehâruc yoluyla mirasdan veya terekeden feragat eden sulh kayıt sayısının toplamda 9 adet olduğu tespit edilmiştir. Dava kayıtlarına yansıyan tehâruc bahsi hakkında detaylı bilgiler ikinci bölümde ele alınacaktır.

Necati Demirtaş'ın, Çatalcalı Ali Efendinin fetvalarına göre meydana getirdiği eserde toplam doksan iki adet sulha dair fetva örneği açıklamalı olarak okuyucunun bilgisine sunulmuştur. Bu kısımda Çatalcalı'ya ve diğer şeyhülislamlara ait birkaç fetva örneği ile mahkeme kayıtlarına yansıyan benzer şekillerine dikkat çekilmiş olup, sulha dair fetvaları kapsayan bu geniş alan çalışmamızın ana amaçları arasında bulunmadığından dolayı sunulan bilgilerle yetinilmiştir.

¹⁷² Ahmet Kılınç, “Çocuk Düşürtme Suçunun 17'nci Yüzyıl İstanbul'undaki Görünümü”, **Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, c. 23, sy. 38, 2018, s. 39.

¹⁷³ Çatalcalı Ali Efendi, **Açıklamalı Osmanlı**, s. 173.

¹⁷⁴ Gabn, karşılıklı alışverişlerde aldatma ve haksız kâr etme anlamına gelir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Bardakoğlu, “Gabn”, **DİA**, c. 13, TDV, İstanbul, 1996, s. 268-273.

¹⁷⁵ Gabn-i fâhiş, alışverişte aşırı ve haksız kâr elde etme anlamını taşır. Erdoğan, **Fıkıh ve Hukuk**, s. 151.

¹⁷⁶ Bahsi geçen fetvanın açıklaması için bkz. Çatalcalı Ali Efendi, **Açıklamalı Osmanlı**, s. 187.

1.3. Sulh Akdinin Çeşitleri

1.3.1. Yapıldığı Yer Açısından Sulh Akdinin Çeşitleri

İslam fihhına göre sulh akdinin sözlü olarak yapılmasına ruhsat verilmiş olup, şekil şartlarına tabi tutulmamıştır. Sulh anlaşmasının geçerli kabul edilmesi için yazılı olma şartı aranmamış, herhangi bir resmi kurum huzurunda yapılma zorunluluğu şartı da koşulmamıştır.¹⁷⁷ Bu durumda yapılış şekli ve yapıldığı makama göre düzenlenen taksimde tarafların kendi aralarında mahkemeye gitmeden, hâkim kararına ihtiyaç duymadan yaptıkları sulha “adi sulh”, mahkeme de hâkimin huzurunda yaptıkları sulha “kazai sulh” denilmiştir. Fıkıh kitaplarında böyle bir ayırım bulunmamasına rağmen Hz. Peygamberden itibaren sulhun yapılacağı yer açısından taraflara tanınan bu uygulamaların varlığından söz edebiliriz.¹⁷⁸

Fakat araştırmacılar tarafından bu konu Osmanlı hukuku açısından ele alındığında sicil-i mahfûzda yer alan sulh kayıtlarına göre üç tür sulh akdinin var olduğu belirtilmektedir. Bu görüşlere göre ilk tür mahkemede başlayan normal bir davanın kadının yönlendirmesiyle sulh ile sonuçlanması, ikincisi tarafların mahkeme huzurunda veya dışında anlaştıktan sonra bunu kayıt altına almak için mahkemeye getirdikleri davadır. Üçüncü tür ise mahkeme dışında yapılan ve kayıt altına alınmayan davalardır. Bu tür sulhlerin varlığından ancak taraflar arasında ilerde yeniden çıkacak olan bir anlaşmazlık hususunda haberdar olunabilmektedir.¹⁷⁹ Bu hususta şekil ve yapılış açısından bu durumun doğurduğu sonuçlar bu kısımda bilginize sunulacaktır.

1.3.1.1. Mahkeme Dışında Yapılan Sulh Akdi (Adi Sulh)

Yapılış şekli açısından mahkemeye müracaat etmeksizin tarafların, kendi aralarında karşılıklı rıza ile yaptıkları ve aralarındaki uyuşmazlığı giderecek olan üçüncü temsilcilerinde devreye girmesiyle mahkeme dışında yaptıkları sulh akdine adi sulh denir.¹⁸⁰ Herhangi bir yonteme tabi tutulmaksızın anlaşmazlıklar mahkemeye başvurulmadan da çözüme kavuşturulabiliyordu.

¹⁷⁷ Esra Çetinkaya, **Osmanlı Hukukunda Sulh Sözleşmesi: Üsküdar ve Bursa Şer'iyye Sicillerine Göre Borç İlişkilerinde Sulh Sözleşmesi (M. 1501-1551/H. 906-958)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2016, s. 26. Bundan sonra Çetinkaya, **Osmanlı Hukukunda** şeklinde kısaltılacaktır.

¹⁷⁸ Abdülhamid Ramazanoğlu, **1876 Nolu Trabzon Şer'iyye Sicili ve Bu Sicil Çerçevesinde Sulh Akdi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2001 s. 54. Bundan sonra Ramazanoğlu, **1876 Nolu Trabzon** şeklinde kısaltılacaktır.

¹⁷⁹ Heyd, **Ottoman Criminal Law**, s. 247-248; Işık Tamdoğan, “Sulh and the 18th Century Ottoman Courts of Üsküdar and Adana”, **Islamic Law and Society**, sy. 15, 2008, s. 65; Bundan sonra Tamdoğan, “Sulh and the 18th Century” diye kısaltılacaktır. Dörtok Abacı, “Bir Sorun Çözme”, s. 109. Üçüncü tür sulhun varlığına örnek olarak bkz. Nurcan Abacı, **Bursa Şehrinde Osman Hukukunun Uygulanması (17. Yüzyıl)**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2001, s. 105. Bundan sonra Abacı, **Bursa Şehrinde** şeklinde kısaltılacaktır.

¹⁸⁰ Hasan Ellek, “İslam Hukukunda Malla İlgili Sulh Anlaşması”, **Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, c. 2, sy. 3, 2013, s. 194. Bundan sonra Ellek, “İslam Hukukunda” şeklinde kısaltılacaktır.

Mahkeme dışında taraflar arasında sözlü olarak gerçekleştirilen sulhun uygulama esasında yazılı olarak yapılması şart değildir. Fakat taraflar mahkeme dışında yapmış oldukları sulh sözleşmesini resmi bir makama bildirerek kayıt altına alınmasına imkân verirse, aralarında ileride doğabilecek olan problemlerin önüne geçmek amacıyla akdin geçerli ve bağlayıcı oluşuna zemin hazırlamış olurlar. Tutanağa geçirilen sulh akdi tarafların da imzasıyla mahkeme huzurunda yapılan sulha dönüşmüş olur.¹⁸¹

Bu bağlamda uygulanış yönüyle İslam hukuku uygulamalarına göre terslik arz etmeyen adi sulhun aynı zamanda şahitler huzurunda yapılması ve resmi bir makamda yazı ile tescil ettirilmesi önemlidir. Zira taraflar arasında ileride ortaya çıkacak olan uyuşmazlıklarda şahitler ve resmi kayıt belgesi ile daha önce yapılan sulh akdinin ispatlanması mümkün kılınacaktır. Nitekim Kur'an-ı Kerimde de muamelelerin yazı ile kayda alınması müminlere tavsiye edilmiştir.¹⁸² Bu bağlamda incelenen dönem sicil kayıtları arasında mahkeme dışında meydana gelen pek çok adi sulhun varlığından söz edebiliriz.¹⁸³

Yapılış şekli itibariyle adi sulhun daha sonra mahkemeye bildirilerek şer'i sicil kayıtlarında da yer aldığını söyleyebiliriz. Tarafların, şahitler huzurunda yaptıkları ve daha sonra mahkemeye bildirdikleri sulh örnekleri için kayıtlarda benzer kalıplarla yer alan şu ifadelere ulaşılmıştır: “biz bu husûsa bu vech üzere şâhidleriz şehâdet dahi iderüz deyû her biri edâ-i şehâdet-i şer'iyye eylediklerinden sonra gıbbe ri'âyeti şerâiti'l-kabûl şehâdetleri makbûl oldukdan sonra...”¹⁸⁴ şeklinde olduğu gibi bir başka örnekte ise, “el-hâletü hâzihî beynimize muslihûn tavassut idüb da'vâ-yı mezkûremden merkum Derviş Osman benim ile kırk esedi gurus üzerine inşâ'-i akd-i sulh eylediklerinde...”¹⁸⁵ şeklindedir.

Şahitlerin beyanlarıyla ispat edilen sulh akdinin İslam fihkî esaslarına göre iki erkek şahitle çözülmesi mümkün olup, incelenen sulh kayıtlarında buna ilişkin pek çok kayıt tespit edilmiştir.¹⁸⁶ Şahitler aracılığıyla ispatı mümkün olan sulh akdinin yine şahitlerin farklı beyanları sebebiyle davanın seyir sürecinde değişim yaşandığı görülmektedir.¹⁸⁷

---

¹⁸¹ Yaylalı, **İslam**, s. 56.

¹⁸² Ellek, “İslam Hukukunda”, s. 195.

¹⁸³ Mahkeme dışında meydana gelen örnek kayıtlardan bazıları için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1857, 37/4-73/6; Defter no. 1858, 18/1-47/1; Defter no. 1859, 24/1-29/4; Defter no. 1861, 14/1; Defter no. 1862, 15/6-32/4-48/2-124/5.

¹⁸⁴ T.Ş.S., Defter no. 1857, 73/6.

¹⁸⁵ T.Ş.S., Defter no. 1858, 77/1.

¹⁸⁶ Bu hususa dair örnek kayıtlar için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1857, 73/6; Defter no. 1858, 18/1-19/3-44/3-47/1.

¹⁸⁷ Örnek kayıtlar için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1860, 101/2; 1862, 3/6.

1.3.1.2. Mahkeme Huzurunda Yapılan Sulh Akdi (Adlî Sulh Akdi)

Yargı sistemi bünyesinde kazai sulh iki çeşit olup, bunlardan ilki kadı¹⁸⁸ huzurunda gerçekleşen sulh akidleridir. Bir sulh davasında aralarında anlaşmazlık bulunan taraflar hukukun gerektirdiği kurallara göre sorunu çözmek için mahkemeye başvururlar. Kadı önce tarafları sulh olmaya meyilli görüyorsa onları sulha teşvik eder ve taraflar rıza gösterirse dava sulh ile sonuçlandırılır. Burada dikkat çekilmesi gereken bir nokta da kadının rolü yalnızca tarafları sulha teşvik olup, İslam hukuku esaslarına göre dava hakkındaki öneri ve kanaatine yer vermeden bu işlemi uygulamaya koymasındır.¹⁸⁹ Eğer hâkimin iki'den fazla bir şekilde tarafları sulha teşvik etmesi konumuna zarar verecekse, İslam hukukunun sulh şartları neyi gerektiriyorsa davada ona göre karar vermekte tereddüt etmemesi gerekir.¹⁹⁰

Taraflar arasında doğan anlaşmazlığın mahkeme huzurunda veya dışında, kendi aralarında veya araya giren arabulucu konumundaki üçüncü kişilerin nezaretinde çözümlenmesiyle sonuçlandırılan sulh akidleride yargı sistemi içindeki ikinci çeşit sulhlardır.¹⁹¹ Yukarıda daha önce de belirttiğimiz gibi adi sulhun mahkeme kayıtlarına geçirilmesiyle, kadının herhangi bir hukuki hüküm vermeden davayı kayda aldırması ile adi sulh mahkeme huzurunda yapılan sulh akdine dönüşmüş olur.

Bu hususta incelediğimiz kayıtlar içinde ikinci çeşit sulhların daha ağırlıkta olduğunu müşahade etmekteyiz. Ağırlıkta olan sulh kayıtlarının çoğunluğu akraba arasında meydana gelen miras anlaşmazlığı üzerinedir. Anlaşmazlığın sonunda yeniden yüz yüze bakacak olan yakın akraba gruplarının bu yüzden uzlaşmayı tercih ederek aralarında sulh yaptıklarını söyleyebiliriz. Ayrıca buradaki dava tarafları toplum içindeki saygınlıklarına zarar geleceği endişesinden dolayı hâkim önünde hesap vermekten kaçınabilir. Bu yüzden tarafların arabulucunun uzlaştırmasıyla sulh olma yoluna girdikleri kanısındayız. Taraflar arasında çıkmaza giren bir anlaşmazlıkta arabulucunun çoğunlukla yakın akraba arasında uzlaşmanın tıkandığı noktada devreye girmesiyle problemin sulh yoluyla çözüme kavuşturulduğunu görebilmekteyiz. Nitekim değerlendirmeye alınan dönemde sulh akidlerinin 130 adedinde arabulucunun uzlaştırması mevcuttur. Bu husus üçüncü bölümde ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Kadı mahkemelerinin dışında, sözlü olarak gerçekleştirilen ve mutlaka bir arabulucu gerektiren sulh anlaşmaları, genellikle daha sıkı ilişki ağlarının hüküm sürdüğü akrabalar arasında

¹⁸⁸ Hukuki uyumsuzlukları ve davaları Kur'an'ın esas ve temel prensipleriyle karara bağlamak üzere devletçe tayin edilen görevli, hâkim anlamına gelir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Fahrettin Atar, "Kadı", **DİA**, c. 24, TDV, İstanbul, 2001, s. 66-69; A. Refik Gür, **Osmanlı İmparatorluğunda Kadılık Müessesesi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2015, s. 49-105.

¹⁸⁹ Yaylalı, **İslam**, s. 57.

¹⁹⁰ Ellek, "İslam Hukukunda", s. 196.

¹⁹¹ Yıldırım, "Sulh ve Uzlaştırma", s. 256.

kolaylıkla sağlanmışır. Sıkı ilişkiler içinde bulunan kişi ve akrabalar arasındaki anlaşmazlıklarda karşılıklı uzlaşma daha zahmetsiz bir şekilde sulhla sonuçlanmışır.¹⁹²

İslam'ın ilk dönemlerinden itibaren kazai sulhun varlığından söz edilmekte olup, bu dönem mahkemede kadıların eliyle gerçekleşen sulhun uygulandığı bilinmektedir.¹⁹³ Mahkeme huzurunda meydana gelen sulhlarda taraflar sulh şartları gereğince dava hakkında kadı'dan hüküm vermesini isterler. Bu durumda kadı tarafları sulh akdine teşvik etmekle yetinmeyip, doğrudan doğruya bu şartlara uygun bir hüküm tesis edilmesini sağlar.¹⁹⁴ Karşılıklı rıza ile meydana gelen sulh akdinde taraflardan biri sulha yanaşmazsa, kadı prosedüre göre yargılama usulüne gider ve yargılamayı sonuçlandırır. Ayrıca kadı dava da haklı olan tarafı tespit etse bile tarafları sulh olmaları için pek çok kez teşvikte bulunamaz.¹⁹⁵

Hz. Peygamberin taraflar arasında çıkan problemleri çözüme yöntemi olarak uyguladığı sulh metotlarını ve dört halife dönemindeki sulh uygulamalarına dair hususları daha önce belirtmiştik. Nitekim hâkimin, önüne gelen bir anlaşmazlık davasında öncelikle tarafları sulha davet etmesi ve bunun hangi boyutlarda yapılacağı bilgisi de fıkıh kitaplarında yerini almıştır. Bu bağlamda mahkeme huzurunda yapılan sulh akidlerine dair yargılama usullerini ifade eden bilgileri Hz. Peygamber dönemi sulh uygulamaları ve mezhep imamlarının görüşlerinde sulh akdi başlığı altında belirttiğimizden dolayı bu konu hakkında tekrar ilgili bölüme bakılabilir.

1.3.2. Mahiyeti Açısından Sulh Akdinin Çeşitleri

İslam fıkıhına göre mahiyeti açısından sulh akdi kendi içinde belli kısımlara ayrılarak, farklı hukuki sonuçlar taşımaktadır. Bu bağlamda davacı ile davalı tarafların mahkeme huzurunda veya dışında aralarındaki ihtilafı sona erdirmek üzere yaptıkları anlaşmayla ortaya çıkan sulh akdi, hak iddiasında bulunan davacının iddiasına karşılık davalının vereceği cevap üzerine üç kısımda kategorize edilir.¹⁹⁶

Bu sınıflandırmaya göre davacı tarafın iddiası, davalı taraftan kabul görerek hakkın sahibine teslim edilmesi ikrar üzerine yapılan sulh akdini içerir. Davalı tarafın, davacının ileri sürmüş olduğu iddiayı kabul etmeyip, yine de sulh yapması inkâr üzerine sulh akdini kapsar. Son olarak davalı tarafın, yine davacının ileri sürdüğü iddianın aleyhinde yahut lehinde bir şey söylemeyerek

¹⁹² Tamdoğan, “Sosyal İlişkiler”, s. 53.

¹⁹³ Ramazanoğlu, **1876 Nolu Trabzon**, s. 55.

¹⁹⁴ Yaylalı, **İslam**, s. 7.

¹⁹⁵ Ellek, “İslam Hukukunda”, s. 195-196.

¹⁹⁶ Yaylalı, **İslam**, s. 58.

susması ve sulha razı gelmesi sükût üzerine sulhu meydana getirir.¹⁹⁷ Bu düzenlemeye göre sulh akidleri; ikrar, inkâr ve sükût şeklinde olmak üzere sınıflandırmaya tabi tutulmuştur.

1.3.2.1. İkrar Üzerine Sulh Akdi

İkrar, kelime manası itibariyle saklamayıp söyleme, bildirme, tasdik ile kabul etme ve hukuk terimi olarak kişinin kendi aleyhine bir durumda başkasına ait bir hakkı ona teslim etmesi anlamını ifade eder.¹⁹⁸ Buna göre suçlanan kişi suçlamaları ikrar ederek, davacının iddia ettiği hakkı ona iade etmesiyle taraflar arasındaki ihtilaf ikrar üzerine sulhun yapılmasıyla son bulmuş olur.

Bu sulh çeşidi davalı tarafın davacının hakkını bildirdiği halde ödeme zorluğu yaşadığından dolayı bu bedelin belli bir bölümünü ödeme veya o hakka karşılık başka bir şey verme şeklinde uygulanmaktadır. Bazen de davacı tarafın kendi isteğiyle davaya konu olan hakkın bir kısmından vazgeçmesi şeklinde olduğu bilinmektedir. İşte sulhun bu kısmı fakihler tarafından caiz görülmektedir.¹⁹⁹ Nitekim Hz. Peygamber dönemi sulh uygulamalarında bu tür sulhun uygulanmış olduğuna dair örnekleri istifadenize sunmuştuk. Bu hususta borcunu kabul ettiği halde ödeme zorluğu çeken Cabir b. Abdullah ile alacaklıları arasında, Cabir'in borcunun yarısını ödeyerek diğer yarısından kurtulması şeklinde sulh yapıldığını görmekteyiz.²⁰⁰

Sulh akdinde ikrar sayılan durumlar davacının karşı tarafa yönelttiği iddianın davalı taraftan açıkça kabul gördüğü ya da şahit veya yazılı belge gibi delillerle ispat edilebildiği hallerle sınırlı değildir. İkrar üzerine dayanak teşkil eden diğer bazı durumlar da mevcuttur. İkrarın açıkça zikredilmediği durumlarda hükmen ikrar sayılan hususlardan bazılarıdır. Mevcut hususlar da bu çeşit akid kapsamında değerlendirilir. Hükmen ikrar olarak değerlendirilen hususlardan bazıları şöyledir: davacının hak iddiasına karşılık “evet” ya da buna benzer ifadelerle onay verilmesi açıkça ikrara örnek teşkil eder. Yine aynı iddiaya karşı borcu ödemek için zaman istemek ya da ödeyeceğini beyan etmek, hükmen ikrara örnek olarak gösterilir.²⁰¹

Burada şer‘i mahkeme defterlerine intikal eden sulh akidleri arasında hükmen ikrar sayılabilecek hallerden söz edebiliriz. İncelenen döneme ait H. 2 Ramazan 1106/M. 16 Nisan 1695 tarihli bir kayıta davalı taraf bahsi geçen meblağı hemen ödemeye gücü yetmediğinden dolayı davacı tarafa borcunu ödeyeceğine dair resmi bir vesika verdiği görülmektedir. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi bahsi geçen borç için davacı taraftan mühlet istemek hükmen ikrara örnek teşkil

¹⁹⁷ Ellek, “İslam Hukukunda”, s. 196; Khadduri, “Sulh”, s. 845; Heffening, “Sulh”, s. 21.

¹⁹⁸ Ferhat Koca, “İkrar”, **DİA**, c. 22, TDV, İstanbul, 2000, s. 38-40.

¹⁹⁹ Ellek, “İslam Hukukunda”, s. 197.

²⁰⁰ Ramazanoğlu, **1876 Nolu Trabzon**, s. 46.

²⁰¹ Yaylalı, **İslam**, s. 61-62; Çetinkaya, **Osmanlı Hukukunda**, s. 33.

eder. Burada davacı taraf zaman konusunda inisiyatif kullanarak davalı tarafa itiraz etmemiş, sulhu gerçekleştirmiştir. Bu durum dava taraflarının sıkı ilişki bağları olan akraba grubu içinde yer almış olmalarından dolayı kaynaklanabilir.²⁰²

İkrar üzerine yapılan sulh çeşidi genel olarak İslam hukukçuları tarafından caiz görülmektedir. Hanbeli hukukçularından el-Hıraki ile İbn Ebû Musa ise ikrardan sonra hakkı ödemekten kaçınarak davacı tarafı sulh akdine zorlamayı, karşı tarafın hakkını gasp etmek olarak değerlendirmektedir. Bu hususta davalı iddiayı kabul ettiği takdirde borcunu aynı şekilde öderse ifa, farklı bir biçimde öderse muâvaza olur. Davacı taraf kendi rızasıyla sulh konusunun bir kısmından vazgeçerse ibrâ, yine davacı sulh konusu malın bir kısmını davalıya bağışlarsa bu da hibe olurdu. Bu iki âlim bu şekilde oluşan davaların hiçbirinin sulh sayılmayacağı görüşünü savunmaktadırlar.²⁰³

İkrar üzerine yapılan başka bir sulh kaydına ait miras davasında ise taraflardan birisi iddiasıyla diğer taraftan davacı oluyor. Burada davalı taraf iddia sahibinin iddiasını reddetmeyerek o da haklı olduğu iddiayı öne sürüyor. Dava sonucunda tarafların ikrar üzerine belli bir bedel karşılığında sulha razı olduklarını tespit ediyoruz. Bu durumda ikrar üzerine sulhun doğurduğu hukuki sonuçlar doğrultusunda tarafların birbirlerinin iddialarını reddetmeyerek aralarında anlaşma sağlanmasının kaçınılmaz olduğu görülmüştür.²⁰⁴

Yukarıda verilen bilgiler doğrultusunda davacının suçlamalarına binaen davalının mevcut suçlamaların doğruluğunu kabul etmesi halinde aralarındaki ihtilafı bir şekilde çözmek amacıyla yaptıkları bu uygulamaya ikrar üzerine sulh akdi denildiği anlaşılmaktadır.

1.3.2.2. İnkâr Üzerine Sulh Akdi

İnkâr üzerine sulh akdi, davacının iddiasını ispat edecek delili bulamadığı için davalıdan yemin etmesini talep etmesiyle, davalının da davacının iddiasını inkâr ederek yeminden kaçındığı ahvaller de çekişmeye son vermek amacıyla davacı ile yaptığı sulh anlamındadır.²⁰⁵ İnkâr üzerine

²⁰² Bahsi geçen sulh davası ikinci bölümde ayrıntılı olarak izah edileceğinden dolayı burada yüzeysel olarak ele alınmıştır. T.Ş.S., Defter no. 1861, 51/1.

²⁰³ Atar, "Sulh", s. 483.

²⁰⁴ H. 1 Receb 1104/ M. 19 Mart 1692 tarihli kayıta Trabzon'da Çömlekçi mahallesinde oturan Hüseyin oğlu Ahmed adlı kişinin Rabia adlı kızı vefat etmiştir. Rabia'nın mehri müeccelini ve geride bıraktığı mallarını eşi Eyüp adlı kişi elinde tutmaktadır. Yukarıda ismi zikredilen Ahmed kızının mehrini ve bıraktığı mallardaki hissesini damadı Eyüp' den talep edince, damadı da bunun üzerine vefat eden kaynanası Emine'nin mehri müecceli ile geride bıraktığı mallar üzerindeki Rabia'nın hissesini kayınpederi Ahmed' den talep etmiştir. Taraflar arasında şiddetli tartışmalar hâsıl olunca araya giren şahısların her iki tarafı uzlaştırmasıyla taraflar 9 esedi gurus ile 106 akçe üzerine anlaşarak, sulh yolu ile uzlaştıklarına dair kayıt. T.Ş.S., Defter no. 1859, 29/4.

²⁰⁵ Atar, "Sulh", s. 483.

yapılan sulh akdinin hukuka uygunluğu İslam hukukçuları arasında tartışma konusu olup, bu hususta farklı görüşler ortaya atılmaktadır.²⁰⁶

Hanefi, Maliki ve Hanbeli mezhepleri inkâr üzerine yapılan sulh akdinin hukuki dayanağını Kur'an-ı Kerim'den bir ayet ve Hz. Peygamber'e ait olan bir hadis'e bağlayarak caiz olduğu görüşünü ortaya koymuşlardır. Bu bağlamda Şafii ve Zâhiriler diğer mezheplere göre aksi yönde görüş beyan ederek sulh akdinin inkâr üzerine yapılmasının mümkün olamayacağını bildirmişlerdir.²⁰⁷ İnkâr üzerine yapılan sulh akdine cevaz vermekte geri duranların gerekçelerine ispat için kendilerine dayanak oluşturdukları bir takım delilleri vardır. Bu delillerden biri Hz. Peygamber'in "Haramı helal, helali haram kılan sulh dışında Müslümanlar arasında sulh caizdir" hadisidir. Burada inkâr üzerine yapılacak olan bir sulh akdinde haram olan bir şeyin helal, helal olan şeyinde harama dönüştürüleceğinden dolayı böyle bir akdin caiz olmadığı belirtilir.²⁰⁸

Böyle bir sulh akdinde davacı yalan yere iddiada bulunuyorsa, yapılan sulh akdiyle karşılığı olmayan bir bedel olarak haram bir işe karışmış olur. Eğer davacı haklı olduğuna inanıyorsa, iddiası doğru ise helal malını almaktan vazgeçmesi halinde bu durumun kendisine haram olacağından hiç şüphe yoktur.²⁰⁹ Nitekim bu şekilde geçerli olacak olan bir sulh akdinde davalı taraf suçlamadan kurtulmak için rüşvet niteliğinde belli bir bedel ödeyerek, gelecek baskıya engel olmak istemiştir. Davacı taraf ise zulmü terk etmek için bu rüşveti almıştır. Burada inkâr üzerine sulhu caiz görmeyenler davalının davayı biran önce ortadan kaldırmak için verdiği bedeli rüşvet olarak sayarlar. Bunu da "Allah rüşvet verene de, alana da lanet etsin" hadisine dayandırarak verilen bedeli rüşvet hükmünde kabul ederler.²¹⁰

İnkâr halinde sulhun cevazına dair diğer mezhep imamlarının delilleri Nisa suresinin 128. ayeti esas alınarak açıklanır. Sulhun taraflar arasında daha hayırlı olduğu ayetinden hareketle inkâr üzerine sulh akdine meşru bir zemin kazandırılır. Hanefî mezhebi hukukçularının sistematiğine bağlı kalan ve el- hidaye adlı eseriyle bilinen Hanefî fakihî Meginani'nin²¹¹ inkâr üzerine sulh akdine cevaz vermeyenlerin yukarıda bahsi geçen hadisi yorumlamadaki eksikliklerine dikkat çekmiştir. Aslında hadisle anlatılmak istenenin helali haram, haramı helal yapan durumların yani Bakara suresinin 173. ayetinde yer alan "Allah sizlere yalnız leşi, kanı, domuz etini ... haram kıldı"

---

²⁰⁶ Ellek, "İslam Hukukunda", s. 199.

²⁰⁷ Yaylalı, **İslam**, s. 62.

²⁰⁸ Ellek, **İslam Hukukunda**, s. 40-41.

²⁰⁹ Yaylalı, **İslam**, s. 64.

²¹⁰ Ramazanoğlu, **1876 Nolu Trabzon**, s. 49.

²¹¹ Merginânî ve eserleri hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Ferhat Koca, "Merginânî, Burhâneddin", **DİA**, c. 29, TDV, Ankara, 2004, s. 182-183.

ifadesindeki özü bakımından Müslümanlara yasaklanan bir şeyi helal kılmak, yani bizzat haram olan bir şeyi helal gösteren sulhlar içindir diyerek açıklama getirmiştir.²¹²

İnkâr üzerine sulhu caiz görmeyenlerin hak iddiasında bulunan davacı tarafın uydurduğu iddia üzerine aldığı sulh bedelini haksız bir şekilde elde ettiğini, eğer gerçekte iddiası doğru ise davalının sırf bu onur kırıcı durumdan kurtulmak için davacıya ödemiş olduğu miktarı rüşvet hükmüne alanlara karşı Merginani bu bedelin rüşvet niteliğinde değerlendirilemeyeceği görüşünü savunmuştur.²¹³ Merginani'ye göre burada sulh bedeli davacının iddiasına göre hakkının kendisi veya bedelidir. Davacının hakkı olan bir şeyi alması ve yemesi caiz olup²¹⁴, davalıya göre de durum karşısında bir miktar bedel ödeyerek fedakârlık yapması onu hâkim önünde incinmiş olmaktan ve yemin etmekten kurtarırken, kendisine gelebilecek bazı kötülükleri de bu şekilde bertaraf etmiş olur.²¹⁵ İşte bu gibi hallerde insanın kendisini koruması için yaratılan mal devreye girerek rüşvet kapsamına alınmaz. Nitekim bu hususta Ebû Yusuf (ö. 183/987), yetimin malını zarardan korumak için vasinin rüşvet vermesinde bir sakınca olmadığı görüşünü ileri sürmüştür.²¹⁶

Davalının, davacının iddialarını kabul etmeyerek yine de inkâr üzere sulha yönelmesi durumunu şöyle izah eden Heyd, davalının inkâr etse bile gerçekten suçlu bulunması ve suçunun ispatlanması halinde daha fazla meblağ ödeyeceği düşüncesi ya da suçunu itiraf etmemesi halinde işkence göreceği endişesi dolayısıyla sulhu kabul etmiş olabileceği ihtimali üzerinde durur. Fakat bu hususta Z. Dörtok Abacı yukarıda bahsi geçen açıklamanın mevcut sorunu kısmi olarak cevapladığını, daha fazla araştırılmaya muhtaç olduğunu ileri sürmektedir.²¹⁷

İnkâr üzerine yapılan sulh akdinde davacı ve davalı taraflara göre hukuki boyutta belli başlı farklılıkların doğmasıyla birlikte her iki taraf içinde farklı hükümler meydana getirmiş oluyor. Bu bağlamda davacının aldığı mal, iddia ettiği şeyin ya aynı ya da onun karşılığıdır, bu da davacı için mübadele niteliğindedir. Davalı taraf açısından ise yeminden kurtulma ve anlaşmazlığı ortadan kaldırmak manasını taşıdığından dolayı farklı hükümleri de beraberinde getiriyor.²¹⁸

Bu konu hakkında Ebû Hanife, caiz olmaya en layık olan sulhun inkâr üzerine yapılan sulh olduğunu belirtmiş ve inkâr halinde bunun daha lüzumlu olduğunu öne sürmüştür. Buradaki amaç insanlar arasında meydana gelen düşmanlık ve çekişmenin sona erdirilmesi içindir. Eğer inkâr

²¹² Çetinkaya, **Osmanlı Hukukunda**, s. 35.

²¹³ Çetinkaya, a.g.e., s. 35.

²¹⁴ Yaylalı, **İslam**, s. 65.

²¹⁵ Ellek, **İslam Hukukunda**, s. 41.

²¹⁶ Yaylalı, **İslam**, s. 65.

²¹⁷ Dörtok Abacı, "Bir Sorun Çözme", s. 108-109.

²¹⁸ Yaylalı, **İslam**, s. 65.

üzerine sulhun caiz olmadığı savunulursa, toplum içerisinde huzur ve emniyeti temin etmenin zorlukları da beraberinde getireceği bildirilmiştir.²¹⁹

Osmanlı hukukunda Ebû Hanife'nin görüşleri dikkate alınarak inkâr üzerine yapılan sulh akdinin uygulama alanında kendine yer bulduğunu söyleyebiliriz. Osmanlı mahkemelerinde kendisine yer bulan inkâr üzerine sulh akdi sicil defterlerine kaydedilerek, caiz görüldüğü açıkça anlaşılmaktadır.²²⁰ Bu sebeple değerlendirmeye alınan 147 adet sulh akdinin 33 adedi inkâr üzerine yapılan sulh akid kapsamına girdiği bilgisine ulaşılmıştır.²²¹ İlgili kayıtlar ilerleyen bölümlerde örnekler üzerinden ele alınacaktır.

1.3.2.3. Sükût Üzerine Sulh Akdi

Düşüncelerin sözlü beyanla ifade edilmesi kişiler arasında sağlıklı iletişim kurulmasını sağlar. Yazı, işaret gibi durumlar da düşünceyi ifade etmenin başka yollarıdır. Sükût hali ise ortaya konan durumu ne kabul eder ne de reddeder, başka bir deyişle hiçbir şey ifade etmez.²²²

Sükût üzerine sulh akdi, davalının davacı tarafından dava edilen hakkı ikrar veya inkâr etmeyerek, susması halinde yapılan sulh çeşididir.²²³ Bu sulh çeşidi üzerine de mezhepler arasında farklı görüşler yer almaktadır. Hanefi ve Hanbeli mezhepleri bu hususta davalının susma halini “inkâr” anlamında kabul ederek bu tür sulhun inkâr üzerine sulh akdinin hükümlerine bağlı olduğunu belirtmişlerdir. Maliki hukukçularına göre ise sükût üzerine sulhun ikrara dayalı sulh hükümlerini taşıması dolayısıyla diğer mezheplerden farklı bir görüş barındırır.²²⁴ Mezhepler arasında Şafîî ve Zâhirî fakihlerinin, inkâr üzerine sulhtaki sebepleri ileri sürerek sükût üzerine sulha cevaz vermedikleri görülmektedir.²²⁵

Hanefî mezhebi uygulamalarına göre dizayn edilen Osmanlı hukukunda sükût üzerine yapılan sulh anlaşmasının geçerliliği inkâr üzerine yapılan sulh akdinin hükümlerine bağlı kılınmıştır. Nitekim fakihler arasında inkâr ve sükût'a dayalı sulhta haksız olduğunu bilen kişinin davalıdan onun rızası olmaksızın aldığı bedelden hukuki boyutta sorumlu olmadığını, fakat diyâneten

²¹⁹ Yaylalı, a.g.e., s. 63.

²²⁰ İnkâr üzerine mahkemeye intikal eden bir sulh kaydı şu kalıplarla kayıtlarda ifade edilmektedir: “...el-hâletü hâzihî beynimize muslihûn tavassut idüb da 'vâ-yı mezkûremden mezbûr Seferi bi'l-asâle ve bi'l-vekâle an-inkâr benim ile otuz esedi gurus üzerine inşâ'-i akd-i sulh eylediklerinde...” Bkz. T.Ş.S., Defter no. 1858, 3/2.

²²¹ İnkâr üzere sulha dair birkaç kayıt örneği için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1857, 37/4-41/1; Defter no. 1858, 3/2-9/3; Defter no. 1859, 24/1-53/2; Defter no. 1860, 38/4-47/3; Defter no. 1861, 23/1-27/2; Defter no. 1862, 3/6-55/2.

²²² Ramazanoğlu, **1876 Nolu Trabzon**, s. 53.

²²³ İbrahim Halebi, **Mülteka Tercümesi**, s. 185.

²²⁴ Atar, “Sulh”, s. 483.

²²⁵ Orhan Çeker, **İslam Hukukunda Akidler**, Orman Ürünleri Yayıncılık, İstanbul, 2006, s. 229.

sorumlu olduğunu belirterek bu noktada ortak fikir beyan etmişlerdir.²²⁶ İncelediğimiz dönem sulh kayıtları arasında örnek gösterebilecek herhangi bir sükût üzere sulh kaydı mevcut bulunmamaktadır. Fakat bu hususta ilerde Trabzon'a dair yapılacak olan sulh çalışmalarında sükût üzere sulh kaydının varlığını gösteren davalara ulaşılabılır.

1.4. Sulh Akdinin Rükün ve Şartları

Rükün kelimesi fıkıh terimi olarak kullanılan anlamda bir şeyin varlığı kendi varlığına bağlı olan unsuru ifade eden manada kullanılmaktadır.²²⁷ Usûl-i fıkıhta varlığı kendi varlığına bağlı olmayan ve onun yapısında bir parça teşkil etmeyen duruma da şart denilmektedir.²²⁸ İslam hukukçularına göre sulh akdini meydana getiren unsurlar rükün ve şart şeklinde iki kısımda değerlendirilir. Bu hal üzere mezhep imamları hangilerinin rükün hangilerinin şart olduğu konusunda birbirinden farklı fikirlere sahiptirler. Hanefî mezhebinin fakihlerine göre sulh akdinin rükünü, icab ve kabulden ibarettir.²²⁹ Diğer mezhepler ise icab ve kabulle birlikte, akdin taraflarını, konusunu ve bedelini de akdin rükünları olarak beyan etmişlerdir. Hanefî hukukçuları ise akdin tarafları, konusu ve bedeli ile bunlarda bulunması gereken şartları, akdin şartları şeklinde kategorize etmektedirler.²³⁰

1.4.1. Sulh Akdinin Rükünleri

1.4.1.1. İcab ve Kabul

Sulh akdini yapacak olan taraflardan birisinin söz, fiil ve davranış ile yapacağı tüm haller rızasına işaret eden icab'ı gösterir, karşı tarafın irade beyanına ise kabul denilir. Bir sulh akdinde taraflardan ilk teklifte bulunanın iradesi icab'a dalalet ederken, diğerinin iradesi ise kabulü gösterir.²³¹

Çatalcalı Ali Efendi sulh akdinin rükününü, akdin tarafların irade beyanını belirten icab ve kabulün bulunması şeklinde ifade ederken bunu bir örnekle şöyle açıklamaktadır: “Bir kimse bir şahıstan satmış olduğu mal bedeli olarak bin kuruş üzerine dava edip, sekiz yüz kuruş karşılığında sulha razı oldum, davalı şahısta bunun üzerine sulhu kabul ettim dese” aralarında icab ve kabul ile

²²⁶ Atar, “Sulh”, s. 483.

²²⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Tevhit Ayengin, “Rükün”, **DİA**, c. 35, TDV, İstanbul, 2008, s. 286-287.

²²⁸ Detaylı bilgi için bkz. Mehmet Boynukalın, “Şart”, **DİA**, c. 38, TDV, İstanbul, 2010, s. 364-365.

²²⁹ Yaylalı, **İslam**, s. 28.

²³⁰ Ramazanoğlu, **1876 Nolu Trabzon**, s. 26-27.

²³¹ Ellek, “İslam Hukukunda”, s. 203.

sekiz yüz kuruş üzerine sulha varılmış olur.²³² Eğer bu hususta bir dava da icab ve kabul bulunmazsa, sulh yapılmış sayılmaz.²³³

İslam hukukuna göre bütün akitlerde olduğu gibi sulh akdinde de irade beyanının başka bir ifadeyle icap ve kabulün tarafların karşılıklı rızaları ile olması esastır. Tarafların özgür iradeleriyle verdiği kararlarla sulh olmalarında bir sakınca yoktur. Sulh akdi ancak böyle bir durumda geçerli ve kusursuz kabul edilir, aksi halde sulhun geçerliliği kabul edilemez.

Hanefi, Hanbeli ve Maliki mezheplerinin fakihlerine göre kuşkuya mahal vermeyecek biçimde rızaya işaret ettiği anlaşılan yazı, dilsizin işaretleri gibi vesilelerle de irade beyanı geçerli sayılmıştır. Şafii mezhebinin kurucusu bu tarz uygulamaları geçerli kabul etmemiştir.²³⁴ Taraflar iradelerini sulh kelimesini ve bunun türevlerinden biri ya da bu manayı bildiren farklı kelimeleri de kullanarak icap ve kabulünü açıklayabilir.

1.4.2. Sulh Akdinin Şartları

Sulh akdini meydana getiren unsurlardan bir diğeri olan akdin şartları taraflar, akdin konusu ve akdin bedelinin bulunması ile sulh akdinin şartları tamamlanmış olur. Kendi içinde üç ana başlığa ayrılan bu şartlardan herhangi birinin olmaması akdin yapılamayacağı anlamına gelir. Burada sulh akdini tamamlayan unsurların üzerinde durularak, alt başlıklar halinde okuyucunun bilgisine sunulacaktır.

1.4.2.1. Taraflar

Sulh akdi doğal olarak bir davacı (müddei) ve bir de davalı (müdde-i aleyh) olarak iki tarafın karşılıklı iradeleri ile gerçekleşir. Taraflar birer kişi olabileceği gibi yanlarında birden fazla kişilerin bulunmasında da bir sakınca görülmemiştir. Sulh işleminde taraflardan her birine “musalih”, ikisine birlikte “mütesalihân” denilmiştir.²³⁵

İslam hukukunda her hak sahibinin tasarruf yetkisi bulunmayabilir, bir şahsın irade beyanının kabul görmesi için bu kullanıma sahip olması, başka bir ifadeyle ehliyet şartlarını taşıması gerekir. İslam fihmına göre ehliyet kişinin dini-hukuki hükümlere muhatap olmaya elverişliliği anlamında kullanılır. İslam hukuk öğretilerinde ehliyet “vücub ehliyeti” ve “eda ehliyeti” olmak üzere iki ana

²³² Çatalcalı Ali Efendi, **Açıklamalı Osmanlı**, 166.

²³³ İbrahim Halebi, **Mülteka Tercümesi**, s. 186.

²³⁴ Atar, “Sulh”, s. 482.

²³⁵ Atar, “Sulh”, s. 482.

safhaya ayrılır.²³⁶ Vücut ehliyeti, insanın bir takım haklara sahip olma ve bazı görevlerle yükümlü olma yetkisi anlamına gelir. Bu ehliyete akıllı, mecnun, büyük-küçük tüm insanlar sahiptir. Eda ehliyeti ise söz ve fiillerin hukuken geçerli sayılabilmesini sağlayan yetki manasını taşır.²³⁷

Eda ehliyetinin temel dayanağı, akıl ve iyiyi kötüden ayırt etme kudretidir. Bu bakımından tüm akidlerde olduğu gibi, sulh akdinin şartı da akdi yapacak tarafların akıllı olması şartıdır. Akıl, bütün şer'î tasarruflarda şarttır.²³⁸ İslam hukukunda vücut ve eda ehliyetlerine göre insan hayatı cenin, çocukluk, temyiz, bulûğ ve rüşd şeklinde beş devreye ayrılır.²³⁹

Sulh işlemi yapabilmek açısından tarafların ehliyet durumları tam ehliyetliler, sınırlı ehliyetliler, tam ehliyetsizler şeklinde üç kısımda incelenebilir. Kişinin mükellef tutulması yani tam ehliyet sahibi olabilmesinin birinci şartı akıl sahibi olmasıdır. Akıllı olmayan kişi yaptıklarından yükümlü tutulmadığı gibi, onun sözü de herhangi bir hüküm ifade etmez.²⁴⁰ Bu bakımdan bütün akidlerin tasarrufunda akıl şart olduğu gibi sulh akdinde de şart sayılmıştır. Fakat sulh akdi yapabilmek için çocuğun bulûğ olması şart değildir.²⁴¹ Reşit olan her erkek ve kadın tam ehliyete sahip olduklarından dolayı her türlü sulh yapmaya yetkilidirler.

Eksik ehliyetliler, henüz akıl baliğ olmayıp temyiz çağında olan çocuklar ve sefih olan büyükler gibi ehliyeti sınırlandırılmış kişilerdir. Fıkıh kitaplarında iyiyi kötüden ayırabilecek bir yaşa gelen çocuk için eksik eda ehliyeti ile kendisine bazı tasarruf hakları tanıdığı kabul görür. Bir sulh akdinde bazı durumlar da çocuğun yerine veli ya da vasisinin de sulh yapma yetkisinin olduğu mevcuttur. Bu durumlarda çocuk ister mümeyyiz olsun, ister olmasın veli ya da vasisi onun adına sulh yapma yetkisine sahiptir. Burada genel kural olarak kabul gören durum: çocuğa yarar sağlayan ve onu zarara uğratmayan sulh caiz iken, ona karşı açık bir zarar getiren haller de sulh caiz görülmemiştir.²⁴² Sulh akdini yapacak olan kişinin akıllı olması şart olduğu dolayısıyla delinin ve iyiyi kötüden ayırt edemeyen çocuğun bizzat yapacağı sulh işlemi tam ehliyetsiz kimseler olarak geçersiz kabul edilmiştir.²⁴³

Şafii, Hanbeli ve Maliki mezhepleri ikrah (tehdit) altında yapılan sulh akdinin geçerliliği olmadığı görüşünde birleşirken, Hanefilere göre böyle bir akid fasid olup, tehdit ortadan kalktıktan

---

²³⁶ Ali Bardakoğlu, "Ehliyet", **DİA**, c. 10, TDV, İstanbul, 1994, s. 533-534.

²³⁷ Yaylalı, **İslam**, s. 36.

²³⁸ Molla Hüsrev, **Gurer**, s. 288.

²³⁹ Bardakoğlu, "Ehliyet", s. 534.

²⁴⁰ Ellek, "İslam Hukukunda", s. 205.

²⁴¹ Ömer Nasuhi Bilmen, **Hukukî İslamiyye ve İstılahatı Fıkhiyye Kamusu**, c. 8, Bilmen Basım ve Yayınevi, İstanbul, 1999, s. 9; Molla Hüsrev, **Gurer**, s. 288.

²⁴² Yaylalı, **İslam**, s. 37-38-39.

²⁴³ Boynukalın, **İslam Hukukunda Sulh**, s. 50.

sonra tehdit edilen kişi onay verirse geçerli hale gelebileceği görüşünü benimserler.²⁴⁴ İslam hukukunda sulh akdi şahsın bizzat kendisi tarafından yapılabileceği gibi bazen de bir yakını veya tanış olduğu herhangi biri vasıtasıyla da yapılabilmekteydi. Bir başkası adına ondan müsaade olarak sulh yapana “vekil”, ondan izin almadan diğer bir ifadeyle hukukun geçerli sayacağı izin olmaksızın sulh yapan kişilere “fuzûlî” denilmiştir. Bu bakımdan fuzuli, hakkında karar verdiği kişinin velisi ya da vasisi statüsünde değildir, ayrıca ondan bu hususta bir vekâlet dahi almıştır.²⁴⁵ İslam hukukçularından bir kısmı fuzulinin tasarrufunda yapılan sulhu geçerli olarak saymazken, Hanefi fakihleri fuzulinin yapacağı sulhu beş hükme bağlayarak geçerli saymışlardır.²⁴⁶

Sulhun tarafları arasında yer alan ve davacı ile davalı arasında uzlaşmayı sağlayan arabulucular üçüncü bölümde ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır. Yine bu hususta vekâlet verilerek ve vasinin adına yapılan sulh kayıtları hakkında tafsilatlı bilgi üçüncü bölümde ele alınacağından dolayı burada verilmesi uygun görülmemiştir.

1.4.2.2. Sulh Konusu

Sulh işleminin geçerli olabilmesi için İslam hukuku kitaplarında “musalahun anı” yahut “müddeâ bih” şekliyle sulh konusu anılır. Genel olarak sulha konu olabilecek hukuki anlaşmazlıkların bulunduğu davaları ifade eder.²⁴⁷ Borçlar hukukuna giren mevzular, ayni haklar, aile ve miras hukuku alanındaki çoğu ilişki, Allah hakkı dışında kalan ve kul hakkını ilgilendiren ceza davaları sulhun konusu olabilir.²⁴⁸ Bazı şartları taşıması halinde bunlar sulhun konusu olabilir. Bu şartlar, sulha konu olan şeyin Allah hakkı olmaması, belirli olması ve akid yapının mülkiyetinde olması şeklindedir.²⁴⁹

Sulha konu olan şeyin tarafların üzerinde tasarrufa yetkili oldukları, kişilere ait haklar üzerine olup, Allah hakkının baskın olduğu haklar üzerine bir diğer ifadeyle kamu hakları üzerine sulh yapılamayacağı bilgisi mevcuttur.²⁵⁰ Zira hak sahipleri rızaları doğrultusunda bu tür haklarından belli bir bedel mukabilinde veya karşılıksız olarak vazgeçebilirler.

Allah hakkı, belirli bir kişinin menfaatine bakılmaksızın kamu yararını gerçekleştirme hedef alan hükümleri içerir. Hiçbir Müslümanın gevşeklik göstermediği bu tür haklar sulha konu

²⁴⁴ Atar, “Sulh”, s. 482.

²⁴⁵ Ramazanoğlu, **1876 Nolu Trabzon**, s. 82.

²⁴⁶ Bahsi geçen beş hüküm hakkında tafsilatlı bilgi için bkz. Yaylalı, **İslam**, s. 46.

²⁴⁷ Ellek, **İslam Hukukunda**, s. 51.

²⁴⁸ Ramazanoğlu, **1876 Nolu Trabzon**, s. 33.

²⁴⁹ Ellek, “İslam Hukukunda”, s. 206.

²⁵⁰ Atar, “Sulh”, s. 482.

olamazlar. Misal olarak, namaz, zina, içki içme, yol kesme, hırsızlık, iftira, yanlışlıkla adam öldürme gibi fiillerin kefaretları Allah hakkı ile ilgili olduklarından sulh konusu içine dâhil edilemez, yapılacak olan herhangi bir sulh işlemleri geçersiz kabul edilir.²⁵¹ Kul hakkının bazen Allah hakkına galip geldiği fiillerde mevcuttur.²⁵² Mezhepler arasında bir konuda Allah hakkının mı yoksa kul hakkının mı üstün gelmesi hususuna dair farklı görüşler bulunmaktadır. Şafii mezhebi dışında diğer mezheplere göre sulh akdinin sahih olması için sulhun konusunun olması şart koşulmamıştır. Hanefiler, sadece teslim ve tesellüme ihtiyaç duyulan yerde sulh konusunun malum olması gerektiğini kabul etmektedirler.²⁵³ Şafii mezhebi ise sulhun konusunun malum olması gerektiğini ileri sürmektedir. Ayrıca sulh konusu olan şey sulh akdi yapan kişiye ait bir mülk veya hak olmalıdır.²⁵⁴

İncelediğimiz dönem sicil kayıtlarında sulhun konusunun belirtilmediği dava mevcut değildir. Borç-alacak, sermaye anlaşmazlığı, tereke anlaşmazlığı, miras paylaşımı, haksız yere para toplanması, mehir hakkı vb. hususlarda dava konusu eğer bir mal veya meblağ ise miktarı belirtilmektedir. Yalnızca miras ve tereke davalarında malın tamamının sayılmayarak bir kısmının verildiğini görüyoruz. Ayrıca mehir hakkı davalarında bazen miktar tamamen belirtilirken, bazen de “adedi ma‘lûm mehri müecceli”²⁵⁵ şeklinde verilerek miktarın belirtilmediği tespit edilmiştir. Bu husus hakkında ayrıntılı bilgiler ikinci bölümde ele alınacaktır.

1.4.2.3. Sulh Bedeli

Taraflar arasında meydana gelen anlaşmazlıklar sonucunda sulh konusu karşısında üstlenilen bedele “musalahun aleyh” ya da “musaluh bih” denilmektedir. Sulh akdi bu yönüyle karşı taraftan hiçbir şey talep etmeden bir haktan meccanen vazgeçme anlamına gelen af ile bir hakkın tamamından feragat anlamına gelen ibrâ işleminden ayrılır.²⁵⁶ İslam dinine göre yenilmesinde, içilmesinde, kullanılmasında ve kendisinden faydalanılmasında herhangi bir sakınca olmayan ve dinen iktisadi değeri belirlenen malların sulh bedeli olabileceği belirtilmiştir.²⁵⁷

²⁵¹ Ellek, “İslam Hukukunda”, s. 207.

²⁵² Bu hususta kasten adam öldürme fiiline karşılık kısas cezası uygulanması caiz olarak görülmektedir. Bu hüküm kamu menfaatinin ve yaşama hakkının korunması, güvenliğin tesis edilmesi ve toplumdaki suç oranının azaltılması yönüyle Allah hakkı; ölen kişinin yakınlarının kin, öfke ve intikam hissinin hafifletilmesi yönüyle ise kul hakkı ile ilgilidir. Öldürme fiili, daha çok mağdurun şahsı ile ilişkili olduğu için kısas hükmünde kul hakkı galip sayılmaktadır. Ayrıca kasten adam öldürme suçunda maktulün yakınları kısas hakkından feragat ederek katilin yakınlarıyla diyet veya herhangi başka bir şey karşılığında sulh olma yoluna gidebilirler. Ellek, **İslam Hukukunda**, s. 52.

²⁵³ Yaylalı, **İslam**, s. 51.

²⁵⁴ Ellek, “İslam Hukukunda”, s. 210.

²⁵⁵ Örnek kayıt için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1858, 49/1.

²⁵⁶ Atar, “Sulh”, 483.

²⁵⁷ Yaylalı, **İslam**, s. 54.

Kişiler arası anlaşmazlıkları çözmeye noktasında sulh bedelinin belirtilmesi gerekir. Aksi halde yapılan sulh akdi geçerli sayılmaz. Tamdoğan'a göre sulh anlaşmalarını sürdürebilmenin en önemli yönlerinden biri sulh bedelinin aynî (mal/eşya) veya nâkid üzerinde yapılması ile gerçekleşebileceği bulgusudur.²⁵⁸ Bedel-i sulhun aynî ödemelerinin uygulama alanlarına yansıyan bir diğer şehir örneğindeki incelemelerini ise Boğaç Ergene yapmıştır. Ergene, 17. yüzyıl Balıkesir'inde taraflar arasında meydana gelen sulh akidlerinde aynî ödeme şekillerinin yaygın olduğunu belirtmiştir.²⁵⁹

Taraflar arasında uyuşmazlığı sona erdiren sulhun davalı taraftan nâkdi veya aynî bir bedel alınmadan da yapılabileceği bilgisine Z. Dörtok Abacı incelediği Bursa şer'iyeye sicillerinden ulaşmıştır. Taraflar arasında meydana gelen bir anlaşmazlıkta davacının davalı taraftan herhangi bir şey talep etmeden yaptığı davalar "meccânen" sulh şeklinde gerçekleşmekteydi.²⁶⁰

Ölçülebilen veya tartılabilen fakat miktar vasfı belli olmayan bir mal karşılığında sulh akdi yapıldığında, taraflar birbirlerinden teslim gerçekleşmeden ayrılırlarsa sulh geçersiz kabul edilir. Zira bu hususta bedeller tarafların zimmet borcu olarak görüldüğü bir işleme tabiidir. Fakat bedeli sulhun miktarının belirlendiği bir akid de teslim gerçekleşmeden önce ayrılan tarafların sulhu geçerli kabul edilir.²⁶¹

Yapılacak olan bir sulh akdinde sulh bedeli görünür de değilse, cinsine göre şu şekilde belirlenir: Eğer para ise altın, gümüş vs. diye cinsini ve ayrıca miktarını da işaret etmek gerekir. Ölçülebilen veya tartılabilen bir mal ise miktarının ve kalitesinin belirtilmesi gerekir. Kumaş türünden bir eşya ise yine miktarı ve niteliği ile teslim zamanının açıklanmış olması gerekir. Sulh bedelinin hayvan cinsinden olması durumunda da vasıf ve miktarının yanında kesin olarak hangi cinsin verileceği belirtilmelidir.²⁶² Bu kısımda İslam hukuku ve Osmanlı hukukunda yer alan bilgilere dayanılarak sulh bedeline dair açıklamalarda bulunulmuştur. Sulh bedelinin Trabzon'da uygulama alanına yansıyan şekli hakkında ayrıntılı bilgiler ise üçüncü bölümde istifadenize sunulacaktır.

²⁵⁸ Tamdoğan, incelediği dönem aralığında Üsküdar'daki sulh anlaşmalarının nakit ödeme şeklinde gerçekleştiğini bildirir. Fakat Adana kayıtlarına yansıyan sulh anlaşmalarında yanlış bir ölüme neden olmakla suçlanan bir kişinin merhumun varislerine bazı objeleri sulh bedeli olarak sunduğunu müşahede etmiştir. Bu eşyalar arasında Kur'an-ı kerim, kılıç ve at olduğu görülmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Tamdoğan, "Sulh and the 18th Century", s. 66-67 ve 74-75.

²⁵⁹ Boğaç Ergene'den aktaran Tamdoğan, "Sulh and the 18th Century", s. 75.

²⁶⁰ Bursa sicillerine ait Miladi 1 Ocak 1761 tarihli kayıta Bursa'da Veled-i Kazzaz mahallesinde oturan Hasan Çelebi adlı kişinin damadı olan Mehmed Beşe, Hasan Çelebi'ye yumruk atarak ön dişlerini kırmıştır. Bunun üzerine Hasan Çelebi damadını dava etme teşebbüsünde bulunduğu esnada muslihûnun araya girmesiyle damadının "zimmetini meccânen ibrâ ve iskât" eylediğini mahkeme huzurunda vekili aracılığıyla beyan etmiştir. Davacı Hasan Çelebi mahkemedeki bu beyanıyla konu hakkında karşı taraftan ileride hiçbir hak talebinde bulunmayacağını sözünü vermiştir. Meccânen sulh hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Dörtok Abacı, "Bir Sorun Çözme", s. 111-112.

²⁶¹ Ellek, "İslam Hukukunda", s. 210-211.

²⁶² Yaylalı, **İslam**, s. 56.

1.5. Sulh Akdinin Yapılış Şekli ve Şekil Açısından Özellikleri

Taraflar arasında ihtilafı ortadan kaldırmak için arabulucunun da araya girmesiyle belli bir bedel karşılığında yapılan sulh hüccetinde²⁶³ bulunması gereken hususlar aşağıda belirtilmiştir. Meydana gelen bu uzlaşma belgelerinin sulh akdi hücceti adı altında sicil-i mahfûz'a kaydedildiği görülmüştür.

Bahsi geçen hüccet içinde davacının oturduğu köyün ya da mahallenin adresinin yanında davacı şahsın adı yer alırdı. Eğer sulhu yapan davacının vekili ise davacının vekili ve vekiline dair künyesi verilirdi. İkinci hususta ise davalının adı yer alırdı. Ardından taraflar arasında ortaya çıkan anlaşmazlığın konusu bildirilirdi. Eğer uzlaşmayı sağlayan "muslihûn" yani arabulucu mevcutsa burada belirtilirdi. Uzlaşma sağlandıktan sonra tarafların aralarında yaptıkları sulha karşılık üzerinde anlaştıkları aynî veya nâkdi bedel açıklanırdı. Sulh bedelinin peşin olarak ödendiği veya veresiye durumunda ise ödeme zamanı ile varsa kefilin ismi yazılırdı. Taraflar arasında yapılan sulh akdi ile anlaşmazlık konusu ortadan kaldırılırdı. Taraflar son olarak yapılan anlaşmayı kabul ve itiraf ederlerdi. Dava konusu sulhun yapıldığı tarihin belirtilmesiyle son bulurdu. Son olarak davaya şahitlik eden Müslim veya gayrimüslim kişilerin isimleri en alt kısma yazılırdı.²⁶⁴ İncelenen dönem defterlerine söz konusu olan bir sulh hücceti şu şekilde yansımaktadır:

Mahmiye-i Erzurum sancağında vaki' Bayburt kazâsına tâbi' Toyke nam karye ahalisinden olub kaza-i mezbûrun Bayrak Ağası olan Ebu Bekir Ağa nâm kimesnenin Bayrak Aşçısı olub medine-i Trabzon Meydanı Şarkisinde maktûlen keşf olunan İbrahim Beşe bin Mustafa verâseti zevcesi Fatma bint-i Ali ile babası Mustafa bin Mehmed'e ve validesi Sakine bint-i Mahmud nâm hatuna münhasır olduğu mukarrir ve muhakkik oldukdan sonra merkûmân Fatma ve Sakine taraflarından maktûl mezbûran dem ve diyetini talep ve da'vaya ve hîn-i iktizâda sulh ve ibrâya ve bedel-i sulh ahz ve kabza vekil olub merkûmanın zatlarını ma'rifet-i şer'îyye ile arifan olan Mahmud Beşe bin Mustafa ve merkûmenin oğlu İslam bin Mustafa nâm kimesneler şehâdetleri ile şer'an vekâleti sabite olan mezbûr Mustafa bi'l-vekâle ve kendü bi'l-asâle meclis-i şer'î şerîf-i lâzımü't-teşrîfde mahmiye-i mersûmeye tabi' Kömid nâm karye ahalisinden işbu râfi'ü'l-kitâb Osman Beşe bin Mustafa mahzarında ikrâr-ı tâm ve takrîr-i kelâm idüb tarih-i kitabdan on beş gün mukaddem Meydan-ı mezbûrda işbu merkûm Osman Beşe kara saplı bıçağı ile âmmden bi' gayr-ı hak sulbi kebir oğlum merkum Aşçı İbrahim iki dalı ortasına gerdanında dört buçuk mikdarı aşağı darb-ı şedid ile cerh ve katl eyledi deyu dem ve diyetini bi'l-vekâle ve bi'l-asâle merkûm Osman Beşeden talep ve da'va eylediğimde beynimizde münâza'at-ı kesire ve muhâsemât-ı şedidemiz vâki' olmuşdu el-hâletü hâzihî beynimize muslihûn tavassutuyla merkum Osman Beşe beni da'va-i mezkûremden an-inkâr elli esedi gurusu üzerine inşâ'-i akd-i sulh eyledikde ben dahi bi'l-vekâle ve bi'l-asâle sulhu merkûmu kabul ve bedel-i sulh olan meblağ-ı merkûm elli esedi gurusu bi'l-vekâle ve bi'l-asâle merkûm Osman Beşe yedinden bi't-temam ve'l-kemal ahz ve kabz idüb maktûl merkûm oğlu İbrahimin dem ve diyetine mûte'allik cem'i da'vadan merkûm Osman Beşenin zimmetini bi'l-vekâle ve bi'l-asâle ibrâ-i âmm ile ibrâ

²⁶³ Osmanlı hukuk terminolojisinde hüccet kelimesi iki anlamda kullanılmıştır. Bizim yukarıda kullandığımız manada ise kadı huzurunda taraflardan birinin ikrarını, diğerinin bu ikrarı onayını içeren ve bir hükmü ihtiva etmeyen hususlara dair düzenlenmiş belgelere verilen addır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Oğuz-Ahmet Akgündüz, "Hüccet", **DİA**, c. 18, TDV, İstanbul, 1998, s. 446-450.

²⁶⁴ Abdülaziz Bayındır, **Şer'îyye Sicilleri İşığında Osmanlılarda Muhakeme Usulleri**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Erzurum, 1984, s. 36.

ve iskât eyledim dedikde gibbe't-tasdikü'l-şer'î ma vak'a bi't-taleb ketb olundu hurrîre fi'l-vevmü'l-salis ve'l-ışrin min Recebü'l-ferd li-sene seman ve mie ve elf.²⁶⁵

Hüccette belirtildiği üzere yapılan sulh akdinde bulunması gereken tüm hususlar ana hatlarıyla verilmiştir. Burada musalih yani sulhu yapan, taraflar arasında uyuşmazlığı gidermek için arabuluculuk eden kişinin kayıtlarda ismen zikredilmediğini görüyoruz. Nitekim incelediğimiz dönem sicil kayıtlarında da bu kişilerin isimleri dava içinde yer almayıp, “muslihûn” ya da “muslihûn u müslimîn” şeklinde ibarelerle belirtilmiştir.²⁶⁶ İkinci bölümde bu husus daha detaylı bir şekilde ele alınacaktır. Şekil açısından incelediğimiz sulh akidlerini diğer davalardan ayıran hususlarını da şu şekilde belirtebiliriz:

Taraflar arasında dava konusu üzerine şiddetli anlaşmazlık ve tartışmanın çıktığı şu şekilde ifade edilir: “...beynimizde münâza‘at-ı kesîre ve muhâsemât-ı şedîdemiz vâki‘ olmuşdu...”²⁶⁷ veya “...beynimizde nizâ‘-ı küllî vukû‘undan sonra...”²⁶⁸ şeklinde belirtilen ibareler dava kayıtlarına yansımaktadır. Taraflar arasındaki uyuşmazlığın sona ermesi bazen arabulucunun müdahalesi ile gerçekleşiyordu. Bu hususta şiddetli anlaşmazlık ve kavganın varlığı saptandıktan sonra barışı sağlayanlar için “...beynimize muslihûn tavassut idüb...” yahut “... beynimize muslihûn u müslimîn tavassutuyla...” ifade edilen kalıplarla belgelere yansıdığı görülmüştür. Uzlaşmanın sağlanmasının ardından belgelere yansıyan bir diğer ifade ise Nisa suresinin 128. Ayetinde geçen “sulh daha hayırlıdır” kelamı “es-sulhu hayrun” şeklinde kayıtlarda yerini almıştır.²⁶⁹ Bu ifadeye incelediğimiz dönem sulh kayıtlarında rastlanmamış olup, buna benzer olarak “es-sulhu seyyidü'l-ahkam fehvâsı üzre”²⁷⁰ şeklinde kalıba yer verildiği tespit edilmiştir. Arabulucunun uzlaştırması sonucunda tarafların kendi iradeleri ile anlaşmaya varılan sulh konusu hakkında tekrar bir dava açılmayacağı ise “... ben dahî sulh-ı mezbûru kabûl idüp husûs-ı mezbura mûte‘allik cem‘i dava mütâleben zimmetini ibra‘i tâm ile ibrâ ve iskât eyledüm...” şeklinde ifade edilmiştir. Burada “... ben dahî sulh-ı mezbûru kabûl idüp ...” ifadesi tarafların kendi iradeleri

²⁶⁵ Mevcut kaydın hal şahitleri kısmı için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1862, 55/2.

²⁶⁶ Örnek kayıt için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1857, 7/3-86/1.

²⁶⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1858, 3/2; Defter no. 1859, 24/1; Defter no. 1861, 14/1; Defter no. 1862, 125/4.

²⁶⁸ Örnek kayıt için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1857, 7/3.

²⁶⁹ Bu ifadenin İstanbul kadı sicillerinde yer alan sulh akidlerinde pek çok kez kullanıldığı gözlemlenmiştir. Örnek kayıtlar için bkz. **İstanbul Kadı Sicilleri**, Üsküdar Mahkemesi 9 Numaralı Sicil, Hüküm no: 563, Orijinal metin no: 66a-2, ed. Coşkun Yılmaz, 4, İsam Yay., İstanbul, 2010, s. 241; Üsküdar Mahkemesi 17 Numaralı Sicil, Hüküm no: 92, Orijinal metin no: 11a-1, ed. Coşkun Yılmaz, 6, İsam Yay., İstanbul, 2010, s. 93; Galata Mahkemesi 15 Numaralı Sicil, Hüküm no: 378, Orijinal metin no: 86b-3, ed. Coşkun Yılmaz, 34, İsam Yay., İstanbul, 2012, s. 246; Galata Mahkemesi 20 Numaralı Sicil, Hüküm no: 153, Orijinal metin no: 21a-1, ed. Coşkun Yılmaz, 35, İsam Yay., İstanbul, 2012, s. 148.

²⁷⁰ “Sulh hükümlerin efendisidir sözü gereğince” anlamına gelen ibarenin incelenen dönem 147 adet sulh kaydından yalnızca 8 adedinde yer aldığı müşahede edilmiştir. Örnek kayıtlar için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1858, 21/5; Defter no. 1859, 24/1; Defter no. 1860, 2/5-8/3; Defter no. 1861, 14/1-55/4; Defter no. 1862, 48/2-124/2. Yukarıda söz konusu olan “es-sulhu hayrun” kelamının değerlendirmeye aldığımız kayıtlarda bulunmayışı var olmadığı anlamını taşımamaktadır. İlerde sulhle alakalı yapılabilecek bir çalışmada bu durumun farklı olduğunu gösteren kayıtların gün yüzüne çıkabileceği ihtimali de göz önünde tutulmalıdır.

doğrultusunda sulh akdini yapmış olduğunu göstermektedir. Eğer taraflar aracılarn istekleri doğrultusunda sulhe varmış olsalardı böyle bir ibare kayıtlara geçirilmezdi. Belgelerde kullanılan kelimeler bölgeden bölgeye farklılık gösterse bile sıralanan bu yapı hiçbir biçimde değişmemektedir.²⁷¹

1.6. Sulh Akdinin Hükümü ve Feshi

Geçerli bir sulh akdinin hükümü taraflar arasında meydana gelen anlaşmazlığın, görüşülmekte olan davanın sona ermesi ve artık davacı ve davalının bu hususla ilgili davalarının dikkate alınmamasıdır.²⁷² Nitekim bu hususla ilgili incelenen kayıtlarda yer alan "...zimetini ibrâ-i âmm kâtı'ü'n-nizâ' ile ibrâ ve iskât eyledim..." ifadesi ile taraflar aralarında dava konusu olan husumet hakkında hiçbir zaman mahkemeye başvurmayacaklarını ve konu üzerine hak iddiasında bulunmayacaklarını temin etmişlerdir.²⁷³ Ayrıca kayıtlarda yer alan başka bir ifade de ise "...da'vâ sâdır olursa lede'l-hükkâmi'l-kirâm makbûl mesmu'a olunmasun..."²⁷⁴ sözü ile taraflardan birinin aynı iddia ile mahkeme huzuruna gelmesinin önü kesilerek, hâkimin böyle bir davayı dinlemeyeceği belirtilmiştir.

Sulh akdinde tarafların karşılıklı rızaları ile meydana gelen anlaşma bazen tarafların iradeleri ile bazen de tarafların hiçbir biçimde irade beyanları olmaksızın sona erebilmekteydi. Taraflar karşılıklı olarak aralarında uzlaşırlarsa sulh akdini sonlandırabilmekteydiler.²⁷⁵ Fakat sulh bağlayıcı bir akid olduğundan dolayı taraflardan yalnızca birinin isteği üzerine feshedilemezdi.²⁷⁶

İnkâr üzerine ve sükût üzerine yapılan sulh akidlerinin sonucunda davacı taraf iddiasında haksız olduğunu ikrar eder yahut iddiasının asılsızlığı açık bir şekilde ispat edilirse sulh hükümsüz sayılırdı. Bu durumda davalı taraf davacıya ödediği sulh bedelini geri isteme hakkını elde ederdi.²⁷⁷ Sulhun feshi hususunda diyebiliriz ki geçerliliği olmayan bir sulh akdi hiçbir surette hukuki sonuçları bünyesinde barındıramaz.

²⁷¹ Yukarıda izah edilen hususlar N. Abacının Bursa şer'iyeye sicillerine göre şekil açısından ele aldığı sulh kayıtları doğrultusunda incelediğimiz dönem sulh davalarından bazı eklemeler yapılarak düzenlenmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Abacı, **Bursa Şehrinde**, s. 104-105.

²⁷² Atar, "Sulh", s. 484.

²⁷³ Örnek kayıtlar için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1857, 7/3; Defter no. 1858, 11/5; Defter no. 1859, 39/1; Defter no. 1860, 8/3; Defter no. 1861, 19/5; Defter no. 1862, 3/6.

²⁷⁴ Örnek kayıtlar için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1857, 40/1; Defter no. 1858, 90/1; Defter no. 1859, 24/1; Defter no. 1861, 34/7.

²⁷⁵ Ellek, **İslam Hukukunda**, s. 90.

²⁷⁶ Ramazanoğlu, **1876 Nolu Trabzon**, s. 85.

²⁷⁷ Atar, "Sulh", s. 484.

İKİNCİ BÖLÜM

2. OSMANLI HUKUKUNDA SULH UYGULAMASI: TRABZON ÖRNEĞİ

Çalışmamızın bu bölümünde 1857-1862 Nolu Trabzon şer'iyeye sicil defterlerine göre çeşitli dava konuları üzerinden sulh akidleri hakkında bilgiler verilecektir. Taranan 4.009 kayıt sayısı arasından tespit edilen 147 adet sulh akdi belge numaralarıyla birlikte dava konularına göre tasnif edilerek aşağıdaki tablolarda izah edilmiştir. 1689-1698 yılları arasında Trabzon mahkeme kayıtlarına ait toplam kayıt sayıları ile sicil başına düşen sulh akidlerinin sayıları ve sicil başına düşen oranları aşağıda istifadenize sunulmuştur. İncelenen sulh akidlerinin ağırlıkta olan kısmı H.1102-1103/M.1691-1692 yıllarına aittir.²⁷⁸

Sicillerde yapılan incelemeler sonucunda sulh kayıtları arasında en çok ihtilafın yaşandığı konu miras anlaşmazlığı olarak tespit edilmiştir. Bu kısımda sulha dair dava konusunun türü kendi içinde ait oldukları hukuk türlerine göre bir tasnife tabi tutulmuştur. Bu bağlamda miras, tereke ve teharüc konulu davalar miras hukuku başlığı altında ele alınmıştır. Katl, darp, gasp ve yaralama konulu davalar ise ceza hukuku bakımından incelemeye tabi tutulmuştur. Evlilik, boşanma ve mehir hakkı gibi konular aile hukuku adı altında incelenirken borç-alacak, emanet, hibe ve zararı tazmin gibi dava konuları ise borçlar hukuku başlığı altında toplanmıştır. Yine köle, mülkiyet gibi konulu davalar da eşya hukuku bakımında bir tasnife tabi tutulmuştur. Vekâlet, vesayetle birlikte köle olmadığı halde köle muamelesi görme konulu davalar ise şahıs hukuku yönünden ele alınmıştır. Sermaye anlaşmazlığı, ortaklık, vergi ve fiyat anlaşmazlığı gibi dava konuları ise ticaret hukuku bakımından incelenmiştir. Tüm bu tasnife tabi tutulan çeşitli sulh akid konuları gerektiğinde tablo ve grafik verileriyle desteklenerek izah edilmiştir.

Tablo 1: 147 Adet Sulh Akdinin Sicil Numaralarına Göre Dağılımı

T.Ş.S.	Sicillerdeki Kayıt Sayısı	147 Adet Sulh Akdinin Sicillere Göre Dağılımı	Toplam Kayda Oranı
1857	859	26	%3
1858	527	38	%7,2
1859	507	12	%2,3
1860	516	34	%6,5

²⁷⁸Zikredilen tarihler 1858 numaralı Trabzon şer'iyeye sicil defterine aittir. İncelenen siciller arasında en fazla sulh kaydının bulunduğu bu defter de 38 adet sulh kaydı tespit edilmiştir.

Tablo 1 (Devamı)

T.Ş.S.	Sicillerdeki Kayıt Sayısı	147 Adet Sulh Akdinin Sicillere Göre Dağılımı	Toplam Kayda Oranı
1861	737	25	%3,3
1862	863	12	%1,3
Toplam	4.009	147	%3,6

Tablo 2: İncelenen Dönem Sulh Akidlerinin Belge Numaralarıyla Birlikte Konularına Göre Tasnifi

Sulh Akidlerinin Konusu	Belge Numaraları
Borç- Alacak	(1857) 40/2, 65/1; (1858) 11/3-11/5-18/1-27/5-47/3-77/1 ²⁷⁹ -78/1-90/1; (1860) 2/5-19/3-37/1 ²⁸⁰ -104/1; (1861) 23/1-33/4-34/7-47/5-55/4 (1862) 3/6-43/3-122/7-124/5.
Miras Anlaşmazlığı	(1857) 7/3-17/4-21/4-41/1-67/3-81/1-87/5; (1858) 7/5-13/2-28/2-44/3-47/1-89/2; (1859) 34/1-47/6-53/2; (1860) 5/1-13/1-14/3-14/5-29/3-51/1-101/2-106/3-106/4-113/4-114/1-116/4-117/2; (1861) 12/3-18/3-19/5-23/3-26/3-37/5-44/4; (1862) 124/2-32/4.
Tereke Anlaşmazlığı	(1857) 8/6-20/3-36/1-71/2-86/1; (1858) 5/1-12/1-30/3-31/2-36/4-88/2; (1861) 41/2-42/3; (1862) 15/6.
Mülk İhtilafları	(1857) 8/7-37/4; (1858) 25/3-52/2-90/4; (1860) 30/3; (1861) 20/4-58/7.
Mehir Hakkı ve Tereke Anlaşmazlığı	(1857) 19/1-61/2; (1858) 12/4; (1860) 8/3; (1861) 29/4-51/2; (1862) 22/2-29/2-37/1.
Köle Satışı	(1859) 24/4.
Mülke Zarar	(1858) 5/3.
Mülk Ortaklığı Sonrası Satış İşlemi	(1858) 83/2; (1859) 22/2.
Haksız Yere Para Toplaması	(1858) 7/3-9/3; (1859) 24/1.
Emanet Bırakılan Para ya da Mal	(1858) 19/3; (1860) 99/4; (1862) 48/2.
Mehir Hakkı	(1857) 88/1.
Hibe Edilen Mallar	(1861) 27/2.
Satıştan Doğan Anlaşmazlık	(1859) 39/1.
Darp ve Yaralama	(1858) 3/2-3/3-15/2; (1860) 38/4-52/1 ²⁸¹ -93/4 ²⁸² -99/3; (1861) 14/1 ²⁸³ .
Adam Öldürme	(1858) 17/4-21/5-29/2; (1860) 47/3; (1862) 55/2.
Vasi tayini	(1857) 73/6. ²⁸⁴

²⁷⁹ Bu kayıt mehir hakkı ve borç-alacak üzerine yapılan sulh davasını içerir.

²⁸⁰ Bahsi geçen kayıt gemi satışı ile borç-alacak üzerine dair sulhu kapsar.

²⁸¹ Söz konusu dava kaydı darp ve yaralamayı kapsar.

²⁸² Zikredilen kayıt darp, yaralama ve gasp'ı içerir.

²⁸³ Yukarıda izah edilen kayıt yaralama ve gasp'ı konu edinir.

²⁸⁴ Mevcut davada miras taksimi sırasında sulh olunmuştur. Daha sonra dava konusu değişerek vasi tayini ile alakalı anlaşmazlığı konu edinmiştir.

Tablo 2 (Devamı)

Sulh Akidlerinin Konusu	Belge Numaraları
Fiyat Anlaşmazlığı	(1858) 40/1; (1859) 30/2.
Boşanma	(1858) 49/1; (1859) 18/3.
Nikâh iddiası	(1857) 88/3.
Sermaye Anlaşmazlığı	(1857) 25/3.
Ağırlık parası	(1857) 66/4. ²⁸⁵
Tımar Sahiplerinden Birinin Zeamet Hakkından Feragat Etmesine Dair	(1860) 3/4.
Mehir Hakkı ve Miras Anlaşmazlığı	(1857) 31/2-40/1-59/1; (1858) 73/3; (1859) 29/4-41/2-59/4; (1860) 16/4-32/7-34/2-37/2-53/5-93/2-97/1; (1861) 28/3-39/3-51/1-57/1-63/1.

Tablo 3: İncelediğimiz Dönem Dava Konularının Sicillere Göre Tasnifi

Sulh Akidlerinin Konuları	1857	1858	1859	1860	1861	1862	Toplam
Borç- Alacak	2	8	-	4	5	4	23
Miras Anlaşmazlığı	7	6	3	13	7	2	38
Tereke Anlaşmazlığı	5	6	-	-	2	1	14
Mülk İhtilafları	2	3	-	1	2	-	8
Mehir Hakkı ve Tereke Anlaşmazlığı	2	1	-	1	2	3	9
Köle Satışı	-	-	1	-	-	-	1
Mülke Zarar	-	1	-	-	-	-	1
Mülk Ortaklığı Sonrası Satış İşlemi	-	1	1	-	-	-	2
Haksız Yere Para Toplaması	-	2	1	-	-	-	3
Emanet Bırakılan Para ya da Mal	-	1	-	1	-	1	3
Mehir Hakkı	1	-	-	-	-	-	1
Hibe Edilen Mallar	-	-	-	-	1	-	1
Satıştan Doğan Anlaşmazlık	-	-	1	-	-	-	1
Darp ve Yaralama	-	3	-	4	1	-	8
Adam Öldürme	-	3	-	1	-	1	5
Vasi Tayini	1	-	-	-	-	-	1
Fiyat Anlaşmazlığı	-	1	1	-	-	-	2
Boşanma	-	1	1	-	-	-	2
Nikâh iddiası	1	-	-	-	-	-	1
Sermaye Anlaşmazlığı	1	-	-	-	-	-	1
Ağırlık Parası	1	-	-	-	-	-	1
Tımar Sahiplerinden Birinin Zeamet Hakkından Feragat Etmesine Dair	-	-	-	1	-	-	1
Mehir Hakkı ve Miras Anlaşmazlığı	3	1	3	8	4	-	19
Toplam							146 ²⁸⁶

²⁸⁵ Evlenme konulu bu dava da kız tarafının damada aracı olan kişiden rüşvet adı altında kız için aldıkları ağırlık parasını konu edinmektedir.

²⁸⁶ Daha önce de belirttiğimiz gibi incelenen dönem aralığında toplam 147 adet sulh kaydı mevcuttur. Fakat 1860, 9/4 numaralı belgenin kâtip tarafından farklı bir dava kaydı ile karıştırılması sonucunda dava konusu çözümlenemediği için yukarıda belirtilememiştir.

Belgelere yansıyan yukarıdaki verilere göre en belirgin ve ilgi çeken konuların başında ağırlıklı olarak miras ve tereke anlaşmazlıklarının geldiğini görmekteyiz. Trabzon mahkemesi incelenen on yıllık süreçte miras anlaşmazlıkları üzerine yapılan 38 adet sulh davasını kayda geçirmiştir. Bunun yanı sıra ölen eşinde mehir hakkı ve miras hissesi kalan kadınların hiçbir biçimde davalı taraftan çekinmeyerek hakkını alma adına açılan dava sayısının 19 adet olduğu tespit edilmiştir. Tüm bunlara ek olarak yukarıda ayrıntılı izahatı yapılan dava konularına göre miras anlaşmazlığından sonra ağırlıklı davaların borç-alacak üzerine yapıldığı gözlemlenmiştir. Bu kayıtları takiben tereke anlaşmazlığı üzerine 14 adet sulh davası sicil-i mahfûzda yer alırken mehir hakkı ve tereke anlaşmazlığı üzerine ise 9 adet sulh davası kayıtlara geçirilmiştir.

2.1. Miras Hukuku

İslam Hukukunda miras, murisin öldükten sonra arkasında bıraktığı mal ve eşyanın belli ölçülerle harcanıp varislerine²⁸⁷ bölünmesini ifade eden alandır.²⁸⁸ Mirasın İslam fikhına göre kaynaklardaki yerine bakıldığında Kur'an-ı Kerim, sünnet, icma' ve sahabe re'yi olduğu görülmektedir.²⁸⁹ Kur'an-ı Kerimde Nisa ve Enfâl suresinin pek çok ayetinde mirasla ilgili hususlar gözler önüne serilmiştir. Ferâiz yani miras anlaşmazlıkları şer'î mahkemelerde İslam hukukunun kuralları gereğince çözümlenmekteydi.²⁹⁰ Kur'an'da yer alan ifadelerle göre kadınlara erkeklerin yarısı kadar hisse taksimi yapıldığı bilinmektedir.²⁹¹ Bu bağlamda Trabzon'da mahkeme kayıtlarına yansıyan miras anlaşmazlıkları noktasında kadınlara verilen payların İslam hukukuna göre ne şekilde uygulandığı bu kısımda ele alınacaktır.

2.1.1. Tereke Konulu Kayıtlarda Sulh

Tereke yahut terike kelimesi terk kökünden türeyen bir kelime olup, ölen bir kimsenin mal veya hak olarak geride bıraktığı şeyler anlamına gelir.²⁹² Hanefî mezhebine göre ölen kimsenin geride bıraktığı mallardan ilk önce cenaze masrafları karşılanır. Daha sonra murisin borçları var ise bunlar terekeden karşılanır. Burada ölen kişinin borçlarının muhatabı mirasçıları değildir. İslam fikhına göre ölen kimsenin vasiyetleri tereke üzerinden yerine getirilirdi.²⁹³

İncelediğimiz dönem tereke anlaşmazlığı üzerine kayıtlara geçen 14 adet sulh davası farklı türden dava konularının %10'unu oluşturmaktadır. Sicil-i mahfûzda mehir hakkı ve tereke anlaşmazlığı üzerine ise 9 adet sulh davası kaydına ulaşılmaktadır. İncelediğimiz tarihler aralığında bu başlık adı altında konuya dair önemli gördüğümüz bazı davalar şu şekildedir. H. 21 Ramazan 1103/M. 6 Haziran 1692 tarihli kayıttaki Tirebolu kazasına bağlı Alahnas adlı köyde oturan Mehmed Efendi ile kardeşleri Rıdvan Hoca, Abdülbaki, Ahmed ve yine aynı köyde oturan Hasan Beşe oğlu Ömer adlı kişiler vekilleri aracılığıyla, Mehmed Efendinin vefat eden kızı Hadice ile torunu Lütfullah bin Ahmed Efendi'nin terekelerinden kendilerine düşen payı Afife ve Ümmühani binti

²⁸⁷ Ölen kişinin malını mülk edinmeye hak kazanan kimseler için kullanılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Bekir Topaloğlu, "Vâris", **DİA**, c. 42, TDV, İstanbul, 2012, s. 522-523.

²⁸⁸ Hamdi Döndüren, **Delilleriyle İslam Hukuku Şahıs, Aile ve Çözümlü Miras**, İslam Hukuku Külliyyatı Yay., İstanbul, 1983, s. 417. Ayrıca miras hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Akgündüz, **Mukayeseli İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı**, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay., Diyarbakır, 1986.

²⁸⁹ Döndüren, a.g.e., s. 417.

²⁹⁰ Fethi Gedikli, "1560-1566 Yıllarında Akçaabat ve Köylerinin Sosyal ve Hukuki Durumu", **Osmanlı Hukuku Makaleler**, Gündoğan Yay., İstanbul, 2012, s. 69.

²⁹¹ İlber Ortaylı, **Osmanlı Toplumunda Aile**, Kültür Bakanlığı Yay., İstanbul, 2018, s. 110. Bundan sonra Ortaylı, **Aile** şeklinde kısaltılacaktır.

²⁹² Osman Kaşıkçı, **İslam-Osmanlı Hukuku**, Ufuk Yay., İstanbul, 2015, s. 494.

²⁹³ M. Akif Aydın, **Türk Hukuk**, s. 304-305.

Mehmed Efendi'den talep edince aralarında şiddetli tartışmalar vuku bulmuştur. Araya giren şahısların her iki tarafı uzlaştırmasıyla taraflar 200 Esedi guruş ile meyveli-meyvesiz ağaçları olan mülk bahçe üzerine anlaşarak sulh olmuşlardır.²⁹⁴ Burada ölen kadın ve çocuğun terekelerinden vârislere düşen nâkdi malın oldukça yüksek bir meblağ olduğunu belirtebiliriz. Bahsi geçen davada akrabalar arasında meydana gelen anlaşmazlıkta yine arabulucunun devreye girerek problemi çözdüğü görülüyor.

Başka bir tereke anlaşmazlığı üzerine gerçekleşen sulh kaydı ise şöyledir: Rize kazası Malya Mahallesi sakinlerinden olup misafir olarak Trabzon'da bulunan El-hac Ahmed'in kardeşi Mustafa Efendi hacca giderken vefat etmiştir. Mustafa Efendi'nin terekesini vasi-i muhtar²⁹⁵ olan El-hac Mustafa adlı kişi elinde tutmaktadır. Kassam defterine göre taksim edilen muhalefat makbuzuna binaen vefat eden Mustafa Efendi'nin kardeşleri Veli ve Osman, kendilerine intikal eden payı vekilleri olan kardeşleri El-hac Ahmed aracılığıyla vasi-i muhtardan talep ettiklerinde aralarında şiddetli tartışmalar hâsıl olmuştur. Aralarına Müslümanların girmesiyle davacı vekil Ahmed vasi-i muhtar El-hac Mustafa ile 130 Esedi guruş üzerine anlaşmıştır. Bahsi geçen meblağ karşılığında 65 Esedi guruş kıymetinde bir Gürcü asıllı köle, 15 guruş kıymetinde bir gümüş kemer kılıç, 15 guruş kıymetli 33 vukiyye bakır eşya ve 35 guruş üzerine sulh olmuşlardı. Dava kaydının sonunda davacı Ahmed, davalı El-hac Mustafa'nın zimmetinde hiçbir hakkı kalmadığını beyan etmiştir.²⁹⁶

Yukarıda ayrıntılı izahatı yapılan davada tereke bırakan kişinin hac yolunda vefat ettiği bilgisine ulaşılmıştır. Bu şekilde incelediğimiz sulh akidleri arasında toplam 4 adet kayıta hacca giderken vefat eden insanların olduğu bilgisine rastlanılmıştır.²⁹⁷ Bahsi geçen davada Mustafa Efendi ölmeden önce uzakta olduğu için muhtemelen El-hac Mustafa'yı vasi-i muhtar tayin etmiştir. Ayrıca kayıta kassam²⁹⁸ makbuzunun varlığı görülmektedir. Buna göre Mustafa Efendinin geride bıraktığı mallar kassam tarafından taksim edilmiştir. Davacılar bu taksime göre kendilerine düşen payı vasi-i muhtardan talep ediyorlar ve bunun üzerine aralarında bir anlaşmazlık oluyor. Taraflar 130 Esedi guruş karşılığında bir köle, bir gümüş kemer kılıç, 33 vukiyye bakır eşya ve 35 guruş nakit para ile hem aynî hem de nâkdi bir bedel üzerine aralarında anlaşma sağlandığı kaydedilmiştir.

²⁹⁴ T.Ş.S., Defter no. 1858, 88/2.

²⁹⁵ Vasi-i muhtar, kişinin ölmeden önce seçtiği vasi tayinine denilirdi ve genelde akraba olmayan kişiler arasından seçilirdi. Vasi-i muhtar olarak tayin edilen kişilere korumak üzere zimmetlerine verilen mallarla ilgili bazı tasarruf haklarının tanındığı bilinmektedir. Ölen kişinin vasiyetini yerine getirmesi için ellerine hüccet verilmesi, küçük çocukların mirastan paylarına düşeni alarak hakkını koruması ve ölenin borçlarını tahsil etmesi gibi. Ayrıntılı bilgi için bkz. Tülay Çetinkaya, **1135/ 1722 Tarihli Sicil Defterine Göre Trabzon'un Sosyal Tarihi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2006, s. 58.

²⁹⁶ H. 2 Receb 1107/ M. 6 Şubat 1696 tarihli kayıt için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1862, 15/6.

²⁹⁷ T.Ş.S., Defter no. 1860, 114/1; Defter no. 1861, 39/3-55/4; Defter no. 1862, 15/6.

²⁹⁸ Kassam, vârisler arasında miras malını taksim eden ve küçüklerin hakkını koruyan şer'î memur olarak vazifelendirilmiştir. Bkz. Erdoğan, **Fıkıh ve Hukuk**, s. 294.

Kardeşler arasında gerçekleşen bir tereke anlaşmazlığı kaydı da şu şekilde vuku bulmuştur. H. 9 Receb 1106/M. 23 Şubat 1695 tarihli kayıttan Trabzon'da Kemer kaya Mahallesi'nde sakin iken vefat eden El-hac Mustafa'nın mirası eşi Elif ve oğulları Salih, Ali, Ömer ve Ahmed ile kızı Sabire'ye intikal etmiştir. El-hac Mustafa'nın terekesinde olan mülk menzil, ev ile bakır kap-kacak ve Yoros nahiyesine bağlı Sahori adlı köyde bulunan mülk menzil ve bahçe gibi malından Sabire'ye intikal eden hisseyi kardeşleri Salih, Ali ve Ömer elinde tutmaktadır. Sabire kendi payına düşen hisseyi kardeşlerinden talep edince aralarında tartışma vuku bulmuştur. Araya giren şahısların her iki tarafı uzlaştırmasıyla taraflar 35 Eredi gurusu üzerine anlaşarak, sulh yolu ile uzlaşmışlardır.²⁹⁹

Söz konusu davada davacı kadın babasının terekesinden kendisine düşen payı erkek kardeşlerinden talep edince aralarında bir anlaşmazlık belirmiştir. Muhtemelen bu anlaşmazlık konusu Sabire'nin terekedeki asıl hakkından daha az miktarda bir rakamın teklif edilmesiyle ilgili olmalıdır. Araya giren üçüncü bir kişinin 35 Eredi gurusu üzerinden tarafları sulh yapması Sabire'nin asıl hakkını alıp-alamadığı sorusunu akla getirmektedir.

Gayrimüslimler arasında yaşanan tereke anlaşmazlıklarının da sicillere yansıdığını görüyoruz. Bu konuya dair H. 15 Safer 1108/M. 13 Eylül 1696 tarihli kayıttan anlaşıldığı kadarıyla Ayur mahallesinde sakin iken ölen Zopedros adlı zımminin mirası eşi Varathato ile oğlu İstefan'a kalmıştır. Miras bölünmeden evvel İstefanda ölünce mirası eşi Nokoş ile kızları Gerfeze, Edre, Pespe, Saltana ve annesi Varathato'ya intikal etmiştir. Varathato'nun ölen eşi Zopedros'un zimmetinde kalan 30 miskal altından her bir miskal 2'şer gurusu şeklindeki mehir hissesi ile oğlu İstefan'ın terekesinden kendi payına düşen 1/6 hissesini³⁰⁰ vasî Es-Seyyid Eyüb Çelebi'den³⁰¹ talep ettiğinde aralarında tartışma vuku bulmuştur. Aralarına arabulucuların girmesiyle davacı Varathato hissesi karşılığında vasî Es-Seyyid Eyüb Çelebi ile 1 çift altın bilezik ve 92,5 Eredi gurusluk bakır eşya ile ev eşyası üzerine aralarında teharüc yoluyla yukarıda belirtilen bedel karşılığında sulh olmuşlardır. Davacı Varathato'nun, Ayur mahallesinde bulunan mülk ve terekelerde hiçbir hakkının kalmadığını belirtmesiyle taraflar arasında uzlaşma sağlanmıştır.³⁰²

Yukarıda verilen örneklendirmeler ve yapmış olduğumuz incelemeler sonucunda tereke anlaşmazlıklarında³⁰³ taraflar en fazla para üzerine uzlaşmaya varmışlardır. Para, eşya ve mülk

²⁹⁹ T.Ş.S., Defter no. 1861, 42/3.

³⁰⁰ Söz konusu hisseden kayıttan südüs hisse şeklinde bahsedilmektedir. Bkz. T.Ş.S., Defter no. 1862, 37/1.

³⁰¹ Es-Seyyid Eyüb Çelebi, Nokoş ve kızları Gerfeze, Edre, Pespe, Saltana'nın haklarını koruyan kişi. Ayrıntılı bilgi için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1862, 37/1.

³⁰² Bahsi geçen dava kaydı mehir hakkı ve tereke anlaşmazlığı konu edinir. T.Ş.S., Defter no. 1862, 37/1.

³⁰³ Söz konusu incelemeler 14 adet sulh kaydı üzerinden değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Buna mehir hakkı ve tereke anlaşmazlığı dâhil edilmemiştir.

üzerine ise yalnızca 3 adet kaydın³⁰⁴ varlığından söz edebiliriz. Sulh ile çözümlenen tereke anlaşmazlıklarının taraflarına bakıldığında bunların 11 adedinin Müslümanlar arasında yapıldığı görülürken 3'ünün gayrimüslimler arasında gerçekleştiği bilinmektedir.

2.1.2. Miras Konulu Kayıtlarda Sulh

İslam fihhına göre miras hukuku Osmanlı Devleti'nde mevcut menkul her türlü mal ve mülk gayrimenkuller üzerinde uygulandığı müşahede edilmiştir.³⁰⁵ Osmanlı Devleti'nde 16. yüzyılda tüm mirasçılar mevcutsa ve aralarında reşit olmamış biri yoksa murislerin mahkemeye başvurmadan mirası aralarında paylaşabilecekleri yönünde padişah fermanları yayınlanmıştır.³⁰⁶

İncelediğimiz dönemde pek çok miras davasının bir şekilde mahkemeye intikal ettiği görülüyor. Miras hususunda belgelere yansıyan bilgilere bakılacak olursa kadınlar üzerinden yapılan değerlendirmelerde kadınların sadece miras payı alan taraf olarak davalarda yer almadıkları, miras üzerinde etkili rol oynayan bir konumda oldukları da görülmektedir. Bu bakımdan incelenen miras davalarının bir kısmında erkeklerin kadınlardan mal isteyerek onları mahkemeye dava ettikleri de bilinmektedir. Bu bağlamda uygulama alanına yansıyan şekliyle miras anlaşmazlıkları kendi içinde dört ana grup altında değerlendirmeye alınmıştır. Değerlendirmeye alınan hususlar şöyledir: Erkeklerin kadınlardan mal talebinde bulunduğu davalar, kadınların erkeklerden miras hakkını talep ettiği davalar, erkeklerin erkeklerden miras hakkını talep ettiği kayıtlar ile kadınların kadınlardan mal talebinde bulunduğu davalar şeklinde.

Miras üzerine yapılan sulh anlaşmalarında açıklık getirilmesi gereken bir başka husus da bu anlaşmaların aile içinde mi yoksa dışında mı gerçekleştirildiği durumlarıdır. Uzlaşma kanallarının tıkandığı esnada arabulucuların devreye girdiğini daha önce de belirtmiştik. Akrabalar arasında meydana gelen miras anlaşmazlıkları noktasında da arabulucunun bu uzlaşmayı sağlayan taraf olup olmadığı mevzusuna bu kısımda açıklık getirilecektir. I. Tamdoğan, akrabalar arasında vuku bulan anlaşmazlıkların uzlaşma sonucunda şer'î mahkemeler dışında gerçekleştirildiğini belirtir.³⁰⁷ Bu tarz davaların daha sonra resmiyet kazanması adına kadı mahkemelerinde kayıt altına alındığı da bilinmektedir.

17. yüzyılın son çeyreğinin on yıllık zaman diliminde Trabzon mahkemesine mirasla alakalı gelen 38 adet (%26) miras anlaşmazlığı üzerine yapılan sulh akidlerinin 18 adedinde kadınların miras hakkını kendi lehlerine kullanmaktan geri durmadıkları görülmektedir. Buna ek olarak sosyal

³⁰⁴ Sözü edilen kayıtlar şunlardır: T.Ş.S., Defter no. 1857, 20/3; Defter no. 1858, 88/2; Defter no. 1862, 15/6.

³⁰⁵ Mehmet Akif Aydın, **Türk Hukuk Tarihi**, Beta Basım Yayın Dağıtım, İstanbul, 2018, s. 297.

³⁰⁶ Suraiya Faroqhi, **Orta Halli Osmanlılar**, çev. Hamit Çalışkan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014, s. 235.

³⁰⁷ Tamdoğan, "Sosyal İlişkiler", s. 53.

ilişki bağlarının sıkı olduğu miras anlaşmazlıklarında erkeklerinde kadınlardan miras hakkını talep ettiği davalar da kadı mahkemesine yansımıştır.

Bu konuda gerçekleştirilen adımlardan bir tanesi de miras paylaşımı esnasında kadınların kendilerine düşen asıl paya oranla erkek akrabaları tarafından daha az bir pay almaya ikna edildikleri mevzusunun ortaya konmasıdır. Buna bağlı olarak miras anlaşmazlıklarında kadınların sulh bedeli olarak ağırlıkta aynî ya da nakdî olarak hangi tür bir bedele razı geldikleri ortaya konulacaktır. Bahsi geçen konuya dair doktora tezinde bilgiler veren Aslı Özcan 56 adet miras anlaşmazlığı üzerine çözülen sulh davalarında kadınların haklarını nakit olarak aldıklarını müşahade etmiştir. Özcan, ortaya çıkan bu sonucun negatif bir durum olarak değerlendirilemeyeceğini belirterek sulh yapan erkeklerin de haklarını nakit olarak aldıklarını ifade etmiştir. Özcan, bu görüşle miras üzerine gerçekleşen sulh davalarında kadınlara yapılan muamelenin onları mülklerden uzak tutmaya ve daha azını ikna etmeye yönelik belli bir stratejinin mahsulü olmadığını açıklamıştır.³⁰⁸

İncelenen dönem miras üzerine yapılan sulh anlaşmalarında bu anlaşmaların aile içinde mi yoksa dışında mı gerçekleştirildiği aşağıdaki tablolarda bilginize sunulmuştur. Kadınların erkeklerden miras hakkı talebinde bulunduğu davaların yalnızca 2 adedinde akrabalık bağının olmadığı görülmüştür. Kadınların erkeklerden miras hakkı talebinde bulunduğu anlaşmazlıklara bakıldığında 18 adet kaydın 8'inin kardeşler arasında meydana geldiği gözlemlenmiştir. Erkeklerin erkeklerden miras hakkı talebinde bulunduğu davalarda dede-torun, amca-yeğen, kayınpeder-damat gibi sıkı ilişki bağlarının bulunduğu kişiler arasında anlaşmazlıkların yaşandığı görülmektedir. Erkeklerin kadınlardan miras talebinde bulunduğu sulh kayıt sayısı ise 12'dir. Kadınların kadınlardan talep ettiği miras hakkı davası 2 adet şeklinde tespit edilirken erkeklerin erkeklerden miras hakkı talebinde bulunduğu toplam kayıt sayısı ise 6 adet olarak belirlenmiştir. Kadınların kadınlardan miras hakkı talebinde bulunduğu 2 adet kaydın dini gruplarına bakıldığında ikisinin de gayrimüslimler arasında gerçekleştiğini söyleyebiliriz.

Taraflar arasında miras üzerine vuku bulan 38 adet sulh davasından yalnızca 4'ü arasındaki akrabalık bağı belirsizliğini korumaktadır. Geriye kalan 34 adet sulh davasının ise yakın akraba çevresi ile gerçekleştirildiğini belirtebiliriz. Kadınların erkeklerden miras hakkı talebinde bulunduğu 18 adet sulh kaydının 9 adedinde³⁰⁹ kadınlara orman arazisi, bahçe, mülk menzil, tarla, dükkân vb. gibi taşınmaz malların verildiği tespit edilmiştir. Geriye kalan 9 adet kayıta ise kadınlar yalnızca nakid üzerinden miras haklarını alabilmişlerdir. Kadınların nakdi bir bedel alarak davadan çekilmesi onları mülklerden uzak tutmaya yönelik yapılan bir muamele olarak düşünülmemelidir.

³⁰⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Özcan, **Osmanlı Kadını**, s. 172.

³⁰⁹ T.Ş.S., Defter no. 1857, 67/3; Defter no. 1858, 28/2-44/3; Defter no. 1859, 34/1; Defter no. 1860, 51/1-101/2-113/4; Defter no. 1862, 125/2.

Zira sulh yapan erkeklerinde miras haklarını nakit olarak aldıkları 16 adet³¹⁰ kayda ulaşılmıştır. Erkekler yalnızca 2 adet kayıta aynı mallar üzerinden miras hakkını almıştır.³¹¹ Tüm bu veriler ışığında aşağıdaki tablo ve grafik incelenebilir.

Tablo 4: Sulh Yoluyla Çözülen Miras Anlaşmazlıklarında Tarafların Akrabalık İlişkilerinin Ayrıntılı Dökümü

Erkeklerin Erkeklerden Miras Hakkı Talep Ettiği Davaların Belge Numaraları	Taraflar Arasındaki Akrabalık İlişkisi	
	Davacı	Davalı
1857/7/3	Davalının damadı	Davacının kayınpederi
1860/13/1	Davalının kuzenleri	Davacıların kuzeni
1860/106/3	Davalının erkek kardeşi	Davacının erkek kardeşi
1860/116/4	Davalının dedesi	Davacının torunları
1861/12/3	Davalıların amca ve kuzenleri	Davacıların yeğenleri ve kuzenleri
1861/37/5	Davalının erkek kardeşi	Davacının erkek kardeşi
Kadınların Erkeklerden Miras Hakkı Talep Ettiği Davaların Belge Numaraları	Taraflar Arasındaki Akrabalık İlişkisi	
	Davacı	Davalı
1857/17/4	Davalının kız kardeşleri	Davacıların erkek kardeşi
1857/21/4	Davalının üvey kızı	Davacının üvey babası
1857/67/3	Davalının kız kardeşi	Davalının erkek kardeşi
1858/7/5	Davalının kız kardeşi	Davalının erkek kardeşi
1858/28/2	Davalının kız kardeşi	Davalının erkek kardeşi
1858/44/3	Davalıların üvey annesi	Davacının üvey çocukları
1858/47/1	Davalının kuzeni	Davacının kuzeni
1859/34/1	Davalının kız kardeşi	Davacının erkek kardeşi
1859/47/6	Davalı ile akrabalık bağı yok	Davacı ile akrabalık bağı yok
1860/14/3	Davalının kız kardeşi	Davacının erkek kardeşi
1860/14/5	Davalının baldızı	Davacının eniştesi
1860/51/1	Davalının yeğenleri	Davacıların dayısı
1860/101/2	Davalının kız kardeşi	Davacının erkek kardeşi
1860/113/4	Davalıların kız kardeşi	Davacının erkek kardeşleri
1860/114/1	Davalı ile akrabalık bağı yok	Davacı ile akrabalık bağı yok
1860/117/2	Davalının eşinin teyzeleri	Davacıların yeğenlerinin eşi
1861/44/4	Davalının kardeşinin eşi	Davacının kayını
1862/125/2	Davalının yeğenleri	Davacıların amcası
1857/41/1	Davalı ile akrabalık bağı yok	Davacı ile akrabalık bağı yok
1857/81/1	Akrabalar	Akrabalar
1857/87/5	Davalının çocukları	Davacıların annesi
1858/13/2	Davalının torunları	Davacıların babaannesi
1858/89/2	Davalının kardeşi	Davacının kardeşi
1859/53/2	Davalının üvey babası	Davacının üvey kızı
1860/29/3	Davalının yeğeni	Davacının yengesi
1860/106/4	Davalının kardeşi	Davacının kardeşi

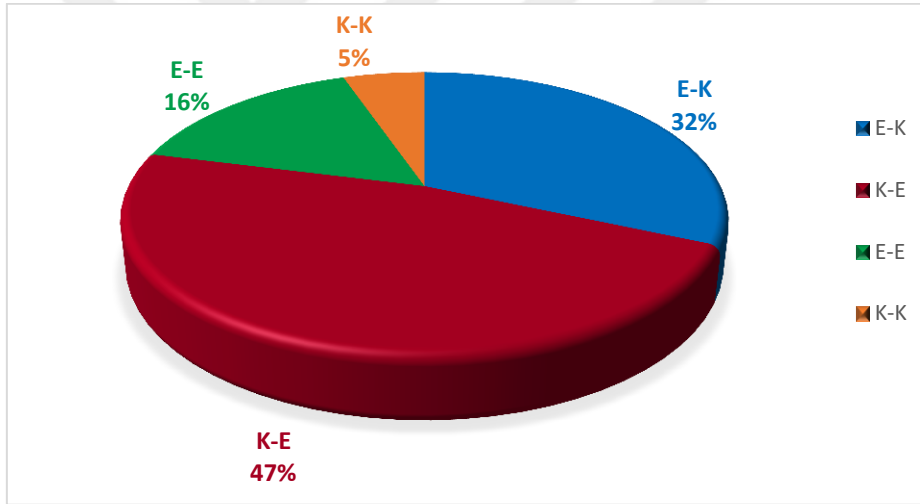
³¹⁰ T.Ş.S., Defter no. 1857, 41/1-87/5; Defter no. 1858, 13/2-89/2; Defter no. 1859, 53/2; Defter no. 1860, 13/1-29/3-106/2-106/4-116/4; Defter no. 1861, 12/3-19/5-23/3-37/5.

³¹¹ T.Ş.S., Defter no. 1857, 7/3; Defter no. 1861, 26/3.

Tablo 4: (Devamı)

Erkeklerin Kadınlardan Miras Hakkı Talep Ettiği Davaların Belge Numaraları	Taraflar Arasında Akrabalık İlişkileri	
	Davacı	Davalı
1861/12/3	Davalının amcası	Davalının yeğeni
1861/19/5	Akrabalık bağı belli değil	Akrabalık bağı belli değil
1861/23/3	Davalının yeğeni	Davacının yengesi
1861/26/3	Davalının torunu	Davacının Halası ve Babaannesi
Kadınların Kadınlardan Miras Hakkı Talep Ettiği Davaların Belge Numaraları	Taraflar Arasındaki Akrabalık İlişkisi	
	Davacı	Davalı
1861/18/3	Davalının görümcesi	Davacının gelini
1862/32/4	Davalının yeğeni	Davacının yengesi

Grafik 2: Sulh Yoluyla Çözülen Miras Anlaşmazlıklarında Tarafların Akrabalık İlişkilerinin Yüzdelik Dökümü

Konu ile alakalı olan 38 adet miras anlaşmazlık kaydının genel bir tasnifi tablo üzerinde gösterildiğinden dolayı davaların tamamının burada verilmesi çalışmamızın ana amaçları arasında yer almadığı için önemli gördüğümüz bazı davaları aşağıda istifadenize sunacağız.

H. 15 Rebiyülahir 1103/M. 5 Ocak 1692 tarihli kayıta Trabzon'da Debbaghane mahallesinde sakin iken Hüsamzade demekle tanınan Ahmed Ağa'nın vefat etmesi üzerine mirası çocukları Mahmud Ağa, Mehmed Ali, Osman, Mehmed, Belkıs, Emine, Saliha ile cariyeye olan eşi Saniye'den olma kızları Fatma ve Rukiye'ye intikal etmiştir. Ahmed Ağa'nın mirası kassam tarafından varisler arasında taksim edilip, cariyeden olma kızlarının paylarına 1100 guruş düşmüştür. Daha sonra cariyeden olma kızların da vefat etmesiyle Saniye kendisine intikal eden miras payını çocuklarının kardeşlerinden talep etmiştir. Mahmud Ağa, Mehmed Ali ve diğer çocukların vasisi olan Mazlum

Mehmed Çelebi cevaplarında Saniye'ye intikal eden hisse karşılığında Debbâğhane mahallesinde bulunan 100 guruş kıymetindeki mülk menzil ile 393 Esedî gurusun vefat eden kız kardeşleri Saliha tarafından Saniye'ye verilerek aralarında teharüc yoluyla daha önceden sulh olduklarını mahkemeye beyan etmişlerdir. Saniye daha önce aralarında yapılan sulhu inkâr ederek davalı taraftan iddialarını ispat etmelerini talep etmiştir. Davalı taraf adil Müslümanlar arasından gösterdikleri 2 şahit ile ifadelerinin doğruluklarını mahkemeye kabul ettirmişlerdir. Davacı Saniye'nin iddiasını ispatlayamadığı için davalı kişiler hakkındaki iddiasından men olunduğu görülmüştür.³¹²

Davada mahkemeye çağrılan şahitlerden biri Bab-ı Bazar mahallesinde sakin Mustafa bin El-hac Murad iken diğeri Tekfur Çayırı Mahallesi İmamı Yakub Efendi ibn-i Mehmed'in olduğu müşahede edilmiştir. Bahsi geçen davalı taraf iddiasının doğruluğu adına mahkemeye güvenilir şahitler getirmiştir. Kayıтта belirtilen bedel-i sulhe göre davacı kadının hem mülk hem de yüklü miktarda para üzerine sulh olduğu görülmüştür. Fakat ilginç bir şekilde davacı şahıs aralarında yapılan daha önceki sulhu mahkemede inkâr etmiştir. Burada davacı kadının ekonomik durumu iyi düşünülen davalı taraftan daha fazla miras payı alabilme adına böyle bir yol izlemiş olabileceği düşünülmektedir.

Mahkemeye yansıyan sulh davalarında kadınların miras hakkı talebinde pasif bir pozisyonda olmadıkları gözlemlenmiştir. Bu hususa dair H. 21 Receb 1106/M. 7 Mart 1695 tarihli kayıтта Trabzon'da Zağnos Kapısı Mahallesi'nde sakin iken vefat eden Arif Mehmed Ağa'nın veraseti annesi Emine Hatun ile üvey kardeşi Ahmed'e ve amcaları Hasan Ağa ile Ömer Ağa'ya intikal etmiştir. Arif Mehmed Ağa'nın terekesini ölmeden önce vasi olarak tayin ettiği amcası Ömer Ağa elinde tutmaktadır. Vefat eden Arif Mehmed Ağa geride bakır kap-kacak büyük-küçük sayılabilir mal gibi Akçaâbad nahiyesine bağlı Karaman adlı köyde bulunan arazisini bırakmıştır. Emine Hatun arazi tapusunun kendisine ait olması hasebiyle bahsi geçen malları ve araziyi Ömer Ağa'dan talep edince aralarında tartışma vuku bulmuştur. Araya giren şahısların her iki tarafı uzlaştırmasıyla taraflar 150 Esedî guruş ile bir re's Rus asıllı cariyeye ve bir göz yâkut taşlı altın yüzük ile bahsi geçen arazi üzerindeki tapudan davacının ferâgati karşılığında 10 guruş üzerine anlaşarak sulh yolu ile uzlaşmışlardır.³¹³

Yukarıda izahatı yapılan sulh kaydında davacı kadının kendisine ait tapusu olan araziden vazgeçmesi karşılığında 10 guruş ve diğeri miras hakkı üzerine 150 Esedî guruş ile bir adet Rus asıllı cariyeye ve yakut taşlı altın yüzük üzerine sulh yapıldığı görülmektedir. Buradaki muamele kadını mevcut araziden uzak tutmaya yönelik bir adım olarak değerlendirilebilir.

³¹² T.Ş.S., Defter no. 1858, 44/3.

³¹³ T.Ş.S., Defter no. 1861, 44/4.

Fakat yukarıda bahsettiğimiz tutuma karşılık başka bir davada ise kadının tamamen bedel-i sulhu arazi olarak alması mevcut görüşün taraflardan taraflara değiştiği algısını bizlere vermektedir. Buna bağlı olarak H. 16 Rebiyülahir 1102/M. 17 Ocak 1691 tarihli kayıтта Bâb-ı Bazar mahallesinde sakin İbrahim Beşe'nin vefat etmesi üzerine mirası eşi Esmâ, oğulları Mehmed, Mustafa Beşe ve kızı Aişe'ye intikal etmiştir. Miras bölünmeden önce yukarıda ismi geçen Mehmed adlı kişide vefat edince mirası annesi ve kardeşlerine kalmıştır. Davacı Aişe vekili Mustafa Efendi aracılığıyla İbrahim Beşe ve Mehmed'in terekesinde kalan eşya ve mallardan kendisine intikal eden hissesini elinde tutan kardeşi Mustafa Beşe'den talep edince aralarında şiddetli tartışmalar yaşanmıştır. Aralarına Müslümanların girmesiyle Aişe hissesine karşılık Yomra nahiyesine bağlı Hoç adlı köydeki bahçe ile Akçaâbad nahiyesine bağlı İsterekü adlı karye de mevcut olan 67 dip zeytin ağacı'nın bulunduğu bahçe üzerine taraflarla anlaşarak sulh olmuştur.³¹⁴

Yeniçeri unvanı taşıyan kimselerin vefat etmesi halinde mahkemeye intikal eden bir miras anlaşmalığı kaydından yola çıkarak yeniçerinin ekonomik durumuna dair belli çıkarımlarda bulunabiliriz. H. 18 Şevval 1108/M. 10 Mayıs 1697 tarihli belgeye göre Trabzon şehri mahallelerinden Yeni Cuma mahallesinde sakin Süleyman Beşe'nin vefat etmesi üzerine mirası eşi Kâmile Hatun ile oğulları İbrahim Çelebi, Mustafa Beşe ve kızı Fatma adlı kişilere intikal etmiştir. Süleyman Beşe, 600 adet koyun, 30 adet inek, 5 köle, 400 vukiyye bakır eşya, 2 gümüş ev eşyası, 3 gümüş kemer kılıç, 2 tüfek ve Cami Şerif yakınında bir adet berber dükkânı, Maçka kazasına bağlı Verana adlı köyde 4 çiftlik ve bahsi geçen köyün insanların zimmetinde olan 800 Esedi guruş ile Yeni Cuma mahallesinde bulunan mülk ve bahçe, İstanbul şehrinde Saka çeşmesi ve Alaca Hamam yakınında bulunan 2 adet dükkânın da dâhil olduğu eşyaya Kuloğlu demekle tanınan kardeşi Mehmed Beşe ortaktır. Bahsi geçen mallara davacı şahısların amcaları Mehmed Beşe zorla el koymuştur. Davacı şahıslar adı geçen mallardan hisselerine düşen payı amcaları Mehmed Beşe'den talep ettiklerinde aralarında şiddetli tartışmalar yaşanmıştır. Aralarına giren şahısların her iki tarafı uzlaştırmasıyla davalı Mehmed Beşe an-inkâr ile 100 baş koyun ve kuzu, 5 baş kara inek, vukiyye bakır eşya ile Verana adlı köyde bulunan 1 adet ev, 1 samanhan, 1 ambar, 1 fırın, 1 serender, tarla, 1 çiftlik, 1 bel, 1 kazma, 1 balta ve su değirmeni üzerine anlaşarak aralarında sulh yolu ile uzlaşmışlardır.³¹⁵

Yukarıdaki veriler ışığında dikkati çeken en belirgin husus ortak olunan mallar ile bedel-i sulh arasındaki büyük farktır. Bahsi geçen iki yeniçerinin ortak oldukları mallar üzerinden ekonomik yönden refah seviyelerinin yüksek olduğunu belirtebiliriz. Fakat burada dikkat çekilmesi gereken başka bir husus da davalı tarafın davacıların iddiasını reddetmesine karşın yine de an-inkâr üzere onlarla sulh olduğu bilgisidir.

³¹⁴ T.Ş.S., Defter no. 1857, 67/3.

³¹⁵ T.Ş.S., Defter no. 1862, 125/2.

Kardeşler arasında vuku bulan bir miras anlaşmazlığına dair kayıtta para ve orman arazisi üzerine sulh yapıldığı görülmektedir. H. 2 Safer 1103/M. 25 Ekim 1691 tarihli kayıtta Akçaâbad nahiyesine bağlı Gozari adlı köyde sakin iken Mustafa oğlu İbrahim'in vefat etmesi üzerine emlak ve arazisinde bulunan tahtadan yapma 2 bâb ev, 1 ahır, 1 ambar, 1 mahzen, meyveli meyvesiz ağaçlar mülkü ile boz topraklar ve değirmenin ¼ hissesi ve yine asmalı ağaçlar mülkü üzerinde hakkı olan kızı Zarife ile oğlu Mustafa'nın hissesini kardeşleri Osman Beşe elinde tutmaktadır. Davacı Zarife ve Mustafa kendilerine düşen miras payını Osman Beşe'den talep etmişlerdir. Davalı Osman Beşe bahsi geçen mülk, bahçeler ile değirmendeki ¼ hissesi ve boz toprakları babası İbrahim'den sıhhati halinde 98 guruşa satın aldığı belirterek iddiasını belge ile kanıtlamasıyla taraflar arasında tartışma vuku bulmuştur. Araya giren şahısların her iki tarafı uzlaştırmasıyla taraflar 18 guruş ile bahsi geçen köyde bulunan orman arazisi üzerine anlaşarak sulh yolu ile uzlaştıkları görülmektedir.³¹⁶

Yine kadınların araziler üzerindeki hakkının para karşılığında alınması yönünde tam tersi bir durumun yaşandığını H. 9 Receb 1103/M. 27 Mart 1692 tarihli kayıtta görebiliriz. Trabzon'da Bab-ı Pazar mahallesinde oturan Havva Hatun'un vefat eden babası Mürteza ve babaannesi Aişe Hatun ile yine vefat eden amcaları Ahmed, Mehmed ve Mustafa adlı kişilerin muhalefatlarından kendisine intikal eden hissesini kardeşi Ali Bey elinde tutmaktadır. Havva Hatun kendisine düşen payı Ali Bey'den talep edince aralarında şiddetli tartışmalar vuku bulmuştur. Araya giren Müslümanların her iki tarafı uzlaştırmasıyla taraflar 2 bâb tek katlı ev ile bir fırın ve meyveli-meyvesiz ağaçların olduğu müstemil bahçe üzerine anlaşarak uzlaşmışlardır³¹⁷. Görüldüğü üzere kayıtta davacı kadın davalı erkek kardeşiyle aynı mallar üzerine anlaşarak sulh eylemiştir.

İslam hukukuna göre Müslüman bir erkeğin gayrimüslim kadınla evli olması halinde ona mirasçı olamayacağı kesin çizgilerle belirtilmiştir. Aynı şekilde bu evlilikten doğan çocukların Müslüman olmaları, gayrimüslim annelerine mirasçı olamayacağı anlamını da taşımaktaydı.³¹⁸ Buna dair H. 21 Şaban 1103/M. 8 Mayıs 1692 tarihli kayıtta Trabzon'da Akçaâbad nahiyesine bağlı Mucura adlı köyde oturan Derviş Beşe kızı Kerime Hatun'un kız kardeşi olan Saliha Hatun vefat etmiştir. Bahsi geçen köyde bulunan mülk menzil ile büyük-küçük bakır eşyası kardeşi Kerime'ye intikal etmiştir. Saliha'nın gayrimüslim olan annesi Elana mirasdan mahrum olduğu halde varisi olması hasebiyle Saliha'nın eşyasını fuzulen zapt etmiştir. Yukarıda ismi zikredilen zımmi ölünce sahip olduğu malların hepsi diğer eşi Şahin'in zimmetinde baki kalmıştır. Abdullah oğlu Şahin'de vefat edince bahsi geçen eşya ile mülk menzili oğlu Hasan elinde tutmuştur. Kerime vekili Es-Seyyid Ali Çelebi aracılığıyla menzil ve eşyayı davalı Hasan'dan talep edince aralarında

³¹⁶ T.Ş.S., Defter no. 1858, 28/2.

³¹⁷ T.Ş.S., Defter no. 1859, 34/1.

³¹⁸ Seda Örsten Esirgen, "Aile Hukuku ve Mülkiyet İlişkileri Açısından Klasik Dönem Osmanlı Hukukunda Gayrimüslim Kadın", AÜHKD, sy. 3, 2016, s. 926.

şiddetli tartışmalar hâsıl olmuştur. Araya giren şahısların her iki tarafı uzlaştırmasıyla taraflar 4 Esedi gurusu üzerine anlaşarak, sulh yolu ile uzlaştıklarına dair kayıt.³¹⁹

Kayıttaki ifadelere göre zımmi kadının hakkı olmadığı halde Müslüman kızının mülk menzili ile bakır eşyasına el koyduğu görülüyor. Daha sonra kendisinin de ölümüyle mevcut mallar hiç hakkı olmayan zımmi kadının diğer eşine geçiyor. Burada tarafların mevcut mallara göre az bir bedel üzerine sulh olduğu tespit edilmektedir. Mahkemeye yansıyan bu dava kaydında zımmi kadının haksız yere mirasa el koyduğu ve mirasla alakası olmayan üçüncü kişilere malların intikal etmesine aracı olduğu gözlemlenmiştir.

Bir diğer miras meselesinde ise taraflara düşen hisse miktarı sabit bir şekilde kayda geçirildiği görülmektedir. H. 9 Cemaziyelevvel 1104/M. 16 Ocak 1693 tarihli belgeye göre Trabzon'nun Aşağı hisar mahallelerinden Hoca Halil mahallesinde oturan Mehmed Ağa'nın mirası eşi Aişe Hatun ile çocukları Mürteza, Halil ve Hatice Hatun'a intikal etmiştir. Miras bölünmeden önce anneleri Aişe Hatun da vefat edince veraseti bahsi geçen oğulları ile kızı Hatice'ye kalmıştır. Yine Halil Ağa da vefat edince mirası kardeşleri Mürteza Bey³²⁰ ve Hatice Hatun ile eşi Aişe'ye intikal etmiştir. Hatice Hatun kendisine kardeşi Halil Ağa'dan intikal eden hisse ile muhalefatda kalan eşya üzerindeki hakkını muhalefatı elinde tutan diğer kardeşi Mürteza Bey'den talep edince aralarında şiddetli tartışmalar vuku bulmuştur. Araya giren şahısların her iki tarafı uzlaştırmasıyla taraflar 100 Esedi gurusu üzerine anlaşmışlardır.³²¹

Kayıtta ayrıntılı izahatı yapılan toplam hisse miktarı 120 sehimdir. Varisler arasında paylaştırılan hisse miktarları ise şu şekildedir: Aişe Hatun'a 6 sehim, Mürteza Bey'e 76 sehim, Hatice Hatun'a 38 sehim şeklinde. Burada en büyük hisse sahibinin erkek olduğu görülmektedir. Toplam miktarın yarısından fazlası ona verilmiştir. Daha sonra Mürteza Bey'e verilen miktarın yarısı kardeşi Hatice Hatun'a verilerek İslam miras hukukuna göre hareket edildiği gözlemlenmiştir. En az miktarı alan kişinin ise Halil Ağa'nın eşi Aişe olduğu müşahede edilmiştir.

Kadınların sulh yoluyla çözülen miras davalarında arazi, bağ, bahçe, dükkân gibi ekonomik değeri olan gayrimenkullere sahip olduğu bilgisine dava kayıtlarından ulaşmak mümkün gözükmemektedir. Bu bağlamda incelediğimiz sicillerde H. 8 Cemaziyelevvel 1104/M. 15 Ocak 1693 tarihli kayıta Trabzon'da Debbağhane mahallesinde oturan Emine Hatun'un üvey kardeşi Rabia Hatun vefat etmiştir. Rabia Hatun'un mirası eşi El-hac Hasan Efendi ile kardeşleri Ahmed Ağa ve Emine Hatun'a intikal etmiştir. Emine Hatun mevtanın muhalefatından kendisine intikal eden hisseyi muhalefatı elinde tutan El-hac Hasan Efendi'den talep edince aralarında şiddetli tartışmalar

³¹⁹ T.Ş.S., Defter no. 1859, 47/6.

³²⁰ Dava kaydında Mürteza Bey'in elkabı "Fahrü'l-emâsil ve'l-akrân" şeklinde geçmektedir.

³²¹ T.Ş.S., Defter no. 1860, 14/3.

vuku bulmuştur. Araya giren şahısların her iki tarafı uzlaştırmalarıyla taraflar Rabia Hatun'un muhalefatı üzerine 336 Esedi guruşa aralarında sulh eylemişlerdir.³²²

Yukarıda bahsettiğimiz konuya dair vefat eden kişi kadınsa geride bıraktığı taşınmaz malları hususuna ait rastladığımız başka bir kayıta Ortahisar mahallesinde sakin iken vefat eden Rabia binti Mahmud Ağanın mirası eşi Mürteza Bey ve oğulları Mehmed Ağa, Mustafa Ağa ve kızı Aişe'ye intikal etmiştir. Miras bölünmeden önce Mustafa Ağa'da vefat edince 6 sehim hissesi babası Mürteza Bey'e kalmıştır. Davacı Aişe, annesi Rabia'dan kalan 40.000 akçe mehri, arsa, mahzen, oda, ahır, fırın, ambar, dükkân ve bahçelerden kendi hissesine düşen payı muhalefatı elinde tutan babası Mürteza Bey ve kardeşi Mehmed Ağa'dan talep etmiştir. Daha sonra aralarına Müslümanların girmesiyle Mürteza Bey ve kızı Aişe 6.000 akçe ve bir Mushaf-ı Şerif üzerine anlaşarak, aralarında sulh yolu ile uzlaşmışlardır.³²³

Bahsi geçen davada Rabia'nın 20 sehim mirasındaki taksimat şu şekildedir: 5 sehim'i eşi Mürteza bey'e, 6 sehim'i Mehmed Ağa'ya diğer 6 sehim'i Mustafa Ağa'ya kalan 3 sehim ise kızı Aişe Hatun'a verilecek şekilde taksim yapılmıştır. Burada taksimat hususunda İslam miras hukukunun uygulama şeklinin sahaya yansıdığı görülmektedir. Ayrıca Rabia'nın mehir miktarı olan 40.000 akçe'den kızı Aişe'ye düşen mehir payının ise 6 bin akçe şeklinde hesaplandığı görülmüştür. Rabia Hatun'un geride bıraktığı gayrimenkulleri ise şöyledir: Ortahisar'da bir arsa, Tahıl Pazarı çarşısında bir âdet oda, dükkân ve mahzen, Akçaâbad nahiyesine bağlı Akçakale köyündeki bahçe ile Maçka kazasına bağlı Mesariye köyündeki bahçe, 2 bâb oda, 1 ahır, 1 fırın ve 1 ambara sahip olduğu gözlemlenmiştir. Burada vefat eden kadının sahip olduğu mallardan yola çıkarak bir çıkarım yapmak gerekirse kadının ekonomik durumunun oldukça iyi olduğu söylenebilir. Ayrıca konu hakkında bir varsayımda bulunursak davalı tarafın davacı Aişe'yi mevcut gayrimenkullerden uzak tutarak para ve bir adet Kur'an-ı Kerim üzerine sulh yaptıkları görülmektedir.

Erkeklerin kadınlardan miras hakkı talebinde bulunduğu kayıt örneği için H. 7 Şaban 1101/M. 16 Mayıs 1690 tarihli kayıta Saçlı Hoca mahallesinde sakin iken vefat eden Mustafa Çelebi'nin mirası varisleri eşi Hadice ile babası El-hac Mehmed Ağa'ya intikal etmiştir. El-hac Mehmed Ağa hissesini elinde tutan gelini Hadice'den talep edince aralarında tartışma hâsıl olmuştur. Aralarına arabulucunun girmesiyle taraflar bazı eşyalar üzerine ve belli bir bedel mukabilinde anlaşarak, Mehmed Ağa haklarından teharüc yoluyla feragat etmiştir. Ayrıca davalı Hadice'nin eşi Mustafa Çelebi'nin zimmetinde kalan 20 bin akçe mehri ve mirastaki dörtte bir

³²² Sözü edilen kayıta Rabia adlı kişinin medine-i mezbur Çarşusunda Mumhane önü dimekle ma'rûf mevzide üç bâb keresteci dükkânı olduğu ve altında iki mahzeni bulunduğu ayrıca inci, altın ve gümüş kolyeye sahip olduğu belirtilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1860, 14/5.

³²³ H. 6 Rebiyülevvel 1102/M. 8 Aralık 1690 tarihli kayıt hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1857, 59/1.

hissesine karşılık dava içinde zikredilen eşyaların³²⁴ kullanım hakkını El-hac Mehmed Ağa gelini Hadice'ye devretmiştir. Mahkeme hâkimi Es-Seyyid Mustafa Efendi davalı Hadice'nin eline belge vermesiyle karşı tarafın bir daha böyle bir dava ile meşgul edilmeyeceği aksi olursa bunun kabul edilmeyeceği garanti altına alınmıştır.

Kayıtlardan elde edebileceğimiz veriler arasında Osmanlı toplumunda çok eşlilik³²⁵ durumunun ortaya konması da söz konusudur. Şer'iyeye sicilleri üzerinden elde edilen veriler ışığında Osmanlı toplumunda çok kadınla evlilik oranını çok düşük olduğu gözlemlenmiştir. Ali Kaya siciller doğrultusunda yaptığı araştırmasında 17. Yüzyıl Bursa'sında da birden fazla kadınla olan evliliğin az olduğunu müşahede etmiştir.³²⁶ İncelediğimiz dönem sulh kayıtları arasında da bu şekilde çok eşli olan 3 dava kaydına ulaşılmıştır.³²⁷

Miras üzerine yapılan bir sulh anlaşmasında Ağa unvanlı bir kimsenin üç eşinin olduğu gözlemlenmektedir. Konuya dair H. 16 Cemaziyevvel 1104/M. 23 Ocak 1693 tarihli kayıta Trabzon'da Yoros nahiyesine bağlı İpsalıyor adlı köyde sakin Mehmed Ağa'nın ölümü üzerine mirası eşleri Saliha, Aişe ve Halime Hatunlar ile çocukları Hüseyin, İsmail, Rabia ve Fatma Hatun'a kalmıştır. Saliha Hatun eşinin zimmetinde kalan miktarı belirtilmeyen mehri müecceli ile 1 sehim hissesi karşılığında teharüc yoluyla çocukların vasisi amcaları Osman Ağa elinden 39 Esendi gurusu ile bir bogasi kaftan ve 11 gurusu kıymetinde bir kuşak ve kırmızı çakşır olarak sulh yolu ile anlaşmışlardır.³²⁸ İncelediğimiz dönem aralığında diğer iki eşin mehir ve miras hakkı için mahkemeye başvurmadığı tespit edilmiştir. Burada varsayımlar üzerine bir tahminde bulunursak eğer bahsi geçen kadınlar miras haklarını adı geçen vasiden daha önce talep ederek almış olabilir. Bu hususta mevcut durumu mahkemeye taşımayaarak resmîyet kazandırmamış olabilecekleri ihtimali de akla gelmektedir.

Kayıtlarda göze çarpan bir diğer husus ise yukarıda miras üzerine belirttiğimiz dava örnekleri arasında mevcut olan bir davada kadınların mehir ve miras hakkını taraflardan daha önce alması

³²⁴ Davalı Hadice'ye 20 bin akçe mehri ve mirastaki dörtte bir hissesine karşılık verilen aynı mallar şu şekildedir: 150 gurusu kıymetinde 16 gül altın kuşak, 1 zerdava? kürk, 1 kırmızı çuka, nefe kürk, 1 konduş çuka, 1 mor konduş çuka, 1 mai konduş çuka şalvar, 1 (?) çuka çakşır, 2 köhne saruk, 1 misli bogasi müstemel kaftan, 1 (?) tesbih üzerine sulh olmuşlardır. T.Ş.S., Defter no. 1857, 40/1.

³²⁵ Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. İbrahim Etem Çakır, "Osmanlı Toplumunda Eş ve Çocuk Sayısı, Statü, Servet: 1671-1678 Sofya Örneği", **OTAM**, 31, Bahar 2012, s. 42-60.

³²⁶ Ali Kaya, "17. yüzyıl Bursa Şer'iyeye Sicillerinin İslam Aile Hukuku Açısından Analizi", **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, c. 17, sy. 1, 2008, s. 86; Ayrıca konu hakkında 18. yy'ın ikinci yarısında Trabzon'a dair çalışma yapan M. Öksüz bahsedilen dönemde birden fazla kadınla olan evliliğin Trabzon'da yaygın olmadığına dikkat çekmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Melek Öksüz, **Trabzon**, s. 188.

³²⁷ T.Ş.S., Defter no. 1860, 16/4 dava kaydında adamın üç eşinin olduğu tespit edilmiştir. Diğer bir dava kaydında ise Naibzade Ömer Ağa adlı kişinin Fatma ve Havva Hatun adlarında iki eşi olduğu müşahede edilmiştir. Hatta hanımlarından biri olan Fatma Hatun'un Ali bin Mehmed isimli bir kişiyle ikinci bir evlilik yaptığı da söz konusudur. Ayrıntılı bilgi için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1861, 33/4. Yine iki eş durumunun gözlemlendiği farklı bir kayıt için bkz. T.Ş.S., 1858, 29/2.

³²⁸ T.Ş.S., Defter no. 1860, 16/4.

halinde tekrar davacı konumunda mahkemeye gelerek başvurma hususu ilginçlik arz eder. İncelediğimiz dönem bu tarz davalarda genelde kadınların iddialarının reddedilip davadan men edildikleri görülmektedir.

Yukarıda bahsettiğimiz konuya ilişkin H. 12 Zilkade 1105/M. 5 Temmuz 1694 tarihli bir kayıтта Giresun kazasında sakin Mehmed Ağa'nın vefat etmesi üzerine mirası eşi Safiye Hatun ile oğulları Yadigâr Ağa, Ali ve Osman'a intikal etmiştir. Miras bölünmeden önce Ali ve Osman'da vefat edince verasetleri anneleri Safiye ile abileri Yadigâr Ağa'ya kalmıştır. Yine miras bölünmeden önce Yadigâr Ağa'da vefat edince veraseti eşi Aişe Hatun ve kızı Havva ile oğulları Mehmed ve İbrahim intikal etmiştir. Mehmed Ağa'ya ait olan Giresun kazasında bulunan müştemil mülk menzil ile kaza yakınında olan (?) bahçenin tamamını Safiye Hatun haksız yere zapt etmektedir. Safiye Hatun eşinin zimmetinde 625 Esedî gurus mehri müecceli kaldığını ve eşi Mehmed Ağa'nın bütün emlak ve eşyasından kendisine intikal eden hisse ile yine vefat eden çocukları Ali ve Osman'dan kendisine intikal eden $\frac{1}{3}$ hissesini H. 12 Zilkade 1105 tarihinden 17 sene önce muhalefatları elinde tutan Yadigâr Ağa'dan sıhhati halinde talep edince aralarında tartışma vuku bulmuştur. Araya giren Müslümanların tarafları uzlaştırmasıyla bahsi geçen mülklerin üzerine yarı hisse karşılığında anlaşma sağlanmıştır. Fakat bahsi geçen davada Safiye Hatun daha önce yapılan sulhu mahkemede inkâr ediyor. Davalı taraftan iddiasını ispatlaması talep edildiğinde adil Müslümanlar arasından 2 şahit gösterilerek iddialarının doğruluğu mahkemece kabul edilmiştir. Dava sonucunda Safiye Hatun'un davadan men olduğu görülmektedir.³²⁹

Aşağıdaki tabloda 38 adet sulh ile çözümlenen miras anlaşmazlıklarının ayrıntılı dökümü istifadenize sunulmuştur. Tablo üzerinde belge numarası ile davanın kayda alındığı tarih, olay mahalli, miras bırakan kişi ile geride bıraktığı mallar ve mevcut davanın çözülmesinde rolü olan arabulucular ile davanın tarafları ve bedel-i sulh miktarına dair ayrıntılı bilgiler verilmiştir.

---

³²⁹ T.Ş.S., Defter no. 1861, 63/1.

Tablo 5: İncelenen Dönemde Sulh Yoluyla Çözülen Miras Anlaşmazlıklarının Ayrıntılı Dökümü

Belge Numarası	Tarih	Mahalle-Nahiye-Kaza-Köy	Miras Bırakan	Geride Bıraktığı Mallar	Davacı Taraf	Davalı Taraf	Arabulucu	Bedel-i Sulh
1857/7/3	2 Muharrem 1101	Faroz (Mahalle)	Rabia binti Hanedan	Belirtilmemiş	Miras bırakan kişinin damadı Mustafa Beşe bin Hasan Beşe	Miras bırakan kişinin eşi Hüseyin Beşe bin Ali Beşe	Mevcut	14 miskal Altın bilezik, 1 Mai kumaş
1857/17/4	11 Rebiyülahir 1101	Ganita (Mahalle)	Yori veledi Yani	Bir oda, çardak, Galata'da yağ tartan terazi, Kulle yakınlarında yeri olan bir bâb abacı dükkânı meyveli-meyvesiz ağaç olan mülk ve ufak tefek mallar	Miras bırakan kişinin kardeşleri Semira ve Naris binti Yani	Miras bırakan kişinin kardeşi Ağraç Konstantin veledi yani	Mevcut	50 Esedi guruş
1857/21/4	25 Rebiyülahir 1101	Yeni Cuma (Mahalle)	Havva binti Mehmed Bey	Bir tek altın bilezik	Miras bırakan kişinin çocukları Ali Beşe bin Osman ve Saliha binti Osman	Miras bırakan kişinin ikinci eşi Mürteza Beşe bin Ali	Mevcut	10 Esedi guruş
1857/41/1	8 Şaban 1101	İskender Paşa (Mahalle)	Şakire binti Abdullah	Avlusu olan tek katlı ev, 3 büyük kazan, 1 bakraç, 1 kefgir, 2 su güğümü, 2 ocak güğümü, 2 keçe, 1 kuzu tenceresi, 5 büyük tencere, 1 büyük sini, 3 küçük sini, 2 leğen, 3 ibrik, 4 ayaklı sahan, 7 sahan, 4 cit yorgan, 2 (?) döşek, 6 yasdık, 2 sarık dolancı, 1 kırmızı dolancı, 6 kilim, 1 köhne kaliçe, 1 hamam kaliçesi, 1 alaca kaftan, 2 bogasi kaftan, 2 kebe, 2 yan kebe, 1 sim kuşak, 1 raht kuşak, 1 altın bilezik, 3 küpe, 3 altın yüzük, 1 yeşil çuka, 1 sof ferace, 1 harirden kürk, 16 buçuk guruş para	Miras bırakanla yakınlığı belirtilmemiş Hasan Beşe bin İlyas	Miras bırakanla yakınlığı belirtilmemiş Emine binti Mahmud	Mevcut	30 Esedi guruş

Tablo 5: (Devamı)

Belge Numarası	Tarih	Mahalle-Nahiye-Kaza-Köy	Miras Bırakan	Geride Bıraktığı Mallar	Davacı Taraf	Davalı Taraf	Arabulucu	Bedel-i Sulh
1857/67/3	16 Rebiyülahir 1102	Bâb-ı Bazar (Mahalle)	İbrahim Beşe bin El-hac İshak	Belirtilmemiş	Miras bırakan kişinin kızı Aişe binti İbrahim Beşe	Miras bırakan kişinin oğlu Mustafa Beşe bin İbrahim Beşe	Mevcut	Bir bahçe ve 67 dip zeytin Ağacı
1857/81/1	26 Cemaziyelahir 1102	Eksotha (Mahalle)	Yori ve Simyon veledi Vasil	Mülk, emlak, bahçe ve bakır eşyalar	Miras bırakan kişinin akrabaları Androya veledi Yanol	Miras bırakan kişinin akrabaları Semirayani, Tasa, Rotama, Yori, Dosine binti Gorgor	Mevcut	11 Engürüs, altını ile 1 Yıldız altın
1857/87/5	20 Receb 1102	El-hac Kasım (Mahalle)	Sahik veledi Goyerin	Mülk	Miras bırakan kişinin çocukları Terator, Lusimaton, Nazlı, Komri, Avaseb	Miras bırakan kişinin eşi Ane binti Kirgor	Mevcut	59 Esedi guruş
1858/7/5	12 Ramazan 1102	Kabak Meydanı (Mahalle)	Dilaver bin Abdullah	Belirtilmemiş	Miras bırakan kişinin kızı Saliha binti Dilaver	Miras bırakan kişinin oğlu Mehmed bin Dilaver	Mevcut	10 Esedi guruş
1858/13/2	17 Şevval 1102	Kemerkaya (Mahalle)	Tursune binti Ali	Köhne Hamam mahallesinde vaki' mülk menzil	Miras bırakan kişinin çocukları Mahmud, Ümmihani, Esra, İbrahim	Miras bırakan kişinin kaynanası Ümmügülsüm binti Ahmed	Mevcut	60 Esedi guruş
1858/28/2	2 Safer 1103	Akçaâbad nahiyesine bağlı Gozari adlı köy	Mustafa bin İbrahim	Tahtadan yapma 2 bâb ev, 1 ahır, 1 anbar, 1 mahzen, meyveli meyvesiz ağaçlar mülkü ile boz topraklar ve değirmenin ¼ hissesi ve yine asmalı ağaçlar mülkü	Miras bırakan kişinin çocukları Zarife ve Mustafa	Miras bırakan kişinin diğer oğlu Osman Beşe	Mevcut	18 Guruş ve bir Orman arazisi
1858/44/3	15 Rebiyülahir 1103	Debbağhane (Mahalle)	Hüsanzade dimekle ma'rif Ahmed Ağa	Mülk menzil, dükkan, emlak bakır eşyası ile bağ ve bağçeleri	Miras bırakan kişinin cariye olan eşi Saniye	Miras bırakan kişinin kız ve erkek evlatları	Şahitlerin arabulucu düşünüldüğü davalardan biri	393 Esedi guruş ve bir mülk

Tablo 5: (Devamı)

Belge Numarası	Tarih	Mahalle-Nahiye-Kaza-Köy	Miras Bırakan	Geride Bıraktığı Mallar	Davacı Taraf	Davalı Taraf	Arabulucu	Bedel-i Sulh
1858/47/1	16 Rebiyülevvel 1103	Cami-i Kebir (Mahalle)	Dide Mehmed Çeleb	Mülk menzil	Miras bırakan kişinin kızı Fatma binti Mehmed Çelebi	Miras bırakan kişinin yeğeni Rüstem ve eşi Saliha Hatun	Şahitlerin arabulucu düşünüldüğü davalardan biri	90 Esendi guruş
1858/89/2	8 Cemaziyelahir 1103	Debbağhane (Mahalle)	Abdülbaki bin El-hac Kaan	Büyüt-ı adîde (çeşitli evler) bahçesinde avlusu olan müstemil mülk menzil	Miras bırakan kişinin oğlu Mehmed bin Abdülbaki	Miras bırakan kişinin kızı ve eşi Rabia ve Hadice Hatunlar	Mevcut	35 Esendi Guruş
1859/34/1	9 Receb 1103	Bâb-ı Bazar (Mahalle)	Mürteza Bey	Belirtilmemiş	Miras bırakan kişinin kızı Havva binti Mürteza Bey	Miras bırakan kişinin oğlu Ali Bey bin Mürteza Bey	Mevcut	2 bâb tek katlı ev ile bir fırın ve meyveli meyvesiz ağaçların olduğu müstemil bahçe
1859/47/6	21 Şaban 1103	Akçaâbad nahiyesine bağlı Mucura adlı köy	Saliha binti Derviş Beşe	Mülk menzil ile büyük-küçük bakır eşya	Miras bırakan kişinin kız kardeşi Kerime binti Derviş Beşe	Miras bırakan kişinin üvey babasının oğlu Hasan bin Şahin	Mevcut	4 Esendi guruş
1859/53/2	14 Ramazan 1103	Yomra nahiyesine bağlı Hockirasyo adlı köy	Rotma binti Aleksanderon	Altın boğazlık kutusu	Miras bırakan kişinin eşi Bosofne veledi Yani	Miras bırakan kişinin kızı Periso binti Dimitri	Mevcut	18 Esendi guruş
1860/5/1	22 Rebiyülevvel 1104	Akçaâbad nahiyesine bağlı Bimare adlı köy	Mehmed bin Hasan	140 Esendi guruş	Miras bırakan kişinin eşi Saime binti Ahmed	Miras bırakan kişinin kayını Hüseyin Beşe ibn Ahmed	Mevcut	27 Esendi guruş
1860/13/1	4 Cemaziyelevvel 1104	Akçaâbad nahiyesine bağlı Suğa adlı köy	Süleyman bin Abdi	Belirtilmemiş	Miras bırakan kişinin torunları Hasan ve kardeşi Şaban Beşe	Miras bırakan kişinin torunu Mustafa Beşe	Mevcut	4,5 Esendi guruş
1860/14/3	9 Cemaziyelevvel 1104	Hoca Halil (Mahalle)	Mehmed Ağa bin Mürteza	120 Sehim	Miras bırakan kişinin kızı Hadice binti Mehmed Ağa	Miras bırakan kişinin oğlu Mürteza Bey ibn-i Mehmed Ağa	Mevcut	100 Esendi guruş

Tablo 5: (Devamı)

Belge Numarası	Tarih	Mahalle-Nahiye-Kaza-Köy	Miras Bırakan	Geride Bıraktığı Mallar	Davacı Taraf	Davalı Taraf	Arabulucu	Bedel-i Sulh
1860/14/5	8 Cemaziyelevvel 1104	Debbağhane (Mahalle)	Rabia binti El-hac Seyyid Çelebi	Trabzon Çarşısında Mumhane önü dimekle ma'rûf mevzide üç bâb keresteci dükkânı, iki mahzen ile inci, altın ve gümüş kolye	Miras bırakan kişinin üvey kız kardeşi Emine binti Mirza	Miras bırakan kişinin eşi Derviş El-hac Hasan Efendi ibn-i Mustafa	Mevcut	336 Esedi guruşa
1860/29/3	3 Receb 1104	Hoca Halil (Mahalle)	Mehmed Beşe ibn-i Ahmed	Mülk menzil	Miras bırakan kişinin yeğenleri Halil Beşe ile Hamza	Miras bırakan kişinin eşi Esmâ binti Süleyman	Mevcut	22 Esedi guruş
1860/51/1	23 Muharrem 1105	Yomra nahiyesine tabi' Digene adlı köy	Zekiye binti Hüseyin	Arazi, ceviz ağacı, meyveli-meyvesiz ağaçların olduğu bahçe	Miras bırakan kişinin kızı ve yeğeni Saliha binti Mehmed ve İsmihan binti Ali	Miras bırakan kişinin kardeşi Bayram bin Hüseyin	Şahitlerin arabulucu düşünüldüğü davalardan biri	Bir kıta yer ile bir altın yüzük ve adedi belirtilmeyen eşya üzerine
1860/101/2	25 Cemaziyelevvel 1105	Yavebolu kazâsına tabi' Görele kasabası	Hasan bin Ahmed	Belirtilmemiş	Miras bırakan kişinin kızı Saniye binti Hasan	Miras bırakan kişinin oğulları Ahmed Ağa ve Mehmed Ağa	Şahitlerin arabulucu düşünüldüğü davalardan biri	Mülk bahçe, bir gümüş raht, bir gümüş resme, on koyun, iki petek, iki sahan, bir tüfek
1860/106/3	23 Cemaziyelevvel 1105	Eksotha (Mahalle)	Ahmed bin Abdullah	Akçaâbad nahiyesine bağlı Çangarya adlı köyde bulunan gelir getiren arazi ve miktarı belirtilmeyen eşya ve sayılabilir eşya ile toplam da 32 sehim	Miras bırakan kişinin oğlu Ömer bin Ahmed	Miras bırakan kişinin oğlu İbrahim Beşe bin Ahmed	Mevcut	20 Esedi guruş
1860/106/4	6 Cemaziyelahir 1105	Yavebolu kazâsına tabi' Kuziçe adlı köy	Hüseyin bin Osman	Kabak Meydanındaki menzil ile bazı eşyalar	Miras bırakan kişinin babası Osman bin Mehmed	Miras bırakan kişinin halası Fatma binti Mehmed	Mevcut	6 Esedi guruş

Tablo 5: (Devamı)

Belge Numarası	Tarih	Mahalle-Nahiye-Kaza-Köy	Miras Bırakan	Geride Bıraktığı Mallar	Davacı Taraf	Davalı Taraf	Arabulucu	Bedel-i Sulh
1860/113/4	25 Receb 1105	İskender Paşa (Mahalle)	El-hac Selim bin İsmail	Emlak	Miras bırakan kişinin kızı Fatma binti Selim	Miras bırakan kişinin çocukları ile kardeşi Ahmed ve İbrahim bin Selim ile Ali Beşe bin İsmail	Mevcut	85 guruş ve bir bâb dükkân
1860/114/1	8 Şaban 1105	İskender Paşa (Mahalle)	Sinan bin Mehmed	İskender paşa mahallesindeki mülk menzili ile bakır eşyası ve Akçaâbad nahiyesine bağlı (?) adlı köyde bulunan mülk menzili ile bahçesi	Miras bırakan kişinin kızı Fatma binti Sinan	Miras bırakan kişinin ölmeden önce çocukları için tayin ettiği vasi Muhtar El-hac Ahmed bin Hasan'dır.	Mevcut değil	65 Esedi guruş
1860/116/4	9 Şaban 1105	Ayasofya (Mahalle)	Hüseyin Reis bin Sinan Beşe	Ayasofya mahallesindeki mülk menzili, oda, bahçe ve bakır eşyası, bir gemi ile Yomra nahiyesine bağlı Kofala adlı köyde bulunan mülk menzili, oda, bahçe ve yine Akçaâbad nahiyesine bağlı Üstirgiya adlı köyde bulunan zeytin bahçesi	Miras bırakan kişinin babası Sinan Beşe	Miras bırakan kişinin oğlu Mehmed Çelebi bin Hüseyin Reis	Mevcut değil	50 Esedi guruş
1860/117/2	9 Şaban 1105	Bâb-1 Bazar (Mahalle)	Fatma binti Süleyman Ağa	Belirtilmemiş	Miras bırakan kişinin babası ve teyzesi: Süleyman Ağa, Emine ve Aişe	Miras bırakan kişinin eşi El-hac Mehmed Ağa	Mevcut	32 Esedi guruş
1861/12/3	2 Ramazan 1105	Ortahisar (Mahalle)	El-hac Ömer bin Murad	Ortahisar'da bir adet mülk menzil, tek katlı ev ile bakır eşya	Miras bırakan kişinin kardeşi ve çocukları: İslam Beşe, Mahmud, Ali Beşe, Abdalbaki Beşe, Mehmed Beşe	Miras bırakan kişinin torunları İbrahim Ağa bin Mustafa ve Havva binti Mustafa	Mevcut değil	35 Esedi guruş

Tablo 5: (Devamı)

Belge Numarası	Tarih	Mahalle-Nahiye-Kaza-Köy	Miras Bırakan	Geride Bıraktığı Mallar	Davacı Taraf	Davalı Taraf	Arabulucu	Bedel-i Sulh
1861/18/3	25 Ramazan 1105	Ayo Gorgor (Mahalle)	Bireško veledi Pedra	Mülk, bakır eşya ve ufak tefek mallar	Miras bırakan kişinin kızı Hatova binti Bireško	Miras bırakan kişinin gelini Elisaf binti Lazari	Mevcut	60 Esendi guruş
1861/19/5	20 Şevval 1105	Maçuka kazasına tabi* Kıno adlı köy	Mürteza bin Kurt	Meyveli-meyvesiz ağaçlar ile tek katlı ev	Miras bırakan kişinin amcasının oğlu Receb bin Ali	Miras bırakan kişiyle akrabalık bağı belirtilmemiş Sabire binti Mehmed	Mevcut	78 Esendi guruş
1861/23/3	12 Zilkade 1105	Ayo Vasıl (Mahalle)	Andreya veledi Totos	Belirtilmemiş	Miras bırakan kişinin kuzenleri Nikola, Yani, Simyon, Panayot, Elyo ve amcalarının oğlu Andreye	Miras bırakan kişinin eşi ve annesi Andose binti Gorgor ile Sozori binti Abdullah	Mevcut	70 guruş
1861/26/3	12 Zilkade 1105	Maçuka kazasına tabi* Zülmera adlı köy	Gorgor veledi Save	100 Esendi guruş mülk parası ile bakır eşyalar	Miras bırakan kişinin torunu Moskov veledi Save	Miras bırakan kişinin kızı ve eşi Semira binti Gorgor ile Eleni binti (?)	Mevcut	30 guruş, 1 küpe, 1 kumaş, 1 kilim
1861/37/5	14 Cemaziyelevvel 1106	Eksotha (Mahalle)	Mihail veledi Akritik	Bir bâb tahtânî oda, bir ambar (?) ve havlulu ve bir dib incir ağacı müstemil mülk	Miras bırakan kişinin oğlu Gorgor veledi Mihail	Miras bırakan kişinin oğlu Tavis veledi Mihail	Mevcut	40 Esendi guruş
1861/44/4	21 Receb 1106	Zağnos Kapusu (Mahalle)	Arif Mehmed Ağa ibn-i Mehmed Ağa	Evânî-i nühâsiyye ve gayr-ı nühâsiyyede ve ze'âmet-i mahsûlâtında ve küçük büyük iğneden ipliğe sayılabilir mal	Miras bırakan kişinin eşi Emine Hatun	Miras bırakan kişinin kardeşi Fahrû'l (?) Ömer Ağa ibn-i Mehmed Ağa	Mevcut	150 Esendi guruş ile bir re's Rus asıllı cariye ve bir göz yâkut taşlı altın yüzük ile bahsi geçen arazi üzerindeki tapudan davacının ferâgati karşılığında 10 guruş

Tablo 5: (Devamı)

Belge Numarası	Tarih	Mahalle-Nahiye-Kaza-Köy	Miras Bırakan	Geride Bıraktığı Mallar	Davacı Taraf	Davalı Taraf	Arabulucu	Bedel-i Sulh
1862/125/2	18 Şevval 1108	Yeni Cuma (Mahalle)	Süleyman Beşe bin Selim	600 baş koyun, 30 baş inek, 5 köle, 400 vukiyye bakır eşya, 2 gümüş ev eşyası, 3 gümüş kemer kılıç, 2 tüfek ve Cami Şerif yakınında bir adet berber dükkânı, Maçka kazasına bağlı Verana adlı köyde 4 çiftlik ve zimem nasda 800 Esedi guruş (?) ve Yeni Cuma mahallesinde bulunan mülk ve bahçe, İstanbul şehrinde Saka çeşmesi ve Alaca Hamam yakınında 2 adet dükkân	Miras bırakan kişinin eşi ile çocukları Kamile Hatun ve çocukları İbrahim Çelebi, Mustafa Beşe, Fatma	Miras bırakan kişinin kardeşi Kuloğlu demekle bilinen Mehmed Beşe bin Selim	Mevcut	100 baş koyun ve kuzu, 5 baş kara inek, vukiyye bakır eşya ile Verana adlı köyde bulunan 1 adet ev, 1 samanlane, 1 ambar, 1 fırın, 1 serender, tarla, 1 çiftlik, 1 bel, 1 kazma, 1 balta ve su değirmeni
1862/32/4	2 Muharrem 1108	Ayo Gorgor (Mahalle)	Andon veledi Liozi	Emlak, ev eşyası, bakır eşyalar, altın ve gümüş gibi sayılabilir mallar	Miras bırakan kişinin kızı Anaze binti Andon	Miras bırakan kişinin kardeşinin eşi Lebane binti Vasil	Mevcut	300 Esedi guruş

Söz konusu miras davaları ve tablodaki bilgilere göre değerlendirdiğimiz miras anlaşmazlıklarının ekseriyetle nakit ile çözümlendiği görülmüştür. Miras anlaşmazlıkları hususunda genel bir görüş beyan etmek gerekirse kadınların asaleten yahut vekilleri aracılığıyla mahkemeye başvurarak haklarını aradıkları müşahede edilmiştir. Kadınların vekil olarak tayin ettiği kişiler bazen akrabaları olurken bazen de akrabası olmayan kimseler arasından seçildiği tespit edilmiştir.

Daha sık ilişki bağlarının bulunduğu akraba arasında gerçekleşen miras anlaşmazlıklarında sulhun kolaylıkla sağlandığı gözlemlenmiştir. Bu noktada taraflar arasında vuku bulan 38 adet miras anlaşmazlık davasının 30'u arabulucunun yardımıyla çözüme kavuşmuştur. Yakın akrabalık bağlarının bulunduğu 2 dava kaydında³³⁰ hiçbir şekilde araya üçüncü bir taraf olan muslihünün girmeden taraflar arasında sulh olduğu görülmüştür.

Kadınların sulh yoluyla çözülen miras davalarında arazi, bağ, bahçe, dükkân gibi ekonomik değeri olan gayrimenkullere sahip olduğu bilgisine incelediğimiz kayıtlarda ulaşmanın mümkün olduğu görülmüştür. İncelenen belgelerde kadınlar en fazla para üzerine sulh yapmışlardır. Buna ek olarak para, mülk ve eşya üzerine yaptıkları kayıt sayısının ise 5 adet olduğu tespit edilmiştir. Yalnızca mülk ve eşya üzerine yapılan kayıt sayısının ise 4 adet olduğu gözlemlenmiştir. Kadınların nâkdi bir bedel alarak davadan çekilmesi olumsuz bir algı oluşmasına imkân tanımamalı. Zira sulh yapan erkeklerinde miras haklarını nakit olarak aldıkları 16 adet dava kaydına ulaşılmıştır. Genel olarak ifade etmek gerekirse sulh yoluyla çözülen miras anlaşmazlıklarında bedel-i sulhun ağırlıklı olarak para üzerinden gerçekleştirildiğini söyleyebiliriz.

2.1.3. Tehârüc Konulu Kayıtlarda Sulh

Miras hukukunda ölen kişinin mirasçıları aralarında anlaşarak bir yahut daha fazla mirasçıyı terekeden çıkarmalarına teharüc denilmektedir. Varisler ya belli bir bedel mukabilinde terekeden çıkarlardı ya da herhangi bir karşılık almadan. Aynı veya nâkdi alınan bir bedel karşılığında çıkma gerçekleşmişse çıkan kişiye söz konusu bedel takdim edilir, kalan varisler arasında tereke pay edilir.³³¹ İslam fihhına göre teharüc usulüyle miras payından feragat eden kişinin âkil-bâliğ ve mümeyyiz olması şart koşulmuştur.³³²

İslam hukukuna göre tehârüc yoluyla yapılan sulhün bedelli yahut bedelsiz oluşu geçerli olarak kabul görmüştür. Bu konu hakkında 1501-1558 yılları arasında Üsküdar ve Bursa şer'iyeye sicilleri üzerinden bir araştırma yapan Esra Çetinkaya incelediği on yedi âdet sicil defterinde

³³⁰ Söz konusu kayıtlar için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1860, 16/4; Defter no. 1861, 12/3.

³³¹ Abdullah Demir, **Türk Hukuk Tarihi**, Yitik Hazine Yay., İstanbul, 2011, s. 188.

³³² Osman Kaşıkçı, **İslam-Osmanlı**, s. 508.

teharüc yoluyla çözülen sulhlerin daha çok bedel karşılığında gerçekleştirildiğini müşahede etmiştir.³³³

İncelediğimiz dönem tehâruc yoluyla sulha başvurma sayısının ve oranının oldukça düşük olduğunu söyleyebiliriz. Trabzon mahkeme kayıtlarına yansıyan veriler ışığında tehâruc yoluyla sulh yapılan kayıt sayısının 9 adet³³⁴ olduğunu belirtmek gerekir. Kayıtlara yansıyan şekliyle tehâruc "...alâ tarîki't-tehâruc..." şeklinde ifade edilen kalıpla belirtilmekteydi. Tehâruc bahsine ilişkin değineceğimiz son konu ise dini gruplar arasında yer alıp almadığı durumudur. Bu hususla alakalı olarak 9 adet dava kaydından 4'ünün gayrimüslimler arasında vuku bulunduğunu belirtebiliriz. Geriye kalan 5 adet kayıt ise Müslümanlar arasında meydana gelmiştir.

Tablo 6: Tehâruc Yoluyla Mirasdan veya Terekeden Feragat Edilen Sulh Akid Sayısının Sicillere Göre Dağılımı

Sicil Numarası	Tehâruc Yoluyla Sulh Yapılan Kayıt Sayısı
1857	4
1858	1
1859	1
1860	1
1861	-
1862	2
Toplam	9

Yukarıda bahsedilen konuya örnek gösterebileceğimiz bir dava kaydı ise şöyledir: Trabzon'da Yoros nahiyesine bağlı İpsalıyor adlı köyde sakin iken vefat eden Mehmed Ağa'nın mirası eşleri Saliha, Aişe ve Halime Hatunlar ile çocukları Hüseyin, İsmail, Rabia ve Fatma Hatun'a kalmıştır. Saliha Hatun eşinin zimmetinde kalan miktarı bahsedilmeyen mehri müecceli ile 1 sehim hissesi karşılığında teharüc yoluyla çocukların vasisi amcaları Osman Ağa elinden 39 Esedî guruş ile bir bogasi kaftan ve 11 guruş kıymetinde bir kuşak ve kırmızı çamaşır olarak, sulh yolu ile taraflar arasında uzlaşma sağlandığı görülmüştür.³³⁵

Bu başlık altında elde edilen veriler ışığında toplamda 9 adet davanın 7'sinde davacı tarafın kadın olduğu ve bir şekilde davalı tarafla anlaşarak tehâruc yoluyla sulh olduğu görülmüştür. Bu tarz davalarda kadınların ekseriyetle nâkdi bedel üzerinden sulh oldukları görülmektedir. Ayrıca kadınların mülk, bakır eşya ve ziynet eşyası üzerine de tehâruc yoluyla sulh yaptıkları

³³³ Esra Çetinkaya, "Miras Hukukunda Sulh Sözleşmesi: Üsküdar ve Bursa Örneği (1501-1558)", **II. Türk Hukuk Tarihi Kongresi**, c.1, 13-14 Mayıs 2016, s.145; Yine bahsi geçen konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ayşe Şimşek, "Osmanlı Miras Hukuku Sulh-Tehâruc Uygulamalarında Kadın: Konya Kadı Sicili 45. Defter (1714-1715) Örneği", **Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi**, c. 2, 2016, s. 9-36.

³³⁴ T.Ş.S., Defter no. 1857, 17/4-20/3-31/2-40/1; Defter no. 1858, 44/3; Defter no. 1859, 41/2; Defter no. 1860, 16/4; Defter no. 1862, 22/2- 37/1.

³³⁵ T.Ş.S., Defter no. 1860, 16/4.

gözlemlenmiştir. Erkeklerin de davacı konumunda iken tehâric yoluyla sulh yaptıkları 2 adet³³⁶ dava kaydına ulaşılmıştır.

2.2. Ceza Hukuku

İslam hukukunun temel kaynağı olan Kur'an-ı Kerim ile Hz. Peygamber uygulamaları İslam ceza hukukunun da temel kurallarını belirler. İslam hukukunda cana, ırza, mala karşı gelebilecek her türlü kötülüğün ortadan kaldırılması adına cezalar oluşturulmuştur. Bu cezalar bir nevi işlenecek olan suçu önlemeye yönelik alınan tedbirleri oluşturur.³³⁷ Osmanlı Kanunnâmelerinde ceza hukuku ile ilgili hüküm ve fermanlarda ihtiyaç duyulan kısas ve had suçlarında para cezalarının düzenlendiği görülmektedir.³³⁸ Bu kısımda incelediğimiz dönem mahkemeye yansıyan adam öldürme, darp, gasp ve yaralama konulu belgeler ele alınacaktır.

2.2.1 Katl Konulu Kayıtlarda Sulh

İslam hukuku çerçevesinde adam öldürme suçlarında geniş bir ayırım yapan Hanefi mezhebi bu suçları beş'e ayırır. Bunlar; kasten adam öldürme, kasıt benzeri olarak adam öldürme, hataen adam öldürme, hata benzeri ile adam öldürme, sebep olma yoluyla adam öldürme şeklinde.³³⁹ Kasten adam öldürme suçunda suçluya verilecek ceza kısas³⁴⁰ şeklinde belirlenmiştir. Fakat ölen kişinin varislerinden birisi diyete razı gelirse kısastan vazgeçilerek öldüren şahıs mirasçılara diyet³⁴¹ bedeli ödeyerek kısas cezasını ortadan kaldırmış olur. Ancak bu gibi durumlarda devletin ölüm cezası olmayan uygun bir ta'zir cezası verme hakkı mevcut görülmektedir.³⁴²

İslam hukukuna göre bu durumda sulh ancak kısas ve diyeti düşürebilirdi. Diğer cezaların düşmesinde sulhun hiçbir etkisinin olmadığı görülmektedir. Kasten adam öldürme suçunda maktulün varisleri, kısas uygulanmaması karşılığında istedikleri miktarda diyet üzerine aralarında ihtilafa son verebilirlerdi.³⁴³

³³⁶ Dava kaydının birinde para ve bahçe üzerine sulh olduğu görülmüştür. Daha fazla bilgi için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1857, 20/3; yalnızca eşya üzerine sulh olunan kayıt için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1857, 40/1.

³³⁷ Ali Bardakoğlu, "Ceza", **DİA**, c. 7, TDV, İstanbul, 1993, s. 472.

³³⁸ Mehmet Akif Aydın, "Ceza", **DİA**, c. 7, TDV, İstanbul, 1993, s. 478.

³³⁹ Mehmet Akif Aydın, **Türk Hukuk**, s. 192.

³⁴⁰ İsim olarak kullanılan kısas kelimesi eşitlik ve denklik manasına gelir. İslam fihına göre kasten adam öldürme ve müessir fiil suçlarında suçlunun işlediği fiile eşit bir ceza ile cezalandırılması anlamını taşır. Ayrıntılı bilgi için bkz. M. Cherif Bassiouni, "İslam Hukukunda Kısası Gerektiren Suçlar", çev. Nasi Aslan, **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, c. 3, sy. 1, Ocak-Haziran 2003, s. 311-320.

³⁴¹ Konu hakkında ayrıntılı bilgi için birinci bölüme bakılabilir.

³⁴² M. Akif Aydın, **Türk Hukuk**, s. 193.

³⁴³ Hüseyin Esen, **İslam Hukukunda Mali Cezalar**, Yeni Akademi Yay., İstanbul, 2006, s. 193.

Araştırmamızın bu kısmında adam öldürme konulu kayıtların toplam kayıtlara oranının analizi yapıldığında %3 verisine ulaşılmıştır. Söz konusu hususta Trabzon mahkemesine intikal eden cinayet kaydının 5 adet şeklinde olduğu belirlenmiştir. Bu kısımda maktullerin ne şekilde öldürüldükleri, öldürülen kişilerin cinsiyetleri, varsa dini gruplar arasındaki cinayetler ile faili meçhul cinayetler, inkâr üzerine yapılan cinayet konulu sulhler ve diyete karşılık alınan bedel-i sulh miktarları hakkında bilgi verilecektir.

Yukarıda izah edilen bilgiler ışığında burada adam öldürme üzerine birkaç sulh kaydını ele alabiliriz. H. 14 Zilkade 1102/M. 9 Ağustos 1691 tarihli kayıta Trabzon'da Yoros nahiyesi serdârı Abdülbaki Beşe ibn-i Hasan'ın H. 14 Zilkade 1102 tarihinden on bir gün önce yukarıda zikredilen nahiyeye bağlı Pedrobid adlı köy oturanlarından olan Şahin bin İlyas adlı kişinin tarlasına yakın mevkide ölü olarak bulunmuştur. Davacı Bakiye Hatun vefat eden eşinin diyet-i kâmilelerini³⁴⁴ aşağıdaki tabloda bahsi geçen köy ahalisinden talep edince aralarında şiddetli tartışmalar yaşanmıştır. Aralarına arabulucuların girmesiyle taraflar 800 Esedî gurusu üzerine anlaşarak, sulh yolu ile uzlaşmışlardır.³⁴⁵

Faili meçhul bu cinayette ölen kimsenin bulunduğu mevkie yakın köy ahalileri sorumlu tutularak taraflar arasında uzlaşmaya gidildiği görülmektedir. Ayrıca davacının davalılardan tam diyet bedeli istediği görülmektedir. Bu miktarın öldürülen kişinin konumuna göre değiştiği bilinmektedir. Bahsi geçen kayıta öldürülen kişinin Yoros nahiyesi serdârı olması sulh bedelinin yüksek miktarda verilmesinde etkili olduğu düşünülmektedir.

Adam öldürme üzerine incelediğimiz başka bir dava kaydı ise şu şekilde gerçekleşmiştir. H. 23 Receb 1108/M. 15 Şubat 1697 tarihli kayıta Erzurum sancağının Bayburt kazasına bağlı Toyke adlı köy ahalisinden olan ve Bayburt kazasının Bayrak Ağası vazifeliğinde bulunan Ebubekir Ağa'nın aşçısı olan İbrahim Beşe bin Mustafa adlı kişinin Trabzon Şehri'nin doğu meydanında öldürüldüğü keşf edilmiştir. Erzurum'a bağlı Kömid adlı köy ahalisinden olan Osman Beşe b. Mustafa M. 15 Şubat 1697 tarihinden 15 gün önce bahsi geçen doğu meydanında İbrahim Beşe'yi haksız yere şahsi bıçağı ile gerdanının ortasından dört buçuk miktar aşağıya gelecek şekilde bıçaklayarak öldürmüştür. Öldürülen kişinin eşi Fatma ile annesi Sakine Hatun İbrahim Beşe'nin kan bedelini Osman Beşe'den talep ettiklerinde aralarında şiddetli tartışmalar yaşanmıştır. Araya giren şahısların her iki tarafı uzlaştırmasıyla taraflar an-inkâr ile 50 Esedî gurusu üzerine sulh yolu ile anlaşmışlardır.³⁴⁶

³⁴⁴ Öldürülen şahsın nefsinde bedel olarak, câniden veya ailesinden alınan tam diyet olup, miktarı öldürülen kişiye göre değişir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Erdoğan, **Fıkıh ve Hukuk**, s. 107.

³⁴⁵ T.Ş.S., Defter no. 1858, 21/5.

³⁴⁶ T.Ş.S., Defter no. 1862, 55/2.

Yukarıda izahatı yapılan dava kaydının özetinde katilin maktûlu ne şekilde öldürdüğü ve ne tür bir alet kullandığı açık bir şekilde ifade edilmektedir. Burada katil davacı tarafın iddialarını inkâr etmesine rağmen taraflarla sulh olmaya yöneldiği görülmektedir. Ayrıca Bayburt kazasının Bayrak Ağası vazifelğinde bulunan Ebubekir Ağa'nın aşçısı olan maktûl için 50 Esedî guruş verildiği müşahede edilmektedir.

İncelediğimiz dönem adam öldürme üzerine sulh davalarının genel bir analizi hakkında bilgi verecek olursak; dini gruplar üzerinden konu ele alındığında gayrimüslimler arasında sulh üzerine adam öldürme konulu hiçbir dava kaydına rastlanılmadı. İncelediğimiz dönem kayıtlarının hepsinin Müslümanlar arasında vuku bulduğunu görmekteyiz. Davalının davacının ortaya koyduğu iddiayı inkâr etmesine rağmen davanın sulh ile sonuçlanması davalının suçlu olduğu ihtimalini güçlendirdiğini görmekteyiz. Bu bağlamda konu hakkında 2 dava kaydında inkâr üzere³⁴⁷ sulhun yapıldığı müşahede edilmektedir.

Faili bulunamayan meçhul cinayetler hakkında sulh akidleri arasında yalnızca bir dava kaydının varlığından söz etmek mümkündür.³⁴⁸ Bu hususta cesedin bulunduğu yerde yaşayanlar için bir diyet davası söz konusudur. Yukarıda işaret edildiği üzere katil bulunamadığı için köy ahalisinden 800 Esedî guruş alınarak taraflar arasında sulhle sorun çözüme kavuşturulmuştur. 19 sene önce gerçekleşen bir cinayet vakasında³⁴⁹ ise katilin ve maktûlün varisleri arasında bu konu gündeme gelerek ölen kişi için katilin varislerinden diyet talep edildiği görülmüştür.

Bu tarz davalarda en yüksek bedel-i sulh miktarının 800 Esedî guruş olduğu gözlemlenirken en düşük miktarın 16 Esedî guruş olduğu tespitlerimiz arasındadır. Ölen kişilerin öldürülme şekillerine bakıldığında davalarda şu tabirlere rastlamak mümkündür: “Asâ-i kebir ile başının sol canibinden âmm'den darb idüb ol cerhten fevt olmakla”, “îpi boğazına sarub bi-gayri hak boğub katletmeleri”, “iki dalı ortasına gerdanından dört buçuk mikdar aşığı darb-ı şedid ile cerh ve katl eyledi” şeklinde. Davalar arasında katilin bilerek ve isteyerek öldürdüğü bir adet dava kaydına ulaşılmıştır.³⁵⁰ Bu hususla alakalı İslam fihkî kasten adam öldürme suçunda suçluya verilecek cezanın kısas olduğunu belirtmiştir. Fakat ölen kişinin varislerinden birisinin diyete razı gelmesi halinde kısastan vazgeçilerek katilin mirasçılara diyet bedeli ödemesi şart koşulmuştur. Bahsi geçen dava kaydında da mirasçılardan kısastan vazgeçerek diyet-i kâmile talep ettikleri

³⁴⁷ T.Ş.S., Defter no. 1860, 47/3; Defter no. 1862, 55/2.

³⁴⁸ T.Ş.S., Defter no. 1858, 21/5; Konu ile alakalı olarak 17. yüzyıl Bursa'sında yaşanan bir vakada Fatma binti Taşkın'ın oğlu Yahudiler mahallesinde ölü olarak bulunmuştur. Katil veya katiller bulunamadığı için mahalle sakinlerinden 22800 akçeye sulh yapıldığı tespit edilmiştir. Daha fazla bilgi için bkz. N. Abacı, **Bursa Şehrinde**, s. 189.

³⁴⁹ T.Ş.S., Defter no. 1858, 29/2.

³⁵⁰ Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. T.Ş.S., 1858, 17/4. Kasten adam öldürme suçuna dair 17. Yüzyıl Hasköy şer'iyye sicillerine ait sulh ile sonuçlanan bir cinayet kaydı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Cengiz Şişman, Osmanlı “Millet”lerinin Girift İlişkileri: 17. Yüzyıl Hasköy Şer'iyye Sicillerinde Kaydedilen Bir Cinayet Öyküsü”, **Osmanlı Araştırmaları**, XX, İstanbul, 2000, s. 385- 393.

görülmektedir. 5 adet dava kaydının 4'ü arabulucunun yardımlarıyla çözüme kavuşturulmuştur. Bu kayıtlardan yalnızca biri mahkemede kadı huzurunda görüşülmüştür.³⁵¹ Konu ile alakalı olarak aşağıda adam öldürme üzerine sulh davaları hakkında genel bir analiz yapılarak istifadenize sunulmuştur. Tabloda görüleceği üzere on yıllık süre içerisinde Trabzon Kadı mahkemesine sulh akidleri arasından adam öldürme üzerine 5 adet kaydın geçirildiği müşahede edilmiştir. Son olarak bu hususla alakalı farklı dava konuları içerisinde cinayet kayıtlarının oldukça düşük bir orana tekabül ettiğini belirtebiliriz.

---

³⁵¹ T.Ş.S., Defter no. 1858, 17/4.

Tablo 7: İncelenen Dönem Kayıtlardaki Adam Öldürme Üzerine Sulh Akidlerinin Genel Analizi

Belge Numarası	Maktûl	Katil	Maktûlün Öldüğü Zaman Dilimi	Maktûlün Öldüğü Mevki	Taraflar	Faili Meçhul Cinayetler	Cinayet İşlerken Kullanılan Alet	Dem ü Diyet ya da Diyet-i Kamile	İnkâr	Muslihûn	Bedel-i Sulh
1858/17/4	Hasan Beşe bin Mustafa	Ömer Beşe bin Mustafa Ağa	H. 27 Şevval 1102 tarihinden 2 sene önce	Trabzon'da Eski kale demekle bilinen mevzi	Müslim-Müslim	-	Asâ-i kebir	Mevcut	-	-	800 Esedi guruş
1858/21/5	Yoros Nahiyesi Serdârı Abdalbaki Beşe ibn-i Hasan	17 Köy Ahalisi: (Pedrobid, Marina, Varvalyoz, Kamuha, Kefli, Kızıl Ağaç, Şarlı, Yave Bolu, Estil, Valyoz, Murkodan, Korla, (? , ? , ? , ? dir.)	H. 14 Zilkade 1102 tarihinden 11 gün önce	Yoros nahiyesine bağlı Pedrobid adlı köyde oturan Şahin bin İlyas'ın tarlasına yakın herkesin geçtiği yol üzerinde	Müslim-Müslim	Mevcut	-	Mevcut	-	Mevcut	800 Esedi guruş
1858/29/2	Abdülkerim bin Mehmed Beşe	Mürteza bin Koyuncu Mehmed ile babasının ismi verilmeyen Osman adlı kişi	H. 4 Safer 1103 tarihinden 19 sene önce	Yoros nahiyesine bağlı İpsaldiyoz adlı köyde oturan katillerin kendi menzilleri	Müslim-Müslim	-	İp	Mevcut	-	Mevcut	16 Esedi guruş
1860/47/3	Ali bin İbrahim	Ahmed bin Ali Beşe	Zaman belirtilmemiş	Trabzon çarşısında Taşhane demekle bilinen Vakıfhane yakınındaki dükkânların olduğu yol üstünde	Müslim-Müslim	-	-	Mevcut	Mevcut	Mevcut	51 Esedi guruş
1862/55/2	Bayburt kazası Bayrak Ağası olan Ebubekir Ağa'nın Bayrak Aşçısı olan İbrahim Beşe bin Mustafa	Erzurum'a bağlı Komid adlı köy oturanlarından Osman Beşe bin Mustafa	H. 23 Receb 1108 tarihinden 15 gün önce	Trabzon meydanının doğusunda	Müslim-Müslim	-	Kara saplı bıçak	Mevcut	Mevcut	Mevcut	50 Esedi guruş

2.2.2. Yaralama Konulu Kayıtlarda Sulh

İslam fihhına göre yaralama suçlarında faile kısas ve diyet cezalarının verildiği bilinmektedir. Osmanlı kanunnâmelerinde yaralamaya dair verilebilecek cezalar, vücuttaki herhangi bir uzva işlevini kaybettirecek biçimde hasara yol açmamışsa nâkdi bedel ile sınırlandırıldığı görülmüştür.³⁵² 1689-1698 yılları arasındaki kayıtların sadece 8 adedi (%5) sulh üzerine anlaşılan yaralama suçları ile alakalıdır. Belirtilen yıllar arasında sulh üzerinden mahkemeye intikal eden cinayet ve yaralama hadiselerinin oldukça düşük olduğu görülmektedir.

Bu kısımda yaralama suçlarında tarafların cinsiyeti hususuna, dini gruplar açısından mevcut duruma, yaralamanın tarif edildiği şekiller ile kullanılan aletlere, yaralama vakalarının yaşandığı yerlere, tarafların uzlaşmasını sağlayan üçüncü şahıslara, yaralama sonucunda davalı tarafın ödediği en düşük ve en yüksek miktara ve davacının iddiasını reddetmesine karşın davalının inkâr üzerine yaptığı sulh akidlerine değinilecektir.

Konuya dair bir dava kaydı sicillere şu şekilde yansımıştır: H. 14 Şevval 1104/M. 18 Haziran 1693 tarihli kayıta Trabzon'da Akçaâbad nahiyesine bağlı Kogozi adlı köy oturanlarından olan Osman oğlu Mehmed adlı kişiyi yine aynı köy sakinlerinden olan Yunus oğlu Abdulkerim H. 14 Şevval 1104 tarihinden 4 ay önce haksız yere şahsi bıçağı ile sol gözünden yaralamıştır. Mehmed gözünün diyetine karşılık davalı Abdulkerim ile 25 Esedî guruş üzerine sulh olmuştur.³⁵³

İnkâr üzerine sulhun yapıldığı H. 13 Safer 1105/M. 14 Ekim 1693 tarihli kayıta Trabzon'da Yomra nahiyesine bağlı Şana adlı köyde oturan Osman Beşe bahçesinde üzüm toplarken aynı köy sakinlerinden Hasan Beşe ve eşi Fatma Hatun ile beraberindeki 10 kişi üzerine gelerek taş ve kazıklarla saldırmışlardır. Hasan Beşe elindeki balta ile Osman Beşe'nin sol elinin iki parmağını yaralamıştır. Saldırı esnasında Osman Beşe'nin dört yaldız altını ile 5 guruş ufak akçesi ve bazı belgeleri yere düşmüştür. Hasan Beşe ise bunları alarak zimmetine geçirmiştir. Osman Beşe kendisine saldıran ve bahsi geçen eşyasını alan Hasan Beşe'yi dava edince aralarında tartışma hâsıl olmuştur. Davalı Hasan Beşe an-inkâr ile davacı tarafla 40 Esedî guruş üzerine anlaşarak aralarında sulh olmuşlardır. Daha sonra Hasan Beşe, Trabzon valisi Ahmed Beşe'ye davacı Osman Beşe'yi gabz etmesiyle, Osman Beşe'den 40 Esedî guruşu hile ile geri almıştır. Davacı Osman Beşe hakkı olan 40 Esedî guruşu geri talep edince Hasan Beşe vermekten imtina etmiştir. Mahkeme, Osman Beşe'den iddiasını ispat etmesini talep edince adil Müslümanlar arasından 2 şahit göstererek ifadesinin doğruluğunu mahkemeye ispat etmiştir. Hasan Beşe'ye bahsi geçen meblağı davacı tarafa geri verilmesinin tembih edildiğine dair sulh kaydı.³⁵⁴

³⁵² Kanunnâme hükümlerinde geçen yaralama şekillerine göre alınan ceza miktarları için bkz. Yücel-Pulaha, **I. Selim Kanunnâmesi**, s. 31-33.

³⁵³ T.Ş.S., Defter no. 1860, 38/4.

³⁵⁴ T.Ş.S., Defter no. 1860, 52/1.

İncelediğimiz dönem aralığında gayrimüslim yaralama davalarının 1'i sulh ile neticelenmiştir.³⁵⁵ Müslümanlar ve gayrimüslimler arasında darp ve yaralama olaylarının meydana gelmesi cemaatler arası gerilimin nabzını yoklama açısından bizlere bazı ipuçları vermektedir. Fakat bu hususta sulh üzerine yapılan davalarda Müslümanlar ile gayrimüslimler arasında herhangi bir kaydın mahkemeye yansımadığını görmekteyiz. Yaralama ve darp suçlarında 8 adet kayıttan yalnızca birinin akrabalar³⁵⁶ arasında yaşadığını müşahade etmekteyiz. Diğer dava kayıtları ise akraba olmayanlar arasında vuku bulmaktadır.

İncelenen yaralama ve darp hadiselerinde bedel-i sulhler 10 Esedi gurus³⁵⁷ ile 200 Esedi gurus³⁵⁸ arasında değişebilmekteydi. İncelediğimiz dönem sulh akidlerinde yaralama hadiselerinin sebebi üzerinde durulmadığı gözlemlenmektedir.³⁵⁹ Taraflar arasında darp ve yaralamaya yol açan ne tür bir husumetin yaşadığı sır perdesi olarak aralanmayı beklemektedir. Fakat kimi davalarda şiddetin ana kaynağının belirtildiğini de görmek mümkündür.³⁶⁰ Darp ve yaralama vakalarının cinsiyet açısından kısa bir değerlendirmesini yaptığımızda incelemeye aldığımız kayıtların 7'sinde³⁶¹ erkeklerin darp ve yaralamaya maruz kaldığını görmekteyiz. Geri kalan bir dava da ise cinsiyet hususundan bir kadının darp edildiği görülmektedir.³⁶²

Suçların coğrafi dağılımı hakkında bilgi vermek gerekirse Trabzon'da 5 olay eyalete bağlı nahiyelerde³⁶³ meydana gelmiştir. 1 adet vaka ise Bozdepe mahallesinde gerçekleşmiştir.³⁶⁴ Geriye kalan 2 adet vaka ise gemi³⁶⁵, yol üzeri³⁶⁶ gibi coğrafi mevkilerde meydana geldiği görülmüştür. Olaylarda kullanılan suç aletleri ise şu şekildedir: kılıç³⁶⁷, bıçak³⁶⁸, balta, taş ve kazık.³⁶⁹ Yaralama

³⁵⁵ T.Ş.S., Defter no. 1858, 3/3.

³⁵⁶ Mevcut dava amca ve yeğenler arasında vuku bulmuştur. Kayıt hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1858, 3/2.

³⁵⁷ T.Ş.S., Defter no. 1860, 99/3.

³⁵⁸ T.Ş.S., Defter no. 1861, 14/1.

³⁵⁹ M. Tosun, yaralama hadiselerinin ne gibi nedenlerle meydana geldiğini mahkemeye intikal eden kayıtlardan öğrenebilmenin zor olduğunu belirtir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Tosun, **Trabzon 1700-1770**, s. 256.

³⁶⁰ Bu hususla alakalı çalışma yapan Eyyub Şimşek, M. 12 Nisan 1715 tarihli Trabzon'a ait bir kayıta borç-alacak husumeti sonucunda borçlunun yanında bulunan terzi Mustafa Beşe'nin alacaklı Hüseyin Beşe'yi haksız yere kalbinin baş tarafından bıçakladığını tespit etmiştir. Konuyla alakalı ayrıntılı bilgi için bkz. Eyyub Şimşek, "Şer'iyye Sicillerine Göre 18. Yüzyılın Başlarında Trabzon'da Yaralama ve Cinayet Vakaları", **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, sy. 15, Güz 2013, s. 15.

³⁶¹ T.Ş.S., Defter no. 1858, 3/2-3/3-15/2; Defter no. 1860, 38/4-52/1-99/3; Defter no. 1861, 14/1.

³⁶² T.Ş.S., Defter no. 1860, 93/4.

³⁶³ Bu nahiyelerin birinde 2 yaralama vakası birden yaşanmıştır. Bahsi geçen nahiyeler ise şu şekildedir: Yoros, Sürmene, Akçaabad ve Yomra şeklinde.

³⁶⁴ T.Ş.S., Defter no. 1858, 15/2.

³⁶⁵ Mevcut olay Varna iskelesinden İstanbul'a giderken Ahyolu kazasına bağlı Surna yolu adlı karye iskelesi önünde gerçekleşmiştir. Daha fazla bilgi için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1861, 14/1.

³⁶⁶ Trabzon'da değirmen deresine vaki' değirmenleri yakınında meydana gelen kayıt hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1860, 93/4.

³⁶⁷ T.Ş.S., Defter no. 1858, 3/2; Defter no. 1860, 99/3.

ve darp hadiselerinde uzlaşının sağlanması adına muslihûn'un 7 dava kaydında³⁷⁰ hizmet ettiği görülmüştür. Bahsi geçen konu hakkında incelenen kayıtlarda inkâr üzerine yapılan sulh kayıt sayısının 5 adet olduğunu belirtebiliriz.

2.2.3. Darp-Gasp Konulu Kayıtlarda Sulh

Darp ve gaspın³⁷¹ büyük zarar verdiği anlaşmazlıklarda bedel-i sulhun 200 Esedi guruşa kadar çıktığı görülmektedir. Konuya dair örnek için H. 2 Ramazan 1105/M. 27 Nisan 1694 tarihli kaydı inceleyelim. Kemah kazası ahalisinden olup, Belgrad muhafızlığını yapan vezir Cafer Paşa'nın silahtarı olan İbrahim Bey ve Ortahisar mahalle gemi reislerinden olan Mehmed Ali Reis, gemisiyle Varna iskelesinden İstanbul'a giderken Ahyolu kazasına bağlı Surna yolu adlı karyenin iskelesi önüne geldiğinde İbrahim Bey'i dövmüş ve gemiden ihraç ederek, eşyasına haksız yere el koymuştur³⁷². İbrahim Bey, İstanbul şehrinde Naib Efendi huzurunda durumunu ispat ederek davanın Trabzon'a nakledilmesini sağlamıştır. Davacı İbrahim Bey eşyasını Mehmed Ali Reis'ten talep edince dava da zikredilen eşyalardan kendisine 1 kılıç, hançer ve uzun kaması geri verilmiştir. Bunlardan başka eşyasını talep edince aralarında şiddetli tartışmalar cereyan etmiştir. Aralarına Müslümanların girmesiyle İbrahim Bey ve davalı Mehmed Ali Reis aralarında 200 Esedi guruş üzerine anlaşmışlardır. İbrahim Bey'in davalı Mehmed Ali Reis'te hiçbir hakkının kalmadığını beyan ettiğine dair sulh kaydı.³⁷³

Trabzon'da kadınlara yönelik darp ve yaralama hadiselerine ait sulh ile sonuçlanan 1 adet kaydın varlığından söz edebiliriz. H. 27 Rebiyülahir 1105/M. 26 Aralık 1693 tarihli kayıta Trabzon'da Boztepe mahallesinde oturan Derviş kızı Emine Hatun bulunduğu mahalleden Yomra nahiyesine bağlı Şana adlı köye giderken değirmen deresinde bulunan değirmenlere yakın yol üzerinde Seydi Beşe tarafından bıçak ile yolu kesilmiştir. Bu sırada Emine Hatun başından darbe almış ve iki üst dişi kırılmıştır. Ayrıca Seydi Beşe yanında bulunan katıra Emine Hatun'u bindirerek kaçırmaya teşebbüs etmiştir. Bunun üzerine Emine Hatun vekili olan mahalle imamı Ömer Efendi aracılığıyla Seydi Beşe'den davacı olunca, araya giren şahısların her iki tarafı

³⁶⁸ T.Ş.S., Defter no. 1858, 15/2; Defter no. 1860, 38/4-93/4.

³⁶⁹ Balta, taş ve kazığın kullanıldığı dava kaydı için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1860, 52/1.

³⁷⁰ Muslihûnun aracılık etmediği dava kaydı için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1860, 52/1.

³⁷¹ Gasp, başkasına ait bir malı zor kullanarak o kişiden alma anlamına gelir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Akif Aydın, "Gasp", *DİA*, c. 13, TDV, İstanbul, 1996, s. 387.

³⁷² Haksız yere el konulan mallar: kırk guruş kıymetli (?) demirli sım zene kuşağı yaldızlı bir kılıç ve otuz guruş kıymetli yaldızlı bir sım gaddâre ve altmış guruş kıymetli reşmesi ile mükemmel sim kemer raht ve beş guruş kıymetli bir sim zene kuşağı ve beş guruş kıymetli balık dişi kabzalı bir sade hançer ve beş guruş kıymetli bir zümrüd taşlı yüzük ile sülüs ve rub' ve bar'i mahlût bi-hesâbı Esedi seksen guruş ve seksen adedi yaldız altun. T.Ş.S., Defter no. 1861, 14/1.

³⁷³ T.Ş.S., Defter no. 1861, 14/1.

uzlaştırmasıyla Seydi Beşe an-inkâr üzerine Fatma Hatun ile 60 Esedi guruşa anlaşarak, tarafların sulh yolu ile uzlaştıkları görülmektedir.³⁷⁴

2.3. Aile Hukuku

İslam fikhının ayrıntılı olarak ele alınmış ve düzenlenmiş alanı aile hukukudur. Aile toplumun temel taşlarından biri olmasının yanında insanlığın doğuşundan itibaren toplumun varlığını sürdürmesindeki en temel unsurlardan biridir. Kur'an-ı Kerim ve hadislerde konuya dair birçok kurallar açık bir şekilde belirtilmiştir. Fakihler ise bu kuralları kendi yöntemleri doğrultusunda yorumlamışlardır. Bu şekilde aile hukukunun esasları ortaya konmuştur.³⁷⁵ İslam hukuku kitaplarında aile hukuku hükümleri 2 başlık altında toplanmıştır. Bunlar; Kitâb'ün Nikâh ve Kitâb'üt-Talak şeklindedir.³⁷⁶ Osmanlı Devlet'inde aile hukuku konusunda da Hanefî mezhebinin görüşleri doğrultusunda hareket edildiği bilinmektedir. Bu hususta Trabzon mahkemesine yansıyan sulh konulu davalar aşağıda ele alınacaktır.

2.3.1. Boşanma Konulu Kayıtlarda Sulh

Toplumun meydana getiren aile kurumu evlilik müessesinin oluşmasıyla meydana gelirken, boşanma ile de son bulabilmekteydi. Osmanlı toplumunda erkekler herhangi bir açıklama yapmadan yahut bir yaptırımla karşılaşmadan hanımlarını boşayabiliyorlardı.³⁷⁷ Belgelerde evlilik bağının sona erdiğini gösteren ifadeler şunlardır: Talak, talak-ı selâse, talak-ı baîn, hul, muhalaa ya da fesh-i nikâh şeklinde. Bu ifadeler farklı boşanma türleri için konusuna göre kullanılmaktaydı.³⁷⁸ Çalışılan dönem aralığında toplamda 2 adet boşanma üzerine sulhun varlığından söz edebiliriz. Bu hususla alakalı incelediğimiz kayıtlarda verilen bedel-i sulhlerin oldukça düşük olduğu gözlemlenmektedir. Ayrıca bir kayıta mehir adedi belirtilmezken diğer kayıta mehir miktarının 1000 akçe olduğu gözlemlenmektedir. Aşağıda incelediğimiz kayıtların ne şekilde vuku bulduğu ele alınacaktır.

Boşanan bir kadının yeniden evlenmesi halinde boşanmış olduğu eşinden mali sorumluluklarını yerine getirmediğinden dolayı mahkemeye H. 6 Cemaziyelevvel 1103/M. 25 Ocak 1692 tarihli kaydın yansıdığı görülmektedir. Trabzon'da Tekfur Çayırı Mahallesinde oturan Rabia Hatun, boşanmış olduğu eski eşi Derviş bin Ahmed'den vekili aracılığıyla mehrini, nafaka-i iddetini ve iddet süresi boyunca kalmış olduğu yer de dâhil olmak üzere masraflarını talep edince

³⁷⁴ T.Ş.S., Defter no. 1860, 93/4.

³⁷⁵ M. Akif Aydın, **Türk Hukuk**, s. 259.

³⁷⁶ Cin-Akgündüz, **Türk Hukuk**, s. 488.

³⁷⁷ Mehrdad K1a, **Osmanlı İmparatorluğunda Gündelik Hayat**, çev. Özgür Özel, Pozitif Yay., İstanbul, 2013, s. 224.

³⁷⁸ Abacı, **Bursa Şehrinde**, s. 150-151.

aralarında şiddetli tartışmalar vuku bulmuştur. Aralarına Müslümanların girmesiyle taraflar aralarında 5 Eredi gurusu üzerine sulh yolu ile uzlaşmışlardır.³⁷⁹ Burada davacı Rabia Hatun talep ettiği masrafları yeni evlendiği eşi Abdullah oğlu Abdullah adlı kişi aracılığıyla karşi tarafa bildirmektedir. Yani boşanmış olduğu eşiine karşi mahkemede ki hukuki temsilcisi yeni evlendiği eşidir. Rabia Hatun'un evlendikten sonra böyle bir talepte bulunması yeni eşinin gücüyle veya ısrarıyla ortaya çıkarıldığı hususunu bizlere düşündürmektedir.

Konuya dair başka bir kayıttta ise H. 20 Muharrem 1104/M. 1 Ekim 1692 tarihinde Trabzon'da Kemerkeya mahallesinde oturan Ömer oğlu İsmail adlı kişi talâk-ı selase ile Aışe binti Osman'ı boşamıştır. İsmail boşadığı eşiine 1000 akçe mehri müeccelini ve nafaka-i iddeti ile iddet süresi boyunca kalacağı yer karşılığında 4 gurusu vererek aralarında sulh yolu ile uzlaşmışlardır.³⁸⁰ Bahsi geçen dava kaydında taraflar asaleten mahkemede yer almıştır. Davacı kişinin erkek olması ve hüccet talep etme hususu ilerde çıkabilecek herhangi bir meseleye karşi teminat arama gerekliliği ile vuku bulmuş olabilir.

2.3.2. Evlilikle İlgili Kayıtlarda Sulh

Trabzon mahkemesine intikal eden nikâh akidleri aile kurumunun nasıl olduğuna dair bizlere bazı bilgiler vermektedir. Evlilik sürecine giden yolda çeşitli sorunlarla karşılaşılması halinde aile kurumunun oluşumunun engellendiği görölmektedir. Buna bağlı olarak H. 24 Receb 1102 /M. 23 Nisan 1691 tarihli kayıttta Sürmene kazasına bağlı Kuçer adlı köy sakinlerinden olup, misafir olarak Ortahisar mahallesinde bulunan Ahmed Ağa adlı kişi yine aynı köy sakinlerinden Mustafa Ağa'nın kızı Emine'nin kendisi ile nişanlı iken Ali Beşe adlı kişi ile evlendirildiğini iddia ediyor. Ahmed Ağa nişanlısının bu şekilde evlendirilmesinden dolayı Mustafa Ağa ile Ali Beşe'yi dava edince aralarında şiddetli tartışmalar yaşanmıştır. Aralarına arabulucuların girmesiyle taraflar 60 Eredi gurusu üzerine sulh olmuşlardır.³⁸¹ Bu durum iddiacının iddialarını davalı tarafın kabul ettiğini gösteriyor. Nişanlısının başkası ile evlendirilmesi halinde mağdur olan Ahmed Ağa mağduriyetinin giderilmesi mukabilinde taraflarla uzlaşmaya gitmiştir.

Evliliğe dair başka bir kayıttta ise gelinin yakınlarının ağırlık parası adı altında rüşvet aldıkları görölmektedir. H. 8 Rebiyülahir 1102/M. 9 Ocak 1691 tarihli kayıttta Trabzon'da Sürmene kazasına bağlı Aho adlı köy sakinlerinden Beşir oğlu Hüseyin Çelebi yine Marçune adlı köyden Mehmed Çelebi ve Mustafa Çelebi'nin kız kardeşleri olan Belkis'ı kaynı El-hac Mustafa Ağa'nın oğlu Mehmed Çelebi'yle evlendirmek istemiştir. Mehmed Çelebi ve Mustafa Çelebi, kardeşleri Belkis için Hüseyin Çelebi'den ağırlık parası adı altında 100 Eredi kuruş rüşvet almışlardır. Daha sonra

³⁷⁹ T.Ş.S., Defter no. 1858, 49/1.

³⁸⁰ T.Ş.S., Defter no. 1859, 18/3.

³⁸¹ T.Ş.S., Defter no. 1857, 88/3.

Belkıs adlı kişi Mustafa Ağa'nın oğlu Mehmed Çelebi'yle evlenince Hüseyin Çelebi bahsi geçen meblağı Belkıs'ın erkek kardeşlerinden talep etmiştir. Bunun üzerine aralarında şiddetli tartışmalar vuku bulmuştur. Arabulucunun araya girmesiyle taraflar 60 Esedi gurusu üzerine anlaşarak, sulh yolu ile uzlaşmışlardır.³⁸²

2.3.3. Mehir Hakkı Konulu Kayıtlarda Sulh

Kadın ve erkek arasında kıyılan nikâhın ardından resmi hale gelen evlilik, bazı yükümlülükleri de beraberinde getirir. Mehir hakkı da bu sorumluluklardan birini oluşturur. Osmanlı Devleti Hanefi mezhebinin görüşlerini dikkate alarak mehir hususunu kadının nikâh akdi veya cinsi münasebet nedeniyle hak ettiği mal olarak niteler.³⁸³ İslam hukukuna göre nikâh akdi için verilen mehir iki şekilde meydana geliyordu. Bunlar nişan gerçekleşince veya evlenme akdi yapılırken “mehr-i muaccel” şeklinde kadına veriliyordu. Mehrin kalan kısmı ise “mehr-i müeccel” şekliyle adlandırılıp, geçerli olan evlilik ölüm ya da boşanmayla son bulduğu vakit kadına ödeniyordu.³⁸⁴

Mehir hakkı eşin ölmesi durumunda terekede önceliği olan alacaklar arasında sayılmaktaydı. Hiçbir şekilde diğer vârisler buna mâni olamazlardı. Nitekim kadının mehir miktarı çıkarıldıktan sonra tereke taksimi gerçekleşebiliyordu.³⁸⁵

İslam fihhına göre Müslüman biri ile evlenen kadın zımmi dahi olsa mehir kendisine verilmeliydi.³⁸⁶ İncelenen dönemde de böyle bir kaydın varlığından söz etmek mümkündür. Gayrimüslim bir kadınla evli olan Müslüman bir erkeğin vefat etmesi halinde zımmi kadın, ölen eşinin varislerine mehir hakkı için dava açtığı H. 25 Receb 1102/M. 24 Nisan 1691 tarihli kayıt konuya örnek gösterilebilir. Trabzon şehri mahallelerinden Efrenc Hisar mahallesinde oturan Arhonda adlı zımminin vefat eden eşi Süleyman'ın zimmetinde mehri müecceli kalmıştır. Süleyman vefat ettiğinde mirası kızı Esmâ ile amcası Resul'e intikal etmiştir. Esmâ da vefat edince mirası eşi Hasan ile kızı Ümmihani'ye ve amcası Resul'e kalmıştır. Arhonda adlı zımminin mehir miktarını yukarıda ismi zikredilen Süleyman'ın damadı Hasan elinde tutmaktadır. Arhonda elinde olan fetvayı şerif gereğince mehri müeccelini Hasan'dan talep edince aralarında tartışma vuku bulmuştur. Aralarına giren şahısların her iki tarafı uzlaştırmasıyla taraflar 60 Esedi gurusu üzerine

³⁸² T.Ş.S., Defter no. 1857, 66/4.

³⁸³ Jülide Akyüz, “Osmanlı Kadınlarının Hukuksal Haklarının Kullanımı Hakkında Bazı Değerlendirmeler”, Hacettepe Üniversitesi **Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, 6, 2007, s. 85-86.

³⁸⁴ S. Gül Akyılmaz, “Osmanlı Miras Hukukunda Kadının Statüsü”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, c. 11, sy. 1-2, 2007, s. 482.

³⁸⁵ Melek Öksüz, “18. Yüzyılın İkinci Yarısında Trabzon Kadı Sicillerinde Aile Kurumunun Oluşumuna Yönelik Bazı Kayıtlar”, **Karadeniz Araştırmaları**, sy. 7, Güz 2005, s. 52.

³⁸⁶ İlber Ortaylı, **Aile**, s. 91.

anlaşmışlardır. Davalı Hasan bahsi geçen meblağın 50 Esemi gurusuna karşılık davacı Arhonda'ya Ganita mahallesinde bulunan tek katlı eve dâhil olan çardak ile meyveli meyvesiz ağaçlar mülkünü takas yoluyla teslim ettiği görülmektedir.³⁸⁷ Burada dikkat çekilmesi gereken bir husus zımmi kadının mehri müeccel miktarının oldukça yüksek olduğu bilgisidir. Kayıтта yer alan ifadeye göre Arhonda'nın mehri müecceli 70 Esemi guruş, 25 miskal altın ve 200 dirhem gümüşten oluşmaktaydı. Tüm bu mehir miktarına karşılık zımmi kadına nakdi ödeme şekli yerine gayrimenkul verildiği görülmektedir.

Kayıtlar arasında borç-alacak konulu davaların içinde belirttiğimiz bir dava kaydında ölen eşinin varislerinden alacağını ve mehrini talep eden bir kadın görmekteyiz. H. 26 Zilkade 1103/M. 9 Ağustos 1692 tarihli kayıтта Trabzon'da Faros mahallesinde oturan Emine Hatun'un eşi Berber Mehmed Beşe El-hac Kasım mahallesinde sakin iken vefat etmiştir. Emine Hatun'un 5.000 akçe mehri ile ödünç verdiği 16 Esemi guruşu eşinin zimmetinde kalmıştır. Emine Hatun eşinin muhallefatını elinde tutan kayını Derviş Osman'dan bahsi geçen alacaklarını talep edince aralarında şiddetli tartışmalar yaşanmıştır. Araya giren Müslümanların her iki tarafı uzlaştırmasıyla taraflar 40 Esemi guruş üzerine anlaşarak, sulh yolu ile uzlaşmışlardır.³⁸⁸ Kayıтта dikkat çekilmesi gereken en önemli hususun kadının eşine borç verme meselesidir. Dava kaydında kadının ölen eşine ne sebeple borç verdiği ise belirtilmemektedir.

Mehir hakkı ve tereke anlaşmazlığını içeren H. 29 Ramazan 1107/M. 2 Mayıs 1696 tarihli başka bir kayıтта ise Amasya mahallesinde sakin El-hac Mehmed Ağa'nın vefat etmesi üzerine mirası eşi Belkıs Hatun ile kızı Âmine Hatun ve oğlunun oğlu İsmail Bey'e kalmıştır. Belkıs Hatun'un 1000 Esemi guruş mehir hakkı vefat eden eşinin zimmetinde kalmıştır. Ayrıca terekede kalan gelir getiren mal, menkul, nakit para, esir, koyunlar, bakır eşyalar ve büyük-küçük vb. eşyalar irsen Belkıs Hatun'a intikal etmiştir. Belkıs Hatun hissesi karşılığında 500 Esemi guruş üzerine torunu İsmail Bey'le anlaşmıştır.³⁸⁹ Kayıтта 1000 Esemi guruş olarak belirtilen Belkıs Hatun'un alacağı mehrine karşılık 500 Esemi guruş üzerine davalı tarafla sulh eylediği görülmektedir. Belkıs Hatun'un bedel-i sulh noktasında bir şekilde mağdur edildiği düşünülmektedir. Kayıтта Belkıs adlı şahıstan fahrü'l-muhadderât ve tâcü'l-mestûrât Belkıs Hatun ibn-i Osman Ağa şeklinde bahsedilmektedir. Muhtemelen babasının Yeniçeri ocağına bağlı olduğu düşünülmektedir. Bundan mütevellit Belkıs adlı kadının mehir miktarının yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Daha öncede belirttiğimiz gibi Trabzon mahkemesine mehir hakkı ve tereke konulu anlaşmazlıklar üzerinden toplamda 9 adet (%6) kayıt intikal etmiştir. Mehir hakkı ve miras

³⁸⁷ T.Ş.S., Defter no. 1857, 88/1.

³⁸⁸ T.Ş.S., Defter no. 1858, 77/1.

³⁸⁹ T.Ş.S., Defter no. 1862, 22/2.

anlaşmazlığı hususunda ise 19 adet (%13) sulh kaydı mevcut bulunmaktadır. Sulh akidleri arasında bir adet kayıt yalnızca mehir hakkı üzerine vuku bulmuştur.³⁹⁰

Mehir anlaşmazlıkları noktasında değineceğimiz bir başka husus ise gayrimüslim kadınların ölen eşlerinin varislerine mehir alacağına ilişkin dava açmaları. Söz konusu durum belgelerde kendisine yer bulmuştur. Bu doğrultuda gayrimüslimler arasında yaşanan 3 adet kaydın varlığından söz edebiliriz.³⁹¹ İncelediğimiz belgelerde gayrimüslimlerin arasında meydana gelen evliliklerde mehr-i müeccel miktarlarının da kayıt altına alındığı görülmektedir. Kayıtlar arasından yalnızca birinde zımni kadının mehir miktarının belirtilmediği gözlemlenmiştir.³⁹² Diğer kayıtların birinde mehir miktarı 12 miskal altın³⁹³ iken diğeri “30 miskal altından her bir miskal 2’şer guruş”³⁹⁴ şeklinde belirtilmiştir.

17. yüzyılın son çeyreğine ait olan Trabzon sicillerindeki veriler değerlendirildiğinde mehrin genellikle nakit olarak ödendiği müşahede edilmektedir. Mevcut durum kadının kendi geçimini sağlama adına elinin altında hazır para olmasını istediğinden dolayı kaynaklanabilir. Konuyla ilgili analizler yapıldığında mehir miktarlarının akçe, dirhem, kuruş, altın ve Esedi guruş cinsinden belirlendiği görülmektedir. Fakat veriler arasında çoğunluğu akçe oluşturmaktaydı. Bu mevzuya ilişkin ayrıntılı bilgi tablo halinde aşağıda ele alınmıştır.

Tablo 8: İncelenen Sulh Akidlerinde Kadınların Mehri Müeccel Miktarlarına Dair Genel Tasnif

Belge Numarası	Mehri Müeccel Miktarı	Mehir Miktarının Cinsi	Sulh Bedeli
1857/19/1	Adedi Belirtilmemiş	X	30 Esedi kuruş
1857/31/2	Adedi Belirtilmemiş	X	150 Esedi kuruş
1857/40/1	20.000 Akçe	Akçe	Nafe kürk ³⁹⁵
1857/59/1	40.000 Akçe	Akçe	6.000 Akçe ile Kuran-ı Kerim
1857/61/2	10.000 Akçe ile 1 Altın Bilezik	Akçe	50 Esedi kuruş

³⁹⁰ T.Ş.S., Defter no. 1857, 88/1.

³⁹¹ Bahsi geçen kayıtlardan biri mehir hakkı ve miras anlaşmazlığı üzerine meydana gelmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1857, 31/2. Diğer iki kayıt ise mehir hakkı ve tereke anlaşmazlığı üzerinedir. Daha fazla bilgi için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1862, 29/2-37/1.

³⁹² T.Ş.S., Defter no. 1857, 31/2.

³⁹³ T.Ş.S., Defter no. 1862, 29/2.

³⁹⁴ T.Ş.S., Defter no. 1862, 37/1.

³⁹⁵ Bedel-i Sulh için verilen diğer eşyalar; 150 guruş kıymetli 16 gül altın kuşak, 1 zerdava? kürk, 1 kırmızı çuka, nafe kürk, 1 konduş çuka, 1 mor konduş çuka, 1 mai konduş çuka şalvar, 1 (?) çuka çakşur, 2 köhne saruk, 1 misli bogasi müştemel kaftan, 1 (?) tesbih.

Tablo 8 (Devamı)

Belge Numarası	Mehri Müeccel Miktarı	Mehir Miktarının Cinsi	Sulh Bedeli
1857/88/1	70 Esedi kuruş ile 25 miskal altın ve 200 dirhem gümüş	Altın-Gümüş-Kuruş	60 Esedi kuruş ³⁹⁶
1858/12/4	5.000 Akçe	Akçe	61 Esedi kuruş
1858/13/2	Adedi Belirtilmemiş Akçe	Akçe	60 Esedi kuruş
1858/73/3	3.000 Akçe	Akçe	15 Esedi guruş ile 10 guruş kıymete denk olan bir refhet kaftan
1858/77/1	5.000 Akçe	Akçe	40 Esedi kuruş
1859/18/3	1.000 Akçe	Akçe	4 Kuruş
1859/41/2	4.000 Akçe	Akçe	48 Esedi kuruş
1860/8/3	5.000 Akçe	Akçe	18 Esedi kuruş
1860/32/7	20 Kuruş	Kuruş	28 Esedi kuruş
1860/34/2	5.000 Akçe	Akçe	67 Esedi kuruş
1860/37/2	1.000 Akçe	Akçe	20 Esedi kuruş
1860/53/5	3.500 Akçe	Akçe	14 Esedi kuruş
1860/93/2	4.000 Akçe	Akçe	80 Esedi kuruş
1860/97/1	8.000 Akçe	Akçe	150 Esedi kuruş
1861/27/2	50 Kuruş	Kuruş	86 kuruş ile Bina
1861/39/3	6.000 Akçe	Akçe	110 kuruş
1861/51/2	3.000 Akçe	Akçe	50 Esedi kuruş
1861/57/1	18.000 Akçe	Akçe	100 Esedi kuruş
1861/63/1	625 Esedi kuruş	Kuruş	Mülk ³⁹⁷
1862/22/2	1.000 Kuruş	Kuruş	500 Esedi kuruş
1862/29/2	12 Miskal altın	Altın	60 Esedi kuruş
1862/37/1	30 Miskal altından her bir miskal 2' şer kuruş	Altın	1 çift 25 miskal altın bilezik, 92,5 kuruşluk bakır eşya ile ev eşyası

2.4. Borçlar Hukuku

2.4.1. Borç-Alacak Konulu Kayıtlarda Sulh

Trabzon mahkemesine ait H.1101-1108/M.1689-1698 yılları arasındaki sulh kayıtlarını ihtiva eden 23 adet borç-alacak konulu anlaşmazlıkların çözülmesinde sulhe gidildiği gözlemlenmiştir. Bahsi geçen konu hakkında üçüncü bölümde gayrimüslimler başlığı altında gayrimüslimlerin borç-alacak münasebetlerine dair ayrıntılı bilgiler verileceğinden dolayı burada yinelenmeyecektir. Borç-alacak hususuna dair detaylı bir analize girecek olursak eğer bahsi geçen davaların 18 adedi

³⁹⁶ Söz konusu kayıta 60 Esedi guruşun 50 Esedi kuruşuna karşılık Ganita mahallesinde bulunan tek katlı eve dâhil olan çardak ile meyveli meyvesiz ağaçlar mülkü ile 10 Esedi guruş zimmi kadına verilmiştir.

³⁹⁷ Giresun kazasında bulunan müştemil mülk menzil ile kaza yakınında olan (?) bahçenin yarısı sulh bedeli olarak verilmiştir.

(%78) Müslümanların arasında meydana gelmiştir. Bunlardan sadece 1 tanesi (%4) gayrimüslimlerin arasında meydana gelirken 4'üde (%18) gayrimüslimler ile Müslümanlar arasında vuku bulmuştur.

İncelenen kayıtlarda borç-alacak davalarında sulh yoluyla yapılan ödemelerde borçlu olan kişinin borcunun tamamını ödemediği tespit edilmiştir. Burada alacaklı kişi karşı tarafa verdiği meblağın tamamını alamayacağını düşündüğünden dolayı az da olsa belli bir kısmını alarak sulh olma yolunu tercih etmiştir. Bu konuya dair gerekli açıklamalar üçüncü bölümde yapılacağından dolayı bu kısımda yalnızca tablo üzerindeki analizlere yer verilmiştir.

Borç-alacak ilişkilerinde para birimine dair belirtilmesi gereken husus ise 17. yüzyıl Osmanlı Devleti bünyesinde para birimi olan akçenin anormal bir şekilde değer kaybettiği bilgisidir.³⁹⁸ Sulh kayıtlarının hemen hemen hepsine yansıyan ve bu tür ilişkilere konu olan para cinslerinin büyük miktarda yabancı paralardan oluştuğu müşahede edilmektedir.

23 adet kaydın analizi yapıldığında bunların 5 adedinde borç miktarı 0-50 kuruş, 2 adedi 51-100 kuruş, yine 2 adedi 201-300 kuruş aralığında, 2 adedi 301-500 kuruş aralığında ve 10 adedinde de borç miktarının 500 kuruşun üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Geriye kalan 2 adet kayıta ise borç miktarı belirtilmemiştir. Trabzon ve çevresinde sulh üzerine çözülen borç-alacağa ilişkin verilen borç miktarlarının 500 kuruş ve üzerinde sıklaştığı görülmektedir. İncelenen dönemdeki borç miktarlarına bakıldığında en yüksek meblağın 3225 Esedi guruş olduğu görülmektedir.³⁹⁹ En düşük borç miktarı ise 16 Esedi guruş şeklinde tespit edilmiştir.⁴⁰⁰ Ayrıca borç-alacak davalarında bedel-i sulhün hem aynî hemde nâkdi bedel üzerinden ödendiği görülmüştür.⁴⁰¹ Borç meblağına karşılık aynî ödemenin yapıldığı tek kayda rastlanılmıştır.⁴⁰²

Konuya dair birkaç örnek verilecek olursa H. 4 Cemaziyelevvel 1108/M. 29 Kasım 1696 tarihli kayıt sulh üzerine sicillere kaydedilen en yüksek borç miktarını temsil eder. Trabzon Şehri'nin Aşağı hisar mahallelerinden Hoca Halil mahallesinde oturan ve Afyonzade demekle tanınan İbrahim Çavuş Ağa ile kardeşi Süleyman Ağa'nın babaları Mustafa Çavuş bin Ali Ağa vefat etmiştir. Babalarının El-hac Mehmed Ağa adlı kişide 3225 Esedi guruş hakkı kalmıştır. Bahsi geçen meblağ irsen Mustafa Çavuş'un çocuklarına kaldığından dolayı 2 kardeş hakları olan parayı

³⁹⁸ K. İnan'ın Trabzon'da borç-alacak münasebetlerine ilişkin M. 1648-1656 yıllarını ihtiva eden çalışmasında değerlendirmeye aldığı 231 adet kaydın 21 adedinin sulh ile sonuçlandığını tespit etmiştir. Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Kenan İnan, "Trabzon Şer'iyye Sicillerine Göre 17. Yüzyıl Ortalarında Borç-Alacak İlişkileri", **Mahmiye-i Trabzon Mahallatından Onyedinci Yüzyıl Ortalarında Trabzon'da Sosyal ve İktisadi Hayat**, Trabzon Belediyesi Kültür Yay., Trabzon, 2013, s. 124.

³⁹⁹ T.Ş.S., Defter no. 1862, 43/3.

⁴⁰⁰ T.Ş.S., Defter no. 1858, 77/1.

⁴⁰¹ Aynî ve nâkdi yapılan ödemeler için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1860, 2/5; Defter no. 1861, 34/7; Defter no. 1862, 122/7.

⁴⁰² T.Ş.S., Defter no. 1862, 43/3.

El-hac Mehmed Ağa'dan talep etmişlerdir. El-hac Mehmed Ağa cevabında bahsedilen meblağdan 1900 Esendi gurusun borç olduğunu fazlasının ise faiz olduğunu mahkemede belirtmiştir. Ayrıca Trabzon Çarşısında bulunan 300 gurus kıymetinde mahzen ile 312 gurusu nakit para ve 130 gurusluk değerinde eşya ile kaçkın köleler için 10 gurus olarak toplamda 952 gurusu Mehmed Ağa sağlığında Mustafa Çavuş'a verdiğini beyan etmiştir. İbrahim Çavuş Ağa ile kardeşi Süleyman Ağa kıymeti belirsiz olan mahzen, 2 çift yastık ve kaçak köleler için El-hac Mehmed Ağa'nın 10 gurus verdiğini fazlası hakkında bilgilerinin olmadığını belirtmeleri üzerine aralarında şiddetli tartışmalar vuku bulmuştur. Aralarına Müslümanların girmesiyle, Debbağhane mahallesinde bulunan 2 adet 2 katlı ev ile kiler, mutfak, hamam, 1 ambar, 2 un ambarı, 1 kıta bahçe ve bunların dışında 2 adet oda ve altında 1 ahır, 1 mahzen, 1 samanhaneye, abdesthane ve avlusu olan müstemil mülk ile Yomra nahiyesine bağlı Hoçpalavrak adlı köyde 4 kıta araziye köyün sipahisinin izniyle bahsi geçen mallar El-hac Mehmed Ağa'nın elinden alınarak davacılarca verilmiştir.⁴⁰³ Bu şekilde taraflar arasında aynı mallar üzerinden sulh olunduğu görülmektedir.

H. 13 Zilkade 1105/M. 6 Temmuz 1694 tarihli başka bir kayıta Trabzon'da Yavebolu kazasına bağlı Tayılı, Ayinese, Araloğuz, Zivağ, Büyükoğuz, İsmail Beğili, Anbarlı, Yavuluhan ve Bozcaali ahalileri, Ortahisar Mahallesi'nde oturan Hasekizade Mustafa Ağa adlı kişinin kendilerine 1080 gurus borçlu olduğunu iddia ederek mahkemeye başvurmuş ve alacaklarını talep etmişlerdir. Davalı Mustafa Ağa borcunun bir kısmını kabul etmiş fakat bir kısmını ise inkâr etmiştir. Araya giren şahısların her iki tarafı uzlaştırmasıyla borçlu Mustafa Ağa alacaklılara yalnızca 200 gurus vererek sulh yolu ile alacaklılarla uzlaşmıştır.⁴⁰⁴

H. 26 Zilkade 1103/M. 9 Ağustos 1692 tarihli kayıt en düşük borç miktarı üzerine yapılan sulhu konu edinir. Trabzon'da Faros mahallesinde oturan Emine Hatun'un eşi Berber Mehmed Beşe El-hac Kasım mahallesinde sakin iken vefat etmiştir. Emine Hatun'un ödünç verdiği 16 Esendi gurusu eşinin zimmetinde baki kalmıştır. Emine Hatun eşinin muhalefatını elinde tutan kayını Derviş Osman'dan bahsi geçen alacağını talep edince aralarında şiddetli tartışmalar yaşanmıştır. Araya giren Müslümanların her iki tarafı uzlaştırmasıyla taraflar 40 Esendi gurus üzerine anlaşmışlardır.⁴⁰⁵ Burada belirtilmesi gereken en önemli husus borç veren tarafın kadın olduğudur. Ayrıca davacı Emine Hatun eşinin zimmetinde kalan mehir hakkını da kaynından talep edince bedel-i sulh 40 Esendi gurus olarak belirlenmiştir.

H. 26 Rebiyülahir 1103/M. 16 Ocak 1692 tarihli kayıt mirasçının ölen yakınından kalan borcu davalı şahıstan talep etmesiyle ilişkilidir. İstanbul şehri Katib Muslihiddin Mahallesi oturanlarından olan Mehmed Ağa'nın babası Ahmed Efendi vefat etmiştir. Ahmed Efendi hayatta

⁴⁰³ T.Ş.S., Defter no. 1862, 43/3.

⁴⁰⁴ T.Ş.S., Defter no. 1861, 23/1.

⁴⁰⁵ T.Ş.S., Defter no. 1858, 77/1.

iken Kıssahan Mahallesiinde oturan Derviş Ağa'ya 50 Esedi guruş borç vermiştir. Mehmed Ağa bahsi geçen meblağı Derviş Ağa'dan talep edince aralarında şiddetli tartışmalar hâsıl olmuştur. Aralarına Müslümanların girmesiyle taraflar 25 Esedi guruş üzerine anlaşarak, sulh yolu ile uzlaştıklarına dair kayıt.⁴⁰⁶

Tablo 9: Borç-Alacak Üzerine İncelenen Sulh Akidlerinde Borç Meblağı ile Sulh Olunan Meblağın Karşılaştırılması

Belge Numarası	Borç Meblağı	Sulh Bedeli	Aralarındaki Yüzdellik Fark
1857/40/2	50 Esedi kuruş	25 Esedi kuruş	%50
1857/65/1	70 Esedi kuruş	30 Esedi kuruş	%42
1858/11/3	900 Esedi kuruş	50 Esedi kuruş	%5
1858/11/5	850 Esedi kuruş	100 Esedi kuruş	%11
1858/18/1	400 Esedi kuruş	80 Esedi kuruş	%20
1858/27/5	99 kuruş	40 Esedi kuruş	%40
1858/47/3	50 Esedi kuruş	25 Esedi kuruş	%50
1858/77/1	16 Esedi kuruş	40 Esedi kuruş	%2
1858/78/1	528 kuruş	300 Esedi kuruş	%56
1858/90/1	1200 Esedi kuruş	500 Esedi kuruş	%41
1860/2/5	235 Esedi kuruş	20 Esedi kuruş ile 1 gümüş kılıç	%8
1860/19/3	300 Esedi kuruş	60 Esedi kuruş	%2
1860/37/1	Adedi belirtilmemiş	65 Esedi kuruş	-
1860/104/1	400 Esedi guruş	50 Esedi kuruş	%12
1861/23/1	1080 Esedi kuruş	200 kuruş	%18
1861/33/4	50 Esedi kuruş	20 kuruş	%40
1861/34/7	2000 Esedi kuruş	200 Esedi kuruş ile 1 baş yağız aygır at	%10
1861/47/5	520 Esedi kuruş	300 Esedi kuruş	%57
1861/55/4	Miktarı belli olmayan borç	20 kuruş	-
1862/3/6	40 Esedi kuruş	20 Esedi kuruş	%50
1862/43/3	3225 Esedi kuruş	1 mahzen ⁴⁰⁷	-
1862/122/7	1000 Esedi kuruş	Arap asıllı bir köle ile 1 Baş doru at	-
1862/125/4	1000 Esedi kuruş	350 Esedi kuruş	%35

2.4.2. Emanet Konulu Kayıtlarda Sulh

İncelenen sicillerde mevcut olan emanet konulu dava kayıtlarına bakılarak Trabzon şehrinde belirtilen konuya dair 3 adet dava kaydına ulaşılmıştır. Bu hususa dair örneklerden biri H. 21 Cemaziyelevvel 1105/M. 18 Ocak 1694 tarihinde vuku bulmuştur. Trabzon'da Maçka kazasına

⁴⁰⁶ T.Ş.S., Defter no. 1858, 47/3.

⁴⁰⁷ Diğer bedeller ise şunlardır: Debbaghane mahallesinde bulunan 2 adet 2 katlı ev ile kiler, mutfak, hamam, 1 ambar, 2 un ambarı, 1 kıta bahçe ve bunların dışında 2 adet oda ve altında 1 ahır, 1 samanhanesi, abdesthane ve avlusu olan müştemil mülk ile Yomra nahiyesine bağlı Hoçpalavrak adlı köyde 4 kıta arazi.

bağlı Zanoı adlı köy sakinlerinden Turfan oğlu Hamza yukarıda zikredilen dava tarihinden 2 sene önce Karaman kasabasında kardeşi Mehmed'e 75 Esendi gurusu emanet bırakmıştır. Fakat Hamza emanet bıraktığı parayı geri alamadan vefat etmiştir. Hamza'nın varisleri eşi Hayre Hatun ve kızı Ümmühani bahsi geöen meblağdan kendilerine dufen payı Mehmed'den talep edince aralarında şiddetli tartışmalar vuku bulmuştur. Araya giren şahısların her iki tarafı uzlaştırmasıyla taraflar an-inkâr ile 10 Esendi gurusu üzerine anlaşarak, sulh yolu ile uzlaşmışlardır. Kayıttan anlaşılacağı üzere emanet bırakılan para ile sulh olunan miktarın arasında epey fark olduğu görölmektedir. Bu hususta davacılar bir şekilde mağduriyet yaşamaktadır.⁴⁰⁸

H. 22 Cemaziyelahir 1108/M. 16 Ocak 1697 tarihli diğer kaydımıza bakacak olursak, Yomra nahiyesine bağlı ora adlı köy ahalisinden olan Bostan Beşe b. Osman 300 Esendi gurusunu oban El-hac Mürteza adlı kişiye emanet bırakmıştır. Bostan Beşe emanet bıraktığı parayı almadan başka bir ülkeye giderken Fransızlara esir dufmüştür. 28 sene esir hayatı yaşadıktan sonra Trabzon'a döndüğünde bahsi geöen meblağı vefat eden oban El-hac Mürteza'nın kızı Afife Hatun'dan talep ettiğinde aralarında şiddetli tartışmalar yaşanmıştır. Aralarına Müslümanların girmesiyle davacı Bostan Beşe ile davalının vekili Nasuh Bey arasında anlaşma sağlanmıştır. Bahsi geöen meblağa karşılık bir Kur'an-ı Kerim ile 20 Esendi gurusu üzerine sulh yoluyla uzlaşılmıştır.⁴⁰⁹ Konuya ilişkin olarak davacı şahsın 28 sene önce emanet bıraktığı parayı esir hayatı yaşadıktan sonra geri dönüp alabilmeye çalışması ve mevcut durumu davalı tarafın inkâr etmemesi emanet bırakılan paranın geröekten var olduğunu göstermektedir.

Konuyla alakalı başka bir kayıt ise emanet edilen cariyelerin sahibine teslim edilmesi noktasında bazı sıkıntıların meydana geldiği ile alakalıdır. H. 24 Zilkade 1102/M. 19 Ağustos 1691 tarihli kayıttan Trabzon'da Kale-i Kule mahallesinde oturan Mehmed elebi ve kardeşi Ümmügölsüm'ün babaları olan Ahmed bin İbrahim İstanbul şehrinde 100 esedi gurusu kıymetinde Gürcü asıllı 2 cariyeye ile 80 Esendi gurusu kıymetinde yine Gürcü asıllı 1 cariyeye satın almıştır. Ahmed bin İbrahim yukarıda bahsi geöen cariyeleri Trabzon'daki eşiine götürmesi için Es-Seyyid Ömer Ağa'ya teslim etmiştir. Ömer Ağa adlı kişi bahsi geöen cariyelerden ikisini Ahmed vefat edince Ahmed'in eşiine teslim etmiştir. Fakat 80 esedi gurusu kıymetindeki cariyeyi teslim etmemiştir. Davacılar Ömer Ağa'nın sağlığında bu cariyeyi geri vermesini talep ettiklerinde aralarında tartışma yaşanmıştır. Aralarına Müslümanların girmesiyle taraflar 65 Esendi gurusu üzerine anlaşarak, Ömer Ağa 5 gurusu davacı şahıslara vererek, 60 Esendi gurusu karşılık da 1 gümüş topuz ve 1 gümüş kılıcı davacılar rehin olarak bırakmıştır.⁴¹⁰ Bu kayıttan davacı tarafın bedel-i sulh noktasında mağduriyet yaşadığı görölmektedir. Ahmed'in emanet ettiği 80 Esendi gurusu kıymetindeki cariyeye karşılık 65 Esendi gurusu verilerek olayın bir şekilde tatlıya bağlandığı dufşünülyor. Nitekim davacılar

⁴⁰⁸ T.ř.S., Defter no. 1860, 99/4.

⁴⁰⁹ T.ř.S., Defter no. 1862, 48/2.

⁴¹⁰ T.ř.S., Defter no. 1858, 19/3.

anlaşmazlık noktasında tamamen bir mağduriyet yaşamaktansa verilen bedel-i sulhe razı geldikleri görülüyor.

2.4.3. Hibe Konulu Kayıtlarda Sulh

Osmanlı Devleti'nde İslam fihhının miras hukuku hükümlerine göre bazı durumlarda kadınların mirastan erkeklere göre daha az pay almaları sebebiyle mağdur olmalarının önüne geçmek için hibe, vakıf gibi hukuki müesseselerden yararlanılmıştır.⁴¹¹ İncelediğimiz dönem miras anlaşmazlıkları üzerinden dolaylı olarak hibenin kendine yer bulduğunu görüyoruz. Bu kayıtların 2 adedinde kadınlar tarafından erkek çocuklarına hibe edilen mallar söz konusu.⁴¹² Diğer kayıt ise kadın'ın bir başka kadına hibe ettiği mülk ile alakalıdır.⁴¹³ Hibe konusunu dolaysız olarak ele alan yalnızca 1 adet sulh kaydına rastlanmıştır.⁴¹⁴

Bu hususa ilişkin kölenin efendisi tarafından azat edilmesiyle kendisine mal veya mülk hibe edilebilmekteydi. H. 7 Zilkade 1105/M. 30 Haziran 1694 tarihli bir kayıta azat edilen kölenin efendisi tarafından tebenni⁴¹⁵ edildiği görülmektedir. Evlat edinilen kişiye efendisi Hasan Yazıcı tarafından Zağnos Kapsı mahallesinde eşi Halime'nin mülkü üzerine yapılan bina, 1 gümüş yazı takımı, 1 gümüş bıçak, 2 kazan, 2 kuzu bakır sahan, 2 güğüm, 2 tava, 1 leğen, 1 ibrik, 2 taba, 2 sahan, 2 sini, 1 alaca kuşak, üç tencere, 1 yorgan yüzü, 1 tas, 2 kilim, 4 yastık, koyu yeşil renkte yeni bir kumaş, 10 yorgan, 5 nalbant, 1 bakraç, 1 kırmızı velence, 1 kahve ibriği, 1 gümüş saat, mai gümüş zincir ile 10 adet guruş para bağışlandığı bilinmektedir.

Bağış yapıldığı zaman azat edilen köle Abdullah Çelebi küçük olduğu için velayetten Halime Hatun bahsi geçen malları teslim almıştır. Abdullah Çelebi daha sonra kendisine hibe edilen eşyaları ve binayı haksız yere elinde tutan Halime Hatun'dan talep ettiğinde davalı bahsi geçen eşyaları ve binayı vermekten kaçınmıştır. Sulh yoluyla anlaşmazlığın tatlıya bağlamasıyla taraflar 86 guruş ve zikredilen bina üzerine aralarında anlaşmışlardır.⁴¹⁶

⁴¹¹ Akyılmaz, "Osmanlı Miras", s. 485.

⁴¹² Bahsi geçen kayıtlar hakkında daha fazla bilgi için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1859, 59/4; Defter no. 1860, 29/3.

⁴¹³ H. 8 Şaban 1101/ M. 17 Mayıs 1690 tarihli kayıta Hoca Halil mahallesinde oturan Emine Hatun adlı kişinin yanında iken vefat eden Abdullah kızı Şakire'nin mirası Emine Hatun'a kalmıştır. Fevt olan Şakire'nin Hoca Halil mahallesinde bulunan tek katlı evi ve zikredilen eşyasını Emine Hatun elinde tutmaktadır. Davacı Hasan Beşe hakkı vela yönünden mirasçısı olduğu Şakire'nin mülk ve eşyasını Emine Hatun'dan talep edince, davalı Emine ölmüş olan Şakire'nin sağlığında bu mülkü kendisine hibe ettiğini belirtmiştir. Dava hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1857, 41/1.

⁴¹⁴ T.Ş.S., Defter no. 1861, 27/2.

⁴¹⁵ Nesebi başkasından olan bir çocuğu evlat edinme. Erdoğan, **Fıkıh ve Hukuk**, s. 593.

⁴¹⁶ Dava kaydı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1861, 27/2.

2.4.4. Zararı Tazmin Konulu Kayıtlarda Sulh

Kayıtlar arasında örneğine az rastlanan dava konularından biri zararı tazmin konulu anlaşmazlıkları içeriyordu. Bu hususla alakalı olarak belgelere bir adet kayıt geçirilmiştir. H. 10 Şaban 1102/M. 9 Mayıs 1691 tarihli kayıta Kasım Beşe mahallesinde oturan Yor veledi Amira adlı zımminin mülküne âmâ Hasan Beşe'nin evinin çatısından akan su zarar veriyordu. Davacı mülküne zarar veren suyun engellemesi için Hasan Beşe'yi dava ettiğinde taraflar arasında şiddetli tartışmalar vuku bulmuştur. Tartışmalar üzerine aralarına uzlaştırıcı kimselerin girmesiyle taraflar 5 guruh üzerine anlaşma sağlamışlardır. Kayıta davacı Yor'un davalı Hasan Beşe zimmetinde hiçbir hakkı kalmadığını beyan ettiği görülmektedir.⁴¹⁷

2.5. Eşya Hukuku

2.5.1. Mülkiyet Konulu Kayıtlarda Sulh

Çalışılan sicil aralığında mülkiyet konulu dava kayıtlarına bakıldığında genelde haksız yere arazinin veya mülkün işgal edildiği⁴¹⁸ ya da üzerine bina inşa edildiği⁴¹⁹ görülmektedir. Kayıtlar arasında haksız yere bina inşa edilen H. 18 Cemaziyelevvel 1103/M. 6 Şubat 1692 tarihli kayıta Trabzon'da Debbaghane mahallesinde sakin Hüsamzade demekle tanınan Ahmed Ağa'nın vefat etmesi üzerine Yomra nahiyesine bağlı Samaruksa-i kebir adlı köyde bulunan mülk bahçesi çocuklarına intikal etmiştir. Ali Çelebi ibn-i El-hac Siyavuş adlı kişi bahsi geçen mülkü H. 18 Cemaziyelevvel 1103 tarihinden itibaren 12 sene boyunca haksız yere zapt ederek üzerine birde bina inşa etmiştir. Davacı taraf vekilleri Mehmed Çelebi aracılığıyla davalı Ali Çelebi'den bu mülkü talep edince aralarında şiddetli tartışmalar vuku bulmuştur. Araya giren şahısların her iki tarafı uzlaştırmasıyla taraflar 100 Esedi guruh üzerine anlaşarak, sulh yolu ile uzlaşmışlardır.⁴²⁰

İncelenen siciller arasında davacının iddiasını kabul eden ikrar üzere mülkiyet konulu sulha dair H. 14 Zilhicce 1106/M. 26 Temmuz 1695 tarihli bir kayıt bulunmaktadır. Trabzon'da Maçka kazasına bağlı Kilat adlı köy sakinlerinden Fazlı Beşe adındaki kişiye ait olan araziye H. 14 Zilhicce 1106 tarihinden 4 sene önce İlyas adlı kişi haksız yere zapt etmiştir. Ayrıca arazinin üzerine birde bina inşa etmiştir. Davalı İlyas'a konuya dair cevap vermesi hususunda sul olunduğunda H. 14 Zilhicce 1106 tarihinden önce Fazlı Beşe'nin kendi tarlasında yaktığı ateş İlyas'ın mülk menziline sıçrayınca içindeki tüm erzak ve eşyası zarar görmüştür. Daha sonra Kilat

⁴¹⁷ T.Ş.S., Defter no. 1858, 5/3.

⁴¹⁸ Haksız yere işgal edilen mülkler ya da araziler için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1857, 8/7-34/4; Defter no. 1858, 25/3-90/4; Defter no. 1861, 20/4.

⁴¹⁹ Haksız yere zapt edilerek bina inşa edilen dava kayıtları için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1858, 52/2; Defter no. 1860, 30/3; Defter no. 1861, 58/7.

⁴²⁰ T.Ş.S., Defter no. 1858, 52/2.

kazası naibi huzurunda Fazlı Beşe ve İlyas an-ikrar ile arsa üzerine sulh olduklarını beyan etmişlerdir. Davalı İlyas'dan iddiasını ispat etmesi talep edildiğinde adil Müslümanlar arasından getirdiği dört şahit ile ifadesinin doğruluğunu mahkemeye kabul ettirdiği görülmektedir.⁴²¹

Fındık bahçesi üzerine baba kız arasında meydana gelen H. 7 Muharrem 1103/M. 30 Eylül 1691 tarihli bir adet kayıt bulunmaktadır. Yomra nahiyesine bağlı Hoç adlı köy oturanlarından olan Mehmed bin Abdullah adlı kişi yine aynı köyde bulunan bahçesinin yarısını kızı Aişe Hatun'un haksız yere işgal ettiğini mahkemeye bildiriyor. Aişe Hatun'a bahçeden feragat etmesi söylendiğinde, davalı Aişe'nin vekili olan eşi Ahmed vefat eden kayınvalidesi Fatma'dan bu bahçeyi satın aldıklarını beyan ediyor. Fatma'nın vefat etmesiyle Aişe Hatun bahsi geçen bahçenin tasarruf haklarını vergi tahsildarı aracılığıyla belge olarak üzerine geçirmiştir. Davacı Mehmed H. 1100 (M. 1688- 1689) senesinde kızı Ayşe'yi bahçeyi işgal ettiğinden dolayı dava edince aralarında tartışma hâsıl olmuştur. Aralarına arabulucuların girmesiyle fındık bahçesi yarı yarıya şeklinde bölünerek güney tarafı davacı Mehmed'e kuzey yönü ise kızı Aişe'nin tasarrufuna verilerek aralarında kendi rızalarıyla anlaşma sağlanmıştır.⁴²²

İncelediğimiz dönemde eşya hukuku bakımından köle konulu davalarda bir kölenin yaralama olayına karıştığı görülmektedir. Yaralama davasında kölenin karşı tarafı yaralayan kişi olduğu tespit edilmiştir. H. 3 Şevval 1102/M. 30 Haziran 1691 tarihindeki vaka bu konuya örnek olarak gösterilebilir. Trabzon'da Boztepe mahallesinde oturan Ali Bey ibn-i Mehmed'in Dilaver adlı kölesi, İbrahim Çelebi'yi sol ayağının başparmağından bıçak ile yaralamıştır. Bunun üzerine İbrahim Çelebi köleyi zorla alıkoyduğu sırada köle vefat etmiştir. Kölenin sahibi Ali Bey, İbrahim Çelebi'den kölesinin bedelini isteyince aralarında şiddetli tartışmalar vuku bulmuştur. Araya giren şahısların her iki tarafı uzlaştırmasıyla taraflar 18 Esedi gurusu üzerine sulh olmuşlardır.⁴²³

Burada ilginç olan kısım yaralanan şahsın davacı taraftan mağduriyetine karşılık hiçbir şey talep etmemesi mevzusudur. Ayrıca İbrahim Çelebi'nin köleyi zorla alıkoyduğu sırada kölenin vefat etmesi şüpheli bir durumu arz eder. Aralarındaki husumetten dolayı belki de köle İbrahim Çelebi tarafından öldürüldüğü için davalı kişi yaralarına karşılık davacı taraftan bir şey talep etmemiş olabileceğini akla getirmektedir.

İncelediğimiz dönem Tımar sahiplerinden birinin zeamet hakkından feragat etmesine dair sulhu konu alan H. 4 Rebiyülevvel 1104/M. 13 Kasım 1692 tarihli bir adet kayda ulaşılmıştır. Trabzon'da Maçka kazasına bağlı Zihne adlı köyde 31.000 akçe zeamet'e berat-ı şerif ile iki tımar sahibi atanıyor. Trabzon'da Ortahisar mahallesinde oturan Mustafa Ağa ile yine aynı mahallede

⁴²¹ T.Ş.S., Defter no. 1861, 58/7.

⁴²² Kayıt hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1858, 25/3.

⁴²³ T.Ş.S., Defter no. 1858, 15/2.

oturan Mahmud Ağa tımar sahibi olarak tayin edilen kimselerdir. H. 1099 ve 1103 tarihinde beratı şerif ile Mahmud Ağa mahsulat ve bâd-ı hevâsını adı geçen zeamet reayasından topluyor. Mustafa Ağa bu sebeplerden dolayı Mahmud Ağa'yı dava edince aralarında tartışma meydana gelmiştir. Arabulucunun araya girmesiyle Mustafa Ağa 1600 Esedi gurusu ve beratı ihraç için harcadığı 400 Esedi gurusu mukabelesinde Mahmud Ağa ile uzlaşarak, zeamet hakkından feragat ettiği görülüyor.⁴²⁴

2.6. Şahıs Hukuku

2.6.1. Köle Olmadığı Halde Köle Muamelesi Görme Konulu Kayıtlarda Sulh

İncelenen dönem aralığında hür olduğu halde satın alınan köle konulu bir adet dava kaydına ulaşılmıştır. Konu ile ilgili olarak H. 8 Safer 1104/ M. 19 Ekim 1692 tarihli kayıta İstanbul şehrinde Gedik Paşa yakınlarında bulunan Divane Ali Mahallesi oturanlarından olup, misafir olarak Trabzon şehri Tahıl pazarındaki⁴²⁵ mahzende kalan Mehmed bin Ahmed adlı kişi ile ortağı olan Ahmed bin Ali, İsmihan adlı kadın köleyi 120 Esedi gurusu Çizmeci Kamil'den satın almışlardır. Köleyi satın alan şahıslar H. 1093/M. 1682 senesinde İstanbul şehri Mahmud Paşa mahallesindeki naib Abdullah Efendi huzuruna köleyi getirerek kölenin hür asıllı olduğunu belge ile ispat etmişlerdir. Davacı Mehmed ve Ahmed elinde olan belge gereğince 120 Esedi gurusu Çizmeci Kamil'den talep edince aralarında tartışma vuku bulmuştur. Araya giren şahısların her iki tarafı uzlaştırmasıyla tarafların 80 Esedi gurusu üzerine anlaştıkları müşahede edilmiştir.⁴²⁶ Kayıta davacı tarafın 120 Esedi gurusu aldıkları cariyyeden 40 Esedi gurusu zarar ettikleri görülmektedir. Daha öncede belirttiğimiz gibi sulh akidlerinde davacı taraf bedel-i sulh noktasında bir şekilde mağdur edilmiştir.

2.6.2. Vesayet Konulu Kayıtlarda Sulh

Bir kişiyi mali işlerde hukuken temsil etme yetkisine sahip olan şahıslara vasi denilirdi. Anne ve babadan herhangi birinin ölmesi halinde veya ikisinin de ölümünden sonra yahut boşanma halinde varisler arasında bulûğ çağına gelmeyen çocuklar için vasi tayin edilirdi. Vasi tayin edilen kişi çocukların ailelerinden düşen miras hakkını onlar adına korurdu. Ölen kişi hayatta iken vasi

---

⁴²⁴ T.Ş.S., Defter no. 1860, 3/4.

⁴²⁵ Trabzon'da çarşılar bölgesinin denize yakın olan kesiminde bahsi geçen Pazar bulunmaktadır. 1643-1656 yılları arasında Trabzon'daki çarşılar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Kenan İnan, "Kadı Sicillerine Göre Trabzon Şehrinin Fiziki Yapısı (1643-1656)", **Mahmiye-i Trabzon Mahallatından Onyedinci Yüzyıl Ortalarında Trabzon'da Sosyal ve İktisadi Hayat**, Trabzon Belediyesi Kültür Yay., Trabzon, 2013, s. 45-48.

⁴²⁶ T.Ş.S., Defter no. 1859, 24/4.

tayin etmiş ise buna “vasi-i muhtar” denilirdi. Kadı tarafından tayin edilen vasilere de “vasi-i mansub” denilirdi.⁴²⁷

İncelediğimiz kayıtlarda vasi tarafından yapılan sulh kayıt sayısının 25 adet şeklinde olduğunu söyleyebiliriz.⁴²⁸ Vasi incelediğimiz dönem belgelerinde genel olarak vasi-i mansub şeklinde tayin edilmekteydi. Ölen kişinin hayatta iken vasi-i muhtar tayin ettiği kayıt sayısı ise 4 adet olarak tespit edilmiştir.⁴²⁹

Tablo 10: İncelenen Sulh Akidlerinde Vasiliğin Bulunduğu Kayıt Sayısı

Sicil Numarası	Vasi Tarafından Yapılan Sulh Akid Sayısı
1857	3
1858	7
1859	1
1860	9
1861	3
1862	2
Toplam	25

Vasi tayini çocuğun birinci dereceden akrabaları arasından seçilebildiği gibi kan bağı bulunmayan kişiler arasından da seçilebilmekteydi.⁴³⁰ Nitekim kayıtlarda bu bilgiyi desteleyen davalara ulaşılmıştır. Baba⁴³¹, anne⁴³², abi⁴³³, hala⁴³⁴ ve amca⁴³⁵ vb. akrabaların vasiyet görevine getirildikleri gözlemlenmektedir. 18 adet dava kaydında vasiye dair akrabalık bilgilerine ulaşıırken geri kalan 7 adet kayıta akrabalık ilişkileri belirtilmemiştir.⁴³⁶ Bu durum bu kişilerin çocuklarla herhangi bir kan bağına bulunmadığını akla getirmiştir. Vasi tayin eden dini gruplara bakıldığında 22 adet kayıta Müslümanlar ön plana çıkmaktadır. Geriye kalan 3 adet kayıta ise gayrimüslimler göze çarpmaktadır.⁴³⁷ Anlaşmazlık konularının içinde yukarıda bahsi geçen konunun yer alması

⁴²⁷ Öksüz, **Trabzon**, s. 205; Abacı, **Bursa Şehrinde**, s. 165.

⁴²⁸ T.Ş.S., 1857, 31/2-65/1-87/5; Defter no. 1858, 13/2-19/3-21/5-27/5-29/2-52/2-88/3; Defter no. 1859, 59/4; Defter no. 1860, 5/1-14/5-16/4-32/7-34/2-53/5-93/2-113/4-114/1; Defter no. 1861, 12/3-57/1-63/1; Defter no. 1862, 15/6-124/5.

⁴²⁹ T.Ş.S., Defter no. 1860, 114/1; Defter no. 1861, 12/3-63/1; Defter no. 1862, 15/6.

⁴³⁰ Öksüz, **Trabzon**, s. 206; Abacı, **Bursa Şehrinde**, s. 166.

⁴³¹ T.Ş.S., Defter no. 1860, 14/5.

⁴³² T.Ş.S., Defter no. 1860, 34/2.

⁴³³ T.Ş.S., Defter no. 1860, 113/4.

⁴³⁴ T.Ş.S., Defter no. 1860, 5/1.

⁴³⁵ T.Ş.S., Defter no. 1860, 16/4.

⁴³⁶ T.Ş.S., Defter no. 1857, 31/2; Defter no. 1858, 19/3-88/2; Defter no. 1860, 114/1; Defter no. 1861, 12/3-63/1; Defter no. 1862, 15/6.

⁴³⁷ T.Ş.S., Defter no. 1857, 31/2-87/5; Defter no. 1862, 125/4.

hasebiyle burada vasi tayinine ilişkin örneklendirmeler yapılmayacaktır. Konuya dair yalnızca kayıt numaraları verilerek genel bir tasnif üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır.

2.6.3. Vekâlet Konulu Kayıtlarda Sulh

Sözlükte “birine güvenmek, bir işi güvenilir birine emanet etmek” anlamındaki vekil kökünden türeyen vekâlet, İslam fihhına göre bir kimsenin birine kendi adına hukuki işlem yapma yetkisini vermesini ve bu yetkiyi ifade eder.⁴³⁸ Kadınların hukuki temsilci olarak sulh davalarında vekil tayin ettikleri görülmektedir. Vekâlet hususunda incelediğimiz dönem davacı veya davalı konumunda iken vekil atayan kadınların kayıt sayısı 96 adet olarak tespit edilmiştir. Kadınların vekil olarak atadıkları kişiler arasında erkek evlatları, eşleri, erkek kardeşleri vb. akrabaları olabildiği gibi akraba olmayan kişiler arasından da hukuki temsilci seçebildikleri müşahede edilmiştir.

Tablo 11: İncelenen Sicillerde Vekil Kullanmayı Tercih Eden Davacı veya Davalı Kadınların Kayıt Sayısının Sicillere Göre Dağılımı

Sicil Numarası	Vekâlet Veren Davacı veya Davalı Kadınların Kayıt Sayısı
1857	16
1858	24
1859	7
1860	24
1861	17
1862	8
Toplam	96

Kadınların 96 adet kayıta atadıkları vekillerle olan ilişki bağları değerlendirildiğinde 56 adedinde birinci dereceden akrabalarını vekil olarak tayin ettikleri görülmüştür. Bunlardan 33 adet kayıta akrabalık bağı hiçbir biçimde belirtilmemiştir. Geriye kalan 7 adet kayıta ise vekillerin davacı veya davalı kadının akrabası olmadığı bilgisine ulaşılmıştır.⁴³⁹ Taraflardan birinin erkek birinin kadın olduğu davalarda her iki tarafında asaleten mahkemede yer aldığı gözlemlenmiştir. Buna göre kadınlar 9 adet kayıta mahkemeye vekilleri olmadan gelmiştir.⁴⁴⁰

Kadınların taraf olduğu davalarda vekil atamaları dikkate alındığında 83 adet kayıta Müslüman kadının mahkemede vekilleri tarafından temsil edildiği görülmektedir. Gayrimüslim

⁴³⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Bilal Aybakan, “Vekâlet”, **DA**, c. 43, TDV, İstanbul, 2013, s. 1-6.

⁴³⁹ T.Ş.S., Defter no. 1857, 17/4-65/1-87/5; Defter no. 1859, 22/2; Defter no. 1860, 93/4; Defter no. 1862, 29/2-37/1.

⁴⁴⁰ Vekilleri olmadan mahkemeye gelen kadın kayıtları için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1857, 20/3-31/2-36/1-37/4-88/1; Defter no. 1858, 13/2-36/4-77/1; Defter no. 1859, 18/3.

kadınların ise 13 adet kayıta hukuki temsilci atadıkları görülmektedir.⁴⁴¹ İncelenen kayıtlardan görüldüğü üzere sulh kayıtlarında hukuki temsilci yoluyla mahkemeyi en fazla kullanan kadınların Müslüman oldukları müşahede edilmiştir. Gözlemlerimiz sonucunda vekil atayan kadın kadar vekil atanan kadınlara dair ise 1 adet dava kaydına ulaşılmıştır.⁴⁴²

2.7. Ticaret Hukuku

2.7.1. Ortaklık Konulu Kayıtlarda Sulh

Çalışılan dönem aralığında ortaklık konulu davalar üzerine 2 adet⁴⁴³ kayda ulaşılmıştır. Bu kayıtlardan biri Trabzon'un Yomra nahiyesine bağlı Büyük Samaruksa adlı köyünde geçmektedir. Bahsi geçen köyde oturan Fatma ve Zekiyye Hatun ile vefat eden kız kardeşleri Esmâ ve Nesafe ile amcaları Hüseyin'in arasında ortaklık mevcuttur. Bahsi geçen köyde bulunan ortak oldukları bahçe, mülk menzil ile bir miktar boz toprakları amcaları Hüseyin 40 Esendi gurusu karşılığında Osman bin Yusuf adlı kişiye satmıştır. Fatma ve Zekiyye paylarına düşen parayı Osman'dan alamadıklarını belirtince aralarında şiddetli tartışmalar vuku bulmuştur. Araya giren şahısların her iki tarafı uzlaştırmamasıyla davalı Osman'dan 13 Esendi gurusu alınarak, tarafların sulh yolu ile aralarında anlaşmış oldukları görülmektedir.⁴⁴⁴ Bahsi geçen davada amca ve yeğenlerinin ortak mal üzerinde hakları bulunduğu görülmektedir. Ortak olunan mallar karşılığında 40 Esendi gurusu satılan mallardan kızlara düşen miktarın yarısı olması gerekirken davalı tarafla daha az bir miktara uzlaştıkları müşahede edilmiştir.

2.7.2. Sermaye Anlaşmazlığı Konulu Kayıtlarda Sulh

İncelenen Trabzon mahkeme kayıtlarında sermaye anlaşmazlığına dair bir adet kayda ulaşılmıştır. Bu hususta H. 13 Cemaziyelevvel 1101/M. 22 Şubat 1690 tarihli kayıta Maçuka kazasına bağlı Gozori adlı köyde oturan Oseb veledi Abraham adlı zımni kardeşi Sarkis'in oğlu olan Abrahamla sermaye ortaklığı yapmaktadır. Oseb ortak olduğu akçe üzerindeki hissesini yeğeni Abraham'dan talep edince aralarında münakaşa yaşanmıştır. Arabulucunun araya girmesiyle davacı Oseb, davalı Abraham'dan 17 Esendi gurusu olarak aralarında sulh yolu ile uzlaşmışlardır.⁴⁴⁵ Kayıta yer alan bilgiler arasında ortak olunan akçenin miktarı belirtilmediği gözlemlerimiz arasındadır. Bedel-i sulhun ise Esendi gurusu üzerinden alındığı görülmektedir.

⁴⁴¹ T.Ş.S., Defter no. 1857, 17/4-81/1-87/5; Defter no. 1858, 90/1; Defter no. 1859, 22/2-53/2; Defter no. 1861, 18/3-23/3-26/3; Defter no. 1862, 29/2-32/4-37/1-124/5.

⁴⁴² T.Ş.S., Defter no. 1858, 21/5.

⁴⁴³ 1859, 22/2 adlı kayıt gayrimüslimler arasında gerçekleşmektedir. Bu kayıt üçüncü bölümde Müslim ve gayrimüslim ilişkileri başlığı altında verileceğinden dolayı burada üzerinde durma gereği hissedilmemiştir.

⁴⁴⁴ H. 5 Cemaziyelahir 1103/M. 23 Şubat 1692 tarihli kayıt için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1858, 83/2.

⁴⁴⁵ T.Ş.S., Defter no. 1857, 25/3.

2.7.3. Fiyat Anlaşmazlığı Konulu Kayıtlarda Sulh

Miladi 1689-1698 yılları arasında fiyat anlaşmazlığına dair Trabzon mahkemesine 2 adet sulh kaydı intikal etmiştir. Bu bağlamda Trabzon'un Ortahisar mahallelerinden Cami Kebir mahallesinde sakin iken vefat eden Dide Mehmed Çelebi ile kardeşi Hasan'ın yukarıda ismi zikredilen mahallede ortak oldukları mülk menzilleri mevcuttur. Hasan'ın oğlu Rüstem'in mülk menzil üzerindeki haklarını vasisi olan halası Havva Hatun, Dide Mehmed Çelebi'nin kızı Fatma Hatun'a 10 guruşa satmıştır. Fakat Rüstem vekili Mürteza Beşe aracılığıyla satışın çok ucuz olduğunu beyan ederek Fatma'nın aşırı ve haksız kâr⁴⁴⁶ elde ettiğini belirtmiştir. Rüstem kuzeni Fatma'yı bahsi geçen sebepten ötürü dava eylediğinde aralarında şiddetli tartışmalar yaşanmıştır. Araya giren arabulucunun tarafları ikna etmesiyle taraflar 5 Esemi guruş üzerine anlaşmışlardır.⁴⁴⁷

Vasi adına yapılan diğer bir sulh kaydı ise H. 2 Receb 1103/M. 20 Mart 1692 tarihli kayıttır. Trabzon'da Ayasofya mahallesinde oturan Aişe Hatun'un Görele kasabasında bulunan mülk menzilin vasisi olan abisi Mehmed Beşe 52 Esemi guruşa Hasan bin Musa adlı kişiye satmıştır. Aişe Hatun aklı kemale erince vefat eden Hasan'ın varisi olan oğlu Osman'dan alışverişte hile⁴⁴⁸ ile satılan mülkün asıl değerini talep edince aralarında şiddetli tartışmalar vuku bulmuştur. Araya giren Müslümanların her iki tarafı uzlaştırmasıyla taraflar 12 Esemi guruş üzerine sulh olmuşlardır.

2.7.4. Ticaret ve Vergi Konulu Kayıtlarda Sulh

Sulh akidlerine dair değineceğimiz son bahis ise haksız yere halktan para toplanmasını ele alır. Bu şekilde mahkeme kayıtlarına 3 adet kaydın yansıdığı müşahede edilmiştir. Konu ile ilgili olarak H. 15 Ramazan 1102/M. 12 Haziran 1691 tarihli kayıttaki haksız yere ahaliden para toplanması hususuna dair bir anlaşmazlık konusu Trabzon mahkemesine intikal etmiştir. Yomra nahiyesine bağlı Hoçparavlak adlı köy ahalisinden Penayot, Mihail, Panas Keşiş, Paskal, Simyon adlı zimmilerden bahsedilen köyün tımarına önceden beratı şerifle mutasarrıf olan Çerkez İbrahim tarafından vekili Ahmed Çavuş Ağa öşr ve mahsül adı altında haksız yere her birinden 150 Esemi kuruş toplamıştır. Daha sonra yukarıda ismi zikredilen zimmiler bahsi geçen meblağı Ahmed Çavuş Ağa'dan talep ettiklerinde aralarında şiddetli tartışmalar yaşanmıştır. Araya giren şahısların her iki tarafı uzlaştırmasıyla taraflar 50 Esemi guruş üzerine anlaşmışlardır.⁴⁴⁹ Birçok sulh akidinde olduğu gibi bu kayıttaki davacı taraf bedel-i sulh noktasında bir şekilde mağdur olmuştur.

⁴⁴⁶ Bu husus kayıttaki gabn-i fahiş olarak belirtilmektedir. Gabn-i fahiş hakkında ayrıntılı bilgi için birinci bölümde yer alan "Fetva Mecmualarında Sulh Bahsi ve Örnekler" başlığı altına bakılabilir.

⁴⁴⁷ H. 13 Rebiyülevvel 1103/M. 24 Kasım 1691 tarihli kayıt için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1858, 40/1.

⁴⁴⁸ Bahsi geçen husus dava kaydında gabn olarak belirtilmektedir.

⁴⁴⁹ T.Ş.S., Defter no. 1858, 7/3.

Konu hakkında H. 27 Ramazan 1102/M. 24 Haziran 1691 tarihli bir başka örnek ise mahkeme kayıtlarına şu şekilde yansımıştır: Tirebolu kazasına bağlı Bah adlı köyde oturan ve sefere gitmeyen bazı tımar sahiplerinden bölgenin miralay Süleyman Ağa H. 1098 (M.1686/1687) senesinde 90 guruş, H. 1099 (M. 1687/1688) senesinde 110 guruş ve yine H. 1100 (M. 1688/1689) senesinde 8 guruş ile H. 1101 (M.1689/1690) senesinde 175 guruşu bedel olarak haksız yere toplamıştır. Davacı şahıslar kendilerinden zorla toplanan 555 guruşu davalı Süleyman Ağa'dan geri talep edince aralarında şiddetli tartışmalar yaşanmıştır. Aralarına giren arabulucuların tarafları uzlaştırmasıyla taraflar 140 Esedi guruş üzerine sulh yolu ile uzlaşmışlardır.⁴⁵⁰ Görüldüğü üzere izah edilen bu kayıta da davacı taraf bedel-i sulh noktasında mağdur edilmiştir.

Konuya dair bir diğer kayıt ise Trabzon Beylerbeyi Ahmed Paşa ile ilgilidir. H. 20 Muharrem 1104/M. 17 Ekim 1692 tarihli kayıta Trabzon Beylerbeyi olan Ahmet Paşa şehrin mahallelerinin ahalisi ile Yomra, Akçaâbad, Yoros nahiyesi ahalisi ile Maçka kazası ahalilerinden 40.565 guruşlarını almıştır. Bunun üzerine yukarıda bahsi geçen ahaliler mağduriyetlerini Divan-ı Hümayuna bildirmeleriyle mübaşir Osman Ağa durumun teftiş edilmesi için ellerine ferman-ı şerif vermiştir. Davacı şahıslar bahsi geçen meblağı Ahmed Paşanın vekili Mehmed Efendiden talep eylemişlerdir. Mehmed Efendi ise vali Ahmed Paşanın zikredilen meblağı almadığını belirtmiştir. Taraflar arasında şiddetli tartışmalar vuku bulunca devreye arabulucular girmiştir. Arabulucuların uzlaştırmasıyla taraflar an-inkâr ile 1500 Esedi guruş üzerine sulh eylemişlerdir.⁴⁵¹

---

⁴⁵⁰ T.Ş.S., Defter no. 1858, 9/3.

⁴⁵¹ T.Ş.S., Defter no. 1859, 24/1.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. H. 1101-1108/M. 1689-1698 YILLARI ARASINDA TRABZON MAHKEMESİNE YANSIYAN SULH AKİDLERİNİN ANALİZİ

3.1. Uyuşmazlıkların Sona Erdirilmesinde Sulh Akdi

Sulh kayıtlarının incelenmesi amacıyla seçilen altı adet Trabzon şer'îye sicili H.1101/M.1689 ve H.1108/M.1698 yılları arasını kapsamaktadır. Bu dönemde toplam 147 adet sulh kaydına ulaşılmıştır. Bu bölümde sulh akdinin XVII. yüzyılın son çeyreğinde Trabzon şehrindeki toplum ilişkilerine ve hukuk sistemine yansıyan uygulama biçimi ortaya konulmaya çalışılacaktır. İncelenen sulh kayıtları gerektiğinde tablo ve grafik verileriyle desteklenerek sunulacaktır.

İncelenen dönemdeki bir kısım mahkeme kayıtlarında bazı kelimelerin yazılmadığı gözlemlenmiştir. Bu hususta boşlukları belirtmek amacıyla (boş) ifadesine yer verilmiştir. Mevcut davalar belge üzerine yazıldığı sırada bazı kelimelerin üzerinin çizildiği bazılarının ise tamamen karalandığı gözlemlenmektedir. Dava kayıtları içinde gayrimüslim isimleri ya da davanın geçtiği yer adlarına benzer okumada zorlandığımız kelimelerin yanına (?) işareti konularak örnek davalar üzerinde ya da tablolarda bu şekilde ifade edilmiştir. Belgenin silik olması ya da cilt sonuna gelmesi gibi sebeplerden dolayı okunamayan kelimeler için de (...) şeklinde bir işaret kullanılmıştır. 147 adet sulh davası arasından yalnızca bir kaydın yarısının kâtip tarafından farklı bir dava kaydı ile karıştırılması sonucunda dava konusu hakkında ayrıntılı malumata sahip olunamamıştır.⁴⁵²

İncelenen dönem sicillerde yer alan sulh akitleri sosyal ve ekonomik hayata ilişkin hususlarda bize birçok önemli bilgiler sunmaktadır. Bu bağlamda sulha konu olan kayıtları miras anlaşmazlığı, mülk ihtilafı, adam öldürme, darp-yaralama, kölelere kalan miras, gasp ve taciz, boşanma, mehir hakkı, borç-alacak, hibe, zararı tazmin, nikâh iddiası, ortaklık, fiyat anlaşmazlığı ve diğer davalar olarak belirtmek mümkündür. Çalışmamızın bu bölümünde üzerinde duracağımız konular şu şekildedir: Sulh akidlerinde geçen kişilerin taşıdıkları unvanlar, meslek ilişkileri, dini gruplar arasındaki ilişki boyutları, uzlaşılın meblağlar, incelenen sulh akidleri hakkında tablolar üzerinden bazı bilgiler ile davada sulha üçüncü bir taraf olan arabulucuların konumu.

⁴⁵² Dava kaydı için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1860, 9/4. Bu kayıta davacı konumunda olan Mehmed Sani Bey ibn-i Hamza Bey adlı kişinin 1861, 47/5 adlı borç-alacak belgesinde de sulhe konu olan taraflardan birisi olduğu tespit edilmiştir.

3.2. Sulh Akidlerinde Arka Planda Kalan Muslihûn (Arabuluculuk) Müessesesi

Fıkıh kitaplarında bölümler halinde ele alınan sulhun Osmanlı toplum hayatında kendine yaygın bir uygulama alanı bulduğunu söyleyebiliriz. Bu noktada dava konusu olan anlaşmazlıklarda yaşanan sürecin tıkanıklığı sırasında devreye giren muslihûn, uyuşmazlıkların son bulmasında etkili bir rol üstlenmiş, tarafların sulha gitmesine büyük ölçüde hizmet etmiştir. Sözlükte ıslah eden, düzelten, eski haline getiren⁴⁵³ anlamında kullanılan muslih kelimesi Arapça isim olan sulh kelimesinden türetilmiştir. Muslih kelimesinin çoğulu olan muslihûn hukuk terimi olarak barışı sağlayan, uyuşmazlığa çözüm bulan kimseler olarak nitelendirilmiştir.⁴⁵⁴

Kur'an-ı Kerim'de anlaşmazlığa karşı ıslah ediciler olarak karşımıza çıkan muslih için pek çok ayette Müslümanlara hitaben aralarında ihtilaf bulunanların aralarının düzeltilmesi yönünde teşvik ve tavsiyeler yer almıştır.⁴⁵⁵ Bu hususa dair ayrıntılı malumat için ayetler doğrultusunda sulhun önemi ve Hz. Peygamber dönemi sulh uygulamaları başlığı altında yer alan bilgiler tekrar incelenebilir. İslam hukukunda uyuşmazlığın çözüm noktasında hâkimin taraflar için uygun gördüğü karar davacı ve davalı taraf açısından her zaman onları memnun etmeyebilir. Bu sebeple hâkim tarafları üçüncü bir tarafın devreye girmesiyle sulha teşvik edebilir.⁴⁵⁶

Mahkemeye yansıyan ve aralarında anlaşmazlık bulunan tarafların ortak bir uzlaşmaya varabilmeleri adına bu zıt kutupları ikna edebilecek ve kendi iradeleri ile sulha yönlendirecek aracı kişilere her zaman ihtiyaç duyulmuştur.⁴⁵⁷ Tarafların uyuşması yönünde araya giren bu kişiler taraflar arasında sağlıklı bir iletişim kurulmasına katkı sağlamıştır. Fakat hukuki karar noktasında uyuşmazlığın çözümüne dair etkin bir rol üstlenmemişlerdir. Arabulucunun başlı başına üstlendiği rol tarafların arasını bularak onları ortak bir zeminde buluşturmak olmuştur. Bu noktada taraflar uyuşmazlığın son bulması için kararı kendi rızaları ile vermişlerdir. Mahkeme dışında taraflar arasında arabulucunun da direktifleri ile meydana gelen sulhun ileride doğabilecek sorunlara karşı geçerliliğini koruması ve ispat kolaylığının sağlaması adına davaya kadı ve kâtipleri tarafından resmîyet kazandırılmıştır.

İslam hukukçuları tarafları uzlaşmaya sevk eden arabulucuların belli şartları taşımaları gerektiğini öne sürmektedirler. Bu bağlamda arabulucunun Müslüman olması, adil olması, hukuk

⁴⁵³ Erdoğan, **Fıkıh ve Hukuk**, s. 402.

⁴⁵⁴ Avcı, "Osmanlı Ceza", s. 28.

⁴⁵⁵ Müslümanlar arasındaki anlaşmazlıklara karşı arabuluculuk yapmanın önemine işaret eden ayetler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Kur'an-ı Kerim, Hüd Suresi 117. Ayet, Bakara Suresi 11. Ayet, Nisa Suresi 114. Ayet, Hucurât Suresi 49. Ayet.

⁴⁵⁶ Yusuf Şen, "İslam Hukukunda Arabuluculuk", **Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, c. 11, sy. 22, 2012, s. 101.

⁴⁵⁷ Tamdoğan, "Sosyal İlişkiler", s. 51.

bilgisine sahip olması, eda ehliyetine sahip olması, bedenen sağlam olması, dürüst ve tarafsız olması, sabırlı ve dikkatli olmasının yanında ikna kabiliyeti yüksek insanlar arasından seçilmesi gerektiğini belirtmektedirler.⁴⁵⁸

Mahkeme huzurunda kayda geçirilen sulh davalarında tarafların anlaşmasıyla sona eren yargılamada isimleri hiçbir biçimde zikredilmeyen⁴⁵⁹ fakat yaygın olarak taraflar arasında uyuşmayı sağlama adına araya giren kişilerin olumlu bir rol üstlendikleri söylenebilir.⁴⁶⁰ Tarafların uzlaşması için onları bir araya getirip sulhu sağlayan bu üçüncü kişiler onların yakın ahabları, komşuları, birinci dereceden akrabaları ve mahalle imamı gibi çeşitli kişilerden olduğu düşünülmektedir.⁴⁶¹ Bu hususta şahısların belli bir grubu nitelediğini belirtmek gerekir.

Günümüze kadar yapılan sulh çalışmalarında taraflar arasında arabuluculuk yapan muslihûnun kayda alınan belgeler üzerinde kimler olabileceği hususunda net bir görüşe varılamamıştır. Muslihûnun kimler olduğu konusunda literatürde çeşitli görüşler mevcut olup, aşağıda bu farklı görüşleri mümkün mertebe ele alacağız. Bu bakımdan arabulucu olan kişilerin isimleri, meslekleri, taraflarla olan ilişki bağları ve nerede oturdukları hakkında sorulan sualler kayıtlar üzerinden kendine kesin cevap bulamadığı için hala belirsizliğini korumaktadır. Bu alanda arabulucunun kim olduğuna dair yapılan belli çıkarımlar birer ihtimal dâhilinde olup daha fazla araştırılmaya muhtaçtır.

Şer'iyeye sicillerine dair mikro düzeyde yapılan ilk çalışmalardan biri Ronald Jennings'e aittir.⁴⁶² Jennings, bu hususta arşiv belgeleri üzerinden Osmanlı toplumunun sosyal tarihine ışık tutmuştur. Jennings, konu hakkında uzlaşma sürecine yardımcı olan arabuluculara genel olarak muslihûn denildiğini hiçbir şekilde sicillerde bu kişilerden isimle bahsedilmediğini belirtir. Jennings, uzlaşmanın sağlanması adına yarar gösteren bu kişiler için mahkemenin bir parçası olup olmadığı sorgulanabilir şeklinde bir soru yönelterek, sulhun oluşma sürecinde tarafları teşvik eden muslihûnun muhtemelen şühûdü'l-hâl'deki⁴⁶³ insanlardan oluştuğunu ileri sürmüştür.⁴⁶⁴

⁴⁵⁸ Belirtilen şartlara dair ayrıntılı bilgi için bkz. Şen, "Arabuluculuk", s. 122-126.

⁴⁵⁹ Jennings, "Kadı, Court, and Legal Procedure", s. 306.

⁴⁶⁰ Mehmet Akif Aydın, "Mahkeme", **DİA**, c. 27, TDV, Ankara, 2003, s. 343.

⁴⁶¹ Jennings, "Kadı, Court, and Legal Procedure", s. 306; Dörtok Abacı, "Bir Sorun Çözme", s. 109.

⁴⁶² Şer'iyeye sicillerinin tarihi seyri ve bu kaynakların kullanımı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Yunus Uğur, "Mahkeme Kayıtları (Şer'iyeye Sicilleri): Literatür Değerlendirmesi ve Bibliyografya", **TALİD**, c. 1, sy. 1, 2003, s. 305-344.

⁴⁶³ Şehrin güvenilir kimselerinden oluşan bu zümre mahkeme kayıtlarının alınmasına tanıklık etmelerinin yanında devamlı mahkemede görev yapan bir grup olmaktan çok, devamlı olarak farklı kişilerden meydana gelmekteydiler. Ayrıntılı bilgi için bkz. Abacı, **Bursa Şehrinde**, s. 68-69; Resmi bir görev taşımamakla birlikte bu kişiler davalara verilen hükümlere şahit olarak imza atmakla birlikte bazı konularda bilirkişi olarak hareket etmişlerdir. Bkz. **İlber Ortaylı, Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti'nde Kadı**, Kültür Bakanlığı Yay., İstanbul, 2017, s. 82; Bahsi geçen kelimeyi şehir tarihi yani Ayntab mahkemelerinde geçen şahitler üzerinden ele alan çalışma için bkz. Hülya Canbakal, **Ayntab at the End of Seventeenth-Century: A Study of Notables and Urban Politics**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Harvard University, 1999, s. 203-226. Hülya Canbakal'ın doktora çalışmasından hareketle kitaba dönen eserinde yine bu husus hakkında bkz. H. Canbakal, **17. Yüzyılda Ayntab Osmanlı Kentinde Toplum ve Siyaset**, çev. Zeynep Yelçe,

Konu ile ilgili bir başka yorum ve açıklamalar Nasi Aslan tarafından ortaya konulmuştur. Aslan, muslihûn bahsi ile alakalı olarak şühûdü'l-hâl'de yer alan hal şahitlerinin udûl⁴⁶⁵ kimselerden yani Müslümanlardan oluştuğunu belirterek bu kişilerin küçük çaptaki anlaşmazlıklarda tarafları kendi iradeleri sonucunda sulha yönlendirdiklerini dile getirir.⁴⁶⁶ Adalet üzere hareket eden bu kimselerin darp-yaralama veya adam öldürme gibi davaların dışında da anlaşmazlıkların mevcut olduğu diğer davalarda ihtilafın son bulması noktasında devreye girerek arabuluculuk görevi üstlendiklerini belirtir.⁴⁶⁷ Aslan, çalıştığı şer'iyeye sicilleri üzerinde bazı davalarda şühûdü'l-hâl'deki üyelerin bazen müşavirlikten ileri bir arabulucu gibi vazife yaptığını müşahade etmiştir. Aslan, mevcut çıkarımını sulh akitlerine dair davaların hal şahitleri kısmında İslam fikhını bilen müftü, müderris ve eski kadılardan mutlaka birinin isminin zikredilmesine bağlamaktadır.⁴⁶⁸

N. Aslan'ın, Fuad Abdulmuni'min Hükmü'l-İslam Fi'l-Kazâi's-Şa'bi adlı eserinden aktardığına göre şühûdü'l-hâl üyelerinden bazılarının sulh hâkimi gibi aralarında anlaşmazlık bulunan tarafları sulha teşvik ederek arabuluculuk görevini ifa ettiklerini belirtir.⁴⁶⁹ Aslan, son olarak muslihûn'un resmi veya tüzel kişiliğe sahip bir müessese olup olmadığına dair yaptığı incelemelerden herhangi bir bilgiye ulaşamadığını belirtir. Kayıtlarda muslihûn şeklinde ifade edilen kişiler için gönüllü bir organizasyon tanımı yaparak bu şekilde bir kanaate varır. Bu kişilerin üstlendikleri görev itibarıyla mahkemedeki yargının işleyişinin hızlanmasına yardımcı ve toplum

---

İletişim Yay., İstanbul, 2009, s. 154-170. Şühûdü'l-hâl'in ne bir jüri ne de mahkemenin resmi bir çalışanı olmadığını belirten çalışma için bkz. Hülya Taş, "Osmanlı Kadı Mahkemesinde Şühûdü'l-Hâl Nasıl Değerlendirilir", **Bilig**, sy. 44, 2008, s. 25-42.

⁴⁶⁴ Jennings "Kadı, Court, and Legal Procedure" adlı makalesi içinde Müslümanlar adlı yan başlık altında şühûdü'l-hâl'in kimler olabileceğine dair bir takım açıklamalarda bulunmuştur. Bu doğrultuda âlimler, ulema, resmi görevlilerin yanında ayanlarında varlığına dikkat çekmiştir. Bu hususta ayrıntılı bilgi için bkz. Jennings, "Kadı, Court, and Legal Procedure", s. 302-306.

⁴⁶⁵ Adalet üzere hareket eden kimseler. Erdoğan, **Fıkıh ve Hukuk**, s. 585.

⁴⁶⁶ Nasi Aslan, **İslam Yargılama Hukukunda "Şühûdü'l-Hâl" Jüri Osmanlı Devri Uygulaması**, Karahan Kitabevi, Adana, 2018, s. 44.

⁴⁶⁷ Aslan, bu durumu eserinde verdiği bir örnekte şöyle açıklamaktadır. 67 Numaralı Kayseri Şer'iyeye siciline ait M. 1657 tarihli bir kayıta yer alan bilgilere göre: Taraflar arasında vuku bulan bir miras davasında arabulucular araya girerek tarafları kendi iradeleri doğrultusunda sulha razı etmişlerdir. Konuyla alakalı belgenin son kısmında isimleri belirtilen şühûdü'l-hâl'in içinde eski kadılardan Mehmet Efendi ile Ali Efendi'nin yanında sekiz kişinin isminin yazılmakta olduğu müşahade edilmiştir. Aslan'a göre bu eski iki kadı sulh hâkimi gibi hareket ederek tarafları sulha yönlendirmiş ve davanın mahkemeye getirilerek kayıt altına alınmasını sağlamışlardır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Aslan, a.g.e., s. 45-46.

⁴⁶⁸ Aslan, a.g.e., s. 66.

⁴⁶⁹ Aslan, bu hususa dair incelediği şer'iyeye sicillerinde sulh hüccetleriyle ilgili kayıtların şühûdü'l-hâl kısmının belgelerdeki diğer kayıtlara nazaran daha kalabalık olduğu bilgisine ulaşmıştır. Sulh kayıtlarında şühûdü'l-hâl'de yer alan imam, müderris veya emekli kadı ihtilafa bir hâkim gibi arabuluculuk yaparak tarafları sulha teşvik etmekteydi. Bu durum resmi yargılama yöntemi dışında kalarak sulh esasına uygun şekilde yapılmaktaydı. Böyle bir davada kadı'nın rolü dava ile ilgili arabuluculuk yapan jürinin ulaştığı sonucu onaylayarak resmileştirmekten ibaretti şeklinde konuya dair görüşlerine açıklık getirir. Aslan, a.g.e., s. 126-127.

barışının sağlanmasında etkili olduklarını belirtir.⁴⁷⁰ Aslan'ın konuya dair yer verdiği görüşler R. Jennings'in ortaya koyduğu fikirler ile uyum sağlamaktadır.

L. Peirce'in konuya dair görüşleri ise şu şekildedir: Anlaşmazlıkların çözümünde barışı sağlayan kişilerin musalihûn adıyla anıldığını ve bu kişilere çözüm esnasında sıklıkla ihtiyaç duyulduğunu belirtir. İhtilafın son bulması adına toplum içinde arabuluculuk eden kişilerin ceza hukukundan miras hukukuna dair uzanan birçok dava konuları üzerinde bu görevi ifa ettiklerini açıklar. Yine R. Jennings'in ifade ettiği gibi sicil-i mahfûzda yer alan arabulucuların kimliklerinin tek tek ifade edilmediğini bunun yerine “muslihûn olaya dâhil oldu” diye başlayıp varılan uzlaşmanın şartlarıyla biten sulhe tutanaklarda yer verildiğini öne sürer. Peirce, üzerinde durulan konuya dair farklı olarak arabulucuların uzlaşmayı sağlarken ne gibi ölçütler kullandıklarının kayıtlarda herhangi bir şekilde belirtilmediğini ifade eder. Bu hususa dair yüzeysel bir açıklamayla birlikte şu çıkarımlarını ileri sürer: Arabulucular yöre halkının göreneklerine, tarafların birbirleriyle olan münasebetleri noktasında bildiklerine nispetle kendilerince ahlaksal bir sağduyu ile bu işi başardıklarını söyleyerek görüşlerini ortaya koyar.⁴⁷¹

Konu ile alakalı olarak doktora çalışmasında görüşlerini belirten başka bir araştırmacı Aida Othman ise eserinde R. Jennings'in konu hakkında ortaya koyduğu görüşlerini destekleyen benzer ifadelere yer vermiştir. A. Othman, arabulucuların devlet eliyle bu göreve atandıklarına veya mahkeme personelinin bir parçası olduklarına dair herhangi bir bulgunun bulunmadığını açıklar. Muslihûnun mahkeme duruşmalarında yargılamalara ve kayıtlara karşı tanık olarak hareket eden şühûdü'l-hâl ile aynı gruptan geldiğini belirtir. Ayrıca kayıtlarda davacı ve davalı tarafların isimle çağrılmasına rağmen isimleri dile getirilmeyen arabuluculara “muslihûn” şeklinde hitap edildiğini belirtir.⁴⁷²

Zeynep Dörtok Abacı ise Bursa sicil kayıtlarından yararlanarak hazırladığı makalesinde konuya dair diğer araştırmacılardan farklı bir görüş ortaya koyar. Bu hususta incelediği M. 12 Aralık 1760 tarihli bir kaydın muslihûnun kimler olabileceği hakkında bizlere birer ipucu sunduğunu belirtir. Bahsi geçen belgede Emir Sultan mahallesinde oturan Salih kızı Fatma mahkeme huzurunda kendisine 5 sene hizmet ettiği Hasan kızı Emine'den hizmetinin karşılığı olarak alın terini talep etmiştir. Fakat davalı Emine davacı Fatma ile aralarında aynî bir bedel karşılığında daha önce sulh olduklarını iddia etmiştir. Mahkeme heyeti Emine'den iddiasına delil için şahit getirmesini talep ettiğinde aynı mahallede oturan İbrahim b. Abdülkadir ile Mustafa b. Mehmed adlı şahitleri huzura getirerek iddiasını ispat etmiştir. Bunun üzerine davacı Fatma

⁴⁷⁰ Nasi Aslan, “İslam ve Osmanlı Hukuk Sisteminde Sulh Akitleri ve Osmanlı Toplumunda (Muslihun) Arabuluculuk Müessesesi”, **Kur'an'da Evrensel Hoşgörü**, Nesil Matbaacılık, İstanbul, 1997, s. 269.

⁴⁷¹ Peirce, **Ahlak Oyunları**, s. 159-160.

⁴⁷² Ayrıntılı bilgi için bkz. Othman, **And Sulh Is Best**, s. 212-215.

davadan men edilmiştir. Z. Dörtok Abacı, belge sonunda yer alan şahitlerin isimleri arasında davaya getirilen iki şahidin isminin yer almaması bu şahitlerin daha önce yapılan sulhte muhtemel muslihûn olabileceği görüşünde bulunmaktadır. Ayrıca Dörtok Abacı'nın aktardığına göre Hülya Taş⁴⁷³ ile Richard Witmann da aynı görüşü destekleyerek anlaşmazlık için çağrılan şahitlerin aslında sulhu daha önce gerçekleştiren arabulucular olduğu bilgisine ulaştıklarını belirtir.⁴⁷⁴

Işık Tamdoğan'ın konu hakkındaki açıklamaları ise şöyledir: Sulh anlaşmalarını hayırla sonlandırma sürecinde üçüncü bir taraf olan arabulucunun çok önemli bir rol üstlendiğini ifade eder. Bu hususta çalışmasında şu şekilde sorulara yer verir: “Müslüman arabulucular kategorisine kimler dâhil edilir?”, “Bu kişiler hakem olarak mı çalıştılar yoksa sadece anlaşmazlıklarda mı aracılık yapmışlardı?” gibi. Tamdoğan, Adana ve Üsküdar'da kayda geçen sulh anlaşmalarına bağlı kalarak zikredilen sorulara bazı cevaplar aramıştır. Tamdoğan'ın makalesinde yer alan bilgilere göre kadı huzuruna gelen bir davada taraflardan birinin daha önce bir sulh sözleşmesinin var olduğunu iddia etmesi üzerine kadının ortaya konan bu iddiayı taraflardan delilleriyle talep etmesi sonucunda tarafların mahkemeye getirdikleri şahitlerin arabulucu olabileceğini ortaya koyar.⁴⁷⁵

Bu hususta yine Tamdoğan, mahkemeye gelen şahitlerin taşıdıkları unvanların kentteki dini ve askeri kimliklerinin ortaya çıkmasına yardımcı olabileceğini savunur. Tamdoğan'a göre bu kişilerin şahit olarak hizmet etmek için gelişi güzel kişiler arasından seçilmeleri mümkün gözükmemektedir. Bu tanıkların muhtemelen yörenin ileri gelenlerinden meydana gelebileceğini belirtir.⁴⁷⁶

Konuya dair aynı çıkarımlarda bulunan Richard Witmann, sulh davalarında yer alan arabulucuların dostane bir çözüm yoluyla sulha ulaşma sürecine dâhil edildiklerini belirtir. Witmann, çalışmasında muslihûn hakkında R. Jennings ve H. Taş'ın ortaya koyduğu görüşleri esas alarak açıklamalarda bulunmuştur.⁴⁷⁷

---

⁴⁷³ 17. Yüzyıla ait 41 Numaralı Ankara şer'iyeye sicilinde yer alan bir dava kaydına göre Ankara'nın Yakub En-na'â'l mahallesinde oturan Firdevs adlı kadın'ın müderris olan oğlu annesinin hukuki temsilcisi olarak mahkemeye gittiğinde kendisinden önceki davayı dinleyerek tanık olması hasebiyle ismi şühûdü'l-hâl kısmına kaydedilmiştir. Lakin Abdurrahman Efendi kendi davası için iddiasını destekleyecek iki şahitle mahkemeye huzuruna gelmiştir. Bu kişilerin isimleri ise asıl dava da şühûdü'l-hâl kısmında yer almamıştır. Bu durumda bu iki şahidin muslihûn olabileceği ihtimalini de beraberinde getirmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Taş, “Osmanlı Kadı”, s. 34.

⁴⁷⁴ Dörtok Abacı, “Bir Sorun Çözme”, s. 109-110.

⁴⁷⁵ Bu husus hakkında bahsedilen dava konusunda davalı Mustafa Beşe adlı kişi daha önce yapılan sulhu davacı Ayşe'ye ispatlamak için Ömer Ağa'nın odasına getirdiği 2 şahit ile ifadesinin doğruluğunu ispat etmiştir. Burada bu şahitlerin taraflar arasında daha önce yapılan sulh anlaşmasına arabuluculuk yaptığı düşünülmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Tamdoğan, “Sulh and the 18th Century”, s. 76.

⁴⁷⁶ Tamdoğan, “Sulh and the 18th Century”, s. 76-77.

⁴⁷⁷ Richard Witmann, **Before Qadi and Grand Vizier: Intra-Communal Dispute Resolution and Legal Transactions Among Christians and Jews in the Plural Society of Seventeenth Century Istanbul**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Harvard University, 2008, s. 251. Ayrıca sulh hakkında detaylı bilgi için yine aynı eserin 224 ile 259 arasındaki sayfalarına bakılabilir.

Bu konu hakkında görüşlerini belirten bir başka araştırmacı Turan Açık ise çalışmasında Dörtok Abacı ile Tamdoğan'ın görüşlerine benzer yargılarda bulunmuştur. Açık, arabulucuların kimliklerinin tespit edilmesi hususunun yeterli bulunmayan veriler ışığında karanlıkta kaldığını belirtmiştir. Mahkeme dışında gerçekleşen sulh akidlerinde tarafların kendi aralarında rızaları ile uyuşmalarının irtibat noktasını arabulucuların oluşturduğunu açıklar. Bu bağlamda arabulucuların “kamusal alan” ile “özel alan”ın bütünselliğinin kilit noktasında yer aldığını belirtir. Açık, toplumun kendi içinde oluşturduğu bir sulh akdi konusunun tekrardan kadı huzuruna gelmesi sonucunda konunun ispatı adına mahkemeye getirilen şahitlerin muslihûn olabileceği ihtimali üzerinde durur.⁴⁷⁸ Açık, ayrıca arabulucuların toplum içindeki saygın kimselerden olabileceği gibi aynı zamanda zimmilerin de bu rolde paylarının olabileceği düşüncesini öne sürmektedir.⁴⁷⁹

Osman Nuri Ergin'in konuya dair açıklamasına çalışmasında yer veren Nevzat Erkan ise mahallelerde meydana gelen küçük boyutlardaki anlaşmazlıkların sulhle çözülme işinin imamlara verilmiş olabileceği ihtimali üzerinde durur. Ayrıca Erkan, konu hakkında Jennings'e katılarak arabulucuların şühûdü'l-hâl'de yer alan bazı kişilerden olabileceğini belirtir.⁴⁸⁰

Muslihûn bahsi ile alakalı olarak Boğaç Ergene meclis-i şer'î temsil eden kadının yargılama dışında aynı zamanda sulh davalarında taraflar arasındaki anlaşmazlıkları dostane bir şekilde çözmeleri için zorladığını ve bu noktada kadıların arabulucu olarak hareket ettiğini belirtmektedir.⁴⁸¹ Ergene'nin “Müslüman muslihûn” ifadesi kadıların arabulucu olduğunu gösterir şeklindeki açıklamasına Tamdoğan'da katılarak kadının davaya bir arabulucu olarak hizmet etmiş olabileceği ihtimali üzerinde durulabileceğini gösterir.⁴⁸²

Ahmet Kılınç, konu hakkında farklı bir bakış açısıyla fikirlerini belirterek, Tamdoğan ve Abacı'nın mahkeme dışında taraflar arasında yapılan sulhun ispat edilmesi adına mahkemeye çağrılan şahitlerin muslihûn olabilecekleri görüşlerine katılmasının yanında buna dair farklı bir değerlendirmeyi de gözler önüne sermektedir. Kılınç, mahkemeye getirilen şahitlerin kadı

⁴⁷⁸ Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Turan Açık, **Gelenek ve Modernlik Arasında Bir Osmanlı Şehri: 17. Yüzyılın İlk Yarısında Trabzon'da Siyaset**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2012, s. 174-181.

⁴⁷⁹ Açık, gayrimüslimlerinde anlaşmazlıklar noktasında sulha yöneldiğini belirterek arabuluculuk yapan kişiler arasında zimmilerinde olabileceği ihtimali üzerine dair şu örneği bizlerle paylaşmaktadır: Sürmene oturanlarından olan Todor veledi Konstantin adlı zimmi mahkeme huzurundan Vasfek v. Nikola ile aralarında bir anlaşmazlığın yaşandığını belirtir. Bu sırada aralarına muslihûn girerek tarafları sulh davet eder. Ayrıca meclis-i şer'îde bulunan Nikotas v. Yori ve Yor v. Efram adlı gayrimüslimlerde daha önce yapılan davaya kefil oldukları bildirilir. Açık, bu iki zımminin arabulucu olabileceği ihtimali üzerinde durur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Açık, a.g.e., s. 180.

⁴⁸⁰ Erkan'ın, Jennings'in görüşünü destekleyen sulh kaydı örneği için bkz. Nevzat Erkan, **18. Yy'ın İlk Yarısında Üsküdar'da Müslim-Gayrimüslim İlişkileri- Şer'iye Sicilleri ve Müdevvel Kaynaklar Işığında**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2012, s. 89-90.

⁴⁸¹ Boğaç A. Ergene, **Local Court, Provincial Society and Justice in the Ottoman Empire Legal Practice and Dispute Resolution in Çankırı and Kastamonu (1652-1744)**, Doktora Tezi, Brill, 2003, s. 199.

⁴⁸² Tamdoğan, “Sulh and the 18th Century”, s. 78.

huzurundaki asıl vazifelerinin tanıklık olup bu kişilerin aracı vazifelerinin arka plana itildiğini belirtir. Tanıklar her ne kadar mahkeme dışında meydana gelen davada arabulucu olarak görevlendirilmiş olsalar da mahkeme önünde yapılan davada hukuki statüleri olan şahitlik ile ön plana çıkmakta oldukları üzerinde durur. Yani bu kişiler kadının huzurunda arabulucu olarak değil tanık olarak durmaktadırlar. Bu bağlamda muslihûnun mahkemedeki rolü itibari ile karşımıza çıktığını belirtir.⁴⁸³

Kılınç, diğer araştırmacılardan farklı olarak yine taraflar arasında mahkeme dışından yapılan sulh akdine mahkeme huzurunda şahitlik edenler taraflar arasında meydana gelen sulha arabulucunun da tavassut ettiğine şahitlik ediyorlarsa, bu durumda şahit ile muslihûnun farklı kimselerden olabileceği ihtimalini öne sürer.⁴⁸⁴ Kılınç, şahit ile arabulucunun farklı kimselerden olabileceği fikrini çalışmasında belirttiği şu dava ile desteklemektedir: "...beynlerine muslihûn tavassut edip bin nakd-i mezbûrû'n-na't akçe üzre bizim huzurumuzda müsâlaha oldular ..." şeklinde.⁴⁸⁵ Jennings'in aracı kişilerin erkekler arasından seçildiği görüşüne karşılık olarak Kılınç, arabulucunun erkekler dışında bayanlar arasından da seçilebileceği ihtimali üzerinde durur. Bu görüşüne dayanak olarak henüz bu tür kayıtların gün yüzüne çıkarılmamış olma ihtimalini öne sürer.⁴⁸⁶ Kılınç'a ek olarak Aslı Özcan'da "Islah edenler, düzelticiler" anlamına gelen muslihûn kelimesiyle tarif edilenler arasında kadınlarında arabuluculuk görevini ifa edebilecekleri ihtimali üzerinde durur.⁴⁸⁷

A. Othman, I. Tamdoğan ve B. Ergene'nin dava esnasında yetkili kadının tarafları sulha yönlendirmesi adına muslihûn görevi üstlenmesine dair A. Kılınç, net bir şey söylemenin mümkün olamayacağını belirtir. Kılınç, bu meseleyle ilgili olarak kadı arabulucu sıfatıyla uyuşmazlıkları çözen konumda olsa idi, muslihûn müessesesinden bahsedilemeyeceğini belirterek konuya açıklık getirmiştir.⁴⁸⁸

Öne sürülen bu fikirleri belli gruplar şeklinde birleştirerek belirtmek gerekirse R. Jennings, N. Aslan, A. Othman ve N. Erkan muslihûnun muhtemelen şühûdü'l-hâlde isimleri zikredilen hal şahitlerinden olabileceği görüşü benimsemektedirler. Bu kişilerin hiçbir biçimde isimlerinin zikredilmediğine vurgu yapılarak mahkemeye bağlı resmi veya tüzel kişiliğe sahip bir müessese

---

⁴⁸³ Ahmet Kılınç, "Osmanlı Devleti'nde Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemi Olarak Muslihûn: Osmanlı Arabuluculuğu", **II. Türk Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri**, c. 2, İstanbul, 2016, s. 67-68.

⁴⁸⁴ Kılınç, a.g.m., s. 68.

⁴⁸⁵ Dava kaydına dair ayrıntılı bilgi için bkz. Kılınç, a.g.m., s. 68.

⁴⁸⁶ Kılınç, a.g.m., s. 70-71.

⁴⁸⁷ Aslı Özcan, **Trabzon Şer'iyeye Sicillerine Göre Modern Öncesi Dönemde Osmanlı Kadını (XVII. Yüzyılın İlk Yarısı)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018, s. 172. Bundan sonra Özcan, **Osmanlı Kadını** şeklinde kısaltılacaktır.

⁴⁸⁸ Kılınç, a.g.m., s. 74-75.

olup olmadığının da veriler doğrultusunda sorgulanması gerektiğini belirtirler. Jennings ve Aslan'ın konuya dair görüşlerinin uyuşuyor oluşu muhtemel aynı şehir sicilleri üzerinde çalışmış olmalarından kaynaklanmaktadır.

Z. Dörtok Abacı ise bahsi geçen araştırmacılar dışında farklı bir görüş ile karşımıza çıkmaktadır. Abacı, dava konusuna dair çıkan anlaşmazlıkta taraflardan birisinin iddiasını ispatlaması için mahkeme huzuruna getirdiği şahitlerin arabulucu olabileceği ihtimali üzerinde durur. Belge sonunda yer alan şahitlerin isimleri arasında davaya getirilen iki şahidin isminin yer almaması bu şahitlerin daha önce yapılan sulhte muhtemel muslihûn olabileceği görüşü üzerinde durmaktadır. I. Tamdoğan'da benzer görüşe katılarak mahkemeye gelen şahitlerin taşıdıkları unvanları arabulucuların kentteki dini ve askeri kimliklerinin ortaya çıkmasında yardımcı olabileceğini savunur. R. Witmann, H. Taş, T. Açık ve A. Kılınç bahsi geçen görüşü destekleyerek anlaşmazlık için çağrılan şahitlerin aslında sulhu daha önce gerçekleştiren arabulucular olduğu savunurlar. Açık, farklı bir görüş olarak arabulucuların zimmiler tarafından da ifa edilebileceği ihtimali üzerinde durur.

B. Ergene, A. Othman ve I. Tamdoğan kadı'nın davaya bir arabulucu olarak hizmet etmiş olabileceği ihtimali üzerinde dururlar. A. Kılınç ise Tamdoğan, Othman ve Ergene'nin görüşlerine karşılık kadı'nın arabulucu sıfatıyla uyuşmazlıkları çözen konumda olması halinde muslihûn müessesesinden bahsedilemeyeceğini ileri sürmüştür.

İncelediğimiz dönem sicillerinden hareketle muslihûnun kimliği hakkında bu görüşleri temel alarak bazı çıkarımlarda bulunabiliriz. Mahkeme kayıtlarında arabulucunun ismen zikredilmediği genel olarak muslihûn ifadesine yer verildiği müşahede edilmektedir. Kimlik tespitine dair ortaya konan fikirler içinden taraflar arasında daha önceden sulh olmuş ve ispatlanmasına dair mahkemeye getirilen şahitlerin isimlerinin belgenin son kısmında yani hal şahitleri bölümünde yer almaması halinde bu kişilerin muslihûn olabilecekleri görüşüne göre incelenen 147 adet sulh kaydından sadece 10 adedinin bu şekilde gerçekleştiği tespit edilmiştir.⁴⁸⁹ Davaya çağrılan şahitler taraflar arasında meydana gelen daha önceki sulhun varlığına şahitlik ettiklerini belirterek mahkeme huzurunda durumun gerçekliğini ispat etmişlerdir. Fakat muslihûn olarak tanımlanan bu şahitlerin gerçekten uzlaşmayı sağlayan kişiler olup olmadığı mevzuu belirsizliğini korumaktadır. Zira bu şekilde çözümlenen 10 adet⁴⁹⁰ sulh kaydı üzerinden kesin bir görüş beyan etmenin doğru olmayacağını belirtmek gerekir. Buna ilaveten mahkemeye çağrılan bu tanıklar daha önceki sulhe

⁴⁸⁹ Bu şekilde gerçekleşen sulh anlaşmaları için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1857, 37/4; Defter no. 1858, 18/1-44/3-47/1; Defter no. 1860, 51/1-52/1-101/2; Defter no. 1861, 27/2-58/7; Defter no. 1862, 3/6.

⁴⁹⁰ Bu 10 adet sulh kaydının içinde yer alan 1861 nolu defterin 58/7'inci kaydında hem muslihûn ifadesinin geçtiği hem de taraflardan birinin iddiasını ispatlamak için davaya iki şahit getirdiği görülmektedir. Bu kayıt muslihûn ifadesinden dolayı aşağıdaki tabloda ikinci kez kullanıldığı için toplam kayıt sayısını 148 olarak göstermesi bizleri yanıltmamalıdır.

şahitliklerini anlatırken anlaşmazlığın giderilmesini sağlayan kişiler olsaydı, tarafları sulhe yönlendirirken ne gibi bir ölçüt kullandıklarını da belirtirlerdi diye düşünüyoruz.

Tamdoğan'ın işaret ettiğine göre mahkemeye gelen şahitlerin taşıdıkları unvanlar arabulucuların kentteki dini ve askeri kimliklerinin ortaya çıkması mevzusunda bizlere yol göstermektedir. Yukarıda bahsettiğimiz biçimde incelenen kayıtlar arasında muslihûnun oturduğu kazâ⁴⁹¹, kasaba, mahalle⁴⁹² ve mesleğine⁴⁹³ dair bazı veriler tespit edilmiştir. Kayıtlarda yer alan arabulucuların unvanları şu şekildedir: “Seyyid, Ağa⁴⁹⁴, Beşe⁴⁹⁵, Elhac, Çelebi/Efendi” gibi unvan⁴⁹⁶ kullananların yanında unvansız⁴⁹⁷ olan arabulucuları da kayıtlarda görmek mümkündür. Bu şekilde yapılan kimlik tespiti sonucunda bu tarz kayıtlar bize gösteriyor ki arabulucular halkın her kesiminden bu işe dâhil edilebiliyordu. Şahitlerin arabulucu olarak görüldüğü bir dava kaydına bakacak olursak:

Medine-i Trabzon mahallatından El-hac Kasım mahallesinde sakin El-hac Musa bin Abdullah nâm kimesne meclis-i şer'î-i şerîf lâzımı't-teşrîfde mahalle-i mezbûr sükkânından Ahmed Beşe bin El-hac Muslih nâm kimesne tarafından husûs-ı âti'z-zikre vekil olub nehc-i şer' üzere vekâleti sabite olan işbu râfi'ü'l-kitâb li-eb karındaşı El-hac Mustafa bin el-mezbûr El-hac Muslih mahzarında üzerine da'vâ ve takrîr-i kelâm idüb mahalle-i mezbûrede sakin iken bundan akdem vefat iden zevcem Belkıs binti El-hac Hüseyin nâm müteveffânın zevce-i sâbıkâ olub bundan akdem vefat iden El-hac Osman bin Ömer zimmetinde cihet-i karz-ı şer'iden kırk Esedi gurusu hakkı olub meblağ-ı merkûmun nısfımı bi hasebi'l-irsi's-şer'î bana intikal ve nısf-ı âharı müteveffâ-i mezbûre Belkısın li-ebeveyn kız karındaşı Beyhan binti mezbûr El-hac Hüseyinin sadri kebir oğulları Hasan ve İsmail ve Ahmed ve Molla Mehmed ebnâ-i Ali nam kimesnelere intikal etmiş idi el-hâletü hâzihî mâru'z-zikr kırk Esedi gurusun nısfı olan yigirmi Esedi gurusu müteveffâ-i merkûm El-hac Osmanın terekesinden taksîm olunmak üzere tereke-i mezkûreye vâzi'-ı yed olan vekil-i mezbûr El-hac Mustafa zimmetinden talep ve da'vâ eylediğimde edâdan imtinâ' ider suâl olunub cevâbı tahrîr olunması matlûbumdur dedikte gıbbe's-suâl vekil-i mezbûr El-hac Mustafa Efendi cevâbında müteveffa-i mezbûr Belkısın zevc-i sâbıkı müteveffa-i merkûm El-hac Osman zimmetinde mütekarrir ve ma'kûd-u aleyh olan mehr-i müecceli ve mahalle-i mezbûrede vaki' inde'l-ahâlî ve'l-ciran ma'lumu'l-hudud li-em karındaşım müvekkilem mersûm Ahmed Beşe ile ale'l-iştirak mutasarrif oldukları mülk menzil ve sair terekesinde olan rub' hisse-i şâyi'ası ile mârrü'z-zikr kırk Esedi gurusun nısfı olan yirmi gurusu bundan akdem mezbûr El-hac Musa benden da'vâ ve talep eylediğinde beynimizde niza'i-küllî vukû'undan sonra beynimize muslihûn tavassut idüb mârrü'z-zikr kırk Esedi gurusu inkârımdan

⁴⁹¹ Arabulucunun oturduğu kazâ ve kasaba isminin belirtildiği bir kayıta muslihûnun Yavebolu kazasına bağlı Görele kasabasında yaşadığı belirtilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1860, 101/2.

⁴⁹² Muslihûnun sakin bulunduğu mahallenin belirtildiği kayıtlardan birinde arabulucunun Zağnos mahallesinde diğerinin ise Elhac Kasım mahallesinde oturduğu ifade edilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1861, 27/2; Defter no. 1862, 3/6.

⁴⁹³ İncelenen 10 adet kayıttan sadece beş kayıta arabulucunun mesleği hakkında sabit bir veriye ulaşılabilmektedir. T.Ş.S., Defter no. 1858, 44/3 de yer alan kayıta arabuluculuk eden şahitlerden birisinin Tekfur Çayırı Mahalle İmamı Yakub Efendi ibn-i Mehmed olduğu gözlemlenmiştir. Yine T.Ş.S., Defter no. 1858, 47/1 ile T.Ş.S., Defter no. 1862, 3/6 da yer alan kayıtlarda Debbaghane Mahallesi İmamı El-hac Hüseyin Efendi bin Ömer Dede adlı kişinin iki kez ayrı ayrı davalarda arabuluculuk görevini ifa ettiği müşahede edilmiştir.

⁴⁹⁴ Ağa unvanı taşıyan arabulucuların kaydı için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1858, 18/1.

⁴⁹⁵ Beşe unvanı taşıyan arabulucuların kayıtları için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1860, 101/2; Defter no. 1861, 58/7.

⁴⁹⁶ Unvanı bulunan arabulucuların kayıtları için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1857, 37/4; Defter no. 1858, 18/1-47/1; Defter no. 1860, 52/1-101/2; Defter no. 1861, 58/7.

⁴⁹⁷ Unvanı bulunmayan arabulucuların kayıtları için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1858, 44/3; Defter no. 1860, 51/1.

müdde'î mersûm El-hac Musayı sâlifü'z-zikr mehr-i müeccelini ve menzil ve kırk esedi gurus ve sair kalil ve kesir tereke ve sıhhatleri halinde beyinlerinde olan ahz u i'tâ ve mu'âmelât-ı şettâya müte'allika hukukundan nısfı hisse şer'iyyesine mukâbelesinde yirmi Esedi gurus üzerine vekâletim hasebiyle sulh etdiğimde ol dahi sulhu mezbûru kabul ve bedel-i sulh olan meblağ-ı merkûm yirmi Esedi gurus benden tamamen ahz ve kabz idüb müvekkilem mersûm Ahmed Beşe'nin ve benim zimmetlerimize husus-ı mezkûra müte'allik da'vâdan ibrâ ve iskât eyledi deyu def' ile mukâbele etmeğin gibbe'l-istintâk akîbü'l-inkâr vekil-i mezbûr El-hac Mustafa Efendiden def'-i meşrûhuna mübeyyine-i beyyine taleb olundukda udûl-i müsliminden olub mahalle-i mezbûre sükkânından El-hac Mehmed bin Mustafa ve Debbâğhâne mahallesi İmamı El-hac Hüseyin Efendi bin Ömer Dede nam kimesneler li-ecli's-şehâde meclis-i şer'a hâzırân olup istişhâd olunduklarında fi'l-vaki' müdde'î mezbûr El-hac Musa müteveffâ-i mezbûre Belkısın zevc-i sâbıkı müteveffâ-i merkûm El-hac Osman zimmetinde mütekarrir ve ma'kûd-u aleyh olan mehr-i müeccelden ve menzil-i mezkûreden ve meblağ-ı merkûm kırk gurusdan ve sair terekesinden ahz u i'tâ ve mu'âmelât-ı şettâya müte'allika hukukundan kendüye intikal iden nısf-ı hissesi mukâbelesinde yirmi Esedi gurus üzerine ber vech-i muharrer vekil-i mezbûr El-hac Mustafa Efendi ile bizim huzurumuzda sulh olub bedel-i sulh olan meblağ-ı merkûm yirmi gurusu tamamen vekil-i mezbûr El-hac Mustafa Efendi yedinden ahz u kabz ve husus-ı mezkûra müte'allik cem'i da'vâdan müvekkilem mezbûr Ahmed Beşe ile vekil-i mersûmun zimmetlerini ibrâ ve iskât eyledi biz bu hususa bu vech üzere şahidleriz şehâdet dahi ideriz deyu her biri edâ-i şehâdet-i şer'iyye etdiklerinde ba'de't-ta'dîl ve'l-tezkiye şehâdetleri makbûl olmak mucebiyle müdde'î mezbûr El-hac Musayı vekil-i merkûm El-hac Mustafa Efendi üzerine bî-vech-i mu'ârazadan men'î birle hüvel vaka' bi't-taleb ketb olundu hurrire fi'l-yevmü'l-tasi min Saferü'l-hayr li-sene seb'a ve mie ve elf.⁴⁹⁸

Yukarıda belirttiğimiz sulh davasında davacı tarafın daha önce yapılan sulhu inkâr ederek dava konusunu tekrar mahkemeye taşıdığını görüyoruz. Davalı taraf davacının iddialarını reddederek adil Müslümanlar arasından iki şahit getirerek aralarında daha önce yapılan sulhun doğruluğunu mahkemeye ispat etmeye çalışmıştır. Getirilen şahitlere bakıldığında biri davacı ile aynı mahallede oturan El-hac Mehmed bin Mustafa adlı kişi olurken diğeri Debbâğhâne mahallesi İmamı El-hac Hüseyin Efendi bin Ömer Dede olduğunu müşahede etmekteyiz. Burada şahitlerden biri muhtemelen davacının komşusu diğeri ise H. 9 Safer 1107/M. 19 Eylül 1695 tarihinde Debbâğhâne mahallesi İmamı olan bir kimsedir. Bu bağlamda davalı şahsın davacının iddialarına karşılık güvenilir bulduğu kişileri mahkeme huzuruna çıkardığını gözlemliyoruz.

Bu görüşlere karşılık incelediğimiz siciller doğrultusunda muslihûn hakkında elde ettiğimiz veriler şu şekildedir: 17. yüzyılın son çeyreğine dair Trabzon'da mahkeme kayıtlarına yansıyan sulh akidleri arasında 147 adet davanın 130'unda muslihûn ifadesine rastlanmıştır. Bunların 126'sında "beynimize muslihûn tavassut idüb"⁴⁹⁹ ifadesi yer alırken, 4'ünde "beynimize muslihûn u müslimûn tavassut idüb"⁵⁰⁰ şeklindeki ibareye yer verilmiştir.

⁴⁹⁸ T.Ş.S., Defter no. 1862, 3/6.

⁴⁹⁹ Bahsi geçen ifadenin yer aldığı kayıtlar için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1857, 7/3-8/6-8/7-17/4-19/1-20/3-21/4-25/3-31/2-36/1-40/1-40/2-41/1-59/1-61/2-65/1-66/4-67/3-71/2-81/1-87/5-88/1-88/3; Defter no. 1858, 3/2-3/3-5/1-7/3-7/5-9/3-11/3-11/5-12/1-12/4-13/2-15/2-19/3-21/5-25/3-28/2-29/2-30/3-31/2-36/4-40/1-47/3-49/1-52/2-73/3-77/1-78/1-83/2-88/2-89/2-90/4; Defter no. 1859, 22/2-24/1-24/4-29/4-30/2-34/1-39/1-47/6-53/2-59/4; Defter no. 1860, 2/5-3/4-5/1-8/3-9/4-13/1-14/3-14/5-19/3-29/3-30/3-32/7-34/2-37/1-37/2-38/4-47/3-53/5-93/4-97/1-99/3-99/4-104/1-106/3-106/4-113/4-117/2; Defter no. 1861, 12/3-14/1-18/3-19/5-20/4-23/1-23/3-26/3-28/3-29/4-33/4-34/7-37/5-39/3-41/2-42/3-44/4-47/5-51/1-51/2-55/4-57/1-58/7-63/1; Defter no. 1862, 3/6-15/6-29/2-32/4-37/1-43/3-48/2-55/2-122/7-124/5.

⁵⁰⁰ Zikredilen ifadenin yer aldığı kayıtlar için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1857, 86/1; Defter no. 1858, 5/3; Defter no. 1859, 90/1; Defter no. 1862, 125/2.

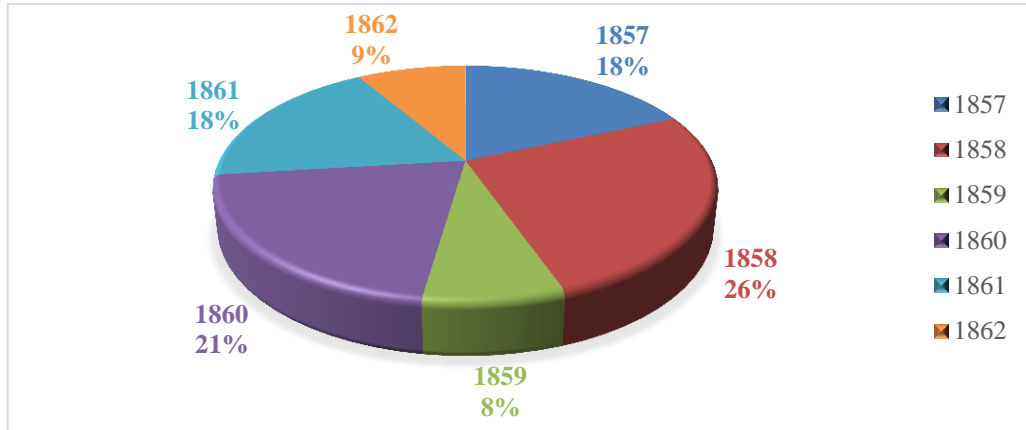

Tablo 12: İncelenen Sulh Akidlerinde “Muslihûn” ve “Muslihûn u Müslimûn” İfadesinin Mevcut Olduğu Kayıt Sayıları ve Sicillere Göre Dağılımı

Sicil Numarası	Toplam Sulh Kayıt Sayısı	Arabulucunun Bulunduğu Kayıt Sayısı
1857	26	24
1858	38	34
1859	12	10
1860	34	27
1861	25	24
1862	12	11
Toplam	147	130

Taraflar arasında vuku bulan bir anlaşmazlık konusunda arabulucunun devreye hiçbir şekilde girmedığı kayıt sayısının ise 8 adet⁵⁰¹ olduğunu söyleyebiliriz. Arabulucunun mevcut olmadığı dava konularına bakılacak olursa adam öldürme, boşanma, mehir hakkı, miras ve tereke anlaşmazlıkları üzerine sulhun meydana geldiğini belirtebiliriz. Bahsi geçen davalarda hiçbir şekilde arabulucunun araya dâhil olmadan taraflar arasında sorunun halledildiği söz konusudur. Dava konusunun çözülmesinde arabulucunun katkı sağlamadığı sulh kayıtları dini gruplar açısından ele alındığında 8 adet kaydın tümünün Müslümanlar arasında gerçekleştiği görülmektedir.

Grafik 3: Belge Numaralarına Göre Muslihûnun Geçtiği Kayıt Sayısının Yüzdelerle Dağılımı

Mahkemeye çağrılan şahitler daha önce meydana gelen sulha arabulucunun da tavassut ettiğine şahitlik ettiklerini belirtiyorlarsa bu durumda şahit ile muslihûnun farklı kimselerden olabileceği ihtimalini öne süren A. Kılınç'ın görüşünü destekleyen 3 kayıt bulunmaktadır.⁵⁰² Konu

⁵⁰¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1858, 17/4; Defter no. 1859, 18/3-41/2; Defter no. 1860, 16/4-93/2-114/1-116/4; Defter no. 1862, 22/2.

⁵⁰² Bu hususla alakalı incelenen kayıtlar arasından örnek gösterecek olursak "...gıbbe'l-istintâk akîbü'l-inkâr vekil-i merkûm Ahmed'den def'-i meşrûhunu mübeyyine-i beyyine taleb olundukda udûl-i müsliminden Ahmed Efendi ibn-i

ile alakalı olarak belirtilen fikirlere binaen herhangi bir davanın kadı huzuruna geldikten sonra kadının muslihûn'a yönlendirmesiyle çözülen hiçbir sulh kaydına rastlanılmamıştır. Yine B. Ergene ve I. Tamdoğan'ın ihtimal üzere belirttikleri "Müslüman muslihûn" ifadesinin kadılar tarafından kullanılarak arabuluculuk göreviyle tarafları sulhe yönlendirdiklerine dair ifadenin geçtiği kayıtları incelediğimizde kadınların arabulucu oldukları hususunu belirten herhangi bir ipucuyla karşılaşılmamıştır. İncelenen kayıtlarda genel olarak taraflar arasında vuku bulan tartışma⁵⁰³ ve şiddetli çekişmeler⁵⁰⁴ sırasında muslihûnun devreye girdiğini gözlemliyoruz.

İncelediğimiz dönemde muslihûn ifadesinin yer aldığı kayıtlar için kimlik tespitinde bulunmak oldukça zor görünmektedir. Anlaşmazlıkların son bulmasına hizmet eden muslihûnun muhtemelen şehrin güvenilir kimseleri arasından seçildiğini tahmin etmekteyiz. Nitekim yukarıda da belirttiğimiz gibi kimlik tespitinde bulunduğumuz 10 adet sulh kaydının içinde arabuluculuk eden kişilerin arasında mahalle imamları olduğu görülmektedir.⁵⁰⁵ Bu husus kısmi olarak R. Jennings ve Osman Nuri Ergin'nin fikri ile uyum sağlamaktadır. İncelenen sulh kayıtları esas alınarak bu kişilerin mahkemeye bağlı birer yetkili çalışan olmadığı devamlı olarak halkın içinde var olan herhangi bir kuruma bağlı olmayan bireylerden oluştuğu düşünülmektedir.

Taraflar muslihûnun araya girerek çözdüğü sulh akidlerine resmiyet kazandırmak için kadı huzuruna getirerek kayıt altına alınmasını sağlamışlardır. Taraflar arasında doğan bir anlaşmazlıkta devreye giren aracılardan üstlendikleri rolle çözülen bir sulh akdinin geçerlilik kazanması için herhangi bir işleme tabi tutulması gerekmemektedir. Burada taraflar kendi iradeleri⁵⁰⁶ doğrultusunda ortaya konan bir anlaşmaya resmiyet kazandırma adına ve ileride doğabilecek herhangi bir meseleye karşı önlem amaçlı olarak bu durumu meclis'i şer' de dilerlerse kayıt altına

---

Mehmed Efendi ve Süleyman Ağa ibn-i İbrahim Ağa nâm kimesneler li-ecli'ş-şehâde meclis-i şer'a haziran olub istişhad olunduklarında fi'l-hakika müdde'î-i mezbûra mahdûd-u mezkûr bağçe-i kızı müvekkile-i mersûme Aişe'den dava eylediğinde beyinlerine muslihûn tavassut idüb bağçe-i mahdûd-u mezkûrenin menzil kurbunda fındık bağçesinin nisfını tarîk-i âmmden hendek ve altı yanı dereye varınca..." şeklinde. Ayrıntılı bilgi için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1858, 25/3. Dava konusu sulhe muslihûnun da tavassut ettiğine tanıklık eden şahitlerin kayıtları için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1858, 19/3-25/3; Defter no. 1861, 63/1.

⁵⁰³ "...beynimizde nizâ '-ı küllî vukû'undan sonra beynimize muslihûn tavassut idüb ..." şeklinde tartışmanın çıktığı ifade edilen kayıtlar için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1857, 7/3-17/4-19/1-20/3-25/3; Defter no. 1858, 18/1-25/3-28/2-89/2; Defter no. 1860, 3/4-8/3-13/1-30/3-32/7; Defter no. 1861, 12/3-18/3-19/5-20/4-29/4; Defter no. 1862, 3/6-29/2-37/1.

⁵⁰⁴ "...beynimizde münâza'at-ı kesire ve muhâsemât-ı şedide vaki' olmuş idi el-hâletü hâzihi beynimize muslihûn tavassutuyla..." şeklinde şiddetli çekişmelerin yaşandığı kayıtlar için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1857, 8/6-8/7-21/4-41/1-61/2; Defter no. 1858, 3/2-3/3-5/1-5/3-7/3; Defter no. 1859, 22/2-24/1-29/4-30/2-34/1; Defter no. 1860, 5/1-9/4-14/3-14/5-19/3; Defter no. 1861, 14/1-23/3-26/3-28/3-34/7; Defter no. 1862, 32/4-43/3-48/2-55/2-124/2.

⁵⁰⁵ T.Ş.S., Defter no. 1858, 44/3 de yer alan kayıta arabuluculuk eden şahitlerden birisinin Tekfur Çayırı Mahalle İmamı Yakub Efendi ibn-i Mehmed olduğu gözlemlenmiştir. Yine T.Ş.S., Defter no. 1858, 47/1 ile T.Ş.S., Defter no. 1862, 3/6 da yer alan kayıtlarda Debbaghane Mahallesi İmamı El-hac Hüseyin Efendi bin Ömer Dede adlı kişinin iki kez ayrı ayrı davalarda arabuluculuk görevini ifa ettiği müşahade edilmiştir. Bu kayıtlardan görüldüğü üzere taraflara arabuluculuk eden kişilerin şehrin güvenilir insanları arasından oluştuğu müşahade edilmektedir.

⁵⁰⁶ Tarafların kendi iradesiyle sulhu gerçekleştirdiklerini belirten ifade kayıtlarda şu şekilde belirtilmektedir: "...bizim huzurumuzda anlar dahi hüsnü rızalarıyla sulhu mezbûru kabûl idüb..." dava kaydına dair ayrıntılı bilgi için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1858, 25/3.

aldırmışlardır.⁵⁰⁷ Burada bir şekilde kadı yargılamasına ihtiyaç duyulan hallerde kadı tarafından hukuki analizler yapılarak tarafların iradeleri verilecek olan hükümle saf dışı bırakılabilirdi.

Dini gruplar üzerinden konu ele alındığında gayrimüslimler arasında yapılan 19 adet sulh kaydından 18'i muslihûnun yardımıyla çözümlenmiştir.⁵⁰⁸ Yine bu konuyla ilgili Müslim ve gayrimüslimler arasında gerçekleşen 8 adet sulh kaydının 8'i arabulucunun uzlaştırmasıyla çözüldüğü müşahede edilmiştir.⁵⁰⁹

Görüldüğü üzere muslihûn hakkında ortaya konan fikirlerden hareketle incelemeye çalıştığımız sulh kayıtlarındaki mevcut bulgular bir kısım araştırmacıların fikirlerini desteklemektedir. Arabulucular tarafları gönül rızaları ile sulha yönlendirerek aralarında bir sulh akdi yapılmasını temin etmişlerdir. Anlaşmazlığın çözümünde tarafların rızası esas kabul edilerek sulh akidleri arabulucular tarafından oluşturulmuştur. Mahkemeye yansıyan sulh davalarında anlaşmazlık konusunun taraflarca elverişli bir şekilde sonuçlanmasına vesile olan arabulucuların yani ismi hiçbir biçimde dava kayıtlarında yer almayan kişilerin bu noktada geri planda kaldığını belirtebiliriz.

Uyuşmazlıkların çözüm noktasında mahkemeye başvurulması taraflar için daha masraflı ve zaman alıcı olduğundan dolayı taraflar arabulucunun devreye girmesiyle daha az zamanla ekonomik olarak herhangi bir masrafta bulunmayarak sorunu aralarında belli bir işleyişle halledebilmişlerdir.⁵¹⁰ Uzlaştırmada önemli rolü olan arabulucular ifa ettikleri vazife gereğince sulh akdinin kadı huzuruna gelmeden hallolmasına vesile olmuştur. Bu noktada mahkemelerin bu tarz uygulamalara müsaade etmesi yargının iş yükünü azaltmıştır diyebiliriz.

⁵⁰⁷ Tarafların mahkeme dışında arabulucunun da katılımıyla aralarında gerçekleşen sulhu akdini mahkeme huzuruna getirerek resmîyet kazandırdıkları örnek dava için bkz. Medine-i Trabzon mahallatından Faroz mahallesinde sakin Mustafa Beşe bin Hasan Beşe nâm kimesne mahfil-i kazâda sâhib-i hâze'l-kitâb Hüseyin Beşe bin Ali Beşe nâm kimesne mahzarında bi't-tav'î ikrar-ı tâm ve takrir-i kelâm idüb medine-i mezbûr mahallatından Kabak Meydanı mahallesinde sakine iken bundan akdem vefat iden kayınvalidem Rabia binti Hanedan nâm müteveffilerin verâseti zevci mezbûr Hüseyin Beşe ile sadri kızı olub bundan akdem fevt olan zevcem Ümmihaniden mütevellide sulbiye kızım Aîşeye münhasır olub mezbûre kızım Aîşe dahi kable'l kismet-i müteveffî merkûme Aîşeye bi- hasbü'l-irsi'-şer'i isabet eden hisse-i şer'iiyesi bana intikal etmekle müteveffî mezbûre Rabia'nın muhalledat-ı vaz'i-yed olan zevci merkûm Hüseyin Beşeden talep ve da'vâ eyledikde beynimizde nizâ'-ı küllî vukû'undan sonra beynimize muslihûn tavassut idüb mezbûr Hüseyin Beşeyi benim ile on dört miskal altın bilezik ve mâi kumaş üzerine inşâ'-i akd-i sulh eylediklerinde ben dahi sulhu merkûmu kabul ve bedel-i sulh olan mar-i suğut altın bilezik ile mezkûr kumaşı mezbûr Hüseyin Beşe yedinden ahz ve kabz eyleyüb muhalledat-ı mezbûre müte'allika vechen mine'l-vücuha merkûm Hüseyin Beşe ile da'vâ ve nizâ'm kalmayub husûs-u mezkûra müte'allik cemî'da'vâ ve muhâsamât ve eymândan ve mezbûr Hüseyin Beşenin zimmetini ibrâ-i âmm kâtî'ü'n-nizâ' ile ibrâ ve iskât eyledim dedikde gibbe't-tasdikü'l-şer'i mâ-hüve'l-vâki bi't-taleb ketb olundu hurire yevmi's-sânî min Muharremi'l-harâm li-sene ehadi ve mie ve elf. T.Ş.S., Defter no. 1857, 7/3.

⁵⁰⁸ Gayrimüslimlerin kendi aralarında meydana gelen sulh uyuşmazlıklarının sağlanmasına yardımcı olan arabulucular için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1857, 17/4-20/3-25/3-31/2-36/1-81/1-87/5; Defter no. 1858, 3/3-36/4; Defter no. 1859, 22/2-53/2; Defter no. 1861, 18/3-23/3-26/3-37/5; Defter no. 1862, 29/2-32/4-37/1-124/5.

⁵⁰⁹ Müslim ve gayrimüslim arasındaki uyuşmazlığa son veren arabulucunun geçtiği dava kayıtları için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1857, 8/7-65/1-88/1; Defter no. 1858, 5/3-7/3-78/1-90/1; Defter no. 1861, 33/4.

⁵¹⁰ Şen, "Arabuluculuk", s. 112.

3.3. Sulh Akidlerine Göre Trabzon'da Müslim-Gayrimüslim İlişkileri

Sicillerde yer alan kayıtlarda Müslümanlarla ilgili kayıtların dışında zımmilerin de çeşitli dava kayıtlarına rastlamak mümkündür. Gayrimüslimlerin kendi aralarında veya Müslümanlarla olan ticari, dini, hukuki ilişkilerini mahkemeye yansıyan davalardan müşahede etmek mümkündür. Belgelerde yer alan gayrimüslimlerle ilgili davalarda bu kişilerin sahip oldukları unvanlara, mensup oldukları dinlere, mesleklerine, ekonomik durumlarına, oturdukları meskenlere, aile içi ilişkileri ve komşuluk ilişkileri gibi pek çok bilgilere dava kayıtlarından ulaşılabilir.⁵¹¹

İslam fihına göre gayrimüslimler arasında çıkan anlaşmazlıklara cemaat mahkemeleri bakabilirdi. Fakat taraflardan birisi Müslüman olduğu takdirde dava konusu kadı huzurunda görülürdü. Bunun yanı sıra dava taraflarının zımmi olması halinde mevcut dava yine Müslüman mahkemelere taşınabilirdi.⁵¹² Dini grupların mecbur olmadıkları halde kendi istekleri ile davalarını şer'î mahkemelere getirmeleri Osmanlı idaresinden hoşnut kaldıklarının bir kanıtıdır.⁵¹³ Dava tarafları hangi dine mensup olursa olsun adam öldürme suçunda yetkili tek makamın şer'î mahkemeler olduğu belirtilmiştir. Zira bu tarz suçlar toplum güvenliği ve huzurun tesisi ile alakalıydı.⁵¹⁴

15 Ağustos 1461'de gerçekleşen Trabzon'un fethi⁵¹⁵ sonrasında Müslüman nüfus giderek artmış, lakin Müslümanlar ile gayrimüslimler aynı mahallelere iskân ettirilmemiştir. 1600'li yıllardan itibaren Trabzon şehrinin yapısında büyük ölçüde değişiklikler yaşanarak toplum içinde sosyal ilişkiler artmış ve mahallelerin demografik yapılarında farklılıklar meydana gelmiştir. İlerleyen süreçte her iki dinden insanların aynı mahallelerde yan yana oturdukları ve etkileşim halinde oldukları tespit edilmiştir.⁵¹⁶ Bu etkileşim kanalıyla gayrimüslimler kendi aralarında veya Müslümanlarla olan sosyal ilişkilerinde çıkan herhangi bir anlaşmazlıkta mahkemeye başvurarak sorunu çözdükleri tespit edilmiştir. M. Kenanoğlu'nun "Zimmis (Non-Muslims) in Early 17th

⁵¹¹ 1831, 1832, 1833, 1834 ve 1835 numaralı Trabzon şer'iyeye sicillerine göre hazırlanan makalede İslam'la şereflenen gayrimüslimler hakkında ayrıntılı bilgiye ulaşılabilir. Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Kenan İnan, "Trabzon'da İhtida Olayları (1648-1656)", **Mahmiye-i Trabzon Mahallatından Onyedinci Yüzyıl Ortalarında Trabzon'da Sosyal ve İktisadi Hayat**, Trabzon Belediyesi Kültür Yay., Trabzon, 2013, s. 296.

⁵¹² Gayrimüslimler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Özel, "Gayrimüslim", **DİA**, c. 13, TDV, İstanbul, 1996, s. 418-427; Ayrıca Osmanlı'nın yargı kurumlarına yansıyan gayrimüslim toplumların davaları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Antonis Anastasopoulos, "Non-Muslims and Ottoman Justice", **Law and Empire: Ideas, Practices, Actors**, ed. Jeroen Duindam, Jill Harries, Caroline Humfress and Nimrod Hurvitz, Leiden, Brill, 2013, s. 275-292.

⁵¹³ Osman Çetin, **Sicillere Göre Bursa'da İhtida Hareketleri ve Sosyal Sonuçları (1472-1909)**, TTK, Ankara, 1999, s. 26.

⁵¹⁴ Yavuz Ercan, **Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler Kuruluştan Tanzimat'a Kadar Sosyal, Ekonomik ve Hukuki Durumlar**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2001, s. 15.

⁵¹⁵ Trabzon'un Türk idaresine alınmasına dair işleyen süreç hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Kenan İnan, "Trabzon'un Fethi", **Mahmiye-i Trabzon Mahallatından Onyedinci Yüzyıl Ortalarında Trabzon'da Sosyal ve İktisadi Hayat**, Trabzon Belediyesi Kültür Yay., Trabzon, 2013, s. 27.

⁵¹⁶ Melek Öksüz, **Onsekizinci Yüzyılın İkinci Yarısında Trabzon**, Serander Yay., Trabzon, 2006, s. 168. Bundan sonra Öksüz, **Trabzon** şeklinde kısaltılacaktır.

Century Ottoman Judicial Records” isimli makaleden aktardığına göre R. Jennings’in gayrimüslimlerin aile içi meselelerde dahi şer’i mahkemelere sıklıkla başvurduğunu belirtir. Jennings, bu durumu zimmilerin bağlı buldukları dinlerin adli bir kuruma sahip olmadıklarını ya da bu kurumların çok zayıf olduğunu öne sürerek açıklamıştır.⁵¹⁷

Trabzon ve çevresinde 1689-1698 yılları arasını kapsayan zamanda gayrimüslimler kendi aralarında veya Müslüman halk ile olan anlaşmazlıklarının çözümü noktasında sulhe başvurarak aralarındaki ihtilafı ortadan kaldırmayı hedefledikleri müşahede edilmiştir. Tezde incelenen dönem kayıtlarına göre Müslümanlar ile gayrimüslimler arasında meydana gelen ihtilaf konuları şu şekildedir: Borç-Alacak, mehir hakkı, mülke zarar, mülk ihtilafı, halktan haksız yere para toplanması gibi mevzularda problemin çözülmesi adına tarafların aralarında sulh oldukları müşahede edilmiştir. Yine bu hususta gayrimüslimlerin kendi aralarında yaşadığı anlaşmazlık konuları ise miras anlaşmazlığı, mülk ortaklığı, tereke anlaşmazlığı, mehir hakkı, adam yaralama, sermaye anlaşmazlığı, borç-alacak şeklinde olup bu gibi davaların sulh ile sonuçlandığı görülmüştür.

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi dini gruplar arasında konu incelendiğinde gayrimüslimlerin kendi aralarında toplamda 147 adet sulh kaydından 19’u içinde yer aldığını belirtebiliriz. On yıllık zaman dilimini kapsayan bu süreçte zimmilerin kendi aralarında mahkemeye başvurarak sulhu teyit ettirdikleri dava sayısının diğer dini gruplara kıyasla az olduğunu söyleyebiliriz. Yine bu konuyla alakalı incelenen kayıtlarda Müslim ve gayrimüslim arasında sadece 8 adet sulh kaydının varlığından söz edebiliriz. İncelediğimiz süreç içinde bu veriler değerlendirildiğinde Trabzon ve çevresi adına Müslim ve gayrimüslimler arasında gerçekleşen sulh kayıtlarının toplam dava kayıtlarına oranla çok az bir bölümü kapsadığını belirtebiliriz. Aşağıda yer alan tabloda incelenen dönem mahkemeye yansıyan sulh kayıtlarının dini gruplara göre dağılımı ve yüzdeleri orani dikkatinize sunulmuştur.

Tablo 2’de Trabzon şehri ve çevresinde gerçekleşen sulh kayıtlarının dini gruplara göre dağılımı verilmiş olup, mevcut tabloda “M→M”, Müslümanlar arasında vuku bulan sulh kayıt sayısını, “Z→Z”, gayrimüslimler arasındaki sulh davalarını, “M→Z”, Müslümanların zimmilere açtığı sulh davalarını, “Z→M”, zimmilerin Müslümanlara açtığı sulh davalarını göstermektedir.

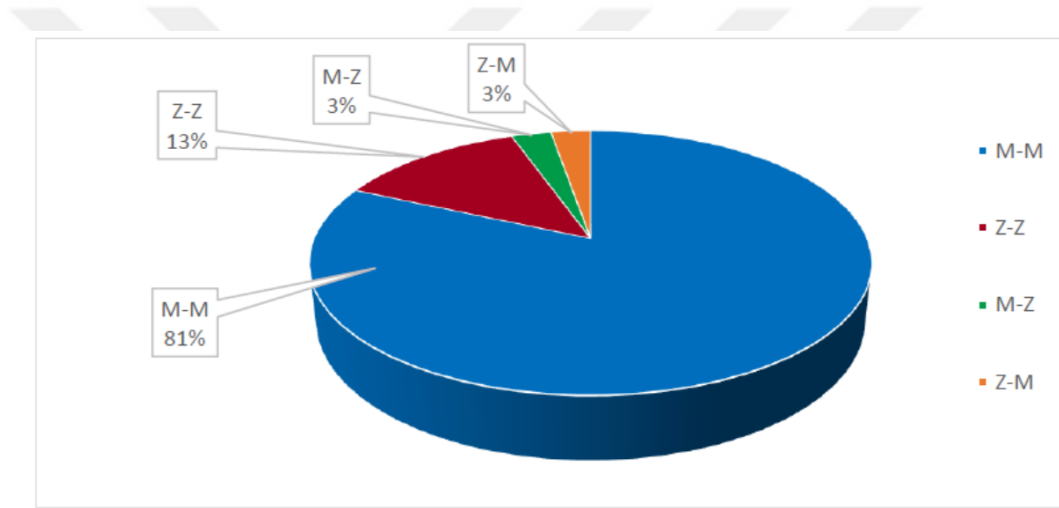
---

⁵¹⁷ R. Jennings’dan aktaran M. Macit Kenanoğlu, “İslam-Osmanlı Hukukunda Zimmiler”, **TALİD**, c. 3, sy. 5, 2005, s. 564-565.

Tablo 13: 1857-1862 No'lu Trabzon Şer'îye Sicillerinde Tespit Edilen Sulh Akidlerinin Dini Gruplara Göre Dağılımı

Dini Gruplar Arasındaki Sulh Kayıtları	Sicil Numarası						Toplam
	1857	1858	1859	1860	1861	1862	
Müslüman→Müslüman	16	32	10	34	20	8	120
Zımmî→Zımmî	7	2	2	-	4	4	19
Müslüman→Zımmî	2	1	-	-	1	-	4
Zımmî→Müslüman	1	3	-	-	-	-	4
Toplam							147

Grafik 4: Sulh Akidlerinin Dini Gruplara Göre Yüzdelerle Dağılımı

İncelenen yıllarda bahsi geçen şehir ve çevresinde meydana gelen uyuşmazlıklar noktasında değerlendirmeye tabi tuttuğumuz dini gruplar arasında sosyal ilişkileri yansıtan birkaç dava örneğini aşağıda istifadenize sunacağız. Bu dava örneklerine geçmeden önce Müslümanlar ile gayrimüslimler arasında gerçekleşen 8 adet kaydın genel bir tasnifini burada belirteceğiz.

Tablo 14: 1857-1862 Nolu Trabzon Mahkeme Kayıtlarına Göre Müslümanlar ile Gayrimüslimler Arasındaki Sulh Dava Konularının Ayrıntılı Dökümü

Belge Numarası	Tarih	Nahiye-Mahalle-Köy	Dava Konusu	Taraflar
1857/8/7	18 Safer 1101	Debbağhane (Mahalle)	Mülk İhtilafı	Müslim-Gayrimüslim
1857/65/1	10 Rebiyülahir 1102	Bâb-ı Bazar (Mahalle)	Borç-Alacak	Müslim-Gayrimüslim
1857/88/1	25 Receb 1102	Efrenç Hisar (Mahalle)	Mehir Hakkı	Müslim-Gayrimüslim

Tablo 14: (Devamı)

Belge Numarası	Tarih	Nahiye-Mahalle-Köy	Dava Konusu	Taraflar
1858/5/3	10 Şaban 1102	Kasım Beşe (Mahalle)	Mülke Zarar	Müslim-Gayrimüslim
1858/7/3	15 Ramazan 1102	Yomra nahiyesine bağlı Hoçparavlak adlı köy	Halktan Haksız Yere Para Toplanmasına Dair	Müslim-Gayrimüslim
1858/78/1	26 Zilkade 1103	Akçaâbad nahiyesine bağlı Polatana adlı köy	Borç-Alacak	Müslim-Gayrimüslim
1858/90/1	26 Cemaziyelevvel 1103	Ortahisar (Mahalle)	Borç-Alacak	Müslim-Gayrimüslim
1861/33/4	8 Rebiyülevvel 1106	Bâb-ı Bazar (Mahalle)	Alacak	Müslim-Gayrimüslim

Sözü edilen kayıtlara göre H. 18 Safer 1101/M. 1 Aralık 1689 tarihinde Trabzon'da Debbağhane mahallesinde oturan Ebubekir oğlu Süleyman Beşe'nin validesi Ümmügülüm Hatun'un vefat etmesi üzerine Maçka kazasına bağlı Munde? adlı köyde bulunan mülk odası miras yoluyla oğlu Süleyman Beşe ve kızları Esmâ, Meleki ve Havva Hatun'a intikal etmiştir. Aynı köyde oturan Kalovidi veled-i Duka adlı kişi yukarıda ismi zikredilen Ebubekir'e daha önceden elinde olan emlak ve araziye satmıştır. Fakat zımmi Kalovidi karşı tarafa sattığı bu malları daima haksız yere işgal etmiştir. Bahsi geçen mülk odayı davacı Süleyman Beşe Kalovidi'den talep edince aralarında şiddetli tartışmalar vuku bulmuştur. Aralarına üçüncü bir tarafın girmesiyle taraflar 15 Esedi guraşa sulh olmuşlardır. Bu kayıttan görülüyor ki Müslümanlar ile gayrimüslimler arasında çeşitli sebeplerle ticaret yapılabiliyordu. Nitekim Kalovidi adlı zımminin bahsi geçen Ebubekir'e emlak ve arazi sattığı gözlemleniyor. Fakat daha sonra sözü edilen zımmi kayıttan yer almayan bir sebepten ötürü haksız yere bu emlak ve araziye işgal etmiş görülüyor. Bu tür anlaşmazlıklarda kayıtların ortak dili "fuzûlen zabt" şeklinde belirtilmekteydi. Tarafların arasında anlaşmazlıktan sonra aralarını uzlaşmaya yönlendiren üçüncü bir tarafın girmesiyle belli bir meblağ üzerinden davacı tarafın zımmi üzerindeki haklarından tamamen vazgeçtiği görülmektedir.⁵¹⁸

Ekonomik-ticari ilişki bağlamında dini gruplar arası münasebetlerden biri de kuşkusuz kişilerin birbirleriyle girdiği borç-alacak ilişkileridir. Nitekim ikinci bölümde beyan ettiğimiz gibi toplamda 23 adet borç-alacak üzerine yapılan sulh kaydının 18'si (%78) Müslümanların arasında meydana gelmiştir. Bunlardan sadece 1 tanesi (%4) gayrimüslimlerin arasında meydana gelirken 4'ünde (%18) gayrimüslimler ile Müslümanlar arasında vuku bulmuştur. İncelediğimiz dönem kayıtlarında borç-alacak davalarında sulh yoluyla yapılan ödemelerde borçlu olan kişinin borcunun tamamını ödemediği gözlemlenmektedir. Burada alacaklı kişi karşı tarafa verdiği meblağın

⁵¹⁸ T.Ş.S. Defter no. 1857, 8/7.

tamamını alamayacağını düşündüğünden dolayı az da olsa belli bir kısmını alarak sulh olma yolunu tercih etmiştir.⁵¹⁹

Müslümanlar ve gayrimüslimler arasında vuku bulan borç-alacak konulu sulh kayıtlarına dair bazı örneklere aşağıda yer vereceğiz. Bu hususta H. 10 Rebiyülahir 1102/M. 11 Ocak 1691 tarihli kayıta yer alan bilgilere göre Bâb-ı Bazar mahallesinde sakin iken vefat eden El-hac Ali sağlığında zımmi Eğri Yenağ'a 70 Esedi gurus borç vermiştir. El-hac Ali'nin çocuklarının vasisi olan annesi Emine Hatun, Yenağ'ın terekesini elinde tutan oğulları Dimitri ve Peraşküve'den vekili Eyüb Çelebi aracılığıyla bahsi geçen meblağı talep etmiştir. Bunun üzerine davalı Dimitri ve Peraşküve mevcut borcu inkâr ederek terekede hiçbir şey kalmadığını beyan etmişlerdir. Davacı Emine Hatun borç verilen parayı ispat edebileceğini belirttikten sonra aralarında tartışma hâsıl olmuştur. Müslümanların araya girmesiyle taraflar 30 Esedi gurus üzerine anlaşarak, sulh yolu ile aralarında uzlaşmışlardır⁵²⁰.

Mevcut davada gayrimüslim tarafa borç veren kişinin Müslüman olduğu gözlemlenmektedir. Kayıta yer alan ifadelerden anlıyoruz ki borçlu ile alacaklı tarafların ölmesiyle varisleri arasında borcun tahsili adına bir anlaşmazlık meydana geliyor. Anlaşmazlık konusunun ise sulh yoluyla çözümlendiği görülüyor. Borç-alacak hususu ile alakalı Trabzon'a dair incelenen farklı dönem kayıtlarında gayrimüslim alacaklılar Müslüman varislerden borçlarını alamadıkları için davalı oldukları tarafı vali huzuruna getirerek borçlarını aldıkları gibi, vali aracılığıyla da borcun tahsili için tutuklama yoluna gidildiği bilgisine ulaşılmıştır.⁵²¹

Sicillere yansıyan davalardan anlıyoruz ki Müslümanlar gibi gayrimüslimlerinde kendilerinden başka farklı dine mensup kişilerle borç-alacak münasebetleri içine girdikleri görülmektedir. Bu hususla alakalı incelediğimiz dönemde belgelerde kendisine yer bulan bir adet sulh davasının varlığından söz edebiliriz. Sözü edilen hususla alakalı H. 26 Zilkade 1103/M. 9 Ağustos 1692 tarihli kayıta Trabzon'da Akçaâbad nahiyesine bağlı Polatana adlı köyde oturan Salyan veled-i Konstantin adlı zımmi, Bosnevi Salih Beşe'ye 528 gurus borç vermiştir. Salih Beşe vefat ettiği için bahsi geçen meblağı Salyan adlı zımmiye geri verememiştir. Bunun üzerine davacı Salyan, Yeniçeri Ağası El-hac Abdullah Ağa'nın⁵²² vekilinden mevcut alacağını talep etmiştir.

⁵¹⁹ Sulh yoluyla borcunu ödemedi düşük meblağlar üzerinden uzlaşmaya varılan kayıtlar için bkz. Sebahittin Usta, **Trabzon'da Borç-Alacak İlişkileri (1693-1700)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004, s. 34-37; Eyyub Şimşek, **Şer'iyeye Sicillerine Göre Trabzon'da Borç-Alacak İlişkileri 1112-1126/1701-1714**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s. 85-86; Erkan, **Müslim-Gayrimüslim**, s. 90; Miraç Tosun, **Trabzon'da Cemaatler Arası İlişkiler (1700-1770)**, Serander Yayınevi, Trabzon, 2018, s. 138; Bundan sonra Tosun, **Trabzon 1700-1770** şeklinde kısaltılacaktır.

⁵²⁰ T.Ş.S., Defter no. 1857, 65/1.

⁵²¹ Bu hususa dair örnek kayıt için bkz. Miraç Tosun, **XVIII. Yüzyıl Trabzon'unda Cemaatlerarası İlişkiler**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013, s. 114.

⁵²² Yeniçeri ağasının elkabı dava kaydında şu şekilde geçmektedir: "İftihârü'l-emacid ve'l-ekârim" ayrıntılı bilgi için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1858, 78/1.

Abdullah Ağa bahsi geçen meblağı Salih Beşe'nin kişisel bir iş için aldığını belirtmesi üzerine aralarında şiddetli tartışmalar yaşanmıştır. Araya giren şahısların her iki tarafı uzlaştırmasıyla taraflar kendi iradeleri doğrultusunda 300 Esedî gurusu üzerine anlaşarak problemi çözebilmişlerdir.⁵²³ Söz konusu davada muhtemelen Salih Beşe yeniçeri ocağından olup vârişsiz olarak öldüğü için tüm mal varlığı devlete kalmıştır.⁵²⁴ Salih Beşe'nin mal varlığının yeniçeri beytülmal emini tarafından kontrol altına alındığı düşünülmektedir. Bu noktada Salyan adlı zımmî mağduriyetini gidermek için yeniçeri ağasına başvurmuştur.

Değerlendirmeye alınan dönem içinde gayrimüslimlerin aralarında borç-alacak ilişkilerinin sulh yoluyla çözümlenmesine dair yalnızca bir adet kayıt mahkemeye yansımıştır. Bu konuyla ilgili olarak H. 25 Şevval 1108/M. 17 Mayıs 1697 tarihli kayıta Gümüşhane kazasında sakin iken ölen Arotin'in mirası eşi Hanbaki ile büyük kızı Takoruk ve küçük kızı Saltana'ya intikal etmiştir. Erzurum mahallelerinden Ali Paşa Mahallesi ahalisinden olan ve Trabzon'da misafir bulunan Bogos adlı zımmînin zimmetinde ölen Arotin'in borç verdiği 1000 Esedî gurusu kalmıştır. Bahsi geçen meblağın 500 Esedî gurusunu Arotin sağlığında zımmî Bogos'dan geri alabilmiştir. Daha sonra davacılar vekilleri aracılığıyla ve ellerindeki borç belgesiyle birlikte kalan 500 Esedî gurusu Bogos'dan talep ettiklerinde aralarında tartışma yaşanmıştır. Aralarına arabulucuların girmesiyle davalı Bogos ile davacı vekiller arasında 350 Esedî gurusu üzerine anlaşma sağlanarak, davacı şahıslar davalı Bogos'un zimmetinde hiçbir haklarının kalmadığını beyan etmişlerdir.⁵²⁵

Kayıtta yer alan ifadelerle göre davacı tarafın elinde borcu kanıtlayan temessük'ün⁵²⁶ olduğu ifade edilmektedir. Bu durum bize daha önceden kalan borcun davacı tarafa ödenmesine dair mahkemeden belge alındığını göstermektedir. Bu tarz davalarda görüldüğü üzere sulh bedeli orijinal borç miktarının hep altında gerçekleşmiştir. Bu bazen orijinal miktarın yarısı olurken bazen de çok altında olabilmekteydi.

Müslümanlar ile gayrimüslimlerin borç alacak ilişkilerinin sulh yoluyla çözümlendiği 4 adet kayıt bulunmuştur. Bu tarz davalardan sadece birinde gayrimüslimler kendi aralarında borç alışverişi yapmışlardır. Elimizdeki mevcut 5 kayıttan en yüksek verilen borç meblağı 1200 Esedî gurusu iken en düşük borç meblağının ise 50 Esedî gurusu olduğu gözlemlenmiştir. 5 adet kayıttan 3'ünde Müslümanlar gayrimüslimlere borç verirken kalan iki kayıttan birinde gayrimüslimler

⁵²³ T.Ş.S., Defter no. 1858, 78/1.

⁵²⁴ Yeniçerilerin vefatı halinde muhalledatları ocak tarafından kayda alınır. Mirasçısı olmayanların mal varlığı ise kendi ocağına dâhil edilirdi. Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Tahsin Özcan, "Muhalledat", **DİA**, c. 30, TDV, İstanbul, 2005, s. 406-407.

⁵²⁵ T.Ş.S., Defter no. 1862, 125/4.

⁵²⁶ Temessük kelimesi hukuk terminolojisinde borç verilmesi, borcun ödenmesi gibi durumlarda karşı tarafa verilen belge anlamına gelir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mübahat Kütükoğlu, "Temessük", **DİA**, c. 40, TDV, Ankara, 2011, s. 413-414.

Müslümanlara borç vermiş, diğerinde ise gayrimüslimlerin kendi aralarında borç alışverişinde bulunduğu müşahede edilmiştir.

Tablo 15: İncelenen Kayıtlarda Müslümanlar ile Gayrimüslimler Arasındaki Sulh Yoluyla Çözülen Borç-Alacak İlişkilerinin Ayrıntılı Tasnifi

Belge Numarası	Dava Konusu	Borç Veren Taraf	Borç Alan Taraf	Borç Verilen Miktar	Bedel-i Sulh	Yüzdellik Fark
1857/65/1	Borç-Alacak	Müslim	Gayrimüslim	70 Esemi gurus	30 Esemi gurus	%42
1858/78/1	Borç-Alacak	Gayrimüslim	Müslim	528 gurus	300 Esemi gurus	%56
1858/90/1	Alacak	Müslim	Gayrimüslim	1200 Esemi Gurus	500 Esemi gurus	%41
1861/33/4	Borç-Alacak	Müslim	Gayrimüslim	50 Esemi gurus	20 gurus	%40
1862/125/4	Borç-Alacak	Gayrimüslim	Gayrimüslim	500 Esemi gurus	350 Esemi gurus	%70

Gayrimüslimler arasında meydana gelen sulh davalarının konularını değerlendirmeye aldığımızda bunlardan 9'unun (%48) miras anlaşmazlığı üzerine gerçekleştiğini, 3'ünün (%16) tereke anlaşmazlığına dair olduğunu görmekteyiz. Yine 3 davanın (%16) mehir hakkı anlaşmazlığı ile ilgili yapıldığını geriye kalanlardan her birinin ise sermaye anlaşmazlığı (%5), mülk ortaklığı (%5), adam yaralama (%5) ve borç-alacak (%5) üzerine gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Gayrimüslimlerin kendi aralarında gerçekleşen 19 adet kaydın genel tasnifi şu şekildedir:

Tablo 16: Gayrimüslimler Arasındaki Sulh Dava Konularının Ayrıntılı Dökümü

Belge Numarası	Tarih	Kaza-Nahiye-Mahalle-Köy	Dava Konusu	Taraflar
1857/17/4	11 Rebiyülahir 1101	Ganita (Mahalle)	Miras Anlaşmazlığı	Gayrimüslim-Gayrimüslim
1857/20/3	20 Rebiyülevvel 1101	Akçaabad nahiyesine bağlı Kisarna adlı köy	Tereke Anlaşmazlığı	Gayrimüslim-Gayrimüslim
1857/25/3	13 Cemaziyevvel 1101	Maçuka kazasına bağlı Gozori adlı köy	Sermaye Anlaşmazlığı	Gayrimüslim-Gayrimüslim
1857/31/2	8 Cemaziyelahir 1101	Ayo Gorgor (Mahalle)	Mehir Hakkı ve Miras Anlaşmazlığı	Gayrimüslim-Gayrimüslim
1857/36/1	28 Cemaziyelahir 1101	Torul kazasına bağlı Palahor adlı köy	Tereke Anlaşmazlığı	Gayrimüslim-Gayrimüslim
1857/81/1	26 Cemaziyelahir 1102	Eksottha (Mahalle)	Miras Anlaşmazlığı	Gayrimüslim-Gayrimüslim
1857/87/5	20 Receb 1102	Elhac Kasım (Mahalle)	Miras Anlaşmazlığı	Gayrimüslim-Gayrimüslim
1858/3/3	4 Şaban 1102	Sürmene (Kaza)	Adam Yaralama	Gayrimüslim-Gayrimüslim
1858/36/4	4 Rebiyülevvel 1103	Muhiddin (Mahalle)	Tereke Anlaşmazlığı	Gayrimüslim-Gayrimüslim
1859/22/2	20 Muharrem 1104	Elhac Kasım (Mahalle)	Mülk Ortaklığı	Gayrimüslim-Gayrimüslim
1859/53/2	14 Ramazan 1103	Yomra nahiyesine bağlı Hockirasyo adlı köy	Miras Anlaşmazlığı	Gayrimüslim-Gayrimüslim

Tablo 16: (Devamı)

Belge Numarası	Tarih	Kaza-Nahiye-Mahalle-Köy	Dava Konusu	Taraflar
1861/18/3	25 Ramazan 1105	Ayo Gorgor (Mahalle)	Miras Anlaşmazlığı	Gayrimüslim-Gayrimüslim
1861/23/3	12 Zilkade 1105	Ayo Vasil (Mahalle)	Miras Anlaşmazlığı	Gayrimüslim-Gayrimüslim
1861/26/3	12 Zilkade 1105	Maçka kazasına bağlı Zülmera adlı köy	Miras Anlaşmazlığı	Gayrimüslim-Gayrimüslim
1861/37/5	14 Cemaziyelevvel 1106	Eksotla (Mahalle)	Miras Anlaşmazlığı	Gayrimüslim-Gayrimüslim
1862/29/2	3 Zilkade 1107	İskender Paşa (Mahalle)	Mehir Hakkı ve Tereke Anlaşmazlığı	Gayrimüslim-Gayrimüslim
1862/32/4	2 Muharrem 1108	Ayo Gorgor (Mahalle)	Miras Anlaşmazlığı	Gayrimüslim-Gayrimüslim
1862/37/1	15 Safer 1108	Ayur (Mahalle)	Mehir Hakkı ve Tereke Anlaşmazlığı	Gayrimüslim-Gayrimüslim
1862/125/4	25 Şevval 1108	Gümüşhane (Kaza)	Borç-Alacak	Gayrimüslim-Gayrimüslim

Yukarıda belirtilen tablodaki veriler doğrultusunda gayrimüslimler arasında sulh yoluyla çözülen anlaşmazlıkların genelde mahallelerde vuku bulunduğunu söyleyebiliriz. Miras anlaşmazlığı ile ilgili olarak incelenen tarih aralığında gayrimüslim kişilerin ölmesi sonucunda varislerine bıraktığı mallar üzerinden ölen kişinin ekonomik durumlarına, sosyal ilişki bağlamında anlaşmazlık mevzusunun kimler arasında çıktığına, hukuki temsilci olarak seçtikleri vekil tayinleri ile bedel-i sulhun ne şekilde kayıtlara yansdığına dair çeşitli fikirler yürütülmeye çalışılacaktır. İncelenen dönemde miras anlaşmazlıkları noktasında şer'î mahkemelere başvuran gayrimüslimlerin İslam fihmının kuralları gereğince sorunun halledileceğini kabul ettikleri görülüyor.

Bu bağlamda mirasla alakalı değerlendirilen H. 11 Rebiyülahir 1101/M. 22 Ocak 1690 tarihli kayıta Trabzon'da Ganita mahallesinde sakin olan Yori'nin ölmesi üzerine mirası kardeşleri Konstantin, Naris ve Semira'ya intikal etmiştir. Yori'nin dört hissesinden 2 hissesi Konstantin'e kalan diğer hisseleri Naris ve Semira'ya bırakılmıştır. Semira ve Naris mirasdan düşen hisselerini elinde tutan kardeşleri Konstantin'den vekilleri aracılığıyla talep edince aralarında tartışma hâsıl olmuştur. Aralarına üçüncü bir tarafın girmesiyle Semira ve Naris kardeşleri Konstantin'le 50 Esemi gurusu üzerine anlaşarak hisselerine düşen terekeden teharüc yoluyla feragat etmişlerdir.⁵²⁷

Burada davacı kadınların ölen kişiden kendilerine düşen payı kardeşleri Konstantin'den hiçbir çekince duymadan talep ettikleri görülüyor. Semira ve Naris adlı kadınlar 50 Esemi gurusu razı gelerek kayıta bahsi geçen oda, çardak, Galata'da yağ tartan terazi, Kulle yakınlarında yeri olan bir bâb abacı dükkânı yani aba denen kumaşı yapan dükkân ile meyveli-meyvesiz ağaçları olan mülk ve ufak tefek mallar üzerinde yukarıda belirtilen meblağı kabul ederek vazgeçtikleri görülüyor. Ölen kişinin geride bıraktığı mallardan ekonomik durumunun iyi olduğu

⁵²⁷ T.Ş.S., Defter no. 1857, 17/4.

düşünülmektedir. Kadınların mahkemedeki hukuki temsilcilerinin ise İbrahim Ağa bin Hasan Beşe ile El-hac Seydi bin Ahmed adlı Müslüman şahıslardan olduğu gözlemlenmektedir. Bu durum bize gayrimüslim kadınların hukuki temsilci olarak Müslüman vekil tayin edebilme hakkına sahip olduklarını göstermektedir. Burada gayrimüslim kişilerle tayin edilen Müslüman vekillerin tanış halinde olabilecekleri düşünülmektedir. Yukarıda bahsi geçen miras anlaşmazlığında kadınlar kendilerine düşen miras hakkını mahkemede en iyi şekilde savunacak kişinin Müslümanlar olabileceği düşüncesinden hareketle farklı din grupları içinden vekil tayin ettikleri de varsayılabilir. Ayrıca bu durum Müslümanlar ile Trabzon'da yaşayan gayrimüslimler arasında güvene dayalı bir münasebetin varlığına işaret etmektedir.⁵²⁸

İncelediğimiz dönem itibariyle Trabzon'da dini gruplarının hukukî işlerini yerine getirmek amacıyla zaman zaman vekil tayin ettikleri görülmüştür. Bu hususta bu kişiler çevrelerinde güvendikleri insanlara çeşitli konularda vekâlet vererek mahkemedeki işleri hallettirebilmişlerdir.

Miras anlaşmazlıkları üzerine göze çarpan bir başka husus ise kadınların miras payından dolayı mağdur ettiği erkeklerdir. Bu husus ikinci bölümde miras anlaşmazlığı başlığı altında ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Burada yalnızca gayrimüslimler arasında yaşanan mevzu hakkında bilgi verilecektir. H. 12 Zilkade 1105/M. 5 Temmuz 1694 tarihli bir kayıta Trabzon'da Maçka kazasına bağlı Zülmera adlı köyde sakin iken ölen Gorgor'un mirası eşi Elene, büyük kızı Semira ve oğlunun oğlu Moskov'a kalmıştır. Gorgor adlı zımmi Aya Gorgor mahallesinde bulunan mülkünü sağlığında kızı Semira'ya satmıştır. Semira'nın zimmetinde kalan 100 Esedî guruş mülk parası ile Gorgor'un geride bıraktığı az-çok eşyası üzerinde payı olan Moskov hissesine intikal eden payı babaannesi ve halasından talep ettiğinde aralarında şiddetli tartışmalar vuku bulmuştur. Arabulucunun müdahalesiyle taraflar 30 Esedî guruş, bir küpe, bir kilim ve bir kumaş üzerine aralarında anlaşmışlardır.⁵²⁹ Burada davalı kadınların vekillerini gayrimüslim kişiler arasından seçtiğini müşahede ediyoruz. Kayıta yer alan ifadelerden vekil ile davalıların ne tür bir akrabalık bağı içinde olduğu belirtilmediğinden dolayı herhangi bir tespitte bulunamıyoruz.

Sulh yoluyla çözülen miras ve tereke anlaşmazlıklarında anlaşmazlık mevzusunun sosyal ilişki bağlamında kimler arasında çıktığına değinecek olursak, hemen her çeşit akrabalık bağından söz etmek mümkündür. Kayıtlarda yer alan akrabalık bağları; kayınpeder ve gelin arasında⁵³⁰, yeğen ve yenge arasında⁵³¹, erkek ve kız kardeşler arasında⁵³², erkek kardeşler arasında⁵³³, üvey

⁵²⁸ Gayrimüslim kadının Müslüman vekil tayin ettiği bir başka örnek kayıt için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1857, 87/5.

⁵²⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1861, 26/3. Buna benzer erkeklerin kadınlardan hak talep ettiği miras davaları için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1857, 87/5; Defter no. 1859, 53/2; Defter no. 1861, 23/3. Yine tereke anlaşmazlıklarında erkeklerin kadınlardan hak talep ettiği davalar için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1857, 20/3; Defter no. 1858, 36/4. Kadınlarda kadınlardan miras hakkı talep ettiği dava kayıtları için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1861, 18/3; Defter no. 1862, 32/4.

⁵³⁰ T.Ş.S., Defter no. 1858, 36/4.

⁵³¹ T.Ş.S., Defter no. 1857, 20/3; Defter no. 1862, 32/4.

baba ve kızı arasında⁵³⁴, çocuklar ve anneleri arasında⁵³⁵, gelin ve görümce arasında⁵³⁶, hala-babaanne ve torun arasında,⁵³⁷ ölen kişinin kuzenleri ile ölen kişinin eşi arasında⁵³⁸ olduğu görülmektedir. Bu davaların içinde sadece bir kayıta ölen kişiyle akrabalık bağı bulunmadığı halde ölen kişinin terekesine el koyan bir zımminin olduğunu gözlemliyoruz.⁵³⁹

Gayrimüslimler arasında tereke ve miras anlaşmazlığı noktasında 12 adet sulh kaydından 4'ünde⁵⁴⁰ tarafların asaleten mahkemede yer aldığı tespit edilmiştir.⁵⁴¹ Bahsi geçen 4 adet dava kaydının taraflarından biri olan kadınlar da kendilerini asaleten mahkemede temsil etmişlerdir. Gayrimüslimlerin 7 adet dava kaydında kendi din gruplarından vekil tayin ettiği görülmüştür. Fakat hukuki temsilcileriyle olan akrabalık bağlarının kayıtlarda yer almadığı gözlemlenmiştir.⁵⁴² Bunun yanı sıra taraflardan herhangi birinin vekil olarak tayin ettiği ve akrabalık bağlarının belirtildiği 4 adet sulh davası kaydına ulaşılmıştır. Bu davalarda vekil olarak tayin edilen kişilerin taraflardan birinin ya kardeşi ya da eşi olduğu tespit edilmiştir.⁵⁴³ Tüm bu veriler gayrimüslimler arasında vuku bulan tereke ve miras anlaşmazlığı üzerinden değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Ayrıca dikkat edilmesi gereken başka bir nokta da daha önce bahsettiğimiz gibi gayrimüslimlerin hukukî temsilci olarak Müslüman kişileri yetkilendirdiğidir. Yine Müslümanlarla olan davalarda mahkemede asaleten yer aldıkları gibi vekâleten de dava sürecine dâhil oldukları görülmüştür.

Davacı konumundaki Müslüman kadınların davalı gayrimüslimlerle olan anlaşmazlıklarında vekil tayin ettikleri görülmüştür.⁵⁴⁴ Gayrimüslim erkeklerin ise mahkeme huzurunda kendilerini

---

⁵³² T.Ş.S., Defter no. 1857, 17/4.

⁵³³ T.Ş.S., Defter no. 1861, 37/5.

⁵³⁴ T.Ş.S., Defter no. 1859, 53/2.

⁵³⁵ T.Ş.S., Defter no. 1857, 87/5.

⁵³⁶ T.Ş.S., Defter no. 1861, 18/3.

⁵³⁷ T.Ş.S., Defter no. 1861, 26/3.

⁵³⁸ T.Ş.S., Defter no. 1861, 23/3.

⁵³⁹ H. 28 Cemâziyelâhir 1101/ M. 8 Nisan 1690 tarihli bu kayıta İstanbul da Tahtakale mahallesinde bahsi geçen tarihten on sene önce kalaycılık işiyle uğraşırken vefat eden Peraşküve'nin terekesinde kalan 40 guruş kıymetli eşyasına Konstantin adlı zımni el koymuştur. Peraşküve'nin kız kardeşi Liyobze ile amcasının oğlu Lefter 40 guruşu Konstantin'den talep ettiklerinde aralarında münakaşa yaşanmıştır. Arabulucuların araya girmesiyle taraflar 25 guruş üzerine anlaşarak, Liyobze ve Lefter' in davalıdan aldıkları 25 guruşu aralarında bölüştüklerine dair sulh kaydı. Ayrıntılı bilgi için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1857, 36/1.

⁵⁴⁰ Asaleten mahkemede kendini savunan taraflar için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1857, 20/3-36/1; Defter no. 1858, 36/4; Defter no. 1861, 37/5.

⁵⁴¹ Gayrimüslimler arasında asaleten mahkemede yer alan davalar içinden 3'ü akrabalar arasında vuku bulurken yalnızca bir dava kaydı akraba olmayanlar arasında meydana gelmiştir.

⁵⁴² Akrabalık bağları belirtilmeyen gayrimüslim vekil davaları için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1857, 81/1-87/5; Defter no. 1859, 53/2; Defter no. 1861, 18/3-23/3-26/3; Defter no. 1862, 32/4.

⁵⁴³ T.Ş.S., Defter no. 1857, 87/5; Defter no. 1861, 18/3-23/3; Defter no. 1862, 32/4.

⁵⁴⁴ Bu davalardan birinde kadınların vekilinin erkek kardeşleri olduğu bilinmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1857, 8/7. Diğer bir davada davacı kadının tayin ettiği vekil ile akrabalık derecesi bilinmiyor. Tafsilatlı bilgi

asaleten temsil ettikleri gözlemlenmiştir. Gayrimüslim erkeklerin Müslüman erkeklerle olan davalarında ise kendilerini meclis-i şer önünde asaleten temsil ettikleri müşahede edilmiştir. Buna karşılık davalı Müslim erkekler ise kendilerine vekil tayin etmişlerdir.⁵⁴⁵ Dini gruplar arasında meydana gelen bir davada davacı tarafın gayrimüslim kadın olduğu bir kayıta her iki tarafın kendisini mahkemede asaleten temsil ettiği de olmuştur.⁵⁴⁶

Gayrimüslimlerin arasında gerçekleşen sulh davalarının hal şahitleri kısmı incelendiğinde bunlardan 7 tanesini⁵⁴⁷ Müslümanların oluşturduğu gözlemlenmektedir. Geri kalan 12 davanın 10'unda⁵⁴⁸ hem Müslim hem de gayrimüslimler yer alırken kalan 2 davanın⁵⁴⁹ hal şahitlerinin tamamı gayrimüslimlerden teşekkül ettiği müşahede edilmiştir.

İncelenen dönem Trabzon mahkeme kayıtlarında gayrimüslimler arasında sulh yoluyla çözülen miras anlaşmazlıklarında kadınların miras payından kendilerine düşen haktan açık bir şekilde vazgeçmedikleri görülüyor. Burada pay hususunda çıkan anlaşmazlık noktasında arabulucunun da devreye girerek taraflardan birinin kendi payına düşen orijinal miktara oranla daha az bir pay aldığı düşünülmektedir. Gayrimüslim kadınların miras anlaşmazlıkları üzerine yapılan 4 adet sulh davasında mülk ve emlaklardan vazgeçerek nakit ödeme aldıkları tespit edilmiştir.⁵⁵⁰

Aşağıdaki tabloda gayrimüslimlerin kendi aralarında sulh yoluyla çözülen miras ve tereke anlaşmazlıklarının ayrıntılı dökümü yer almaktadır. Miras anlaşmazlıkları noktasında gayrimüslimlerin de bir şekilde mirasın taksimi için Trabzon şer'i mahkemesine gelerek başvurdukları ya da davalarını kayıt altına aldıkları müşahede edilmiştir. Buna bağlı olarak aşağıdaki tabloya göre bir değerlendirme yaptığımızda Trabzon ve çevresinde ölen bir gayrimüslim kimsenin geride bıraktığı mallar hususuna bakıldığında ekonomik durumlarının hemen hemen iyi olduğu söylenebilir. Bu bağlamda miras ve tereke anlaşmazlıklarında ödenen bedel-i sulh miktarlarının da çok düşük olmadığı belirtilebilir.

Konuya dair bir misalde Ayo Gorgor mahallesinde sakin iken ölen Andon adlı zımminin mirası kızı Anaze ve babası Liyozi'ye intikal etmiştir. Miras bölünmeden önce Anaze'nin dedesi Liyozi de ölünce mirası oğlu Lefter'e kalmıştır. Lefter de ölünce mirası eşi Lebane ile kızı

---

için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1857, 65/1. Bu hususla alakalı başka bir dava kaydında ise davacı kadının vekilinin mahalle imamı olduğu gözlemleniyor. Bkz. T.Ş.S., Defter no. 1861, 33/4.

⁵⁴⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1858, 5/3-7/3-78/1.

⁵⁴⁶ Detaylı bilgi için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1857, 88/1.

⁵⁴⁷ T.Ş.S., Defter no. 1857, 17/4-20/3-25/3-87/5; Defter no. 1859, 22/2-53/2; Defter no. 1862, 125/4.

⁵⁴⁸ T.Ş.S., Defter no. 1857, 31/2-36/1-81/1; Defter no. 1858, 3/3-36/4; Defter no. 1861, 23/3-26/3; Defter no. 1862, 29/2-32/4-37/1.

⁵⁴⁹ T.Ş.S., Defter no. 1861, 18/3-37/5.

⁵⁵⁰ Mülk, emlak vb. mallar karşılığında sulh olunan nakit ödemeler için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1857, 17/4-87/5; Defter no. 1861, 18/3; Defter no. 1862, 32/4.

Sofya'ya intikal etmiştir. Yine miras bölünmeden evvel Sofya'nın da ölmesiyle mirası annesi Lebane'ye kalmıştır. Davacı Anaze babası ve dedesinin terekelerinden kendi hissesine düşen payı yengesi Lebane'den vekili aracılığıyla talep ettiğinde aralarında şiddetli tartışmalar hâsıl olmuştur. Aralarına üçüncü kişilerin girmesiyle Lebane ve Anaze aralarında 300 Esedi gurusu üzerine anlaşmışlardır.⁵⁵¹ Bahsi geçen dava kaydında bedel-i sulhun oldukça yüksek bir meblağ olduğu görülmektedir.

---

⁵⁵¹ H. 2 Muharrem 1108/ M. 1 Ağustos 1696 tarihli kayıt hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1862, 32/4.

Tablo 17: İncelenen Dönem Trabzon Mahkeme Kayıtlarında Gayrimüslimler Arasında Sulh Yoluyla Çözülen Miras Anlaşmazlıklarının Ayrıntılı Dökümü

Belge Numarası	Tarih	Mahalle-Nahiye-Köy	Miras Bırakan	Geride Bıraktığı Mallar	Davacı Taraf	Davalı Taraf	Bedel-i Sulh
1857/17/4	11 Rebiyülahir 1101	Ganita (Mahalle)	Yori veled-i Yani	Oda, çardak, yağ tartan terazi, bir bâb abacı dükkânı ile meyveli-meyvesiz ağaçları olan mülk ve ufak tefek mallar	Miras bırakan kişinin kardeşleri Naris ve Semira binti Yani	Miras bırakan kişinin kardeşi Ağraç Konstantin veledi Yani	50 Esemi Guruş
1857/81/1	26 Cemaziyelahir 1102	Eksotha (Mahalle)	Yori ve Simyon veled-i Vasil	Mülk, emlak, bahçe ve bakır eşyalar	Miras bırakan kişinin akrabaları Androya veledi Yanol	Miras bırakan kişinin akrabaları Semirayani, Tasa, Rotama, Yori, Dosine binti Gorgor	11 Engürüs ⁵⁵² , altını ile 1 Yıldız altın
1857/87/5	20 Receb 1102	Elhac Kasım (Mahalle)	Sahik veled-i Goyerin	Mülk	Miras bırakan kişinin çocukları Terator, Lusimaton, Nazlı, Komri, Avaseb	Miras bırakan kişinin eşi Ane binti Kirgor	59 Esemi guruş
1859/53/2	14 Ramazan 1103	Yomra nahiyesine bağlı Hockirasyo adlı köy	Rotma binti Aleksanderson	Altın boğazlık kutusu	Miras bırakan kişinin eşi Bosofne veledi Yani	Miras bırakan kişinin kızı Periso binti Dimitri	18 Esemi guruş
1861/18/3	25 Ramazan 1105	Ayo Gorgor (Mahalle)	Bireşko veled-i Pedra	Mülk, bakır eşya ve ufak tefek mallar	Miras bırakan kişinin kızı Hatova binti Bireşko	Miras bırakan kişinin gelini Elisaf binti Lazari	60 Esemi guruş

⁵⁵² Engürüs altını, Venedik altınından daha düşük değerde olan Macar altınıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ruhi Özcan, “Osmanlı Devleti’nde XVII. Yüzyılda Yapılan Sikke Tashihleri”, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, sy. 17, 2005, s. 249.

Tablo 17: (Devamı)

Belge Numarası	Tarih	Mahalle-Nahiye-Köy	Miras Bırakan	Geride Bıraktığı Mallar	Davacı Taraf	Davalı Taraf	Bedel-i Sulh
1861/23/3	12 Zilkade 1105	Ayo Vasıl (Mahalle)	Andreya veled-i Totos	Belirtilmemiş	Miras bırakan kişinin kuzenleri Nikola, Yani, Simyon, Panayot, Elyo ve amcalarının oğlu Andreye	Miras bırakan kişinin eşi ve annesi Andose binti Gorgor ile Sozori binti Abdullah	70 guruş
1861/26/3	12 Zilkade 1105	Maçka kazasına bağlı Zülmera adlı köy	Gorgor veled-i Save	100 Esedi guruş mülk parası ile bakır eşyalar	Miras bırakan kişinin torunu Moskov veledi Save	Miras bırakan kişinin kızı ve eşi Semira binti Gorgor ile Eleni binti (?)	30 guruş, 1 küpe, 1 kumaş, 1 kilim
1861/37/5	14 Cemaziyelevvel 1106	Eksotla (Mahalle)	Mihail veled-i Akritik	Bir bâb tahtânî oda, bir ambar, (?) ve havlulu ve bir dib incir ağacı müstemil mülk	Miras bırakan kişinin oğlu Gorgor veledi Mihail	Miras bırakan kişinin oğlu Tavis veledi Mihail	40 Esedi guruş
1862/32/4	2 Muharrem 1108	Ayo Gorgor (Mahalle)	Andon veled-i Liyozi	Emlak, ev eşyası, bakır eşyalar, altın ve gümüş gibi sayılabilir mallar	Miras bırakan kişinin kızı Anaze binti Andon	Miras bırakan kişinin kardeşinin eşi Lebane binti Vasil	300 Esedi guruş

Tablo 18: İncelenen Dönem Trabzon Mahkeme Kayıtlarında Gayrimüslimler Arasında Sulh Yoluyla Çözülen Tereke Anlaşmazlıklarının Ayrıntılı Dökümü

Belge Numarası	Tarih	Kaza-Mahalle-Nahiye-Köy	Tereke Bırakan	Geride Bıraktığı Mallar	Davacı Taraf	Davalı Taraf	Bedel-i Sulh
1857/20/3	20 Rebiyülevvel 1101	Akçaâbad nahiyesine bağlı Kisarna adlı köy	Hristodol	Belirtilmemiş	Yor veled-i Savel	Suna binti Enrinaku	Bir kıt'a bahçe ile 8 Esedi guruş
1857/36/1	28 Cemaziyelahir 1101	Torul kazasına bağlı Palahor adlı köy	Peraşküve veled-i Lazari	40 guruş	Liyobze binti Lazariye ile Lefter veled-i Todori	Kostantin veledi (?)	25 Esedi guruş
1858/36/4	4 Rebiyülevvel 1103	Muhiddin (Mahalle)	Savini	Belirtilmemiş	Sarı Kirkor veled-i Pedros	Hamare binti İstefanoz	15 Esedi guruş

Gayrimüslimlerin ticari ortaklık yaptıkları H. 13 Cemaziyelevvel 1101/M. 22 Şubat 1690 tarihli kayıтта Maçuka kazasına bağlı Gozori adlı köyde oturan Oseb veled-i Abraham adlı zımmi kardeşi Sarkis'in oğlu olan Abrahamla sermaye ortaklığı yapmaktadır. Oseb kâr ve kazanç sağladıkları adedi belirtilmeyen akçe üzerindeki hissesini yeğeni Abraham'dan talep edince aralarında münakaşa yaşanmıştır. Arabulucunun araya girmesiyle davacı Oseb, davalı Abraham'dan 17 Esendi guruğu olarak aralarında sulh yolu ile uzlaştıkları görülmüştür.⁵⁵³

İncelediğimiz on yıllık süreçte adam öldürme veya darp-yaralama üzerine değerlendirmeye aldığımız dava kayıtları içinden sadece biri gayrimüslimler arasında yaşanmıştır. Konu ile alakalı olarak Sürmene kazası oturanlarından olan fakat Yomra nahiyesinde misafir bulunan Korki veled-i Kenos'un darp üzerine yaşanan hadisesi örnek gösterilebilir. H. 4 Şaban 1102 tarihli kayıтта misafir olarak Yomra nahiyesine bağlı Kavala adlı köyde sakin olan Korki adlı zımmi M. 3 Mayıs 1691 tarihinden 2 sene önce Abrik veled-i Andrik tarafından sağ gözünden darbe almıştır. Bu durum üzerine Korki kendisini darp eden Abriği dava edince taraflar arasında şiddetli tartışmalar yaşanmıştır. Araya giren şahısların her iki tarafı uzlaştırmasıyla taraflar, 6000 akçe üzerine anlaşarak aralarında sulh yolu ile uzlaşmışlardır.⁵⁵⁴

Mülk ortaklığı ve devamında gerçekleşen satış işlemi hususunda gayrimüslimler arasında da çeşitli problemler yaşanmıştır. Konu ile ilgili olarak H. 20 Muharrem 1104/M. 1 Ekim 1692 tarihli bu kayıтта Trabzon'da Elhac Kasım mahallesinde oturan Lazari adlı zımminin halik olan babası Lefter'den kendisine ve kardeşi Kasandra'ya bahsi geçen mahallede bulunan mülk intikal etmiştir. Miras bölünmeden önce Kasandra da ölünce veraseti kardeşi Lazari ile büyük kızı Sofya'ya kalmıştır. Arsa üzerine ortak olan Lazari başka bir şehre gittiğinde yeğeni Sofya bahsi geçen arsayı Kahveci Ahmed Beşe'ye 45 Esendi guruğu satmıştır. Lazari bahsi geçen satış üzerindeki mevcut olan hakkını Sofya'dan talep edince aralarında şiddetli tartışmalar hâsıl olmuştur. Araya giren şahısların her iki tarafı uzlaştırmasıyla taraflar 5 Esendi guruğu üzerine anlaşarak aralarında sulhu sağlamışlardır.⁵⁵⁵

Kayıtta Sofya adlı kadının dayısıyla ortak olduğu mülkü sattığı görülmektedir. Burada satış işleminden alınan miktar ile bedel-i sulhun arasında büyük bir farkın olduğu gözlemlenmektedir. Lazari adlı zımmi belli ki satış işlemindeki para üzerinden hakkı olan miktarı alamayacağını hesap ettiğinden dolayı sulhe razı gelmiştir. Ayrıca akraba oluşları ve bu olaydan sonra ilişkilerinin bozulmaması adına araya giren arabulucuların da uzlaştırması ile konunun tatlıya bağlandığı görülmektedir. Tabi şu hususu da belirtmek gerekir taraflar burada çok az bir miktar üzerine sulh

---

⁵⁵³ T.Ş.S., Defter no. 1857, 25/3.

⁵⁵⁴ T.Ş.S., Defter no. 1858, 3/3.

⁵⁵⁵ T.Ş.S., Defter no. 1859, 22/2.

olsa bile kayıtlara yansımayan geri planda farklı bir şey üzerine anlaşıp anlaşmadıkları hususu ise belirsizliğini korumaktadır.

Değerlendirmeye aldığımız süreç içinde Müslümanlar ile gayrimüslimler arasında yaşanan anlaşmazlıkların bir kısmı borç-alacak davalarından meydana gelirken gayrimüslimlerin arasında vuku bulan ihtilaf konularında ise yarından fazlasını miras anlaşmazlığı oluşturmaktaydı.

Müslümanlar gibi gayrimüslimler de mahkemeye giderek çocuklarına vasi tayin ettirebiliyorlardı. İncelenen sulh kayıtlarında gayrimüslimlerin Müslüman bir kimseyi vasi olarak tayin etmedikleri görülüyor. Gayrimüslimlerin aralarında vuku bulan anlaşmazlıklar noktasında vasi adına sulh yaptıkları gözlemleniyor. Bu şekilde gerçekleşen üç dava kaydından birinde küçük bir çocuğun adına vasilik yapan zımminin çocukla olan yakınlık derecelerinin belirtilmediğini görüyoruz.⁵⁵⁶ Diğer iki davanın birinde çocukların adına abisi⁵⁵⁷ vasilik yaparken, diğerinde ise annesinin⁵⁵⁸ vasi konumunda iken çocukların adına dava konusu olan sulhta uzlaşmaya gittiğini belirtebiliriz.

3.4. Bedel-i Sulhun Sulh Akidlerindeki Yeri

Taraflar arasında uzlaşmayla nihayete eren bir sulh akidinde davalı tarafın ödediği sulh bedelleri hakkında bilgi vermeye geçmeden evvel bedel-i sulhun ne şekilde verildiğinin açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Sicillerde yer alan kayıtlardan bir kısmını oluşturan sulh davaları içinde önemli bir yer tutan bedel-i sulh miktarları bazen nakit olarak bazen de belli bir mal üzerinden verilmekteydi. Daha önce İslam ve Osmanlı hukukuna göre izah ettiğimiz bedel-i sulh için birinci bölüme tekrar bakılabilir. Bu başlık altında bedel-i sulhun aynî ve nâkdi durumları ile en düşük ve en yüksek şekilde ödenen miktarlarla birlikte dava konularının ortaya çıkarılması hedeflenmektedir.

Muslihûnun araya girmesiyle çözülen anlaşmazlıklarda sulh üzerine anlaşılan aynî ve nâkdi bedeller kadının vereceği karara göre farklılık arz etmekteydi. Bu hususta taraflar mahkeme dışında kendi iradeleri doğrultusunda pazarlık yapma fonksiyonunu kullanarak bedel hususunda belli bir noktada uzlaşabiliyordu. Fakat anlaşılan meblağ neredeyse tüm anlaşmazlık konularında hak edilen meblağın hep altında vuku buluyordu. Burada devreye giren aracı kişilerin her iki tarafın çıkarlarını koruyacak şekilde bir çözüm sağlayamadıkları müşahede ediliyor. Konu ile alakalı olarak Sürmene kazasında gerçekleşen bir sulh hadisesi örnek gösterilebilir.⁵⁵⁹

⁵⁵⁶ T.Ş.S., Defter no. 1857, 31/2.

⁵⁵⁷ T.Ş.S., Defter no. 1857, 65/1.

⁵⁵⁸ T.Ş.S., Defter no. 1857, 87/5.

⁵⁵⁹ Nitekim bu hususta değerlendirmeye aldığımız H. 11 Şevval 1102/M. 8 Temmuz 1691 tarihli kayıta Trabzon'da Sürmene kazasına bağlı Enible? adlı köyde sakin iken Şam da vefat eden Mehmed oğlu Mahmud adlı kişinin mirası eşi

Genellikle davacı taraf bedel-i sulh noktasında bir takım mağduriyetler yaşıyordu. Bu doğrultuda misal verecek olursak borç-alacak ve miras davaları genellikle bu şekilde cereyan etmekteydi. Mahkemede çözülen bir sulh davasında ise böyle bir durum söz konusu bile değildir. Zira burada tarafların iradesi değil, İslam hukukunun karar verme düzeneği devreye girerek hak neyi gerektiriyorsa bedel-i sulh'de o suretle verilmekteydi.

Sulh kayıtlarına dair değineceğimiz bu husus aslında büyük bir ehemmiyete haizdir. Tarafların karşılıklı rızalarıyla çekişmeyi belli bir bedel mukabilinde sona erdirmeleri ile muhteva kazanan bedel-i sulh kendi içinde farklı hususlara ayrılabilirdi. Bu bağlamda değerlendirmeye aldığımız bedel-i sulhlerin aynı ve nakdî olarak verildiği tespit edilmiştir. Buna ek olarak birinci bölümde bahsettiğimiz karşı taraftan hiçbir şey talep edilmeden yapılan meccanen sulhe incelediğimiz dönem aralığında rastlanılmamıştır. Fakat ilerde bu konuyla alakalı çalışılacak hususlarda böyle bir durumun varlığını gösteren kayıtların belirginlik kazanabileceği de ihtimal dâhilindedir.

İncelediğimiz dönem tüm sulh kayıtlarının ayrıntılı tespiti ve tahlili doğrultusunda taraflar arasında meydana gelen bedel-i sulhleri dört ana grupta incelemek mümkündür. Bu dört ana grup şu şekildedir: Para üzerine yapılan sulhler, para ve eşya üzerine anlaşılan sulhler, sadece eşya/mal verilerek meydana gelen sulhler ve altın, eşya, gümüş ile hayvan üzerine varılan sulhler şeklinde. İncelediğimiz sicillerde tespit edildiği kadarıyla üzerinde en çok anlaşılan bedel-i sulh şeklinin para üzerine yapılarak gerçekleştirildiği müşahede edilmiştir. Aşağıdaki tabloda dört ana gruba ayırdığımız bedel-i sulhlerin incelediğimiz dönem aralığına yansıyan sayıları belge numaraları ile birlikte verilmiştir.

Tablo 19: Aynı ve Nakdî Olarak Gerçekleşen Bedel-i Sulhun Sicil Numaralarına Göre Dağılımı

T.Ş.S. Belge Numaraları	1857	1858	1859	1860	1861	1862	Toplam
Para Üzerine Yapılan Sulh Kayıt Sayısı	18	33	11	27	18	6	113
Para+Eşya Üzerine Yapılan Sulh Kayıt Sayısı	3	4	-	4	4	2	17
Sadece Eşya/Mal Üzerine Yapılan Sulh Kayıt Sayısı	1	1	1	-	3	2	8

Safiye ile çocukları Mustafa Çelebi ve Esmâ Hatun'a intikal etmiştir. Mahmud'un Şam patriği olan Papos adlı zımminin zimmetinde borç verdiği 900 Esedi gurusu hakkı kalmıştır. Mahmud'un varislerinin vasisi konumunda olan dayıları Ramazan'ın vekil tayin ettiği Mehmed Beşe bahsi geçen meblağı Papos'a kefil olan Abraham adlı zımmiden H. 1099 senesinde İstanbul şehrinde naib Abdullah Efendi huzurunda 600 Esedi gurusu üzerine sulh eyleyerek mevcut paranın bir kısmını geri alabilmiştir. Mustafa Çelebi parayı geri alması için görevlendirilen Mehmed Beşe'den bahsi geçen meblağı talep edince aralarında şiddetli tartışmalar vuku bulmuştur. Aralarına arabulucuların girmesiyle taraflar 50 Esedi gurusu üzerine aralarında sulh yolu ile uzlaşmışlardır. Bu kayıtlarla borç verilen miktar ile sulh olunan miktarın arasında çok büyük bir farkın olduğu gözler önüne serilmiştir. Burada araya giren arabulucu şahıslar muhakkak bir tarafın kısmi de olsa bir mağduriyet yaşamasına vesile olmuşlardır. T.Ş.S., Defter no. 1858/11/3.

Tablo 19: (Devamı)

T.Ş.S. Belge Numaraları	1857	1858	1859	1860	1861	1862	Toplam
Altın+Gümüş+Hayvan+Eşya Üzerine Yapılan Sulh Kayıt Sayısı	3	-	-	2	-	2	7
Toplam							145⁵⁶⁰

Araştırmamızın bu kısmında sulh akdinin şartları arasında yer alan bedel-i sulhlerin bir analizi yapıldığında yalnızca eşya/mal üzerine yapılan anlaşmazlık konularına bakıldığında ağırlıkta mülk ihtilafının⁵⁶¹ olduğu görülmektedir. Altın, gümüş, hayvan ve eşya üzerine anlaşmaya varılan dava konularını⁵⁶² ise çoğunlukla miras anlaşmazlıkları oluşturmaktaydı. Bu hususta yine para ile birlikte eşya üzerine son bulan sulh akid konularını miras anlaşmazlığı⁵⁶³ kapsamaktaydı. Sicildeki genel tasnif üzere tespit ettiğimiz en çok kullanılan bedel-i sulh şekli olan paranın ağırlıklı olarak miras anlaşmazlığı⁵⁶⁴, borç-alacak⁵⁶⁵, tereke anlaşmazlığı⁵⁶⁶, mehir hakkı⁵⁶⁷ konulu davalar üzerinden yapıldığı gözlemlenmektedir. Bu noktada bir karşılaştırma olması gayesiyle para üzerine yapılan sulh kayıt sayısının diğer şekillere kıyasla 113 adet olduğunu belirtmek mümkündür. Yukarıda yapılan açıklamalar ve verilen bilgilerden anlaşılacağı üzere bedel-i sulhun verilmiş şekli itibarıyla kendisine çok yönlü kullanım alanı bulduğu tespit edilmektedir.

⁵⁶⁰ Değerlendirmeye aldığımız toplam sulh kayıt sayısı 147 idi. Daha önce belirttiğimiz gibi bu kayıtlardan 1860, 9/4 kâtip tarafından farklı bir dava kaydı ile karıştırılması sonucunda dava konusu hakkında ayrıntılı malumata sahip olunamamıştır. Diğer bir sulh kaydı olan 1857, 73/6'da ise taraflar arasında daha önceden sulh yapıldığı fakat bedeli sulhun belirtilmediği tespit edilmiştir.

⁵⁶¹ T.Ş.S., Defter no. 1858, 25/3; Defter no. 1861, 20/4-58/7.

⁵⁶² T.Ş.S., Defter no. 1857, 7/3-67/3-81/1; Defter no. 1860, 51/1-101/2; Defter no. 1862, 125/2.

⁵⁶³ T.Ş.S., Defter no. 1857, 59/1; Defter no. 1858, 28/2-44/3-73/3; Defter no. 1860, 16/4-32/7-113/4; Defter no. 1861, 26/3-44/4.

⁵⁶⁴ T.Ş.S., Defter no. 1857, 17/4-21/4-87/5; Defter no. 1858, 7/5-13/2-47/1-89/2.

⁵⁶⁵ T.Ş.S., Defter no. 1857, 40/2-65/1; Defter no. 1858, 11/3-11/5-18/1-27/5-47/3-78/1-90/1; Defter no. 1860, 19/3-37/1-104/1; Defter no. 1861, 23/1-33/4-47/5-55/4; Defter no. 1862, 3/6-124/5.

⁵⁶⁶ T.Ş.S., Defter no. 1857, 8/6-19/1-36/1-71/2-86/1; Defter no. 1858, 5/1-12/1-30/3-31/2-36/4; Defter no. 1861, 41/2-42/3; Defter no. 1862, 22/2-32/4.

⁵⁶⁷ T.Ş.S., Defter no. 1857, 31/2-61/2-88/1; Defter no. 1858, 12/4-77/1; Defter no. 1859, 29/4-41/2-59/4; Defter no. 1860, 8/3-34/2-37/2-53/5-93/2-97/1; Defter no. 1861, 29/4-39/3-51/1-51/2-57/1; Defter no. 1862, 29/2.

Tablo 20: Aynî ve Nakdî Olarak Gerçekleşen Bedel-i Sulhlerin Belge Numaraları

Aynî ve Nakdî Olarak Gerçekleşen Bedel-i Sulhler	Belge Numaraları
Para Üzerine Yapılan Sulh Kayıt Sayıları	Defter no. 1857, 8/6-8/7-17/4-19/1-21/4-25/3-31/2-36/1-40/2-41/1-61/2-65/1-66/4-71/2-86/1-87/5-88/1-88/3; Defter no. 1858, 3/2-3/3-5/1-5/3-7/3-7/5-9/3-11/3-11/5-12/1-13/2-15/2-17/4-18/1-19/3-21/5-27/5-29/2-30/3-31/2-36/4-40/1-47/1-47/3-49/1-52/2-77/1-78/1-83/2-89/2-90/1-90/4; Defter no. 1859, 18/3-22/2-24/1-24/4-29/4-30/2-39/1-41/2-47/6-53/2-59/4; Defter no. 1860, 3/4-5/1-8/3-13/1-14/3-14/5-19/3-29/3-30/3-34/2-37/1-37/2-38/4-93/4-47/3-52/1-53/5-93/2-97/1-99/3-99/4-104/1-106/3-106/4-114/1-116/4-117/2; Defter no. 1861, 12/3-14/1-18/3-19/5-23/1-23/3-28/3-29/4-33/4-37/5-39/3-41/2-42/3-47/5-51/1-51/2-55/4-57/1; Defter no. 1862, 3/6-22/2-29/2-32/4-55/2-124/5.
Para+Eşya Üzerine Yapılan Sulh Kayıt Sayısı	Defter no. 1857, 20/3-37/4-59/1-67/3; Defter no. 1858, 28/2-44/3-73/3-88/2; Defter no. 1860, 2/5-16/4-32/7-113/4; Defter no. 1861, 26/3-27/2-34/7-44/4; Defter no. 1862, 15/6- 48/2.
Sadece Eşya Üzerine Yapılan Sulh Kayıt Sayısı	Defter no. 1858, 25/3; Defter no. 1859, 34/1; 1861, 20/4-58/7-63/1; Defter no. 1862, 43/3-122/7.
Altın+Gümüş+Hayvan+Eşya Üzerine Yapılan Sulh Kayıt Sayıları	Defter no. 1857, 7/3-40/1-81/1; Defter no. 1860, 51/1-101/2; Defter no. 1862, 37/1-124/2.

Çalışmamızda sulha dair elde edilen bilgiler ışığında 1857 numaralı defterde mevcut olan 26 adet sulh davasının içinde en düşük sulh bedeli 2 Esedi gurusu⁵⁶⁸ olarak tespit edilmiştir. Söz konusu olan dava konusu iki erkek arasında tereke anlaşmazlığı üzerine gerçekleşmiştir. Aynı şekilde 1858⁵⁶⁹, 1859⁵⁷⁰, 1860⁵⁷¹, 1861⁵⁷² ve 1862⁵⁷³ nolu defterlerde de düşük miktarlar üzerinden sulh yapıldığı gözlemlenmiştir. İncelenen sicil kayıtları çerçevesinde en yüksek verilen sulh bedelinin tımar sahiplerinden birinin zeamet hakkından feragat etmesi üzerine yapılan sulh kaydı içinde yer aldığı bilgisine ulaşılmıştır.⁵⁷⁴ Buna ek olarak haksız yere halktan para toplanmasına dair sulh

⁵⁶⁸ H. 7 Receb 1102/M. 6 Nisan 1691 tarihli kayıta Yomra nahiyesine bağlı Durana adlı köyde oturan Hasan'ın, İskender Paşa mahallesinde sakin iken vefat eden kız kardeşi Aişe'nin terekesinde bulunan 2 baş öküz, 1 yorgan, 1 döşek, 1 bakır sahan, 1 bakır bakraç, 5 vukiyye ibrik, 2 gömlek, 4 nakış makrama, alaca kaftan, 2 Esedi gurusu ve 1 gümüş kemer kuşağı üzerindeki hissesini daha önce ismi zikredilen Hasan muhtemelen Aişe'nin eşi olduğunu tahmin ettiğimiz Süleyman Efendi'den talep ettiğinde aralarında şiddetli tartışmalar yaşanmıştır. Araya giren kişilerin uzlaştırmasıyla taraflar 2 Esedi gurusu üzerine anlaşarak, sulh yolu ile uzlaştıklarına dair kayıt. T.Ş.S., Defter no. 1857, 86/1.

⁵⁶⁹ 1858 numaralı defterde para üzerine en düşük sulh olunan bedel miktarlarının 5 Esedi gurusu olduğu müşahede edilmiştir. Bu kayıtların dava konuları mülke zarar ve miras hakkının satışındaki fiyat anlaşmazlığı şeklindedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1858, 5/3-40/1.

⁵⁷⁰ 1859 nolu defterde ise boşanma ve mülke zarar konulu davaların sulh bedellerinin 4 Esedi gurusu şeklinde ödendiği görülmüştür. Tafsilatlı bilgi için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1859, 18/3-47/6.

⁵⁷¹ 1860 numaralı Trabzon şer'iyye sicil defterinin içinde yer alan 34 adet sulh davası arasından en düşük miktarda sulh yapılan kaydın 1860, 3/1 olduğu tespit edilmiştir. Miras anlaşmazlığı üzerine yapılan bu sulh kaydında 4,5 Esedi gurusu üzerine taraflar arasında anlaşma sağlandığı görülmüştür.

⁵⁷² Bahsi geçen defter üzerinde mehir hakkı ve tereke anlaşmazlığına dair sulh kaydında en düşük miktarın 9 Esedi gurusu en yüksek miktarın ise 300 Esedi gurusu olduğu tespit edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1861, 29/4-47/5.

⁵⁷³ 1862 nolu defterde mevcut sulh davaları arasında bedel-i sulhun en düşük olduğu borç-alacak dava konulu kayıt için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1862, 3/6.

⁵⁷⁴ 2000 Esedi gurusu olarak tespit edilen bedel-i sulha dair ayrıntılı bilgi için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1860, 3/4.

kaydında sulh bedelinin 1500 Esedi guruş şeklinde verildiği görülmüştür.⁵⁷⁵ Konuya ait başka bir misalde adam öldürme üzerine gerçekleşen sulh davaları arasında en yüksek miktarın 800 Esedi guruş şeklinde ödendiği bilgisine ulaşılmıştır.⁵⁷⁶

Tablo 21: İncelenen Kayıtlarda Para Miktarı Belli Olan Bedel-i Sulh Aralıkları

Sulh Bedeli	Sicil Numarası						Toplam Adedi
	1857	1858	1859	1860	1861	1862	
0-50 guruş	14	21	9	20	9	3	76
51-100 guruş	4	8	1	8	5	1	27
101-200 guruş	2	2	-	1	7	1	13
201-300 guruş	-	1	-	-	1	1	3
301-500 guruş ve yukarısı	-	2	-	1	-	2	5
500 guruş ve yukarısı	-	2	1	1	-	-	5

Konu ile alakalı olarak bu tabloya dair bir çıkarımda bulunmak gerekirse sulh bedelinin diğer aralıklara göre ekseriyetle 0-50 guruş aralığında düşük bir miktarda gerçekleştiğini söyleyebiliriz. 500 Esedi guruş ve yukarısı için ödenen miktarların ise azınlıkta olduğu görülmektedir. Ayrıca bu dönemde akçe üzerinden bedel-i sulhun gerçekleştirildiği 3 adet sulh kaydının varlığı da söz konusudur.⁵⁷⁷

Bedel-i sulhlerde dikkat çekici bir diğer husus ise bilindiği üzere 23 adet olarak tespit ettiğimiz borç-alacak davalarında nakit olarak alınan borcun nakit olarak değil de eşya verilerek ödendiği 2 adet dava⁵⁷⁸ kaydına ulaşılmıştır. Söz konusu olan dava kaydında H. 25 Şevval 1107/M. 28 Mayıs 1696 tarihinde Trabzon şehrinde bulunan vali El-hac Ahmed Paşa'nın Kazzaz başılığı hizmetini yapmakta olan El-hac Kasım Ağa aslında Haleb şehri mahallelerinden Bab-ı Nirep Mahallesi ahalisindedir. Trabzon eyaletinde Azak muhafazası şartıyla fiilen vali olan El-hac Ahmed Paşa'nın mütesellimi olan Mustafa Ağa adlı kişi dava tarihinden 2 sene önce Bağdat şehrinde ipek eşyası mühimmatından 1000 Esedi guruş El-hac Kasım'a borçlanmıştır. Davacı Kasım Ağa Mirizade El-hac Hüseyin Çelebi aracılığıyla bahsi geçen meblağdan yalnızca 300 Esedi guruşunu Mustafa Ağa'dan geri alabilmiştir. El-hac Kasım Ağa kalan 700 Esedi guruş hakkını Mustafa Ağa'dan talep ve dava ettiğinde araya giren şahısların uzlaştırmasıyla El-hac Kasım Ağa Arab asıllı Abdullah adlı bir köle ve bir baş doru at üzerine davalının vekili ile anlaşmaya varabilmiştir.⁵⁷⁹ Kayıttan anlaşılacağı üzere borç verilen meblağın bir kısmı önce nakit olarak

⁵⁷⁵ T.Ş.S., Defter no. 1859, 24/1.

⁵⁷⁶ T.Ş.S., Defter no. 1858, 17/4-21/5.

⁵⁷⁷ Akçe üzerinden yapılan sulh davaları için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1857, 59/1; Defter no. 1858, 3/3; Defter no. 1859, 29/4.

⁵⁷⁸ T.Ş.S., Defter no. 1862, 43/3-122/7.

⁵⁷⁹ T.Ş.S., Defter no. 1862, 122/7.

ödenmiş daha sonra kalan kısmı ise Arab asıllı bir köle ile gövdesi kızıl, ayakları ve yelesi siyah olan bir at üzerine sulh bedelinin karşılandığı müşahede edilmiştir.

Yine araştırmamızın bu kısmında borç-alacak davalarında borcun geriye para artı eşya şeklinde ödendiği de görülmüştür.⁵⁸⁰ Trabzon mahkeme defterlerine intikal eden bu kayıtların birinde H. 13 Safer 1104/M. 24 Ekim 1692 tarihinde Sivas eyaletinin Bafra kazası mahallelerinden Çarşı Mahallesi oturanlarından olan Hasan Beşe misafir olarak Trabzon'da bulunmaktadır. Hasan Beşe Trabzon'da İmaret-i Hatuniye Mahallesi'nde oturan El-hac Mehmed Ağa'ya 235 Esedi guruş borç vermiştir. Yukarıda ismi zikredilen Hasan adlı kişi bahsi geçen alacağını El-hac Mehmed Ağa'dan talep ve dava ettiğinde aralarında tartışma meydana gelmiştir. Araya giren şahısların her iki tarafı uzlaştırmasıyla taraflar 200 Esedi guruş ile (?) ve bir gümüş kılıç üzerine anlaşarak aralarında sulh eylemişlerdir. Bu kayıttan anladığımızı göre Hasan Beşe adlı kişi Trabzon'da misafir olarak bulunmaktadır. Fakat kayıttaki ifadelerle göre ne maksatla bu şehirde olduğu bilinmemektedir. Muhtemelen ticaret veya akrabaları ziyaret amaçlı gelmiş olabileceği düşünülmektedir. Bu dava kaydında verilen bilgilere göre taraflar arasında hem para hemde gümüş kılıç üzerine sulh yapıldığı görülmektedir.⁵⁸¹

Bedel-i sulha dair değineceğimiz son konu ise Trabzon ve çevresinde ödeme şeklinin aynı olarak gerçekleştiği sulh davalarında uzlaşmaya karşılık verilen eşyaların bir tablosu aşağıda istifadenize sunulmuştur.

Tablo 22: İncelenen Sulh Akidlerinde Bedel-i Sulhe Karşılık Aynî Olarak Verilen Eşyalar

Sulha Karşılık Verilen Eşyalar	Sicil Numarası						Toplam
	1857	1858	1859	1860	1861	1862	
Altın Bilezik+ Yüzük	2			1	1	1	5
Altın Saç Bağı	-	1	-	-	-	-	1
Arsa	-	-	-	-	1	-	1
Ambar	-	-	-	-	-	1	1
At	-	-	-	-	1	1	2
Bahçe+ Mülk Menzil+ Arazi	4	1	1	3	1	1	11
Bakır eşya	-	-	-	-	-	2	2
Balta	-	-	-	-	-	1	1
Bel	-	-	-	-	-	1	1
Bina+ Tek Katlı Ev	1	-	1	-	1	1	4
Cariye	-	-	-	-	1	1	2
Çiftlik	-	-	-	-	-	1	1
Çamaşır	-	-	-	1	-	-	1

⁵⁸⁰ T.Ş.S., Defter no. 1860, 2/5; Defter no. 1861, 34/7.

⁵⁸¹ T.Ş.S., Defter no. 1860, 2/5.

Tablo 22: (Devamı)

Sulha Karşılık Verilen Eşyalar	Sicil Numarası						Toplam
	1857	1858	1859	1860	1861	1862	
Dükkân	-	-	-	1	-	-	1
Fındık Bahçesi	-	1	-	-	-	-	1
Fırın	-	-	1	-	-	1	2
Gümüş Kılıç	-	2	-	1	-	-	3
Gümüş Raht ve Reşme ⁵⁸²	-	-	-	2	-	-	2
Gümüş Topuz	-	1	-	-	-	-	1
İki Katlı Ev	-	-	-	-	-	1	1
İnek	-	-	-	-	-	1	1
Kaftan	1	1	-	1	-	-	3
Kazma	-	-	-	-	-	1	1
Kemer kılıç	-	-	-	-	-	1	1
Kilim	-	-	-	-	1	-	1
Koyun+ Kuzu	-	-	-	1	-	1	2
Köle	-	-	-	-	-	2	2
Kumaş	1	-	-	-	1	-	2
Kuşak	-	-	-	1	-	-	1
Zeytin Ağacı	1	-	-	-	-	-	1
Kuran-ı Kerim	1	1	-	-	-	1	3
Küpe	-	-	-	-	1	-	1
Kürk	1	-	-	-	-	-	1
Orman arazisi	-	1	-	-	-	-	1
Petek	-	-	-	1	-	-	1
Sahan	-	-	-	1	-	-	1
Samanhane	-	-	-	-	-	1	1
Sarı	1	-	-	-	-	-	1
Serender	-	-	-	-	-	1	1
Su Değirmeni	-	-	-	-	-	1	1
Şalvar	1	-	-	-	-	-	1
Tarla	-	-	-	-	1	1	2
Tespih	1	-	-	-	-	-	1
Tüfek	-	-	-	1	-	-	1
Yıldız Altın	1	-	-	-	-	-	1
Toplam	-	-	-	-	-	-	77

İncelediğimiz dönem aralığında borç-alacak hususunun aynî olarak ödendiği dava kaydı için aşağıda verilen örnek sulh davasına bakılabilir:

⁵⁸² Raht at takımı veya eyer takımı anlamına gelir. Reşme ise at başlığının, atın burnunun üstünden dolaştırılan zincire verilen isimdir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mübahat S. Kütükoğlu, **Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 tarihli Narh Defteri**, Enderun Yay., İstanbul, 1983, s. 359.

Husûs-u âti'l-beyânın mahallinde ketb ve tahrîr için bi'l-iltimâs savb-ı şer'î enverden Mevlânâ-i Ahmed Efendi ibn Bünyamin Efendi irsâl olunub oldahi zeyl-i sâhifede mestûrû'l-esâmî olan müslimin ile medine-i Trabzon Eyaletinde Azak muhafızası şartıyla bi'l-fi'l muttasarîf olan Vezîr-i mükerrerem sa'âdetlü El-hac Ahmed Paşa müşir-i yesserallâhu mâ yerid ve mâ yeşâ hazretlerinin mütesellim-i hizmetleri ile şerefyâb olan fahrû'l-emâcid ve'l-ekârim Kadızade dimekle ma'ruf Mustafa Ağa bin Habib Efendinin sakin oldukları saraya varub akd-i meclis-i şer'î-i şerîf ve vacibü'l takrim eyledikde fi'l-asl mahrûse-i Halebü's-şehbâ mahallatından dahili Bab-ı Nireb mahallesi ahalisinden olub hala medine-i mezbûrede Paşa-i müşârun-ileyh hazretlerinin Kazzaz başlığı hizmetlerinde olmak üzere sakin olan El-hac Kasım Ağa bin El-hac Abdulkadir bin Hüseyin nâm kimesne meclîs-i ma'kud-ı mezbûrda sâhib-i hâze'l-kitâb Paşa-i müşârun-ileyh hazretlerinin taraf-ı âlilerinden sulh ve ibrâ-i ati'z-zikre vekil olub nehc-i şer'î üzere vekaleti sabite olan mütesellimleri mûmâ-ileyh Mustafa Ağa mahzarında bi't-tav'î ikrar-ı tâm ve takrir-i kelâm idüb tarih-i kitabdan iki sene mukaddem mahmiye-i Bağdat'dan Paşa-i müşârun-ileyh El-hac Ahmed Paşa hazretlerinin kazzaz eşyası mühimmatından bin esedi guruş bana deyni ... olub meblağ-ı merkûm bin guruşdan yüz elli guruşunu Adana şehrinde Paşa-i müşârun-ileyhden yüz elli guruş dahi Paşa-i müşârun-ileyh hazretlerinin malından olmak üzere Miri Zade El-hac Hüseyin Çelebi ile zikr-i ubûr iden Halebü's-şehbâda bana teslim ben dahi min-haysü'l-mecmû' marû'l-neft üç yüz esedi guruşu tamamen ahz u kabz idüb meblağ-ı merkûmu Paşa-i müşârun-ileyh hazretlerinde yedi yüz esedi guruş baki kalmışdı meblağ-ı baki-i mezbûr yedi yüz esedi guruş vekili mûmâ-ileyh Mustafa Ağadan taleb ve da'va eylediğimizde beynimize muslihûn tavassutuyla vekil-i mûmâ-ileyh Mustafa Ağa vekaleti hasebiyle beni da'va-i mezkûremden bir re's Arabiyü'l-asl Abdullah nam abd ile bir re's buğday doru at üzerine sulh eyledikde ben dahi tav'an ve rağbeten sulhu mezbûru kabul ve bedel-i sulh olan mârû'l-zikr Abdullah ile atı vekili mûmâ-ileyh Mustafa Ağa yedinden ahz u kabz idüb mâa'dadan Paşa-i müşârun-ileyh El-hac Ahmed Paşa hazretlerinin zîmmetlerini ibrâ-i amm kat'u'n-niza' ile ibrâ ve iskât eyledim dedikde vekili mûmâ-ileyh dahi mukırr mezbûr kelimât-ı meşrûhasında tasdik eylediğini Mevlana-i mezbur muhallelâtı ketb ve tahrîr ve ba'de ma'an ba's olunan Kethüdamız Hasan Ağa Çelebi bin El-hac Mehmed ile meclîs-i şer'e gelüb alâ vukû'i inhâ ve takrîr etmeleri ile ma hüve'l-vak'a bi't-taleb ketb olundu hurrire fi'l-yevmü'l-hamse ve'l-işrin min Şevvâli'l-mükerrerem li-sene seb'a ve mie ve elf.⁵⁸³

Osmanlı İmparatorluğu'nda 16. yüzyılda akçenin ağırlığının ve değerinin gittikçe düştüğü bilinmektedir. Osmanlının resmi parası akçenin yanında ülke topraklarında Venedik dukası, İspanya guruşu, Hollanda guruşu 16. ve 17. yüzyılda serbestçe dolaşır hale gelmiştir. 1600'lü yılların sonlarına doğru ise akçenin tedavülden kalktığı görülmektedir.⁵⁸⁴ Hollanda'ya ait olan para, üzerindeki aslan figüründen dolayı "arşanlı guruş" yahut "Esedî guruş" olarak bilinmekteydi. Bahsi geçen para 1600'lü yıllarda yoğun bir şekilde ülke sınırları içinde kullanılmaktaydı.⁵⁸⁵ İncelenen dönem nâkdi olarak ödenen bedel-i sulhlerde ağırlıklı olarak Hollanda (Felemenk) parasının kullanıldığı görülmektedir. İncelenen birçok kayıta taraflar Esedi guruş üzerinden anlaşmaya varmıştır. Sulh akidleri arasından yalnızca akçe üzerinden ödenen bedel-i sulh kayıtlarının 3 adet olduğu tespit edilmiştir.⁵⁸⁶ Yine bir kayıta Macar altını üzerinden bedel-i sulhun ödendiği müşahede edilmiştir.⁵⁸⁷

⁵⁸³ T.Ş.S., Defter no. 1862, 122/7.

⁵⁸⁴ Akçe'nin tedavülden kalkma sebepleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Öztürk, "Genel Hatlarıyla Osmanlı Para Tarihi", **Türkler**, haz. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek ve Salim Koca, c. 10, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002 s. 802-822.

⁵⁸⁵ Oğuz Tekin, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Para", **Osmanlı**, ed. Güler Eren, c. 3, Türkiye Yay., Ankara, 1999, s. 172.

⁵⁸⁶ Akçe üzerinden ödenen bedel-i sulhler için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1857, 59/1; Defter no. 1858, 3/3; 1859, 29/4.

⁵⁸⁷ Kayıt hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1857, 81/1.

Tablo 23: 1683-1708 Yılları Arasında Avrupa Paralarının Osmanlı Akçesi Karşısındaki Değerleri⁵⁸⁸

Yıllar	Venedik Duka (Altın)	İspanya 8-Real (Riyal Gurus) (Gümüş)	Hollanda Taler (Esedi/Aslanlı Gurus) (Gümüş)	Polonya Zolota (Gümüş)
1683	300	130	120	
1691	300-400	120-160	120-160	88-107
1698	300-400	120-160	88	
1708	360			

3.5. Sulh Akidlerinde Taraflar ve Sosyal Statüleri

Osmanlı Devleti'nde toplumu meydana getiren kişilerin isimlerinin yanında kullandıkları unvanlar o kişilerin toplum içindeki konumları ile hangi mesleği yaptıklarına dair bize çeşitli bilgiler vermektedir. Bu kısımda incelenen dönem aralığında sulh akidlerinde yer alan davacı, davalı ve vekil olan kişilerin sahip oldukları unvanlar değerlendirilmeye alınmıştır. Değerlendirmeye alınan unvanlar şu şekildedir: Ağa, beşe, bey, hacı, seyyid, çavuş, reis, çelebi, hatun ve ilmiye mensubu olarak tablolar üzerinde aşağıda izah edilmiştir. Tablo üzerinde molla, imam, kadı ve efendi unvanları ilmiye başlığı altında gösterilmiştir.

Osmanlı Devleti'nde Beşe unvanı askeri zümre tarafından kullanılmaktaydı. “Dergâh-ı âli/Dersaadet yeniçerisi” olarak belirtilen kişilerin ekseriyetle isimlerinin yanında Beşe unvanının olması yeniçerilerin bu unvanı kullandıklarını gösteriyordu.⁵⁸⁹ T. Açık, yukarıda belirtilen konu hakkında incelediği dönem aralığında kayıtlarda zikredilen isimlerin başında “Dergâh-ı âli/Dersaadet yeniçerisi” sıfatı bulunmayan birçok Beşe'nin bulunduğunu ifade etmiştir.⁵⁹⁰ İncelediğimiz dönem sulh davalarında Beşe unvanını kullanan kişilerin isimlerinin başında “Dergâh-ı âli/Dersaadet yeniçerisi” sıfatına rastlanılmamıştır. Açık, ayrıca Beşe unvanının yeniçeriler, topçular ve cebeciler tarafından kullanılan bir unvan olduğunu da belirtmiştir.⁵⁹¹

Osmanlı Devleti'nde çelebi unvanı XIV. yüzyıldan XVIII. yüzyıla kadar ilmiye mensubu, kalem erbabı, divan şairleri, Divan-ı Hümayun kâtipleri gibi okumuş kültürlü kimseler tarafından kullanılmıştır.⁵⁹² K. İnan'ın konuya dair Trabzon'da siciller üzerinden yaptığı bir çalışmada çelebi

⁵⁸⁸ Yukarıda yer alan tablo Şevket Pamuk'un paranın tarihi kitabından alıntı yapılarak düzenlenmiştir. Paraların yıllara göre değişen değerleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Şevket Pamuk, **Osmanlı İmparatorluğunda Paranın Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017, s. 134.

⁵⁸⁹ Turan Açık, “Beşe Unvanı Hakkında”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, sy. 62, 2016, s. 47. Bundan sonra Açık, “Beşe Unvanı” olarak gösterilecektir.

⁵⁹⁰ Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Açık, “Beşe Unvanı”, s. 37-64.

⁵⁹¹ Açık, **Gelenek**, s. 216.

⁵⁹² Mehmet İpşirli, “Çelebi”, **DİA**, c. 8, TDV, İstanbul, 1993, s. 259; Yine “Çelebi” hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Açık, **Gelenek**, s. 221-225.

unvanı ile kayıtlara geçen Berberzade Mustafa adlı kişinin daha sonra “serdar”, “çavuş”, “zabit” ve “ağa” gibi birçok unvan ile mevki değişikliği yaşadığını müşahede etmiştir.⁵⁹³

Dava kayıtlarında rastladığımız bir diğer ağa unvanı ise yeniçeri zabitleri, timâr erbabı ve beşlü ağalarının yanında beylerbeyi kapı halkına dâhil olan beylerbeyi adamları tarafından sıklıkla kullanıldığı bilinmektedir.⁵⁹⁴ Kayıtlarda Haccı şerife gidenlerin kullandığı unvan ise El-hac lakabı ile karşımıza çıkmaktadır. İncelenen sicillerde bu lakabın yalnızca bir ismin önünde kullandığı gibi⁵⁹⁵ beraberinde farklı bir unvanla da kullanıldığı görülmüştür.⁵⁹⁶ Çavuş ve bey unvanlarının ise statü sahibi kimselere verildiği bilinmektedir.

İncelenen sulh kayıtlarında davacı taraf olan kişilerin unvanlarına baktığımızda hatun ilk sırayı almaktadır. Devamında onu takiben unvanı bulunmayanlar yer almaktadır. Daha sonra Beşe unvanının ağırlıkta kullanıldığını görmekteyiz. Sulh akidlerinde davacı konumunda iki ve daha fazla bulunan kişilerin unvanları farklı ise tabloda ayrı ayrı gösterilmiştir. Bu kişilerden bazılarının ise iki farklı unvan kullandığı tespit edilmiştir.⁵⁹⁷

1689-1698 yıllarını kapsayan süreçte sulh akidlerinde davalı konumunda olan kişilerin sosyal statü dağılımına bakacak olursak ilk sırayı unvanı bulunmayanların aldığını görmekteyiz. Kayıtlara yansıyan şekliyle unvanı bulunmayanlardan sonra davalılar arasında en fazla kullanılan unvanın Beşe olduğu göze çarpmaktadır. Yine kayıtlarda davalı konumunda iki şahıs mevcutsa ve bu kişilerin unvanları farklı ise tabloda ayrı ayrı şekilde verilmiştir. Lakin kayıtlarda iki davalı şahıs mevcutsa ve aynı unvanları taşıyorsa bunlar tabloda tek şekilde gösterilmiştir. Bazı davalı şahısların ise iki farklı unvan kullandığı tespit edilmiştir.⁵⁹⁸ Bunlar tabloda ayrı ayrı gösterilmiştir. Aynı şekilde davalı veya davacı tarafın vekili olan şahısların da unvanları farklı ise tabloda ayrı ayrı belirtilmiştir. Fakat aynı ise yalnızca biri gösterilmiştir. Davalı veya davacı tarafların vekili olan kişilerin unvanlarına bakıldığında en fazla çelebi ve unvanı bulunmayan kişilerin hukuki temsilci olarak seçildikleri görülmektedir. Aşağıdaki tabloda davacı, davalı ve vekil olan kişilerin sicillere göre sosyal statü ile yüzdelik dağılımı verilmektedir.

⁵⁹³ Kenan İnan, “17. Yüzyılda Trabzon’da Yeniçeri Zabitleri: Berberzadeler ve Berberzade Mustafa Çavuş”, **Uluslararası Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Çalışmaları Komitesi (Ciepo 22)**, ed. Kenan İnan, Miraç Tosun, Deniz Çolak, c. 1, Trabzon 2018, s. 150.

⁵⁹⁴ Turan Açık, “Bey”likten “Ağa”lığa: 17. Yüzyılın İlk Yarısında Trabzon’da “Unvan Enflasyonu”, **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, sy. 16, Bahar 2014, s. 21-22.

⁵⁹⁵ T.Ş.S., Defter no. 1857, 17/4.

⁵⁹⁶ Örnek kayıt için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1857, 40/1.

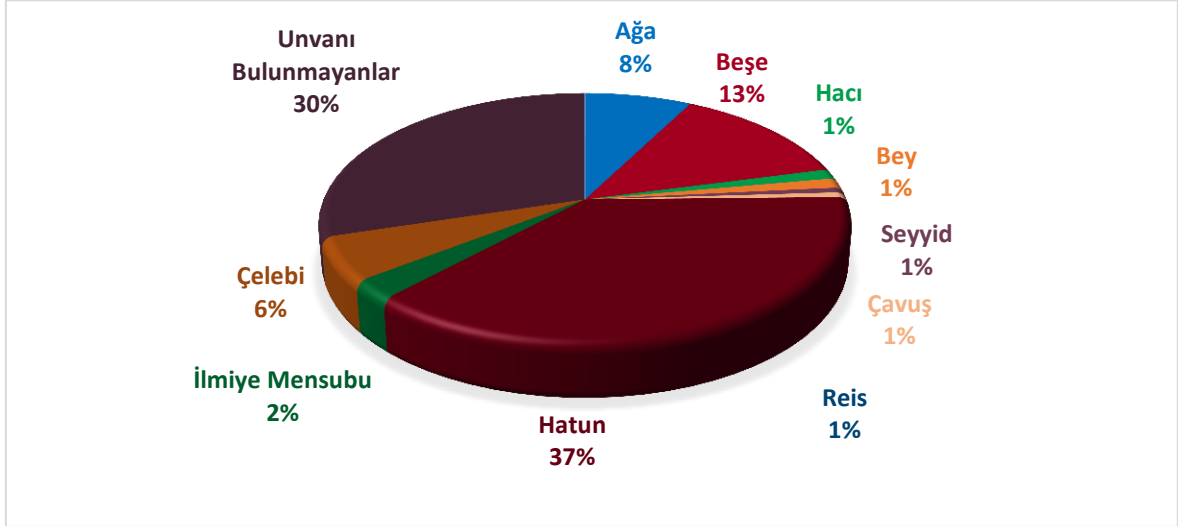
⁵⁹⁷ İki farklı unvan kullanan kişilerin yalnızca bir unvanı tabloda gösterilmiştir. Örnek kayıt için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1857, 40/1.

⁵⁹⁸ Örnek kayıtlar için bkz. T.Ş.S., Defter no. 1857, 40/2; Defter no. 1858, 19/3.

Tablo 24: İncelenen Sulh Akidlerinde Davacı Olan Kişilerin Sosyal Statüleri

T.Ş.S.	Ağa	Beşe	Hacı	Bey	Seyyid	Çavuş	Reis	Hatun	İlmiye	Çelebi	Unvanı Bulunmayanlar
1857	4	4	-	-	-	-	-	6	-	1	11
1858	2	4	-	1	-	-	-	18	2	3	11
1859	-	1	-	-	-	-	-	5	-	2	7
1860	2	7	-	-	1	-	-	16	-	-	7
1861	3	3	-	1	-	-	-	7	2	2	7
1862	1	2	2	-	-	1	-	7	-	1	4
Toplam	12	21	2	2	1	1	0	59	4	9	47

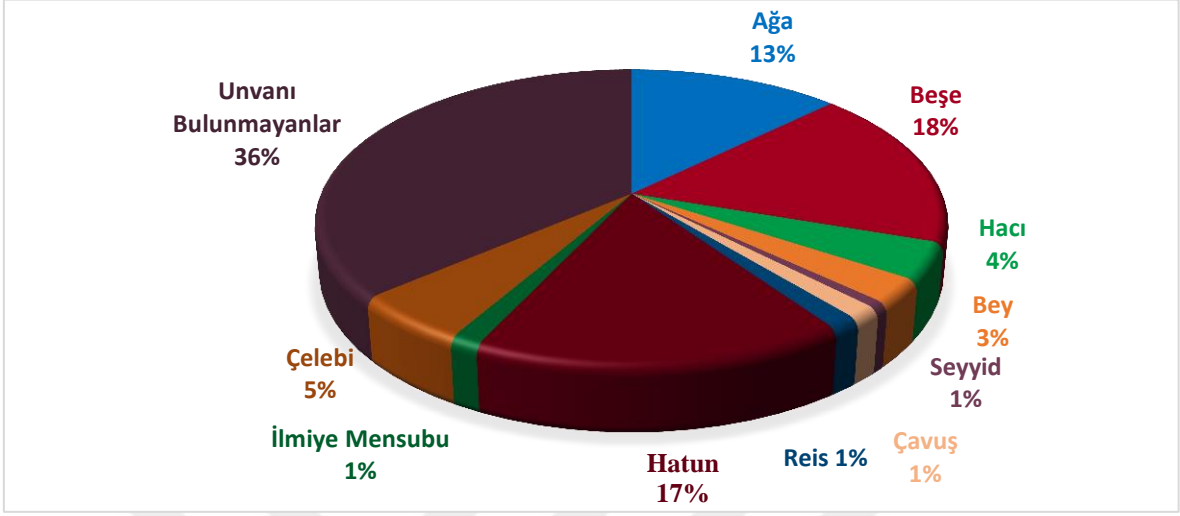
Grafik 5: İncelenen Sulh Akidlerinde Davacı Tarafların Sosyal Statülerinin Yüzdelik Dağılımı

Tablo 25: İncelenen Sulh Akidlerinde Davalı Olan Kişilerin Sosyal Statüleri

T.Ş.S.	Ağa	Beşe	Hacı	Bey	Seyyid	Çavuş	Reis	Hatun	İlmiye	Çelebi	Unvanı Bulunmayanlar
1857	3	8	-	-	-	-	-	2	1	2	12
1858	5	6	2	1	1	2	-	7	-	2	13
1859	-	1	1	-	-	-	-	2	-	-	6
1860	6	7	2	1	-	-	1	6	-	2	9
1861	4	1	-	-	-	-	1	7	1	2	10
1862	1	3	1	2	-	-	-	1	-	-	4
Toplam	19	26	6	4	1	2	2	25	2	8	54

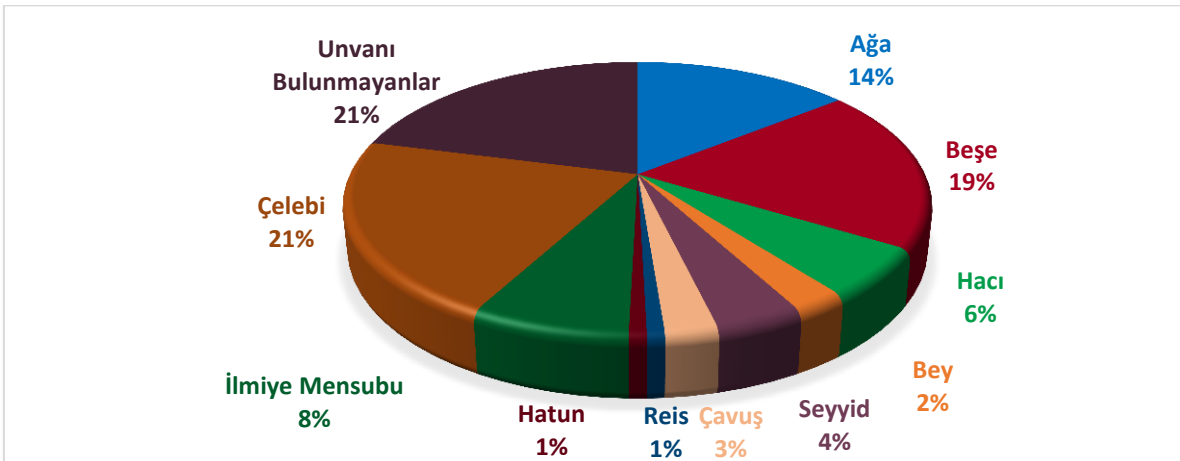
Grafik 6: İncelenen Sulh Akidlerinde Davalı Tarafların Sosyal Statülerinin Yüzdelik Dağılımı

Tablo 26: İncelenen Sulh Akidlerinde Vekil Olan Kişilerin Sosyal Statüleri

T.Ş.S.	Ağa	Beşe	Hacı	Bey	Seyyid	Çavuş	Reis	Hatun	İlmiye	Çelebi	Unvanı Bulunmayanlar
1857	3	5	-	-	-	-	1	-	1	3	2
1858	1	6	-	1	3	-	-	1	3	10	8
1859	-	2	-	-	1	-	-	-	2	1	4
1860	4	6	2	-	-	2	-	-	2	7	4
1861	7	4	3	1	-	1	-	-	1	3	3
1862	2	-	2	1	1	-	-	-	-	1	4
Toplam	17	23	7	3	5	3	1	1	9	25	25

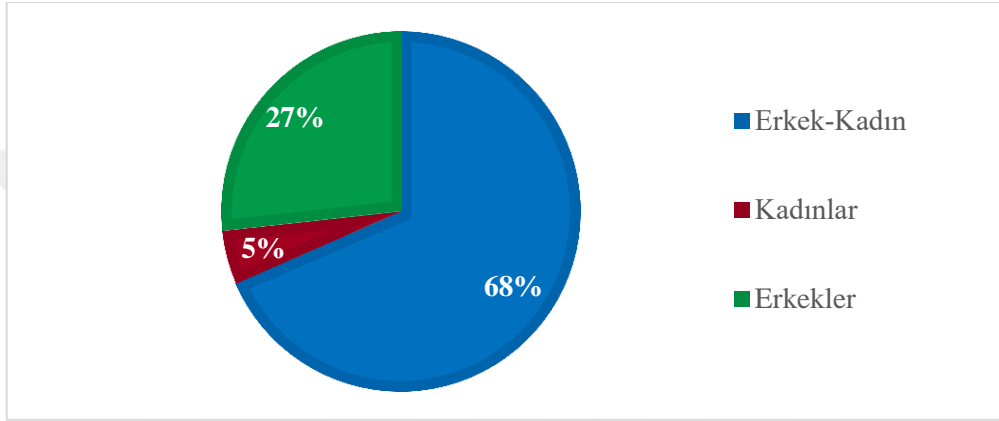
Grafik 7: İncelenen Sulh Akidlerinde Vekil Olan Kişilerin Sosyal Statülerinin Yüzdelik Dağılımı

3.6. Tablolar Üzerinden Genel Bir Değerlendirme

17. yüzyılın son çeyreğini kapsayan on yıllık süreçte Trabzon mahkemesine intikal eden sulh kayıt sayısı toplam da 147 adet olup bunlardan 100 adedi tarafların erkek ve kadın olduğu kayıtları oluşturur. Tarafların erkek olduğu sulh kayıt sayısı ise 39 adet şeklinde tespit edilmiştir. Geriye kalan 7 adet kayıt ise tarafların yalnızca kadın olduğu sulh davalarını oluşturmaktadır.

Grafik 8: İncelenen Sulh Akidlerinde Tarafların Yüzdelerle Dağılımı

Birinci bölümde mahiyeti açısından sulh akdine dair ayrıntılı bilgiye yer verilmiştir. Bu kısımda verilen tanımlara göre hak iddiasında bulunan davacının iddiasına karşılık davalının vereceği cevap üzerine inkâr, ikrar ve sükût şeklinde üç kısımda incelendiği belirtilmişti. Mahkeme kayıtlarına yansıyan şekliyle 33 adet⁵⁹⁹ anlaşmazlık konusunun inkâr üzerine yapıldığı tespit edilmiştir. İnkâr üzerine tespit edilen dava konuları şu şekildedir: mülk ihtilafı, miras anlaşmazlığı, borç-alacak, adam öldürme, halktan haksız yere para toplanması, emanet verilen mal, tereke anlaşmazlığı ve yaralamaya bağlı olarak yapılan sulh davalarıdır. İnkâr üzerine yapılan davalar ikinci bölümde örnekler üzerinden belirtildiği için burada yalnızca birkaç örnek üzerinde durulmuştur.

İncelediğimiz kayıtlar arasında konu bakımından inkâr üzerine ekseriyetle yapılan sulh akdi miras anlaşmazlığı üzerine gerçekleşmiştir. İkrar üzerine ulaşılan kayıt sayısı ise 3 adettir.⁶⁰⁰ Yalnız bu kayıtlardan birinde an-ikrar kalıbına ulaşılmıştır.⁶⁰¹ Diğerleri ikrarın açıkça zikredilmediği

⁵⁹⁹ T.Ş.S., Defter no. 1857, 37/4-41/1-65/1; Defter no. 1858, 3/2-9/3-18/1-19/3-25/3-30/3-44/3-47/1-78/1-83/2-88/2; Defter no. 1859, 24/1-53/2; Defter no. 1860, 38/4-47/3-51/1-52/1-93/4-99/3-99/4-101/2-106/4; Defter no. 1861, 23/1-27/2-34/7-58/7-63/1; Defter no. 1862, 3/6-55/2-124/2.

⁶⁰⁰ T.Ş.S., Defter no. 1859, 29/4; Defter no. 1861, 51/1-58/7.

⁶⁰¹ T.Ş.S., 1861, 58/7.

hallerdendir.⁶⁰² İncelediğimiz dönem sulh kayıtları arasında örnek gösterilebilecek herhangi bir sükût üzere sulh kaydına rastlanılmamıştır.

Tablo 27: İncelenen Davalarda Niteliği Açısından İnkâr⁶⁰³ ve İkrar Üzerine Yapılan Sulh Kayıt Sayısı

Sicil Numarası	An-inkâr Üzerine Yapılan Sulh	Gıbbe'l-İstintâk Akübü'l-İnkâr	İnkâr	İkrar Üzerine Yapılan Sulh
1857	-	1	2	-
1858	4	3	4	-
1859	1	-	1	1
1860	7	1	1	-
1861	1	3	1	2
1862	2	1	-	-
Toplam	15	9	9	3

İkrarın açıkça zikredilmediği durumlarda hükmen ikrar olarak değerlendirilen hallerden biri olan davacının iddiasına karşı davalı tarafın borcu ödemek için zaman istemesi hükmen ikrara örnek olarak gösterildiği bilinmektedir. Bu hususla alakalı sicillere yansıyan H. 2 Ramazan 1106/M. 16 Nisan 1695 tarihli kaydı ele alacak olursak Trabzon'da Zağnos Kapısı Mahallesi'nde sakin Mehmed Ağa'nın ölümü üzerine mirası eşi Raziye, oğlu Süleyman ve kızı Rabia'ya intikal etmiştir. Daha sonra valideleri Raziye'de vefat edince veraseti bahsi geçen çocuklara kalmıştır. Rabia Hatun babasından kalan mülk menzil, küçük-büyük mallarından kalan hisse ile annesi Raziye'nin mehri müeccele ve muhallefat eşyasından kendisine intikal eden hissesini kardeşi Süleyman Ağa'dan talep etmiştir. Araya giren şahısların her iki tarafı uzlaştırmasıyla taraflar 160 Esedi gurusu üzerine anlaşma sağlamışlardır. Fakat davalı Süleyman Ağa bahsi geçen meblağı ödemeye gücünün yetmediğini belirtmiştir. Bunun üzerine Süleyman Ağa kardeşi Rabia ile aralarında anlaşmışları zamana göre borcunu ödeyeceğini gösteren resmi belgeyi kız kardeşinin mahkemeden aldığını gösteren sulh kaydı.⁶⁰⁴

Davacının iddiasını davalı tarafın önce inkâr ettiği daha sonra ikrar ettiği H. 14 Zilhicce 1106/M. 26 Temmuz 1695 tarihli bir kayda rastlanılmıştır. Trabzon'da Maçka kazasına bağlı Kilat adlı köy sakinlerinden Fazlı Beşe adındaki kişiye ait olan araziye H. 14 Zilhicce 1106 tarihinden 4 sene önce İlyas adlı kişi haksız yere zapt ederek üzerine bina inşa etmiştir. Davalı İlyas'a sual olduğunda cevabında Fazlı Beşenin iddiasını inkâr etmiştir. H. 14 Zilhicce 1106 tarihinden önce Fazlı Beşe'nin kendi tarlasında yaktığı ateşin İlyas'ın mülk menziline isabet etmesiyle içindeki erzak ve eşyası zarar görmüştür. İlyas uğradığı zarara karşılık Kilat kazası naibi huzurunda davacı

⁶⁰² İkrarın açıkça zikredilmediği hallere birinci bölümde yer verildiğinden dolayı bu kısımda tekrar bahsedilmemiştir.

⁶⁰³ İnkâr üzerine yapılan sulh mahkeme kayıtlarında 3 ayrı kalıp şeklinde ifade edilmiştir. Tespit edilen kalıplar sicil numarasına göre tablo içinde belirtilmiştir.

⁶⁰⁴ T.Ş.S., Defter no. 1861, 51/1.

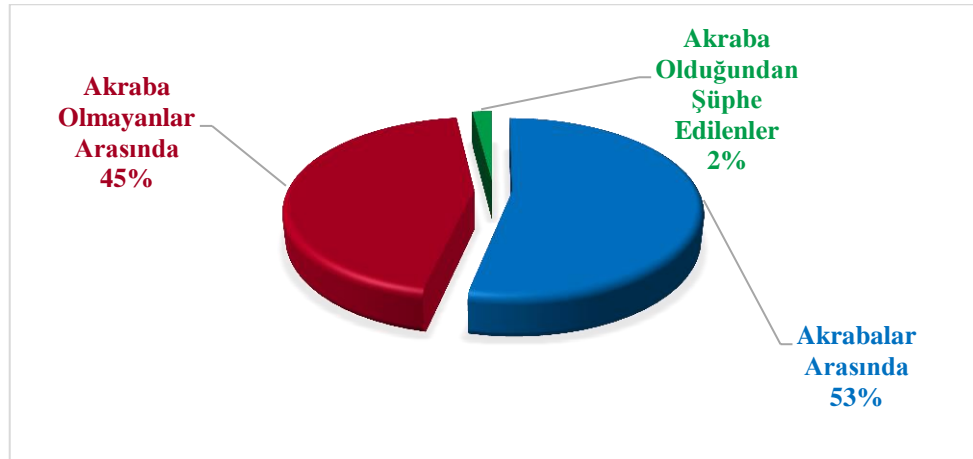
tarafı an-ıkrar ile arsa üzerine sulh olduklarını beyan etmiştir. Davalı İlyas'dan iddiasını ispat etmesi talep edildiğinde adil Müslümanlar arasından getirdiği dört şahit ile ifadesinin doğruluğunu mahkemeye kabul ettirmiştir.⁶⁰⁵

İncelediğimiz kayıtlarda tarafların yakınlık derecelerini değerlendirmeye aldığımızda sulhun ağırlık olarak akrabalar arasında yapıldığını söyleyebiliriz. Bunun yanı sıra kayıtlarda akraba olmayanlar arasında da sıklıkla sulhe gidildiği görülmektedir. Konu hakkında ayrıntılı bilgi için aşağıdaki tablo ve grafik incelenebilir.

Tablo 28: İncelenen Sulh Akidlerinde Dava Taraflarının Yakınlık Derecelerine Göre Dağılımı

Sicil Numarası	Akraba Arasında Yapılan Sulh Anlaşmaları	Akraba Olmayanlar Arasında Yapılan Sulh Anlaşmaları	Akraba Olduğundan Şüphe Edilen Sulh Davaları	Toplam
1857	16	8	2	-
1858	19	19	-	-
1859	6	6	-	-
1860	20	13	-	-
1861	12	12	1	-
1862	5	7	-	-
Toplam	78	65	3	146⁶⁰⁶

Grafik 9: İncelenen Sulh Akidlerinde Dava Taraflarının Yakınlık Derecelerine Göre Dağılımı

İncelenen davalarda taraflar arasında daha önceden sulh yapıp tekrar mahkemeye başvuru sulh kayıt sayısının 7 adet olduğu tespit edilmiştir. Bu kayıtların 3'ünde⁶⁰⁷ daha önceki

⁶⁰⁵ T.Ş.S., Defter no. 1861, 58/7.

⁶⁰⁶ Bu duruma daha önceki kısımlarda açıklık getirilmiştir.

⁶⁰⁷ T.Ş.S., Defter no. 1857, 37/4; Defter no. 1858, 17/4-25/3.

sulhu kanıtlayan hüccetin olduğu müşahede edilirken kalan kayıtlarda daha önceki sulhün geçerliliği mahkemeye çağrılan şahitlerle ispatlanmıştır.⁶⁰⁸ Kayıtlarda sulh yoluyla çözülen anlaşmazlıkların yoğun olarak yaşandığı mahalleler şu şekildedir: Bâb-ı Bazar, El-hac Kasım, İskender Paşa, Ortahisar ve Debbağhane şeklinde. Nahiyelede ise Akçaâbad ve Yomra en başta gelmektedir. Aşağıda sulh yoluyla çözülen anlaşmazlıkların yaşandığı mahalleler⁶⁰⁹, nahiyele, kazalar ve köyler belge numaralarıyla birlikte verilmiştir.

Tablo 29: İncelenen Dönem Aralığında Trabzon’da Sulh Akidlerinin Yaşandığı Mahalleler

Mahalle	Geçtiği Kayıt Numarası
Amasya	(1862) 22/2
Ayo Gorgor	(1857) 31/2; (1861) 18/3; (1862) 32/4
Ayo Sofya	(1859) 30/2; (1860) 114/1, 116/4
Ayur	(1862) 37/1
Ayo Vasil	(1861) 23/3
Aşağı Hisar/ Bâb-ı Bazar	(1857) 65/1, 67/3; (1858) 19/3; (1860) 30/3, 101/2, 104/1, 117/2; (1861) 33/4
Balıca	(1857) 37/4
Bozdepe	(1858) 15/2; (1859) 34/1, 41/2; (1860) 93/4
Ortahisar/ Camî-i Kebir	(1858) 40/1, 47/1; (1860) 9/4; (1861) 34/7
Çarıkyan	(1860) 97/1
Çölmekçi	(1859) 29/4
Debbağhane	(1857) 8/6, 8/7, 61/2; (1858) 18/1, 44/3, 52/2, 89/2; (1860) 14/5, 19/3; (1861) 51/2
Efrenç Hisar	(1857) 88/1
Elhac Kasım	(1857) 87/5; (1858) 12/1, 77/1; (1859) 22/2; (1860) 93/2; (1861) 41/2, 55/4; (1862) 3/6
Eksotla	(1857) 81/1; (1860) 106/3; (1861) 37/5, 57/1
Faroz	(1857) 7/3; (1858) 77/1; (1859) 59/4; (1861) 39/3
Ganita	(1860) 47/3
Aşağı Hisar/ Hoca Halil	(1857) 41/1; (1858) 47/3; (1860) 14/3, 29/3; (1862) 43/3
İmarat-i Hatuniye	(1858) 73/3; (1860) 2/5, 8/3, 32/7; (1861) 34/7, 47/5
İskender Paşa	(1857) 41/1, 71/2; (1859) 39/1; (1860) 113/4; (1861) 57/1; (1862) 29/2
Kabak Meydanı	(1857) 7/3, 19/1; (1858) 7/5
Kale-i Kule	(1858) 19/3
Kasım Beşe	(1858) 5/3
Kemer kaya	(1858) 13/2, 90/4; (1859) 18/3; (1861) 42/3
Kıssahan	(1858) 47/3

⁶⁰⁸ T.Ş.S., Defter no. 1858, 47/1-44/3; Defter no. 1860, 51/1-52/1.

⁶⁰⁹ Trabzon’da mahalleler ve Müslümanlar ile gayrimüslim mahalleleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. M. Hanefi Bostan, **XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat**, TTK, Ankara, 2002, s. 124-140; Kenan İnan, “Kadı Sicillerine Göre Trabzon Şehrinin Fiziki Yapısı (1643-1656)”, **Mahmiye-i Trabzon Mahallatından Onyedinci Yüzyıl Ortalarında Trabzon’da Sosyal ve İktisadi Hayat**, Trabzon Belediyesi Kültür Yay., Trabzon, 2013, s. 36-43; Heath W. Lowry, **Trabzon Şehrinin İslamlaşması ve Türkleşmesi 1461-1583**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2012 s. 39-154; Turan Açık, “Fetihten 19. Yüzyıla Kadar Trabzon Şehri’nin Mahalleleri”, **International Journal of History Studies**, c. 9, sy. 5, Aralık 2017, s. 25-56.

Tablo 29: (Devamı)

Mahalle	Geçtiği Kayıt Numarası
Köhne Hamam	(1861) 27/2
Muhiddin	(1858) 36/4; (1860) 52/1
Ortahisar	(1857) 59/1, 88/3; (1858) 12/4, 90/1; (1860) 3/4; (1861) 12/3, 14/1, 23/1, 28/3, 47/5
Aşağı Hisar/ Saçlı Hoca	(1857) 40/1, 40/2
Tekfur Çayırı	(1858) 49/1; (1860) 34/2, 37/2
Yeni Cuma	(1857) 21/4; (1858) 88/3; (1860) 53/5; (1862) 124/2
Zağnos Kapısı	(1861) 27/2, 44/4, 51/1

Tablo 30: İncelenen Dönem Aralığında Trabzon'da Sulh Akidlerinin Yaşandığı Kaza, Nahiye ve Köyler

Eyaletler, Kaza ve Nahiyeler	Bağlı Bulunan Köyler ⁶¹⁰ ve Mahalleler	Geçtiği Belge Numaraları
Akçaâbad (Nahiye)	Kisarna, Gozari, Mayer, Roka, Polatana, Mucura, Bimare, Suğa, Tevniye, Üstürğiya, Kogozi, Çangarya	(1857) 20/3; (1858) 28/2, 5/1, 5/1, 78/1; (1859) 47/6; (1860) 5/1 13/1, 8/3, 37/1, 38/4, 106/3
Bayburt (Kaza)	Toyke	(1862) 55/2
Erzincan (Kaza)	-	(1860) 104/1
Erzurum (Eyalet)	Kemalettin ⁶¹¹	(1860) 104/1
Giresun (Kaza)	-	(1861) 63/1
Gümüşhane (Kaza)	-	(1862) 124/5
Kemah (Kaza)	-	(1861) 14/1
Kelkid (Kaza)	Ağrı	(1861) 55/4
Maçuka (Maçka) (Kaza)	Gozori, Zano, Divera, Kın, Zihne, Löleğine, Zülmera, Kilat	(1857) 25/3; (1858) 11/5; (1860) 99/4; (1858) 27/5; (1860) 3/4, 47/3; (1861) 19/5, 26/3, 58/7
Rize (Kaza)	Malya ⁶¹²	(1862) 15/6
Sürmene (Kaza)	Aho, Kuçer, Marçuye, Enible	(1857) 66/4, 88/3, 66/4; (1858) 11/3
Tirebolu (Kaza)	Bah, Alahnas	(1858) 9/3, 17/4, 88/2
Torul (Kaza)	Palahor, Herek	(1857) 36/1; (1860) 53/5
Yavebolu (Görel) (Kaza)	Kuziçe	(1860) 101/2, 106/4
Yomra (Nahiye)	Durana, Kavala, Hoçparavlak Hoç, Hockirasyo, Mesuna, Samaruksa-i Kebir, Digene, Hocmeskalos, Şana, Kalafka, Çora,	(1857) 86/1; (1858) 3/3, 7/3, 25/3, 31/2, 30/3, 31/2, 52/2, 83/2; (1859) 53/2, 59/4; (1860) 51/1, 52/1, 99/3; (1861) 29/4; (1862) 48/2
Yoros (Nahiye)	Avanoz, Roka, Kavelama, İpsaldiyoz, Pedrobid, İpsalayor, Alaboz	(1857) 73/6; (1858) 3/2, 3/3, 29/2, 21/5; (1860) 16/4; (1861) 20/4

Tespit edilen sulh akidleri dini gruplar açısından ele alındığında 19 adet kaydın gayrimüslimler arasında olduğunu, 8 adet kaydın ise Müslümanlar ile gayrimüslimler arasında

⁶¹⁰ Kemalettin ve Malya dışında kalanların hepsi köy isimlerini oluşturur.

⁶¹¹ Mahalle olarak geçmektedir.

⁶¹² Mahalle olarak belirtilmiştir.

vuku bulduğu daha önce izah edilmişti. İncelediğimiz dönem aralığında sulh akdinin en fazla meydana geldiği dini grubun 120 adet kayıtla Müslümanlar arasında yaşandığını belirtebiliriz. Bu durumun sebebi ise incelenen dönem aralığında Müslüman nüfusun gayrimüslim nüfusuna göre fazla oluşundan kaynaklanmaktadır. Aşağıda konuya dair tespit edilen sulh akidlerinin genel bir tasnifi ilginize sunulmuştur.

Tablo 31: İncelenen Dönem Aralığında Sulh Akidlerinin Belge Numaraları ile Birlikte Dava Konusunun Türü ve Taraflarına Dair Tasnifi

1857 Nolu T. Ş. S. Belge Numarası	Dava Konusunun Türü	Davanın Tarafları
1857/7/3	Miras anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim
1857/8/6	Tereke anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim
1857/8/7	Mülk ihtilafı üzerine dair sulh kaydı	Müslim – Gayrimüslim
1857/17/4	Miras anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Gayrimüslim – Gayrimüslim
1857/19/1	Mehir hakkı ve Tereke anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim
1857/20/3	Tereke anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Gayrimüslim – Gayrimüslim
1857/21/4	Miras anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim
1857/25/3	Sermaye anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Gayrimüslim – Gayrimüslim
1857/31/2	Mehir hakkı ve Miras anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Gayrimüslim – Gayrimüslim
1857/36/1	Tereke anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Gayrimüslim – Gayrimüslim
1857/37/4	Mülk ihtilafı üzerine dair sulh kaydı	Müslim – Müslim
1857/40/1	Mehir hakkı ve Miras anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim
1857/40/2	Borç-Alacak üzerine dair sulh kaydı	Müslim – Müslim
1857/41/1	Miras anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim
1857/59/1	Mehir Hakkı ve Miras anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim
1857/61/2	Mehir hakkı ve Tereke anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim
1857/65/1	Borç-Alacak üzerine dair sulh kaydı	Müslim – Gayrimüslim
1857/66/4	Ağırlık Parası	Müslim – Müslim
1857/67/3	Miras anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim
1857/71/2	Tereke anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim
1857/73/6	Vasi tayini	Müslim – Müslim
1857/81/1	Miras anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Gayrimüslim – Gayrimüslim
1857/86/1	Tereke anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim
1857/87/5	Miras anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Gayrimüslim – Gayrimüslim
1857/88/1	Mehir hakkı anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Gayrimüslim – Müslim
1857/88/3	Nikâh iddiası sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim
1858 Nolu T. Ş. S. Belge Numarası	Dava Konusunun Türü	Davanın Tarafları
1858/3/2	Adam yaralama üzerine dair sulh kaydı	Müslim – Müslim
1858/3/3	Adam yaralama üzerine dair sulh kadı	Gayrimüslim – Gayrimüslim
1858/5/1	Tereke anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim

Tablo 31: (Devam)

1858 Nolu T. Ş. S. Belge Numarası	Dava Konusunun Türü	Davanın Tarafları
1858/5/3	Mülke zarar sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Gayrimüslim – Müslim
1858/7/3	Öşr ve mahsûl adı altında köy ahalisinden haksız yere para toplanmasına dair sulh kaydı	Gayrimüslim – Müslim
1858/7/5	Miras anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim
1858/9/3	Köy ahalisinden haksız yere para toplanmasına dair kayıt	Müslim – Müslim
1858/11/3	Borç-Alacak üzerine dair sulh kaydı	Müslim – Müslim
1858/11/5	Borç-Alacak üzerine dair sulh kaydı	Müslim – Müslim
1858/12/1	Tereke anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim
1858/12/4	Mehir hakkı ve Tereke anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim
1858/13/2	Miras anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim
1858/15/2	Adam yaralama üzerine dair sulh kaydı	Müslim – Müslim
1858/17/4	Adam öldürme üzerine dair sulh kaydı	Müslim – Müslim
1858/18/1	Borç-Alacak üzerine dair sulh kaydı	Müslim – Müslim
1858/19/3	Emanet verilen cariye nin parasının istenmesine dair sulh kaydı	Müslim – Müslim
1858/21/5	Adam öldürme üzerine dair sulh kaydı	Müslim – Müslim
1858/25/3	Mülk ihtilafı üzerine dair sulh kaydı	Müslim – Müslim
1858/27/5	Alacak üzerine dair sulh kaydı	Müslim – Müslim
1858/28/2	Miras anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim
1858/29/2	Adam öldürme üzerine dair sulh kaydı	Müslim – Müslim
1858/30/3	Tereke anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim
1858/31/2	Tereke anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim
1858/36/4	Tereke anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Gayrimüslim – Gayrimüslim
1858/40/1	Miras hakkının satışındaki fiyat anlaşmazlığı sonrası sulh zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim
1858/44/3	Miras anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim
1858/47/1	Miras anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim
1858/47/3	Borç-Alacak üzerine dair sulh kaydı	Müslim – Müslim
1858/49/1	Boşanma davası üzerine dair sulh kaydı	Müslim – Müslim
1858/52/2	Mülk İhtilafı üzerine dair sulh kaydı	Müslim – Müslim
1858/73/3	Mehir hakkı ve Miras anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim
1858/77/1	Mehir hakkı ve Borç-Alacak üzerine dair sulh kaydı	Müslim – Müslim
1858/78/1	Borç-Alacak üzerine dair sulh kaydı	Gayrimüslim – Müslim
1858/83/2	Mülk ortaklığı devamında gerçekleşen satış işlemi sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim
1858/88/2	Tereke anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim

Tablo 31: (Devam)

1858 Nolu T. Ş. S. Belge Numarası	Dava Konusunun Türü	Davanın Tarafları
1858/89/2	Miras anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim
1858/90/1	Alacak üzerine dair sulh kaydı	Müslim – Gayrimüslim
1858/90/4	Mülk ihtilafı üzerine dair sulh kaydı	Müslim – Müslim
1859 Nolu T. Ş. S. Belge Numarası	Dava Konusunun Türü	Davanın Tarafları
1859/18/3	Boşanma davası üzerine dair sulh kaydı	Müslim – Müslim
1859/22/2	Mülk ortaklığı devamında gerçekleşen satış işlemi sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Gayrimüslim – Gayrimüslim
1859/24/1	Haksız yere halktan para toplanmasına dair sulh kaydı	Müslim – Müslim
1859/24/4	Köle satışı üzerine dair sulh kaydı	Müslim – Müslim
1859/29/4	Mehir hakkı ve Miras anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim
1859/30/2	Fiyat Anlaşmazlığı	Müslim – Müslim
1859/34/1	Miras anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim
1859/39/1	Satıştan doğan anlaşmazlık sonrası sulh ve zimmeti ibrâ	Müslim – Müslim
1859/41/2	Mehir hakkı ve Miras anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim
1859/47/6	Miras anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim
1859/53/2	Miras anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Gayrimüslim – Gayrimüslim
1859/59/4	Mehir hakkı ve Miras anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet	Müslim – Müslim
1860 Nolu T. Ş. S. Belge Numarası	Dava Konusunun Türü	Davanın Tarafları
1860/2/5	Borç-Alacak üzerine dair sulh kaydı	Müslim – Müslim
1860/3/4	Tımar sahiplerinden birinin zeamet hakkından feragat etmesine dair sulh kaydı	Müslim – Müslim
1860/5/1	Miras anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim
1860/8/3	Mehir hakkı ve Tereke anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim
1860/9/4	Bahsi geçen dava konusu kâtip tarafından başka bir dava konusu ile karıştırıldığından dolayı mevcut dava konusu çözümlenememiştir.	Müslim – Müslim
1860/13/1	Miras anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim
1860/14/3	Miras anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim
1860/14/5	Miras anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim
1860/16/4	Mehir hakkı ve Miras anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim
1860/19/3	Borç-Alacak üzerine dair sulh kaydı	Müslim – Müslim
1860/29/3	Miras anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim
1860/30/3	Mülk ihtilafı üzerine dair sulh kaydı	Müslim – Müslim
1860/32/7	Mehir hakkı ve Miras anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim

Tablo 31: (Devamı)

1860 Nolu T. Ş. S. Belge Numarası	Dava Konusunun Türü	Davanın Tarafları
1860/34/2	Mehir hakkı ve Miras anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim
1860/37/1	Borç-alacak ve Gemi Satışı üzerine dair sulh kaydı	Müslim – Müslim
1860/37/2	Mehir hakkı ve Miras anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim
1860/38/4	Adam yaralama üzerine dair sulh kaydı	Müslim – Müslim
1860/47/3	Adam öldürme üzerine dair sulh kaydı	Müslim – Müslim
1860/51/1	Miras anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim
1860/52/1	Darp ve yaralama üzerine dair sulh kaydı	Müslim – Müslim
1860/53/5	Mehir hakkı ve Miras anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim
1860/93/2	Mehir hakkı ve Miras anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim
1860/93/4	Darp, Yaralama ve gaspa dair sulh kaydı	Müslim – Müslim
1860/97/1	Mehir hakkı ve Miras anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim
1860/99/3	Adam yaralama üzerine dair sulh kaydı	Müslim – Müslim
1860/99/4	Emanet verilen para üzerindeki anlaşmazlığa dair sulh kaydı	Müslim – Müslim
1860/101/2	Miras anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim
1860/104/1	Alacak üzerine dair sulh kaydı	Müslim – Müslim
1860/106/3	Miras anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim
1860/106/4	Miras anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim
1860/113/4	Miras anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim
1860/114/1	Miras anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim
1860/116/4	Miras anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim
1860/117/2	Miras anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim
1861 Nolu T. Ş. S. Belge Numarası	Dava Konusunun Türü	Davanın Tarafları
1861/12/3	Miras anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim
1861/14/1	Adam yaralama ve gaspa dair sulh kaydı	Müslim – Müslim
1861/18/3	Miras anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Gayrimüslim – Gayrimüslim
1861/19/5	Miras anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim
1861/20/4	Mülk İhtilafı üzerine dair sulh kaydı	Müslim – Müslim
1861/23/1	Borç-Alacak üzerine dair sulh kaydı	Müslim – Müslim
1861/23/3	Miras anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Gayrimüslim – Gayrimüslim
1861/26/3	Miras anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Gayrimüslim – Gayrimüslim
1861/27/2	Hibe edilen mallar hususunda çıkan anlaşmazlığa dair sulh kaydı	Müslim – Müslim
1861/28/3	Mehir hakkı ve Miras anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim
1861/29/4	Mehir hakkı ve Tereke anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim

Tablo 31: (Devamı)

1861 Nolu T. Ş. S. Belge Numarası	Dava Konusunun Türü	Davanın Tarafları
1861/33/4	Borç-Alacak üzerine dair sulh kaydı	Müslim – Gayrimüslim
1861/34/7	Borç-Alacak üzerine dair sulh kaydı	Müslim – Müslim
1861/37/5	Miras anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Gayrimüslim – Gayrimüslim
1861/39/3	Mehir hakkı ve Miras anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim
1861/41/2	Tereke anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim
1861/42/3	Tereke anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim
1861/44/4	Miras anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim
1861/47/5	Borç-Alacak üzerine dair sulh kaydı	Müslim – Müslim
1861/51/1	Mehir hakkı ve Miras anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim
1861/51/2	Mehir hakkı ve Tereke anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim
1861/55/4	Borç-Alacak üzerine dair sulh kaydı	Müslim – Müslim
1861/57/1	Mehir hakkı ve Miras anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim
1861/58/7	Mülk ihtilafı üzerine dair sulh kaydı	Müslim – Müslim
1861/63/1	Mehir hakkı ve Miras anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim
1862 Nolu T. Ş. S. Belge Numarası	Dava Konusunun Türü	Davanın Tarafları
1862/3/6	Borç-Alacak üzerine dair sulh kaydı	Müslim – Müslim
1862/15/6	Tereke anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim
1862/22/2	Mehir hakkı ve Tereke anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim
1862/29/2	Mehir hakkı ve Tereke anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Gayrimüslim – Gayrimüslim
1862/32/4	Miras anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Gayrimüslim – Gayrimüslim
1862/37/1	Mehir hakkı ve Tereke anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Gayrimüslim – Gayrimüslim
1862/43/3	Borç-Alacak üzerine dair sulh kaydı	Müslim – Müslim
1862/48/2	Emanet verilen para üzerindeki anlaşmazlığa dair sulh kaydı	Müslim – Müslim
1862/55/2	Adam öldürme üzerine dair sulh kaydı	Müslim – Müslim
1862/122/7	Borç-Alacak üzerine dair sulh kaydı	Müslim – Müslim
1862/125/2	Miras anlaşmazlığı sonrası sulh ve zimmet-i ibrâ	Müslim – Müslim
1862/125/4	Borç-Alacak üzerine dair sulh kaydı	Gayrimüslim – Gayrimüslim

SONUÇ

Bireysel ve toplumsal sorunlar çeşitli boyutlarda şekillenerek meydana gelmektedir. Burada bireysel çerçevede yaşanan anlaşmazlıklar toplumu da etkileyerek toplum düzeninin bozulması hususunda büyük bir problem oluşturmaktadır. Meselelerin dar alanlardan geniş kitlelere ulaşmaması için toplumun huzuru adına izlenecek olan yol tarafların sulhe gitmesidir. İnsan ilişkilerinde baş gösteren geçimsizliklerin çözümünde taraflar kendi rızaları doğrultusunda bazen sulhe giderek aralarındaki ihtilafı ortadan kaldırmayı hedeflemişlerdir. Taraflar arasında çekişmeden ziyade sulh ve sükûnet içerisinde yaşamının toplumun huzuru ve menfaati adına her şeyden daha önemli olduğu teori ve uygulamalarla gözler önüne serilmiştir.

Toplum içinde huzur ve emniyet sağlanmadığı takdirde insanların bir arada yaşaması zorlukları da beraberinde getirmiştir. Bu noktada İslam ve Osmanlı hukukunda taraflar sulhe davet edilmiştir. Buna göre sulhun menşei ayetler, hadisler, fetvalar ve kanunnameler oluşturmaktadır. Bahsi geçen kaynaklarda insanlara anlaşmazlıklar noktasında uzlaşmaya yönelmeleri tavsiye ve teşvik edilerek insanlar için en hayırlı sonucun sulh olduğuna vurgu yapılmıştır.

Osmanlı Devleti'nde XVI. ve XVII. yüzyılda verilen sulh konulu fetva örnekleri İslam hukukunun uygulama sahasına yansımış hallerini ihtiva eder. Bu hususta Trabzon mahkeme kayıtlarına geçen sulh akidlerinin fetva örnekleri ile uyum sağladığı tespit edilmiştir. İslam devletler hukuku ve İslam dünyasının uygulamaları ile oluşan bu zengin birikim Osmanlı döneminde sulh sistemi içinde önemli bir alt yapı oluşmasına imkân sağlamıştır. Oluşan bu zengin birikim anlaşmazlıkların sulh yoluyla çözümlenmesine ve mahkemelerdeki işleyişin sekteye uğramadan devam etmesine olanak sağlamıştır.

Hukuki bir sorun haline gelen uyuşmazlıklar mahkemeye intikal ettiğinde kadı İslam hukuku kuralları gereğince verilen hükümlerle hukuki yönden meseleyi sonuçlandırmıştır. Fakat taraflar arasında mevcut olan kin ve düşmanlık duygusu davanın bitmesiyle tekrar edebilirdi. Bu sebeple asıl gaye anlaşmazlıklara son verip, taraflar arasında huzurun yeniden tesis edilmesidir. Bu nedenle kadı'nın vereceği karardan ziyade tarafların aralarında karşılıklı rızaları ile sulh yapmaları onlar için daha hayırlıdır. Hz. Peygamber'in uygulamalarında ve dört halife döneminde anlaşmazlık içerisinde bulunan tarafların mahkemeye gelmeden aralarında kendi rızaları doğrultusunda sulh yapmaları tavsiye edilmiştir. Bu hususta incelenen sicillerde elde edilen verilerin benzer nitelikte olduğunu belirtmek gerekir.

Buna bağı olarak anlaşmazlıklarda yaşanan sürecin tıkanıklığı sırasında devreye giren arabulucular uyuşmazlıkların son bulmasında etkin bir rol üstlenmiş, tarafların kendi rızaları doğrultusunda sulha gitmesine büyük ölçüde hizmet etmiştir. Tarafların arasına arabulucunun da katılmasıyla yaşanan süreç mahkeme dışında meydana gelmiştir. Daha sonra taraflar ilerde çıkabilecek sorunlara karşı önlem amaçlı davayı mahkemeye getirerek resmiyet kazandırmışlardır.

Sulh akdinin XVII. yüzyılın son çeyreğinde Trabzon şehrindeki toplum ilişkilerine ve hukuk sistemine yansıyan uygulama biçiminin ortaya konulması amacıyla seçilen altı adet Trabzon şer'iyecisi H.1101-1108/M.1689-1698 yılları arasını kapsamaktadır. İncelenen dönemde taranan 4.009 kayıt arasından 147 adet sulh akdine ulaşılmıştır. İncelenen sulh akidlerinin ağırlıkta olan kısmı H.1102-1103/M.1691-1692 yıllarına aittir.

Ulaşılan sulh akidlerinin XVII. yüzyılın son çeyreğinde Trabzon'un sosyal ve ekonomik hayatında önemli bir yer tuttuğunu belirtmek gerekir. Bu hususta sulh yoluyla çözülen anlaşmazlıklar sözü edilen döneme, meskenlere ve insanlar arasında vuku bulan tartışmalara ilişkin pek çok konu hakkında bizlere önemli bilgiler sunmaktadır. Teorik veriler ışığında kayıtlardan elde edilen bilgiler çeşitli örneklerle desteklenerek konunun anlaşılmasında kolaylıklar sağlanmıştır. Bu çerçevede ihtilafların son bulmasında etkili olan sulh hakkında elde edilen veriler hususunda varılan genel kanaatlerden söz edilmesi çok doğru olur.

Teorideki sulh akdinin pratikte yer aldığı Trabzon'daki yansımalarının irdelenmesi hedeflenmiş olan bu çalışmada sulh mekanizmasının hangi aşamada nasıl işlediği ve karara nasıl ulaşıldığı takip edilebilmektedir. Veriler hususunda ulaştığımız genel bilgiler şöyledir: Sulh akidlerinde tarafların yakınlık dereceleri ile cinsiyetleri, taraf olan kişilerin taşıdıkları unvanlar ile meslekleri, dini gruplar arasındaki ilişki boyutları, uzlaşılan meblağlar, anlaşmazlıkların yaşandığı meskenler, sulha üçüncü bir taraf olan arabulucuların konumu, vasi yahut vekil tarafından yapılan sulh akidleri, anlaşmazlıkların çıkış noktası, niteliği açısından sulh akidleri gibi pek çok bilgiye ulaşmanın mümkün olduğu görülmektedir.

İlk olarak incelenen sicillerde elde edilen veriler hususunda tarafların yakınlık dereceleri ile cinsiyetleri üzerinde durmak gerekirse tarafların akraba olduğu sulh akdi sayısı 78 adettir. Akraba olmayanlar arasında yapılan sulh sayısının 65 adet olduğu gözlemlenmiştir. Akraba olduğundan şüphe edilen sulh akidlerinin sayısı ise 3 adet şeklindedir. Tarafların cinsiyetleri hususuna bakıldığında 100 adedi tarafların erkek ve kadın olduğu kayıtları oluşturur. Tarafların yalnızca erkek olduğu sulh kayıt sayısı ise 39 adet şeklindedir. Geriye kalan 7 adet kayıt ise tarafların yalnızca kadın olduğu sulh davalarını oluşturmaktadır.

İncelenen sicillerde muslihûn hakkında elde ettiğimiz veriler arasında 147 adet davanın 130'unda muslihûn ifadesine rastlanılmıştır. Mahkeme dışında meydana gelen bu akidlerin daha

sonra kadı huzuruna getirilerek kâtip tarafından kayıt altına alındığı tespit edilmiştir. Uzlaştırmada önemli rolü olan arabulucu yaptığı vazife gereğince sulh akdinin kadı huzuruna gelmeden hallolmasına imkân tanımıştır. Bu noktada mahkemelerin bu tarz uygulamalara müsaade etmesi iş yükünü azaltmıştır diyebiliriz.

Çalışılan dönem sicillerinden hareketle muslihûnun kimliği hakkında varsayımlarda bulunmaktan öteye gidilemediği görülmektedir. Mahkeme kayıtlarında arabulucunun ismen zikredilmediği genel olarak muslihûn ifadesine yer verildiği müşahede edilmektedir. Kimlik tespitine dair ortaya konan fikirlerden taraflar arasında daha önceden sulh olmuş ve ispatlanmasına dair mahkemeye getirilen şahitlerin, isimlerinin belgenin son kısmında yer alan hâlin şahitleri bölümünde yer almaması halinde bu kişilerin muslihûn olabilecekleri görüşünü destekleyen 147 adet sulh kaydından yalnızca 10 adedinin bu şekilde gerçekleştiği tespit edilmiştir. Fakat muslihûn olarak tanımlanan bu şahitlerin gerçekten uzlaşmayı sağlayan kişiler olup olmadığı mevzuu belirsizliğini korumaktadır. Zira bu şekilde çözümlenen 10 adet sulh kaydı üzerinden kesin bir görüş beyan etmenin doğru olamayacağını belirtmek gerekir.

Mahkemeye çağrılan şahitler daha önce meydana gelen sulha arabulucunun da tavassut ettiğine şahitlik ettiklerini belirtiyorlarsa bu durumda şahit ile muslihûnun farklı kimselerden olabileceği görüşünü destekleyen 3 adet kaydın varlığına ulaşılmıştır. Son olarak henüz elde edilen veriler ışığında arabuluculukla alakalı bu durumu açıklığa kavuşturacak net bir veri ortaya çıkmamıştır. Lakin ileride geniş çaplı yapılan araştırmalar doğrultusunda konuya açıklık getirilebileceği düşünülmektedir.

İncelenen sicillerde davacı taraf ile davalı tarafların unvanları hakkında bilgilere ulaşmak mümkündür. Tarafların unvanları hakkında ulaşılan veriler ise şu şekildedir: Davacı taraf olarak mahkemede yer alan kişilerin unvanlarına baktığımızda kadınlar arasında hatun ilk sırada yer almıştır. Devamında unvanı bulunmayanlar ise davacı taraf olarak ikinci sırada yer almaktadır. Erkekler arasında Beşe unvanının ağırlıkta kullanıldığını görmekteyiz. Davalı konumunda olan kişilerin sosyal statüsünde ise ilk sırayı unvanı bulunmayanların aldığı görülmüştür. Unvanı bulunmayanlardan sonra davalılar arasında en fazla kullanılan unvanın Beşe olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Davalı veya davacı tarafların vekili olan kişilerin unvanlarına bakıldığında ise en fazla çelebi ve unvanı bulunmayan kişilerin hukuki temsilci olarak seçildikleri görülmektedir.

Dini gruplar arasındaki sulh akidlerine dair ulaşılan veriler ise şu şekildedir: 1689-1698 yılları arasında gayrimüslimlerin 19 adet anlaşmazlık konusunda sulhe vardığı görülmüştür. Müslim ve gayrimüslimler arasında gerçekleşen sulh akdinin ise 8 adet olduğu tespit edilmiştir. Sulh akdinin en fazla meydana geldiği dini grubun 120 adet kayıtle Müslümanlar olduğu görülmüştür.

Taraflar arasında meydana gelen sulh akidleri sonucunda uzlaşılan meblağlar bedel-i sulh şeklinde ifade edilmiştir. Çalışılan dönemde bedel-i sulhlerin aynî ve nakdî olarak verildiği bilgisine ulaşılmıştır. Bedel-i sulhlerin ayrıntılı tespiti ve tahlili doğrultusunda en çok anlaşılan bedel-i sulh şeklinin para üzerine yapılarak gerçekleştirildiği müşahede edilmiştir. İncelenen dönem nakdî olarak ödenen bedel-i sulhlerde ağırlıklı olarak Esedî gurusun kullanıldığı görülmüştür. Sulh akidleri arasından yalnızca akçe üzerinden ödenen bedel-i sulh kayıtlarının ise 3 adet olduğu tespit edilmiştir. Yine bir kayıta Macar altını üzerinden bedel-i sulhun ödendiği bilgisine ulaşılmıştır.

Tasnif edilen belgelerde sulh yoluyla çözülen anlaşmazlıkların yoğun olarak yaşandığı mahalleler Bâb-ı Bazar, El-hac Kasım, İskender Paşa, Ortahisar ve Debbağhane şeklindeki nahiyeelerde ise Akçaâbad ve Yomra en önde gelmektedir.

İslam hukukuna göre sulh akdi, niteliği açısından üç kısımda incelenmekteydi. Bu bağlamda davacının iddiasına karşılık davalının vereceği cevap üzerine inkâr, ikrar ve sükût şeklinde sulh akdi belgelere yansımıştır. Mahkemeye intikal eden anlaşmazlık konularından 33 adet sulh akdinin inkâr üzerine yapıldığı tespit edilmiştir. İkrar üzerine uzlaşılan kayıt sayısı ise 3 adettir. Yalnız bu kayıtlardan birinde “an-ikrar” kalıbına rastlanılmıştır. Diğerleri ikrarın açıkça zikredilmediği hallerdendir. İncelediğimiz dönem sulh kayıtları arasında örnek gösterebilecek herhangi bir sükût üzere sulh kaydına rastlanılmamıştır.

İncelenen kayıtlarda vasi tarafından yapılan sulh kayıt sayısının 25 adet olduğunu söyleyebiliriz. Belgelerde kadı tarafından tayin edilen “vâsi-i mansub” çokça zikredilmiştir. Ölen kişinin hayatta iken “vâsi-i muhtar” tayin ettiği kayıt sayısı ise 4 adet şeklindeydi. Kadınların mahkemede temsil şekilleri hakkında kayıtlardan veri elde etmek mümkündür. Mahkemeye intikal eden sulh akidlerinde davacı veya davalı konumunda iken vekil atayan kadınların sayısı 96 adet şeklinde tespit edilmiştir. Kadınların vekil olarak atadıkları kişiler arasında erkek evlatları, eşleri, erkek kardeşleri vb. akrabaları olabildiği gibi akraba olmayan kişiler arasından da hukuki temsilci seçebildikleri müşahede edilmiştir. Kadınların taraf olduğu davalarda vekil atamaları dikkate alındığında 83 adet kayıta Müslüman kadının mahkemede vekilleri tarafından temsil edildiği görülmektedir. Gayrimüslim kadınların ise 13 adet kayıta hukuki temsilci atadıkları görülmektedir. Gözlemlerimiz sonucunda vekil atayan kadın kadar vekil atanmış kadınlara dair ise 1 adet dava kaydına ulaşılmıştır.

Sulh akidlerinde taraflar arasında anlaşmazlık konularına bakıldığında miras, tereke, katl, darp, gasp, yaralama, evlilik, boşanma, mehir hakkı, borç-alacak, emanet, hibe, zararı tazmin, köle, mülkiyet, vasi tayini, sermaye anlaşmazlığı, ortaklık, vergi ve fiyat anlaşmazlığı gibi dava konuları olduğu görülmüştür. Önemle belirtmek gerekir ki, sulh akdine dair ilgili kayıtların pek çok kısmının miras hukukuna ilişkin kayıtlardan oluştuğu tespit edilmiştir. Yaralama, adam öldürme ve

darphadisesindeki diyet cezalarına, kadınların mehir miktarlarına, borç-alacak davalarında sulh yoluyla yapılan ödemelerde borçlu olan kişinin borcunun tamamını ödememesine, kadınlara mirastan pay verme hususuna, erkeklerin kadınlardan talep ettiği miras hakları gibi pekçok konuya dair merak edilen sorulara sulh akidleri üzerinden ulaşmanın mümkün olduğunu belirtebiliriz.

Trabzon'da toplum ilişkilerinin incelenmesi noktasında anahtar bir kavram olarak karşımıza çıkan sulhun mahkeme kayıtları üzerinden irdelenmesiyle pek çok mevzunun açıklığa kavuştuğu görülmektedir. İslam hukuku ve buna bağlı olarak Osmanlı hukuk sistematığında sulh akdi, taraflar arasındaki ihtilafı kendi rızaları doğrultusunda ortadan kaldıran anlaşma şeklinde ifade edilmektedir. Kişiler arasındaki çekişmenin sulh akdi ile ortadan kaldırılmasıyla sarsılan toplum düzeninin huzuru yeniden tesis edilmektedir. Buna bağlı olarak XVII. yüzyılın son çeyreği Trabzon'unda karşılıklı bireysel ilişkilerde yahut toplum arasında huzur ve sükûnet içinde yaşama eğilimi tarafları anlaşmazlıklar noktasında çıkış yollarından biri olan sulhe doğru itmiştir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Arşiv Kaynakları

TŞS, Defter no. 1857. (1101-1102/1689-1691)

TŞS, Defter no. 1858. (1102-1103/1690-1692)

TŞS, Defter no. 1859. (1103-1104/1691-1693)

TŞS, Defter no. 1860. (1104-1105/1692-1694)

TŞS, Defter no. 1861. (1105-1106/1693-1695)

TŞS, Defter no. 1862. (1106-1109/1694-1698)

Yayınlanmış Arşiv Malzemesi

İstanbul Kadı Sicilleri (2012), Galata Mahkemesi 15 Numaralı Sicil, Coşkun Yılmaz (Ed.), 34, İsam Yayınları, İstanbul.

İstanbul Kadı Sicilleri (2012), Galata Mahkemesi 20 Numaralı Sicil, Coşkun Yılmaz (Ed.), 35, İsam Yayınları, İstanbul.

İstanbul Kadı Sicilleri (2010), Üsküdar Mahkemesi 17 Numaralı Sicil, Coşkun Yılmaz (Ed.), 6, İsam Yayınları, İstanbul.

İstanbul Kadı Sicilleri (2010), Üsküdar Mahkemesi 9 Numaralı Sicil, Coşkun Yılmaz (Ed.), 4, İsam Yayınları, İstanbul.

Diğer Kaynaklar

Abacı, Nurcan (2001), **Bursa Şehri'nde Osmanlı Hukukunun Uygulanması (17. Yüzyıl)**, 1. Baskı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Açık, Turan (2012),i **Gelenek ve Modernlik Arasında Bir Osmanlı Şehri: 17. Yüzyılın İlk Yarısında Trabzon'da Siyaset**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Açık, Turan (2014), “Bey”likten Ağa”lığa: 17. Yüzyılın İlk Yarısında Trabzon’da “Unvan Enflasyonu” **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, 8(16), 9-38.
- _____ (2016), “Beşe Unvanı Hakkında”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, 62, 37-64.
- _____ (2017), “Fetihten 19. Yüzyıla Kadar Trabzon Şehri’nin Mahalleleri”, **International Journal of History Studies**, 5(9), 25-56.
- Akgündüz, Ahmet (1994), “Ebüsuûd Efendi”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi** içinde, 10 (365-371) Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- _____ (2012), **İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı**, Osmanlı Araştırma Vakfı, İstanbul.
- _____ (1986), **Mukayeseli İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı**, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Diyarbakır.
- _____ (1990), **Osmanlı Hukukuna Giriş ve Fatih Devri Kanunnâmeleri**, Fey Vakfı Yayınları, İstanbul.
- _____ (1990), **Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukuki Tahlilleri II. Bâyezid Devri Kanunnâmeleri- II. Kitap**, Fey Vakfı Yayınları, İstanbul.
- _____ (1993), **Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukuki Tahlilleri Kanuni Sultan Süleyman Devri Kanunnâmeleri**, VI, Fey Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Akman, Mehmet (2007), “Örf”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi** içinde, 34 (93-94), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Aktan, Hamza (2011), “Tehârüc”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi** içinde, 40 (319), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Akyılmaz, S. Gül (2007), “Osmanlı Miras Hukukunda Kadının Statüsü”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 11(1-2), 471-499.
- Akyüz, Jülide (2007), “Osmanlı Kadınlarının Hukuksal Haklarının Kullanımı Hakkında Bazı Değerlendirmeler”, **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, (6), 75-89.
- Anastasopoulos, Antonis (2013), “Non-Muslims and Ottoman Justice”, Jeroen Duindam, Jill Harries, Caroline Humfress and Nimrod Hurvitz (Ed), **Law and Empire: Ideas, Practic Actors**, içinde, (275-292), Brill.
- Ansay, S. Şakir (1943), “Sulh”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 1(2), 200-209.
- Apaydın, H. Yunus (2000), “İctihad”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi** içinde, 21 (432-445), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.

- Arı, M. Salih (1994), “Osmanlılar’da Şeyhülislamlık Müessesesi”, **Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 1(1), 170-177.
- Aslan, Nasi (1997), “İslam ve Osmanlı Hukuk Sisteminde Sulh Akitleri ve Osmanlı Toplumunda (Muslihun) Arabuluculuk Müessesesi”, **Kur’an’da Evrensel Hoşgörü**, içinde (254-270), Nesil Matbaacılık, İstanbul.
- _____ (1999), “Osmanlı Hukuku’nun Oluşumunda Fetva ve Kazâ Münasebeti”, **Dini Araştırmalar**, 2(4), 85-100.
- _____ (2018), **İslam Yargılama Hukukunda “Şühûdü’l-Hâl” Jüri Osmanlı Devri Uygulaması**, 1. Baskı, Karahan Kitabevi, Adana.
- Atar, Fahrettin (1995), “Fetva”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi** içinde, 12 (486-496), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- _____ (2001), “Kadı”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi** içinde, 24 (66-69), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- _____ (2009), “Sulh”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi** içinde, 37 (481-485), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Avcı, Mustafa (2017), “Osmanlı Ceza Muhakemesinde Sulh”, **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 25(1), 12-67.
- Aybakan, Bilal (2013), “Vekâlet”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi** içinde, 43 (1-6), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Aydın, Mehmet Akif (1993), “Ceza”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi** içinde, 7 (478-482), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- _____ (1996), “Gasp”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi** içinde, 13 (387-392), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- _____ (2003), “Mahkeme”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi** içinde, 27 (341-344), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- _____ (2003), “Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi** içinde, 28 (231-235), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- _____ (2018), **Türk Hukuk Tarihi**, 15. Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.
- Ayengin, Tevhit (2008), “Rükün”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi** içinde, 35 (286-287), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Bardakoğlu, Ali (1993), “Ceza”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi** içinde, 7 (470-478), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.

- _____ (1994), “Diyet”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi** içinde, 9 (473-479), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- _____ (1994), “Ehliyet”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi** içinde, 10 (533-539), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- _____ (1996), “Gabn”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi** içinde, 13 (268-273), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Bassiouni, M. Cherif (2003), “İslam Hukukunda Kısıyası Gerektiren Suçlar”, (Çev. Nasi Aslan), **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, içinde, 3, (311-320).
- Bayındır, Abdülaziz (1984), **Şer'iyeye Sicilleri Işığında Osmanlılarda Muhakeme Usulleri**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi - İlahiyat Fakültesi.
- Bilmen, Ömer Nasuhi (1999), **Hukukî İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu, VIII**, Bilmen Basım ve Yayınevi, İstanbul.
- Bostan, M. Hanefi (2002), **XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat**, TTK Basımevi, Ankara.
- Boynukalın, Ertuğrul (1992), **İslam Hukukunda Sulh**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Boynukalın, Mehmet (2010), “Şart”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi** içinde, 38 (364-365), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Bulut, İlhan (2018), “İslam ve Osmanlı Ceza Hukukunda Hataen Öldürme Suçu”, **Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, (1), 41-69.
- Canbakal, Hülya (2009), **17. Yüzyılda Ayntâb Osmanlı Kentinde Toplum ve Siyaset**, (Çev. Zeynep Yelçe), 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- _____ (1999), **Ayntab at the End of Seventeenth-Century: A Study of Notables and Urban Politics**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Harvard University.
- Cin, Halil ve Akgündüz Ahmet (2011), **Türk Hukuk Tarihi**, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul.
- Çakır, İbrahim Etem (2012), “Osmanlı Toplumunda Eş ve Çocuk Sayısı, Statü, Servet: 1671-1678 Sofya Örneği”, **OTAM**, (31), 41-57.
- Çatalcalı Ali Efendi, (2014), **Açıklamalı Osmanlı Fetvâları Fetâvâ-yı Ali Efendi, II**, (Haz. H. Necati Demirtaş) Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul.
- Çeker, Orhan (2006), **İslam Hukukunda Akidler**, A.H.I. Yayınları, İstanbul.
- Çetin, Osman (1999), **Sicillere Göre Bursa'da İhtida Hareketleri ve Sosyal Sonuçları (1472-1909)**, TTK, Ankara.

- Çetinkaya, Esra (2016), “Miras Hukukunda Sulh Sözleşmesi: Üsküdar ve Bursa Örneği (1501-1558)”, **II. Türk Hukuk Tarihi Kongresi**, 1, 139-159.
- _____ (2016), **Osmanlı Hukukunda Sulh Sözleşmesi: Üsküdar ve Bursa Şer’iyye Sicillerine Göre Borç İlişkilerinde Sulh Sözleşmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çetinkaya, Tülay (2006), **1135/ 1722 Tarihli Sicil Defterine Göre Trabzon’un Sosyal Tarihi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dağcı, Şamil (2002), “Kıyas”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi** içinde, 25 (488-495), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Demir, Abdullah (2011), **Türk Hukuk Tarihi**, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul.
- Doğan, Hasan (2018), “Klasik İslam Hukuku Literatüründe Antlaşma Kavramını İfade Eden Kavramların Çeşitliliği”, **Nüsha**, (46), 175-192.
- Döndüren, Hamdi (1990), “Mü’minler Arasında Sulh ve Savaş”, **Altınoluk Dergisi**, (56), 38.
- _____ (1983), **Delilleriyle İslam Hukuku Şahıs, Aile ve Çözümlü Miras**, İslam Hukuku Külliyyatı Yayınları, İstanbul.
- Dörtok Abacı, Zeynep (2006), “Bir Sorun Çözme Yöntemi Olarak Sulh: 18. Yüzyıl Bursa Kadı Sicillerinden Örnekler ve Düşündürdükleri”, **OTAM**, (20), 105-115.
- Dumlu, Ömer (2009), **Kur’an’da Salah Meselesi**, 3. Baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Düzdağ, M. Ertuğrul (2012), **Şeyhülislam Ebussuud Efendi Fetvaları Kanuni Devrinde Osmanlı Hayatı**, 3. Baskı, Kapı Yayınları, İstanbul.
- Düzenli, Pehlul (2005), “Şeyhülislam Ebussuûd Efendi Fetvaları Işığında Osmanlı Sünniliği”, **Marife**, (3), 259-286.
- Ellek, Hasan (2013), “İslam Hukukunda Malla İlgili Sulh Anlaşması”, **Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2(3), 187-217.
- _____ (2013), “Kuran ve Hadis Işığında İnsanlar Arası Anlaşmazlıkların Sulh Yoluyla Çözümü”, **Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2 (3), 92-107.
- _____ (2012), **İslam Hukukunda Mali Konularla İlgili Sulh Anlaşması (Akitler Çerçevesinde)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Emecen, Feridun (2011), “Kanununun Kanunnameleri ve Bir Mitin Doğuşu”, **Osmanlı Klasik Çağında Hanedan Devlet ve Toplum**, 1. Baskı, içinde (253-265), Timaş Yayınları, İstanbul.

- _____ (2015), **Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)**, 4. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Ercan, Yavuz (2001), **Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler Kuruluştan Tanzimat'a Kadar Sosyal, Ekonomik ve Hukuki Durumlar**, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Erdoğan, Mehmet (2016), **Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü**, 6. Baskı, Ensar Neşriyat, İstanbul.
- Ergene, Boğaç A. (2003), **Local Court, Provincial Society and Justice in the Ottoman Empire Legal Practice and Dispute Resolution in Çankırı and Kastamonu (1652-1744)**, Doktora Tezi, Brill, 2003.
- Erkan, Nevzat (2012), **18. Yy'ın ilk Yarısında Üsküdar'da Müslim-Gayrimüslim İlişkileri-Şeriyye Sicilleri ve Müdevvel Kaynaklar Işığında**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Esen, Hüseyin (2006), **İslam Hukukunda Mali Cezalar**, Yeni Akademi Yayınları, İstanbul.
- Esirgen, Seda Örsten (2016), "Aile Hukuku ve Mülkiyet İlişkileri Açısından Klasik Dönem Osmanlı Hukukunda Gayrimüslim Kadın", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 65 (3), 893-930.
- Faroqhi, Suraiya (2014), **Orta Halli Osmanlılar**, (Çev. Hamit Çalışkan), 2. Baskı Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Fayda, Mustafa (2007), "Ömer", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi** içinde, 34 (44-51), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Gedikli, Fethi (2012), "1560-1566 Yıllarında Akçaabat ve Köylerinin Sosyal ve Hukuki Durumu", **Osmanlı Hukuku Makaleler**, içinde (49-114) Gündoğan Yayınları, İstanbul.
- Gür, A. Refik (2015), **Osmanlı İmparatorluğunda Kadılık Müessesesi**, 1. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Halaçoğlu, Yusuf (1991), **XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı**, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Heffening, (1997), "Sulh", **İslam Ansiklopedisi**, içinde, 11 (21-22), MEB Yayınları, Eskişehir.
- Heyd, Uriel (1995), "Osmanlı'da Fetva Müessesesinin Bazı Tezahürleri (III Levha ile Birlikte)", **Hukuk Araştırmaları**, (Çev. Fethi Gedikli), 9(1-3), 287-314.
- _____ (1973), **Studies in Old Ottoman Criminal Law**, Oxford University Press.
- Hosainy, M. Hadi (2007), **Sulh in Eighteenth-Century Ottoman Fatwa Compilations**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sabancı Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İbrahim Halebi (1983), **Mülteka Tercümesi Mevkûfât**, II, (Sad. Ahmed Davutoğlu), Doyuran Matbaa, İstanbul.

- İnalçık, Halil (2001), “Kanunnâme”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi** içinde, 24 (333-334), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- _____ (2003), “Mehmed II”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi** içinde, 28(395-407), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- _____ (2014), “Osmanlılarda Devlet Hukuku: Kanûnnâmeler”, **Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar**, I, 54. Baskı, içinde (227-240), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- _____ (1997), “Örf”, **İslam Ansiklopedisi**, içinde, 9 (480), MEB Yayınları, Eskişehir.
- _____ (2005), “Türk- İslam Devletlerinde Devlet Kanunu Geleneği”, **Osmanlı’da Devlet, Hukuk, Adâlet**, 2. Baskı, içinde (27-36), Eren Yayıncılık, İstanbul.
- _____ (2017), **Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- _____ (2005), “Adâletnâmeler”, **Osmanlı’da Devlet, Hukuk, Adalet**, 2. Baskı, içinde (75-128), Eren Yayıncılık, İstanbul.
- İnan, Kenan (1999), “Sade Nesirden Süslü Nesire: Fatih’in Tarihçisi Tursun Bey ve Tarih Yazma Tarzı”, Güler Eren (Ed.), **Osmanlı**, 8, içinde (293-298), Türkiye Yayınları, Ankara.
- _____ (2008), “The Making of Kanun Law in the Ottoman Empire, 1300-1600”, G. Lottes, E. Medijainen & J.V. Sigurdsson (Ed.), **in Making, Using and Resisting the Law in European History**, içinde (65-75), Pisa.
- _____ (2013), “Kadı Sicillerine Göre Trabzon Şehrinin Fiziki Yapısı (1643-1656)”, **XVII. Yüzyıl Ortalarında Trabzon’da Sosyal ve İktisadi Hayat**, içinde (29-56), Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon.
- _____ (2013), “Trabzon Şer’iyye Sicillerine Göre 17. Yüzyıl Ortalarında Borç-Alacak İlişkileri”, **XVII. Yüzyıl Ortalarında Trabzon’da Sosyal ve İktisadi Hayat**, içinde (121-146), Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon.
- _____ (2013), “Trabzon’da İhtida Olayları (1648-1656)”, **XVII. Yüzyıl Ortalarında Trabzon’da Sosyal ve İktisadi Hayat**, içinde (295-305), Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon.
- _____ (2013), “Trabzon’un Fethi”, **XVII. Yüzyıl Ortalarında Trabzon’da Sosyal ve İktisadi Hayat**, içinde (15-28), Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon.
- _____ (2018), “17. Yüzyılda Trabzon’da Yeniçeri Zabitleri: Berberzadeler ve Berberzade Mustafa Çavuş”, Kenan İnan, Miraç Tosun, Deniz Çolak (Ed.), **Uluslararası Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Çalışmaları Komitesi (Ciepo 22)**, 1, içinde (145-171), Trabzon.

- İnanır, Ahmet (2015), **İbn Kemal'in Fetvaları Işığında Osmanlı'da İslam Hukuku**, 1. Baskı, Gece Kitaplığı, Ankara.
- _____ (2011), **Kanuni Devrinde Osmanlı'da Hukuki Hayat Şeyhülislam İbn Kemal'in Fetvaları Işığında**, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul.
- İpşirli, Mehmet (1993), "Çelebi", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi** içinde, 8 (259), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- _____ (1994), "Ehl-i Örf", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi** içinde, 10 (519-520), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- _____ (2009), "Sulh", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi** içinde, 37 (490-492), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- _____ (2010), "Şeyhülislam", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi** içinde, 39 (91-96), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- İsmail Yiğit, (2007), "Osman", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi** içinde, 33 (438-443), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Jennings, Ronald (1999), "Kadı, Court, and Legal Procedure in 17th Century Ottoman Kayseri", **Studies on Ottoman Social History in the Sixteenth and Seventeenth Centuries**, içinde (295-296), The Isis Press, İstanbul.
- Kallek, Cengiz (1995), "Fetâvâ-yı Ali Efendi", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi** içinde, 12 (438), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Kandemir, M. Yaşar (2012), "Ümmü Seleme", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi** içinde, 42 (328-330), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Karahasanoğlu, Cihan (2011), "Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye'nin Yürürlüğe Girişi ve Türk Hukuk Tarihi Bakımından Önemi", **OTAM**, (29), 94-121.
- Kaşıkçı, Osman (2015), **İslam-Osmanlı Hukuku**, Ufuk Yayınları, İstanbul.
- Kaya, Ali (2008), "17. yüzyıl Bursa Şer'iyeye Sicillerinin İslam Aile Hukuku Açısından Analizi", **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 17(1), 81-107.
- Kenanoğlu, M. Macit (2005), "İslam-Osmanlı Hukukunda Zimmiler", **TALİD**, 3(5), 553-574.
- Kerslake, Celia (1993), "Celalzâde Mustafa Çelebi", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi** içinde, 7 (260-262), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Keskin, Özkan (2007), "Osmanlı Devleti'nde Yabancı Maden Mühendislerinin İstihdamı ve Osmanlı Madenciliğine Hizmetleri", **İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri İnkılap Tarihi Enstitüsü Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi**, 79-92.
- Khadduri, Majid (1997), "Sulh", **The Encyclopedia of Islam**, içinde IX (845-846), Leiden.

- Kıa, Mehrdad (2013), **Osmanlı İmparatorluğunda Gündelik Hayat**, (Çev. Özgür Özel), 1. Baskı, Pozitif Yayıncılık, İstanbul.
- Kılınç, Ahmet (2018), “Çocuk Düşürtme Suçunun 17’nci Yüzyıl İstanbul’undaki Görünümü”, **Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 23(38), 31-84.
- _____ (2016), “Osmanlı Devleti’de Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemi Olarak Muslihûn: Osmanlı Arabuluculuğu”, **II. Türk Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri**, (2), 16-81.
- Kınalızâde Ali Çelebi (2014), **Ahlâk-ı Alâ-i**, (Haz. Mustafa Koç), Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul.
- Koca, Ferhat (2000), “İkrar”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi** içinde, 22 (38-40), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- _____ (2004), “Merginânî, Burhâneddin”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi** içinde, 29 (182-183), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- _____ (2004), “Mezhep”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi** içinde, 29 (537-542), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- Koşum, Adnan (2004), “Osmanlı Örfi Hukukunun İslam Hukukundaki Temelleri”, **Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, (17), 146-159.
- Kur’an-ı Kerim, Âl-i İmran Suresi 134. Ayet; Bakara Suresi 11, 178 ve 208. Ayetler; Enfal Suresi 1. Ayet; Fussilet Suresi 34. Ayet; Hucurât Suresi 9 ve 10. Ayetler; Hûd Suresi 117. Ayet; Nisa Suresi 35, 114 ve 128. Ayetler; Şûrâ Suresi 15. Ayet.
- Küçükdağ, Yusuf (2013), “Zenbilli Ali Efendi”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi** içinde, 44 (247-249), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Kütükoğlu, Mübahat (2011), “Temessük”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi** içinde, 40 (413-414), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- _____ (1983), **Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 tarihli Narh Defteri**, Enderun Yayınları, İstanbul.
- Lowry, Heath W. (2012), **Trabzon Şehrinin İslamlaşması ve Türkleşmesi 1461-1583**, 5. Baskı Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.
- Mardin, Ebül’ulâ (1997), “Fetva”, **İslam Ansiklopedisi**, içinde, 4 (582-584), MEB Yayınları, Eskişehir.
- Martı, Huriye (2012), “Ümmü Gülsüm bint. Ukbe”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, içinde, 42 (325), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.

- Molla Hüsrev, (1980), **Gurer ve Dürer Tercümesi, IV**, (Çev. Arif Erkan), Kitsan Matbaa, İstanbul.
- Oğuz Mustafa ve Akgündüz, Ahmet (1998), “Hüccet”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi** içinde, 18 (446-450), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Ortaylı, İlber (2017), **Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti’nde Kadı**, 3. Baskı, Kültür Bakanlığı Yayıncılık, İstanbul.
- _____ (2018), **Osmanlı Toplumunda Aile**, Kültür Bakanlığı Yayıncılık, İstanbul.
- Othman, Aida (2005), **And Sulh Is Best: Amicable Settlement and Dispute Resolution in Islamic Law**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Harvard Üniversitesi.
- Öksüz, Melek (2005), “18. Yüzyılın İkinci Yarısında Trabzon Kadı Sicillerinde Aile Kurumunun Oluşumuna Yönelik Bazı Kayıtlar”, **Karadeniz Araştırmaları**, (7), 52.
- _____ (2006), **XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Trabzon**, 1. Baskı, Serander Yayınları, Trabzon.
- Örsten, Seda (2005), **Osmanlı Hukukunda Fetva**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özcan, Aslı (2018), **Trabzon Şer‘iyye Sicillerine Göre Modern Öncesi Dönemde Osmanlı Kadını (XVII. Yüzyılın İlk Yarısı)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özcan, Ruhi, (2005), “Osmanlı Devleti’nde XVII. Yüzyılda Yapılan Sikke Tashihleri”, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, (17), s. 237-264.
- Özcan, Tahsin (2005), “Muhallefât”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi** içinde, 30 (406-407), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Özdemir, Ahmet (2010), “Silm ve Sulh Kavramları Açısından Kur’an Barışı”, **Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, (2), 95-113.
- Özel, Ahmet (1996), “Gayrimüslim”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi** içinde, 13 (418-427), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Öztoprak, Mustafa (2014), “Bireysel ve Toplumsal Meselelerde Hz. Peygamber’in Problem Çözme Yöntemleri”, **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, (37), 231-265.
- Öztürk, Mustafa (2002), “Genel Hatlarıyla Osmanlı Para Tarihi”, (Haz. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek ve Salim Koca) **Türkler**, 10, içinde (802-822), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- Pamuk, Şevket (2017), **Osmanlı İmparatorluğunda Paranın Tarihi**, 1. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Peirce, Leslie (2005), **Ahlak Oyunları** (Çev. Ülkün Tansel), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

- Ramazanoğlu, Abdülhamid (2001), **1876 Nolu Trabzon Şer'iyeye Sicili ve Bu Sicil Çerçevesinde Sulh Akdi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Rençber, Ahmet (2017), “Kur'an'da Cezaların Affı, Sulh ve Tövbe”, **Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, (38), 59-78.
- Sönmez, Abidin (1984), **Rasûlullah'ın Diplomatik Münasebetleri ve Sulh Muahedeleri**, İnkılap Yayınları, İstanbul.
- Şen, Cemalettin (2017), “Fıkıh Psikolojisi Bağlamında Müctehid Psikolojisinin Nasların Fıkhi Yorumuna Etkisi”, **Dergİabant (AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi)**, 5(10), 81-97.
- Şen, Yusuf (2012), “İslam Hukukunda Arabuluculuk”, **Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 11(22), 105-135.
- Şimşek, Ayşe (2016), “Osmanlı Miras Hukuku Sulh-Tehâric Uygulamalarında Kadın: Konya Kadı Sicili 45. Defter (1714-1715) Örneği”, **Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi**, 2, 9-35.
- Şimşek, Eyyub (2013), “Şer'iyeye Sicillerine Göre 18. Yüzyılın Başlarında Trabzon'da Yaralama ve Cinayet Vakaları”, **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, (15), 9-26.
- _____ (2007), **Şer'iyeye Sicillerine Göre Trabzon'da Borç-Alacak İlişkileri 1112-1126/1701-1714**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şişman, Cengiz (2000), “Millet”lerinin Girift İlişkileri: 17. Yüzyıl Hasköy Şer'iyeye Sicillerinde Kaydedilen Bir Cinayet Öyküsü”, **Osmanlı Araştırmaları**, XX, 385-393.
- Tamdoğan, Işık (2008), “Sulh and the 18th Century Ottoman Courts of Üsküdar and Adana”, **Islamic Law and Society**, (15), 55-83.
- _____ (2007), “XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Üsküdar'da Sulh Anlaşmaları ve Bunların Ardındaki Sosyal İlişkiler”, Coşkun Yılmaz (Ed.) **Uluslararası Üsküdar Sempozyumu V**, 1, içinde (45-53), İstanbul.
- Taş, Aydın (2010), “Şeybani, Muhammed b. Hasan”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi** içinde, 39 (38-42), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Taş, Hülya (2008), “Osmanlı Kadı Mahkemesinde Şühûdü'l-Hâl Nasıl Değerlendirilir”, **Bilig**, (44), 25-42.
- _____ (2004), **XVII. Yüzyılda Ankara**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Taş, Kemaleddin (2005), “Osmanlı Yönetim Sisteminde Şeyhülislamlık Kurumu”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, (1), 81-101.

- Tekin, Oğuz, (1999), “Osmanlı İmparatorluğu’nda Para”, Güler Eren (Ed.), **Osmanlı**, 3, içinde (169-178) Türkiye Yayınları, Ankara.
- Topaloğlu, Bekir (2012), “Vâris”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi** içinde, 42 (522-523), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Tosun, Miraç (2018), **Trabzon’da Cemaatler Arası İlişkiler (1700-1770)**, 1. Baskı, Serander Yayınevi, Trabzon.
- _____ (2013), **XVIII. Yüzyıl Trabzon’unda Cemaatlerarası İlişkiler**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Turan, Şerafettin (2002), “Kemalpaşazade”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi** içinde, 25 (238-240), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- Tursun Bey, (1977), **Tarih-i Ebu’l-Feth**, (Haz. Mertol Tulum), İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul.
- Uğur, Yunus, (2003), “Mahkeme Kayıtları (Şer’iye Sicilleri): Literatür Değerlendirmesi ve Bibliyografya”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, 1 (1), 305-344.
- Usta, Sebahittin (2004), **Trabzon’da Borç-Alacak İlişkileri (1693-1700)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1988), **Osmanlı Devleti’nin İlmiye Teşkilatı**, TTK, Ankara.
- Witmann, Richard (2008), **Before Qadi and Grand Vizier: Intra-Communal Dispute Resolution and Legal Transactions Among Christians and Jews in the Plural Society of Seventeenth Century Istanbul**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Harvard University.
- Yaylalı, Davut (2005), “Anlaşmazlıkları Çözmede Hz. Peygamber’in Metodu”, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, **VIII. Kutlu Doğum Sempozyumu: (Tebliğler)**, içinde (31-39), Isparta.
- _____ (1993), **İslam Hukukunda Sulh**, 1. Baskı, Taştan Matbaacılık, İstanbul.
- Yıldırım, Adem (2014), “Mağdur Haklarına Yönelik Kurumsal Yapılar (Sulh ve Uzlaştırma)”, **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**, (23), 251-270.
- Yinanç, Refet (1994), “Dulkadiroğulları”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi** içinde, 9 (553-557), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Yücel, Yaşar ve Pulaha, Selami (1995), **I. Selim Kanunnâmesi (1512-1520)**, TTK, Ankara.

EKLER

Ek 1: (Devamı)

بیتک و بیعت ملک
صود کریمی و سیریل و قومه و بویاله
اوزیر صلح انید کر نازین خیر با کوا اول اصاله و قونز
صلح مرقومی قیو او ندر صلح و د کون و بوقوم و ما بالک بالک و قونز
وصفیر و باقر و انبی و حیفک و د کون و بوقوم و ما بالک بالک و قونز
مکدیده ندیه بالتجام اخذ و قبضه ایلدک بعد ایوم بار کوا اول اصاله و قونز
و مضاربت و ایمان و حیا من الوجوه و صوافق المادس و دیکلر اول اصاله و قونز
ابرا و اسقاظ ایلدک و حیا من الوجوه و صوافق المادس و دیکلر اول اصاله و قونز
الاسعی مایق با طلب کتبت اولوق و حیا من الوجوه و صوافق المادس و دیکلر اول اصاله و قونز
الاقراء دیکلر حیا من الوجوه و صوافق المادس و دیکلر اول اصاله و قونز
وزاد مصطفی دیکلر حیا من الوجوه و صوافق المادس و دیکلر اول اصاله و قونز

1862/125/2

Medine-i Trabzon mahallatından Yeni Cuma mahallesinde sakin iken bundan akdem vefat iden Süleyman Beşe bin Selimin verâseti zevcesi Kâmile binti diğêr Selim nâm hatun ile sulbi oğulları İbrahim Çelebi ve Mustafa Beşeye ve sulbiye kızı Fatmaya münhasıra olduğu mukarrir ve muhakkik oldukdan sonra mezbûran Kâmile ve Fatma taraflarından sulh ve ibrâ-i âti'z-zikre vekil olub mezbûretânın zatlarını ma'rifet-i şer'iyye ile ârifân olan Hüseyin Beşe bin Yusuf ve Ebu Bekir Çelebi bin Süleyman nâm kimesneler şehâdetleri ile vekâleti sâbite olub sûbut vekâleti hükm olunan mezbûr İbrahim Çelebi bi'l-vekâle ve kendü ve bi'l-asâle ve merkûm Mustafa Beşe bi'l-asâle meclis-i şer'i şerifü'l-lâzümü't-teşrifde li-ebeveyn ammileri olan kuloğlu dimekle ma'rûf işbu râfi'ül-kitâb Mehmed Beşe bin Selim mahzarlarında herbiri ikrâr-ı tam ve takrîr-i kelâm idüb babamız müteveffâ-i mezbûr Süleyman Beşe sıhhati halinde karındaşı emmim merkum Mehmed Beşe ile ale'l-iştirâki's-seviy emlaklarından olan altıyüz re's koyunu ve otuz re's kara sığır ineği ve beş re's i'bad dört yüz vukuyye evânî-i nühâsiyye ve iki sim raht ve üç gümüş kemer kılıç ve iki tüfek ve medine-i mezbûre sükunda Cam'i-Şerife kurbunda vaki' inde'l ahali ve'l-ciran ma'lûmu'l-hudûd bir bâb berber dükkâmı ve medine-i mezbûre mülhakatından Maçuka kazasına tabi' Verena nâm karyede vaki' lede'l ahali ve'l-ciran ma'lûmu'l-hudûd dört çiftlik ve zimem-i nâsda olan sekiz yüz esedi gurus ve mahalle-i mezbûrede vaki' inde'l ahali ve'l-ciran ma'lûmu'l-hudûd mülk-i menzil ve bağçe ve mahmiye-i İstanbulda Saka Çeşmesi ve Alaca Hamam kurbunda vaki' iki bâb dükkân ve sair nakir kıtmır ve kıt'a ve celil ü sagır ve kalil ve kesire eşyamı babamız mezbûr Süleyman vefat etdikde biz sagır iken merkûm Mehmed Beşe müstakilen zabt ve kabz etmişdir hala bi'l-vekâle ve bi'l-asâle sâlifü'z-zikr emlak ve eşya ve nukûd-ı eşyay-ı mezbûr Mehmed Beşe ile beynimizde taksim ve hisse-i şer'iyemizden merkûm Mehmed Beşeden taleb ve da'va eylediğimizde beynimizde münâza'at-ı kesire ve muhâsamât-ı şedîde vâki' olmuşdu es-sulhu seyyidü'l-ahkâm fehvası üzere beynimize muslihûn-ı müslimûn tavassut idüb bizi da'va-i mezkûremizden merkûm Mehmed Beşe ile an-inkâr yüz re's koyun ve kuzu ve beş re's kara sığır ineği vukuyye bakır ... ve zikr-i ubur iden Verena nâm karyede vaki' lede'l ahali ve'l-ciran ma'lûmu'l-hudûd bir bâb beyt-i süfli ve bir samanlane ve sarbı tabir olunur bir ambar ve bir firun ve bir serender olunur oda ve eşcâr ve tarlayı müştemil bir çiftlik ve bir ayn mülk su değirmeni ve bir bel ve bir kazma ve bir balta üzerine sulh etdiklerinde biz dahi bi'l-vekâle ve bi'l-asâle sulhu merkûmu kabul ve bedel-i sulh olan mârrü'z-zikr koyun ve kuzu ve sığır ve bakır evânî ve çiftlik ve değirmen ve bel ve kazma ve baltayı merkûm Mehmed Beşe yedinden bi't-temam ahz ve kabz eyledik bâde'l-yevm husus-ı mezkûra müte'allik cem'i da'vâ ve mütâlebât ve eymân ve muhâsamâtdan beynimize bi'l-vekâle ve bi'l-asâle merkûm Mehmed Beşenin zimmetini ibrâ ve iskât eyledik vechen mine'l-vücûh da'vâmız kalmadı dediklerinde gıbbe't-tasdikî's-şer'î mâ vaka'a bi't-taleb ketb olundu hurrice fi'l-yevmü's-sâmine aşer min Şevvâli'l-mükerrerem li-sene seman ve mie ve elf.

مدینه طرابلس و صوبه تونسان قاسم بیسه ختم سند تمام یور و انعامه فلام زخر خضر و قضاة السیة الی غیره
المرصه بنه لبر احمد نام کشفه طرز فخره تصدیق و کبیر مسجید اولان علی افندی بن محمد نام کس
خوار نام و تقویه همام ایدی ب موکل مزبور اعمی حسن بنه ندید منزلی سفندن بحر یان این
منزل طبرانی او زبیده اقوب ضربک و اردر قیوس و طلبی و عفت ایلد یکدی بیزیمه سنا رعایا
شدید و اتم او کشیده الحاقه هذه جینیزه مصالحوں و سلحوں توسط ایدوب موکل مزبور اعمی حسن
بنه متغیر و شوا صبریه انشاء عقد صلح ایلد کل بند افی صلح مر قوط قبول ایدوب اولان بلی
بسر عز و شری موکل مزبور اعمی حسن بنه بدندن بانعام و الکمال اخذ و تصفی ایلدم بعد ایوم
متعلق جهیم و حاجی و طلبات قایانندن موکل مزبور اعمی حسن بنه کدر فمتنی ابراهیم
الذرائع ایدوبل و اسقاط تمام ایلد اسقاط ایلدم دید کدر غیب التصدیق المعقبه هو الموافق بالطلب
کتب اولغدی حرم ایوم الحارک عشره شعبان المعظم لسانی و طایفه و
مدینه طرابلس و صوبه تونسان الحارک خط انعامه ذیکر الحارک طویز اولان سنیة ۱۲۸۰

1858/5/3

Medine-i Trabzon mahallatından Kasım Beşe Mahallesinde mütemekkin Yor veledi Amira nâm zımmi mahfil-i kazada işbu râfi'ü'l-kitâb âmâ Hasan Beşe bin Ahmed nâm kimesne tarafından tasdik-i vekil-i müseccel olan Ali Efendi bin Mehmed nâm kimesne mahzarında ikrâr-ı tam ve takrîr-i kelâm idüb müvekkile-i mezbûr âmâ Hasan Beşe'nin mülk-i menzili sakafından cereyan iden su menzilim toprağı üzerine akub zarar vardır deyu taleb ve da'vâ eylediğimde beynimizde münâza'at-ı kesîre ve muhâsamât-ı şedîde vâki' olmuş idi el-hâletü hâzihî beynimize muslihûn-u müslimun tavassut idüb müvekkile-i mezbûr âmâ Hasan ile beni beş gurusu üzerine inşâ-i akd-i sulh eylediklerinde ben dahi sulhu merkûmu kabul ve bedel-i sulh olan meblağ-ı merkûm beş gurusu müvekkile-i mezbûr âmâ Hasan Beşe yedinden bi't-tamâm ve'l-kemâl ahz u kabz eyledim bade'l-yevm husus-u mezkûra müte'allik cem'i da'vâ ve mütâlebât ve eymandan müvekkile-i mezbûr âmâ Hasan Beşe'nin zımmetini ibrâ-i amm kat'u'n-niza' ile ibrâ ve iskât-ı tâm ile iskât eyledim dedikde gibbe't-tasdikü'l-muteber mâ hüve'l-vaka'â bi't-taleb ketb olundu hurrire fi'l-yevmü'l-hadi aşere min Şa'banü'l-muazzam li-sene isna ve mie ve elf.

Handwritten Ottoman Turkish text, likely a settlement document (sulh atı) from the Medine-i Trabzon mahallatından.

1858/49/1

Medine-i Trabzon mahallatından Tekfur Çayırdı mahallesinde sâkine Rabia binti Halil nâm hatun tarafından sulhu âti`ü'l-beyân ikrâra vekîl olub zâtı mezbûrda ma`rifet-i şer`iyye ile ârifân olan Ahmed Efendi bin Mehmed ve İbrahim Bin Osman nâm kimesneler şehâdetleri ile vekâleti sabite olan zevci Abdullah bin Abdullah nâm kimesne meclis-i şer`-i hatîr-i lâzımî't-tevkîrde müvekkile-i mezbûrenin zevc-i sâbıkı işbu sâhibü'l-kitâb Dervîş bin Ahmed nâm kimesne mahzarında ikrâr-ı tam ve takrîr-i kelâm idüb mezbûr Dervîş müvekkilem mersûme Rabia'nın bundan esbak zevci olub beyinlerinde iftirak vaki' olmakla mezbûr Dervîşin zimmetinde mütekarrip ve ma'kûd-u aleyh olan beyinlerinde adedi ma'lûm mehr-i müeccelini ve nafaka-i iddet-i ma'lûmesi ve me'ûnet-i süknâsı baki kalmağın müvekkilem mezbûre mezbûr Dervîş'den taleb ve da'vâ eylediğinde beyinlerinde münâza'at-ı kesîre ve muhâsamât-ı şedîde vâki' olmuş idi el-hâletü hâzihî beynimize muslihûn tavassut idüb müvekkilem mezbûre Rabia'da da'vâ-i mezkûresinden mezbûr Dervîş ile beş esedi gurus üzerine inşâ-i akd-i sulh eylediklerinde müvekkilem mezbûre Rabia dahi sulhu merkûmu kabul ve bedel-i sulh olan meblağ-ı merkûm beş esedi gurus mezbûr Dervîş yedinden müvekkilem mezbûre Rabia ahz u kabz eyledi ba'del-yevm husus-u mezkûra müte'allik amme-i da'âvî ve mütâlebât ve muhâsamâtdan mezbûr Dervîşin zimmetiniibrâ-i amm kat'u'n-niza' ileibrâ ve iskât-ı tamm ile iskât eyledim dedikde gıbbe't-tasdikü'l-şer`i mâ hüve'l-vaka' bi't-taleb ketb olundu hurrîre fi'l-yevmü's-sadis min şehri Cemaziye'l-evvel li-sene selase ve mie ve elf.

Handwritten Ottoman Turkish text, likely a legal or administrative document, written in dense script. The text begins with "Bismillah" and discusses matters of justice and administration. It is numbered "24" in the top left corner.

1859/24/1

Husûs-ı âti'l-beyânın mahallinde istima' ve tahrir için saltanat-ı âliyeden müsliminden bu fakire hitaben fermân-ı şerîf-i âlişân varid olmakla bi-emri'l âli husus-ı mezkûra mübaşir tayin buyrulan dergâh-ı âli dâme ... kapucu başarılarından iftihârü'l-emâcid ve'l-ekârim Osman Ağa ve zeyl-i sahifede mastürü'l-esâmi olan müslimin ile akd-i meclis-i şer'î hatır eylediğimde medine-i Trabzon mahallatı ahâlisi ve Maçuka kazası ahâlisi ve Akçaâbad nahiyesi ahâlisi ve Yoros nahiyesi ahâlisi ve Yomra nahiyesi ahâlisi meclis-i ma' kud-ı mezkûrede bi'l-fi'il Trabzon eyaletine mutasarırrı ve vezîr-i rûşen-i zamîr devletlü sa' detlü Ahmed Paşa yesserallâhu mine'l-hayr mâ yürîd ve mâ yeşâ hazretlerinin taraf-ı karînü's-şerîflerinden sulhu âti'z-zikre vekil olduğu nehc-i şer'î üzere vekâleti sabite olan fahrü'l-ulemâi'l-izâm zubdetü'l-fezalihi kirâm Mehmed Efendi bin Yusuf Ağa mahzarında bi tav'ihâm ikrâr-ı tam ve takrîr-i kelâm idüb bundan akdem veziri müşârün-ileyh hazretleri mahallat-ı merkûm ile nevahi-i mezkûreden kırk bin beş yüz altmış beş gurusumuzu aldı deyu Âsitâne-i sa'âdet'e mahzarı ile ahvâlimizi i'lâm eylediğimizde mübaşir-i mûmâ-ileyh Osman Ağa ma'rifetiyle kemâl-i muktezâ ile teftiş oluna deyu yedimize fermân-ı şerîf-i âlişân virilüb mucebince meblağ-ı merkûmu ve vezir-i müşârün-ileyh hazretlerinden taleb ve da'vâ sâdedinde olduğumuzda vekil-i mûmâ-ileyh Mehmed Efendi müvekkilem ve vezir-i müşârün-ileyh hazretleri meblağ-ı merkûmu almadı deyu inkâr ile deyu mukabele etmeğın beynimizde münâza'at-ı kesîre ve muhâsamât-ı şedîde vâki' olmuş idi el-hâletü hâzihî beynimize muslihûn tavassut idüb es-sulhu seydidü'l-ahkâm fehvasınca bizi dava-i mezkûremizden vezir müşârün-ileyh hazretleri ile an-inkâr-ı bin beş yüz esedî gurusu üzerine inşâ-i akd-i sulh eylediklerinde ben dahi sulhu merkûmu kabul ve bedel-i sulh olan meblağ-ı merkûm bin beş yüz esedî gurusu vekil-i mûmâ-ileyh Mehmed Efendi yedinden bi't-tamâm ve'l-kemâl ahz u kabz idüb vezir müşârün-ileyh hazretlerinin zimmetlerini ibra-i âmm kat'u'n-niza' ile ibrâ ve iskât eyledik bade'l-yevm husus-ı mezkûra mûte'allik vechen mine'l-vücûhi's-şer'iyye ve sebeben mine'l-esbâbi'l-mer'iyye da'vâ ve nizamız kalmadı eğer benden bi'z-zât veya bi'l-vâsita da'vâ ve nizamız sadır olur ise lede'l-hükkâmî'l-kirâm makbûl ve mesmû' olmasın dediklerinde gibbe't-tasdikü'l-şer'î hüccet-i sulh ve ibrâya hükmü berâla mâ vak'a bi't-taleb ketb olundu hurrîre fi'l-yevmü's-sâdis min Saferü'l-hayr li-sene erba' ve mie ve elf. Min hücceti menle gayetü'l... ve nihayetü'l-şerîf.

Medine-i Trabzon Hisar-ı süflâ mahallatından Hoca Halil Mahallesi sükanından Fahrü'l-emâsil ve'l-akrân Afyonzâde demekle şehîr İbrahim Çavuş Ağa ve Süleyman Ağa bin Mustafa Çavuş nâm karındaşlar meclis-i şer'î kavîmü'l-lâzümü't-tekrîmde işbu râfi'ü'l-kitâb Kaya Musazâde El-hac Mehmed Ağa mahzarında her biri ikrâr-ı tam ve takrîr-i kelâm idüb cihet-i karz-ı şer'îyyeden babamız müteveffa-i Mustafa Çavuş bin Ali Ağa'nın ber müceb-i temessük mezbûr El-hac Mehmed Ağanın zîmmetinde üç bin iki yüz yigirmi beş esedi guruş hakkı olub meblağ-ı merkûm babamız müteveffa-i mezbûrdan bi'l-irsi's-şer'î bize isabet etmekle mârrü'z-zîkr üç bin iki yüz yigirmi beş esedi guruş mezbûr El-hac Mehmed Ağa'dan hala talep ve da'vâ eylediğimizde mezbûr El-hac Mehmed Ağa meblağ-ı merkûmdan bin dokuz yüz esedi guruşu müteveffa-i mezbûrân istikrâz ve ahz etdiğimiz ve üç bin iki yüz yigirmi beş guruşu cihet-i mezkûrdan müteveffa-i mezbûra deyni olduğunu müşîr mûmzâ ve mahtûm temessük verdiğini ikrâr idüb lakin meblağ-ı merkûm bin dokuz yüz esedi guruşdan mâ'adâsı ribh deyüb ve meblağ-ı merkûm bin dokuz yüz esedi guruşdan seksen Efrenc altun ve üç yüz guruş kıymetli medine-i mezbûre Çarşusunda vaki' mahzen ve üç yüz on iki guruşu nakid yüz otuz guruşluk eşya ve abd-i âbıklar için on guruş ki min haysü'l-mecmu dokuz yüz elli iki guruş müteveffa-i mezbûre sıhhati halinde eda eyledim dedikde bizim dahi kıymeti na ma'lum zîkr-i ubur iden mahzen ve iki çift yasdık ve abd-i âbıklar için on guruş virdiği ma'lumumuz olub mâ'adâsı ma'lumumuz olmamağın beyinlerinde münâza'at-ı kesîre ve muhâsamât-ı şedîde vâki' olmuş idi el-hâletü hâzihî beynimize muslihûn tavassut idüb da'vâ-i mezkûremizden mezbûr El-hac Mehmed Ağa medine-i merkûm mahallatından Debbağhane mahallesinde vaki' bir taraftan bazen El-hac Selim ve bazen Mustafa Beşe mülkleri ve iki taraftan tarîk-i hâssa ve bir taraftan tarîk-i âmm ile mahtûd dâhilîsi iki bab beyt-i ulvi ve tahtında bir kiler ve bir matbah ve bir hamam ve bir sarbi tabir olunur ve bir ambar ve iki un ambarı ve havluyu ve bir kıt'a bağçe ve hariciyeti iki bâb fevkani oda vaz' ve tahtında bir ahur ve bir mahzen ve bir samanlane ve bir bi'r-i mâi ve

1862/43/3

Medine-i Trabzon Hisar-ı süflâ mahallatından Hoca Halil Mahallesi sükanından Fahrü'l-emâsil ve'l-akrân Afyonzâde demekle şehîr İbrahim Çavuş Ağa ve Süleyman Ağa bin Mustafa Çavuş nâm karındaşlar meclis-i şer'î kavîmü'l-lâzümü't-tekrîmde işbu râfi'ü'l-kitâb Kaya Musazâde El-hac Mehmed Ağa mahzarında her biri ikrâr-ı tam ve takrîr-i kelâm idüb cihet-i karz-ı şer'îyyeden babamız müteveffa-i Mustafa Çavuş bin Ali Ağa'nın ber müceb-i temessük mezbûr El-hac Mehmed Ağanın zîmmetinde üç bin iki yüz yigirmi beş esedi guruş hakkı olub meblağ-ı merkûm babamız müteveffa-i mezbûrdan bi'l-irsi's-şer'î bize isabet etmekle mârrü'z-zîkr üç bin iki yüz yigirmi beş esedi guruş mezbûr El-hac Mehmed Ağa'dan hala talep ve da'vâ eylediğimizde mezbûr El-hac Mehmed Ağa meblağ-ı merkûmdan bin dokuz yüz esedi guruşu müteveffa-i mezbûrân istikrâz ve ahz etdiğimiz ve üç bin iki yüz yigirmi beş guruşu cihet-i mezkûrdan müteveffa-i mezbûra deyni olduğunu müşîr mûmzâ ve mahtûm temessük verdiğini ikrâr idüb lakin meblağ-ı merkûm bin dokuz yüz esedi guruşdan mâ'adâsı ribh deyüb ve meblağ-ı merkûm bin dokuz yüz esedi guruşdan seksen Efrenc altun ve üç yüz guruş kıymetli medine-i mezbûre Çarşusunda vaki' mahzen ve üç yüz on iki guruşu nakid yüz otuz guruşluk eşya ve abd-i âbıklar için on guruş ki min haysü'l-mecmu dokuz yüz elli iki guruş müteveffa-i mezbûre sıhhati halinde eda eyledim dedikde bizim dahi kıymeti na ma'lum zîkr-i ubur iden mahzen ve iki çift yasdık ve abd-i âbıklar için on guruş virdiği ma'lumumuz olub mâ'adâsı ma'lumumuz olmamağın beyinlerinde münâza'at-ı kesîre ve muhâsamât-ı şedîde vâki' olmuş idi el-hâletü hâzihî beynimize muslihûn tavassut idüb da'vâ-i mezkûremizden mezbûr El-hac Mehmed Ağa medine-i merkûm mahallatından Debbağhane mahallesinde vaki' bir taraftan bazen El-hac Selim ve bazen Mustafa Beşe mülkleri ve iki taraftan tarîk-i hâssa ve bir taraftan tarîk-i âmm ile mahtûd dâhilîsi iki bab beyt-i ulvi ve tahtında bir kiler ve bir matbah ve bir hamam ve bir sarbi tabir olunur ve bir ambar ve iki un ambarı ve havluyu ve bir kıt'a bağçe ve hariciyeti iki bâb fevkani oda vaz' ve tahtında bir ahur ve bir mahzen ve bir samanlane ve bir bi'r-i mâi ve

Ek 6: (Devamı)

kenefi ve havlulu müstemil mülk-i menzil ile medine-i mezbûre müzafatından Yomra nahiyesine tabi' Hoçpalavrak nâm karyede vaki' bir taraftan ırmak ve etrafı selasesi tarik-i âmm ile mahdûd bir kıt'a arazi ve yine karye-i merkûmede vaki' üç taraftan İbrahim Çavuş Ağa arazisine ve bir taraftan tarik-i âmm ile mahdûd bir kıt'a arazi ve yine karye-i merkûmede vaki' bir taraftan Rüstem Beyzâde mülkü ve bir taraftan Kurt Beşe arazisi ve bir taraftan tarik-i âmm ile mahdûd bir kıt'a arazi ve yine karye-i merkûmede vaki' tarik-i âmmeden yukarı ırmağa varınca denize müntahi olan bir kıt'a arazi üzerine karye-i merkûme sipahisi izniyle bizim her birimizi sulh etdikde biz dahi sulhu merkûmu kabul ve bedel-i sulh olan menzil-i mahdûd-ı mezkûr ile sâlifü'z-zikr dört kıt'a arazi-i mahdûda merkûm El-hac Mehmed Ağa'dan alub kabul eyledik bade'l-yevm husus-ı mezkûra müt'e'allik cem'i da'vâ ve mütâlebât ve eymân ve muhâsamâtdan her birimiz aharın zımmetini ibrâ ve iskât eyledik dediklerinde merkûm El-hac Mehmed Ağa dahi mukıranı mûmâ-ileyhimayı cemî' kelimât-ı meşrûhalarında bi'l-muvacehe tasdik etmeğın mâ vak'a bi't-taleb ketb olundu hurrıre fi'l-yevmü'l-rabi' ve'l-ışrin min Cemaziye'l-evvel li-sene seman ve mie ve elf.

Ek 7: TSS, 1861, 27/2

Handwritten Ottoman Turkish text, likely a legal document or court record. The text is written in a cursive script and contains several lines of dense text. It appears to be a continuation of a legal proceeding or a formal declaration. The text is written in black ink on aged paper. The handwriting is clear but dense, typical of Ottoman legal documents. The text is written in a cursive script and contains several lines of dense text. It appears to be a continuation of a legal proceeding or a formal declaration. The text is written in black ink on aged paper. The handwriting is clear but dense, typical of Ottoman legal documents. The text is written in a cursive script and contains several lines of dense text. It appears to be a continuation of a legal proceeding or a formal declaration. The text is written in black ink on aged paper. The handwriting is clear but dense, typical of Ottoman legal documents.

Ek 7: (Devamı)

1861/27/2

Medine-i Trabzon Kõhne Hamam mahallesinde sâkin Abdullah Çelebi bin Abdulmennan nâm kimesne meclis-i şer'î kâvimü'l-vâcibü't-tekrîmde medine-i mezbûrede Zağnos Kapısı mahallesinde sâkin bâ'isetü'l-kitâb Halime binti Bayram nâm hatun tarafından husûs-ı âti'l-beyânda husûmet ve redd-i cevâba vekil olduğu Veli Beşe bin Ahmed ve Mehmed Bey bin Bali nâm kimesneler şehâdetleri ile vekâleti sabit olan Eyüb Çelebi bin Yakub mahzarında üzerine da'vâ ve takrîr-i kelâm idüb müvekkile-i mezbûrenin zevc-i olub bundan akdem vefat iden Hasan Yazıcı bin ... benim Mevla-i mu'tukım olmağla hala kemâl-i sıhhatinde beni tebenni idüp eşyasından bir sim devât ve bir sim bıçak ve iki kazgan ve iki kuzu lengerisi ve iki güğüm ve iki kebe ve bir leğen ve bir ibrik ve iki taba ve iki sahan ve iki sini ve bir alaca kuşak ve üç tencere ve bir yorgan yüzü ve bir tas ve iki kilim ve dört yasdık ve bir cedid neftî çuka ve on yorgan ve beş nalbant ve bir bakraç ve bir kırmızı velence ve bir kahve ibriği ve bir sim sa'at ma'î sim zincir ve on adet nakit guruş ile sâlifü'z-zikr Zağnos Kapusu mahallesinde vaki' mezbûr Halime'nin mülkü hassası üzerinde ihdas eylediği mülk binasını huzûr-ı müsliminde bana hibe-i sahiha-i şer'iyeye ile hibe ve temlik idüb ben hin-i hibeden sagir bulunmağla yine velâyeten kabz ve temlik etmekle eşya-i merkûme ile menzil-i mezkûrun binası benim mülk-i mevhubum olmuş iken taleb etdiğimde müvekkile-i mersûme bi gayr-ı hak vaz'i-yed olub bana teslimden imtinâ' ider vekil-i mezbûru su'al olunub eşya-i mezbûre ile menzil-i mezbûrun binasını bana teslim tenbih olunmak matlûbumdur dedikde gibbe's-suâl vekil-i mezbûr cevabında mezbûr Hasan Yazıcının fevtinden sonra cem'î eşya ve emlak ve zikr olunan menzil binası hesap olundukda bâlâda tahrir olunan eşyamı müdde-i mezbûr ahz u kabz idüb ba'de müvekkilem mezbûrenin elli guruş mehr-i müecceli ile hisse-i şer'iyesi mukabelesinde zikr olunan menzil binası ile seksen altı guruş müvekkileme virmek üzere müvekkilem ile sulh olub müteveffa-i mezbûrun muhallefâtına müte'allik âmme-i da'vadan müvekkilemin zimmetini ibrâ kâtı'ü'n-nizâ' ile huzûr-ı müsliminde ibrâ ve iskât eyledikten sonra bedel-i sulhden meblağ-ı merkûm seksen altı guruş mukâbelesinde zikr olunan bir sim devât ve kazganın birini mezbûr Abdullah müvekkilem mezbûre'ye rehin vaz' ve teslim oldahi irtihân ve tesellüm etmişdir meblağ-ı mezbûru eda ve fekk-i rehin mezbûr Abdullah'a tenbih olunmak murûdumdır deyu def' ile mukâbele ve istintâk olunsun dedikde gibbe'l-istintâk ve'l-inkâr vekil-i mezburdan def'-i meşruhunu mübeyyine taleb olundukda udûli'l-ahrâr-ı ricâl-i müslimînden mârrü'z-zikr Zağnos mahallesinde sakin El-hac Derviş bin İsmail ve İbrahim Efendi bin Mehmed Efendi li-ecli's-şehâde meclis-i şer'a hâzırân olub istişhad olundukda fi'l-hakîka mezbûr Hasan Yazıcının fevtinden sonra cem'î eşya ve emlak ve zikr olunan menzil binası hesap olundukda bâlâda zikr olunan eşya-ı mezbûr Abdullah ahz u kabz idüb ba'dehu müvekkilemin elli guruş mehr-i müecceli ile hisse-i şer'iyesi mukâbelesinde zikr olunan menzil binası ile seksen altı guruş müvekkile-i mezbûreye virmek üzere sulh olub müteveffa-i mezbûrun muhallefâtına müte'allik cem'î da'vadan müdde-i mezbûr müvekkile-i merkûmenin zimmetini huzurumuzda ibrâ-i âmîm kâtı'ü'n-nizâ' ile ibrâ ve iskât etdikden sonra bedel-i sulhden meblağ-ı merkûm seksen altı guruş mukâbelesinde sâlifü'z-zikr sim devât ile kazgan mezbûr Abdullah müvekkile-i mersûmeye rehin vaz' ve teslim oldahi irtihân ve tesellüm eyledi biz bu hususa bu vech üzere şahidleriz şehâdet dahi ideriz deyu her biri eda-i şehâdet şer'iyeye etdikde ba'de't-ta'dil ve'l-tezkiye şehâdetleri makbûl olmağın mucebiyle meblağ-ı merkûm seksen altı guruşa müvekkile-i merkûmeye eda ve fekk-i rehin mezbûr Abdullah'a tenbih ve müteveffa-i mezbûrun muhallefâtına müte'allik müvekkile-i mezbûre ile bî-vech mu'ârazadan men'î birle mâ hüve'l-vaki' bi't-taleb ketb olundu hurrîre fi'l-yevmi's-sâbi min Zilka'deti's-şerîfe li-sene hamse ve mie ve elf.

Ek 10: (Devamı)

babamızdan ahz u kabz idüb yedine bey' ve hücceti vermişken mezbûr Ahmed'in oğlu gaib-i mezbûr Ömer menzil-i mahdûd mezkûru emmim merkûm Mehmed babam diyâr-ı âherde iken vekîl olmaksızın fuzulen bey' etmişdi deyu babamız merkûm Receb ile sıhhati halinde mürâfa'a-i şer' olub müteveffa-i merkûm Ahmed tarafından menzil-i mahdûd-ı mezkûru bey'e karındaşı merkûm vekîl olduğunu babamız merkûm ... Receb isbâtdan âciz olmakla merkûm Ömere yemin verdirub bey' mezkûr fuzuli olmadığına binaen mezbûr Ömer yedine hüccet almışdı hala mahdûd-u mezkûr müvekkile-i merkûm Hüseyin ile karındaşı merkûm El-hac Osman zabtında olmakla semeni mezbûr otuz beş riyali guruş mersûm Mehmed'in zimmetinde kalub merkûm Mehmed diyâr-ı âherde vefat idüb muhalledatına mezbûr El-hac Osman vaz'i-yeddür deyu semeni merkûm otuz beş riyali guruş müvekkile-i merkûm Hüseyin ile mezbûr El-hac Osman'dan bi'l-vekâle ve bi'l-asâle da'vâ ve taleb eylediğimizde beynimizde münâza'at-ı kesîre ve muhâsamât-ı şedîde vâki' olmuş idi el-hâletü hâzihî beynimize muslihûn tavassut idüb da'vâ-i mezkûremizden bizi bi'l-vekâle ve bi'l-asâle mezbûr El-hac Osman ile on beş esedi guruş üzerine inşâ-i akd-i sulh etdiklerinde biz dahi sulhu merkûmede kabul ve bedel-i sulh olan meblağ-ı merkûm on beş esedi guruşu mezbûr El-hac Osman yedinden bi't-tamâm ve'l-kemâl ahz u kabz eyleyüb husus-ı mezkûra müte'allik cem'i da'vâ ve mütâlebat ve muhâsamât ve eymandan müvekkile-i mezbûr Hüseyin ile merkûm El-hac Osman'ın ve karındaşları mezbûranın zimmetlerini ibrâ-i âmm kat'u'n-niza' ile ibrâ ve iskât eyledik dediklerinde gıbbe't-tasdikü'l-şer'i mâ hüve'l-vak'a bi't-taleb ketb olundu hurrîre fi'l-yevmü'l-tasi' ve'l-işrin min şehri Recebü'l-ferd li-sene selase ve mie ve elf.

ÖZGEÇMİŞ

Kübra AFACAN, 24.06.1992 tarihinde Trabzon ili Çaykara İlçesi'nde dünyaya geldi. Birinci sınıfı Bursa İbn-i Sina İlkokulu'nda okumuş olup ilk ve ortaöğretimini Şehit Piyade Er Rahim Keskin İlköğretim Okulu'nda tamamladı. 2006-2010 yılları arasında lise eğitimini Yıldırım Beyazıt Lisesi'nde tamamlayarak, 2011 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih bölümünü kazandı. 2015 yılında bu bölümden mezun oldu. Yine 2015 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Fatih Eğitim Fakültesi'nde Pedagojik Formasyon Eğitimini tamamlayarak sertifikasını almaya hak kazandı. Aynı yıl Karadeniz Teknik Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı'nda yüksek lisans programına başladı.

AFACAN, bekâr olup orta düzeyde İngilizce bilmektedir.